

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

ESKİÇAĞ TARİHİNDE KOLKHİS BÖLGESİ

Doktora Tezi

Danışman
Prof. Dr. Hasan BAHAR

Hazırlayan
Rahim KIZGUT

Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından
12103010 nolu Doktora Tez Projesi olarak desteklenmiştir.

KONYA-2016

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rahim KIZGUT
	Numarası	114102001001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH/TARİH
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
	Tezin Adı	ESKİÇAĞ TARİHİNDE KOLKHİS BÖLGESİ

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Doktora Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rahim KIZGUT
	Numarası	114102001001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH/TARİH
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hasan BAHAR
	Tezin Adı	ESKİÇAĞ TARİHİNDE KOLKHİS BÖLGESİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ESKİÇAĞ TARİHİNDE KOLKHİS BÖLGESİ başlıklı bu çalışma 01/08/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Hasan BAHAR	Danışman	
Prof. Dr. Özdemir KOÇAK	Üye	
Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN	Üye	
Yrd. Doç. Dr. Mustafa YILMAZ	Üye	
Yrd. Doç. Dr. Fatih Mehmet BERK	Üye	

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	ii
DOKTORA TEZİ KABUL FORMU	iii
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZET.....	x
SUMMARY.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
HARİTA VE RESİM LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

I.BÖLÜM

KOLKHİS BÖLGESİ'NİN FİZİKİ VE TARİHİ COĞRAFYASI	3
1.1. FİZİKİ COĞRAFYA.....	3
1.1.1. JEOLJİK VE JEOMORFOLOJİK YAPI	3
1.1.2. İKLİM	7
1.1.3. VEJETASYON	9
1.1.4. FAUNA.....	12
1.2. TARİHİ COĞRAFYA	13

II. BÖLÜM

KOLKHİS BÖLGESİ'NİN TARİH ÖNCESİ DEVİRLERİ	19
2.1. PALEOLİTİK DÖNEM	19
2.2. MEZOLİTİK DÖNEM	26
2.3. NEOLİTİK DÖNEM.....	27
2.4. KALKOLİTİK DÖNEM	29

III. BÖLÜM

KOLKHİS ADININ KÖKENİ, TUNÇ ÇAĞI VE KOLKHİS KÜLTÜRÜ.....	32
3.1. KOLKHİS ADININ KÖKENİ.....	32
3.2. TUNÇ ÇAĞINDA BÖLGEYE KOMŞU OLAN KÜLTÜRLER.....	35
3.3. KOLKHİS KRALLIĞI.....	37
3.4. KOLKHİS KÜLTÜRÜ VE ÖZELLİKLERİ	41
3.4.1. TİCARET.....	49
3.4.2. ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ VE İNANÇ YAPISI	58
3.4.3. SERAMİKÇİLİK	59
3.4.4. HASTALIKLAR	60
3.4.5. SOSYAL VE İDARİ YAPI.....	60
3.4.6. MİMARİ YAPI.....	62
3.4.7. NEHİR TAŞIMACILIĞI.....	65
3.4.8. KOLKHİS MADENCİLİĞİ.....	66

IV. BÖLÜM

YUNANLILARIN KARADENİZE GEÇİŞLERİ, ALTIN POST EFSANESİ VE KOLKHİSTEKİ YUNAN KÜLTÜRÜNÜN ETKİLERİ	71
4.1. YUNANLILARIN KARADENİZE GEÇİŞLERİ	71
4.1.1. YUNAN KOLONİ HAREKETİNİN GENEL YAPISI VE STRATEJİSİ	71
4.1.2. ALTIN POST EFSANESİ	75
4.2. KOLKHİSTE YUNAN KÜLTÜRÜNÜN ETKİLERİ.....	84
4.2.1. KOLKHİS BÖLGESİNDEKİ BAŞLICA ŞEHİRLER.....	99
4.2.1.1 PHASİS.....	99
4.2.1.2. GYENUS	107
4.2.1.3. DİOSCURIAS.....	108
4.2.1.4. PİCHVNARİ	110

4.2.1.5. VANİ.....	113
4.3. HELLENİSTİK DÖNEMDE KOLKHİS	118

V. BÖLÜM

KOLONİZASYON SONRASINDA KOLKHİS	125
5.1. AKHAMENİD VE SELEUKOS ETKİSİ	125
5.2. MİTHRİDATES EGEMENLİĞİ	132
5.3. ROMA HÂKİMİYETİ	135
5.4. ORTAÇAĞ BAŞLARINDA KOLKHİS	147
SONUÇ	149
KAYNAKÇA	154
HARİTALAR	179
ÖZGEÇMİŞ	238

ÖNSÖZ

“Eskiçağ Tarihinde Kolkhis Bölgesi” adlı bu çalışmada; bölgenin, en erken dönemlerinden Roma Dönemi’nin sonuna kadar olan gelişim sürecine, Kolkhis Kültürü’nün ayırt edici temel özelliklerine ve diğer kültürlerle olan ilişkilerine değinilmiştir. Kolkhis Bölgesi, ağırlıklı olarak Gürcistan’ın batı kesiminde yer alan, çok küçük bir kısmı da Abhazya ve Türkiye topraklarında bulunan bir bölgedir. Çalışmamız coğrafi olarak, bölgenin ve kültürün merkezi olan Batı Gürcistan ile sınırlandırılmıştır.

Antik Gürcistan ve dolayısıyla da Kolkhis Bölgesi ile ilgili yapılan çalışmalarda süreç içerisinde ciddi engeller söz konusu olmuştur. Bunlardan birincisi; politik ekseninde gelişen engellerdir. Çünkü çok da uzak olmayan bir döneme kadar Gürcistan, Sovyetler Birliği’nin bir cumhuriyeti olarak, Batı Avrupa’dan, Amerika Birleşik Devletleri’nden ve dünyanın geri kalanından politik anlamda yabancılaştırılmıştı. Bölgeyle ilgili yapılacak akademik çalışmalar yalnızca Sovyetler Birliği’nin tek elinde kalmıştı. Bu durum son yıllarda değişmeye başlamış ve söz konusu tek el anlayışı yok olmuştur. Ancak; Abhazya ile Gürcistan arasındaki problemler, Kolkhis Kültürü’nün var olduğu Abhazya topraklarına sadece Rusya üzerinden giriş çıkış yapma imkânını vermektedir.

Bir diğer engel ise iletişim ile ilgilidir. Özellikle batılı bir araştırmacının Rusça ve Gürcüce’ye olan uzaklığı, bölge ile ilgili bilgilerin öğrenilmesinde önemli zorluklar çıkarmıştır. Ancak; Gürcistan’ın bağımsızlığını kazanması ile birlikte bu zorluklar aşılmaya başlanmış, Gürcüce ve Rusça dilinde yapılan çalışmalar İngilizce, Almanca, Fransızca başta olmak üzere diğer batı dillerine çevrilmiş, hatta doğrudan bu dillerde yayınlar da yapılmaya başlanmıştır.

Kolkhis Bölgesi, her ne kadar ülkemize yakın bir coğrafyada yer alıyor olsa da Türkiye’deki bilim çevrelerince çok da iyi tanımamakta, yalnızca “Altın Post” Efsanesinin geçtiği ve Karadeniz’in hemen doğusunda yer alan bir bölge olarak bilinmektedir. Bölge ile ilgili yapılmış yayın sayısı sınırlı olup, yüzeysel bilgiler içermektedir. İşte bu noktada; var olan eksiklik, bu konuda bir tez çalışması yapılmasının gerekli olduğu fikrini ortaya koymuştur.

Hocalarımızla yapmış olduğumuz değerlendirmeler neticesinde, çalışma konumuzu belirledikten sonra, yoğun bir literatür çalışmasına başlayarak, Kolkhis ile ilgili yapılmış Gürcüce, Rusça, İngilizce, Almanca ve Fransızca kaynakları tasnif ettik. Bu kaynaklara,

sınırlı sayıda da olsa Türkçe kaynakları da ilave ettik. Ayrıca birinci elden kaynak olması bakımından önemli olan, Antik Çağ yazarlarının bölge ile ilgili yazmış oldukları eserlerin neredeyse tamamını ele alma fırsatımız oldu.

Kaynaklarımızdan Rusça ve Gürcüce olanları, ana dili bu diller olan araştırmacıların yardımıyla, Almanca ve Fransızca kaynakları ise bu alanda çalışan profesyonellerin katkılarıyla analiz ettik. İngilizce dilinde yazılmış telif eserler ile Loeb, Cambridge ve Oxford Üniversiteleri tarafından İngilizce'ye çevrilmiş, Antik Çağ yazarlarına ait eserleri de tarama imkânı bulduk. Bu kaynakları gerek yurt dışından satın alma yoluyla, gerek üniversitemizin anlaşmalı olduğu veri tabanlarından (Jstor, Perseus gibi) edinerek ve gerekse de yine yurtdışında bu alanla ilgili çalışan bilim insanlarından tedarik etmek suretiyle bir araya getirme fırsatımız oldu.

Çalışmamızın bir diğer aşamasında ise, saha araştırmaları yer almakta idi. Bu noktada, bölgenin coğrafyasını analiz edebilmek için Sinop'tan başlayıp, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin illerini de içine alan bir rotayı takip ederek toplamda 3 yaz sezonunda (2013-2014-2015) Gürcistan'a gitme fırsatımız oldu. Burada yapmış olduğumuz incelemeler sayesinde, bölge ile ilgili çalışmaları olan Gürcü ve batılı bilim adamları ile tanışma imkânı yakalayarak, çalışmamızla ilgili fikir alışverişlerinde bulunduk. Ayrıca; Gürcistan'da yer alan, Batum Arkeoloji Müzesi, Kutaisi Arkeoloji Müzesi, Poti (Kolkhis) Arkeoloji Müzesi, Tiflis Müzesi gibi yerleri gezme imkânı bulduk. Burada yapmış olduğumuz fotoğraflama çalışmalarına tezimizde yer verdik. Ayrıca, Kolkhis Bölgesi sınırları içerisinde bulunan, Gürcistan'ın batı kesimindeki kazı alanlarını da bizzat ziyaret edip çalışmaları yerinde görme, çalışmalarla ilgili fotoğraf çekme ve burada çalışan bilim adamlarından birebir bilgi edinme şansımız oldu. Bunlara ilave olarak; Tiflis ve Batum'daki çalışmalarımız esnasında; hem burada bulunan kütüphanelerde araştırma yaptık hem de yalnızca, Gürcistan'da edinme imkânımızın olabileceği kaynaklara da ulaştık. Gerek literatür çalışmaları gerekse de saha çalışmalarını tamamladıktan sonra tezimizi belirlemiş olduğumuz plan çerçevesinde kaleme aldık.

Bu çalışma esnasında; gerek dili gerekse de alfabesi bize yabancı olan ve koşulların ülkemizden farklı olduğu başka bir ülkede çalışma yapmanın, hem maddi hem de manevi zorluklarını yaşadık. Ancak çalışma konusunun ülkemizde bakir kalmış bir konu oluşu ve bundan sonra yapılacak çalışmalara rehber olabileceği motivasyonu ile bu zorlukları aşmaya çalıştık.

Çalışmamızın Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projesi Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiş olması, karşılaştığımız maddi güçlükleri aşmamız konusunda bize hatırı sayılır bir kolaylık sağladı. Bu noktada, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne teşekkür etmek istiyorum.

Ayrıca; literatür çalışmalarında çok büyük desteğini gördüğüm ve benimle pek çok kaynağını tereddütsüz bir şekilde paylaşan Tübingen Eberhard Karls Üniversitesi'nden Arkeometrist/Arkeojeolog Dr. Gubaz Mustafa Kibaroglu'na; Gürcistan'da kendimi adeta evimde hissetmeme neden olan, Batum Arkeoloji Müzesi'ndeki fotoğraflama çalışmalarına özel izin veren, Pichvnari Kazı alanında, ekibiyle birlikte beni ağırlayan ve sofrasında misafir eden, çalışmamız ile ilgili fikir alışverişinde bulunduğumuz, Pichvnari Kazısı başkanı ve aynı zamanda Batum Arkeoloji Müzesi Müdürü, Prof. Dr. Amiran Kakhidze'ye; yine benzer şekilde ilgisini gördüğüm Batum Üniversitesi Öğretim Üyesi ve Gonio Kalesi Kazı başkanı, Prof. Dr. Shota Mamuladze'ye; Tiflis'teki evini ve kütüphanesini şahsımıza açıp çalışmamıza ayrı bir boyut kazandıran, fotoğraf arşivini bizimle paylaşıp tezimizde kullanmamıza izin veren, Oxford Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Micheal Vickers'a; elindeki kaynakları ve fotoğrafları bizimle paylaşan Tiflis Arkeolojisi Müzesi'nden Arkeolog Dr. Darejan Kacharava'ya, Poti Müzesi Müdürü Elene Çabliani'ye, Kutaisi Müzesi'nden Arkeolog Dato Dvalishvili'ye, Gürcistan'daki ulaşımımızı sağlayan ve araştırmamız için bizi en ücra yerlere götüren şoförümüz David Levadze'ye, Gürcüce ve Rusça kaynakları birlikte analiz ettiğimiz ve Gürcistan'daki araştırmalarımızda bize refakat eden Tarihçi Doktorant Elwin Valiyev Hocarashvili'ye, Almanca kaynakları Türkçeye çevirmede yardımını gördüğüm N.E.Ü., Yabancı Diller Yüksek Okulu, Okutman Doktorant Fatih Çolak ve S.Ü. Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencisi Orhan Çınar'a, Fransızca yayınları çevirme konusunda yardımını gördüğüm Simge Eroğluna da şükranlarımı sunuyorum.

Son olarak da, beni bu alanda çalışmaya teşvik eden ve bilgi birikimleri ile bana ilham kaynağı olan hocalarım, Prof. Dr. Özdemir Koçak ve Danışmanım Prof. Dr. Hasan Bahar ile hayatımın her anında bana olan güven ve desteklerini eksik etmeyen sevgili anneme ve babama sonsuz kez teşekkür ediyorum.

Rahim KIZGUT

Meram 2016

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rahim KIZGUT
	Numarası	1102011001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH/TARİH
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hasan BAHAR
	Tezin Adı	Eskiçağ Tarihinde Kolkhis Bölgesi

ÖZET

Kolkhis Bölgesi, Güney Kafkasya’da, Karadeniz’in doğu sınırında ve ağırlıklı olarak modern Gürcistan’ın batı kesiminde yer almaktadır. Bu bölge, tarihin en erken dönemlerinden itibaren, elverişli yaşam koşulları, zengin madenleri ve konumu sayesinde önemli bir merkez olmuştur. Aynı zamanda, Gürcü milletinin kültürel ve etnik formasyonunun şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Yunan Mitolojisi’nde, Aeetes ve Medea’nın evi, Argonotlar’ın hedefi olarak görülmüştür. Tunç Çağı’nda, kendine özgü özellikleri ile birlikte ortaya çıkan Kolkhis Kültürüne ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca; bu bölgede, Kolkhisliler’den başka, Yunanlılar (Karadeniz Kolonizasyonunun bir sonucu olarak), İranlılar, İskitler, Kimmerler, Romalılar ve Pontus Krallığı çeşitli dönemlerde hakimiyet kurmuştur. Bu durum, bölgenin çok kültürlü bir görünüme sahip olmasını sağlamıştır. Bu çalışmada; Kolkhis Bölgesi’nin fiziki ve tarihi coğrafyasına, siyasi, sosyal, iktisadi durumuna ve Kolkhis Kültürü’nün özelliklerine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kolkhis, Tunç Çağı, Karadeniz, Kafkasya, Madenler (tunç, altın, demir), Argonotlar, Yunan Kolonizasyonu, Gürcistan.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Rahim KIZGUT
	Numarası	1102011001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH/TARİH
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hasan BAHAR
	Tezin İngilizce Adı	Colchis District in Ancient History

SUMMARY

Colchis District located in South Caucasus, east border of Black Sea and mostly West part of Modern Georgia. This region had been an important center thanks to its location, rich mines and suitable living conditions since the earliest periods of history. At the same time, it had an important role for forming the ethnic and cultural formation of Georgian Nation. In Greek Mythology, it was regarded as the home of Aeetes and Medea, target of Argonauts. It hosted to Colchian Culture which arised with its specific features at the Bronze Age. Furthermore, in this region, Greeks (as a result of Black Sea Colonization), Iranians, Scythians, Cimmerians, Romans and Kingdom of Pontus exerted dominance apart from Colchians in different periods. This situation provided to this region to have a multicultural perspective. In this study, it will be mentioned to physical and historical geography, political, social, economic status of Colchis District and features of Colchian Culture.

Key Words: Colchis, Bronze Age, Black Sea, Caucasus, Mines (bronze, gold, iron), Argonauts, Greek Colonisation, Georgia.

KISALTMALAR

AA	Anatolia Antiqua
AG	Antichnyi Gorod
AJA	American Journal of Archaeology
BAR	British Archaeological Reports
BCH	Bulletin de Correspondance Hellénique
BH	Bibliotheca Historica
CAH	Cambridge Ancient History
CQ	Classical Quarterly
FGH	Fragmenta Historicorum Graecorum
GBRS	Greek Roman and Byzantine Studies
JHS	Journal of Hellenic Studies
JNES	Journal of Near Eastern Studies
JRS	Journal of Roman Studies
JSTOR	Journal Storage
KSIA	Kratkiye Soobshcheniya Instituta Arkheologii
LOEB	The Loeb Classical Library
NH	Naturalis Historia
PB	Prometheus Bound
PE	Le Pont-Euxin vu par les grecs
RCAE	Royal Correspondance of the Assyrian Empire
SA	Sovietskaya Arkhaeologiya
Sak. Arkeo.	Sakartvelos Arkeologia

SIV	Sakertvelos İstoriis Narkvenebi
UKN	Urartskie Klinoobraznye Nadpisi
VDI	Vestnik Drevnei İstorii

HARİTA VE RESİM LİSTESİ

Harita Listesi

Hrt 1: Genel Gürcistan Haritası (<http://www.ezilon.com/maps/europe/georgia-physical-maps.html>).

Hrt 2: Gürcistan'ın Fiziki Haritası (Gaprindashvili and Westen 2015).

Hrt 3: Antik Çağ'da Kolkhis ve Çevresi (Münster 1559).

Hrt 4: Antik Çağ'da Karadeniz ve Çevresi (Chardin 1686).

Hrt 5: Antik Çağ'da Doğu Karadeniz ve Lazika (Banduri 1742).

Hrt 6: Antik Çağ'da Kolkhis ve Çevresi (Brue 1822).

Hrt 7: Antik Çağ'da Anadolu ve Kolkhis (Wilkinson 1815).

Hrt 8: M.Ö. 600-M.S. 500 Arasında Gürcistan (Andersen 2007).

Hrt 9: Kolkhis ve Komşuları (Kızgut 2016).

Hrt 10: Kolkhis Haritası (Kızgut 2016).

Hrt 11: Kolkhis Bölümünün Uydu Görüntüsü (Google Earth).

Hrt 12: Kolkhis Bölümü'nün Uydu Görüntüsü (Google Earth).

Hrt 13: Kolkhis Bölgesi'ndeki Paleolitik Merkezler (Kızgut 2016).

Hrt 14: Kolkhis Bölgesi'ndeki Mezolitik Merkezler (Kızgut 2016).

Hrt 15: Kolkhis Bölgesi'ndeki Neolitik Merkezler (Kızgut 2016).

Hrt 16: Kolkhis Bölgesi'ndeki Tunç Çağı Merkezleri (Kızgut 2016).

Hrt 17: Kolonizasyon Dönemi'nde Kolkhis Bölgesi (Kızgut 2016).

Hrt 18: Diauehi Ülkesi'nin Konumu (Rahim Kızgut 2016).

Hrt 19: Argonotlar'ın İzledikleri Rota (<http://bluepoint.gen.tr/myth/iason.html>).

Resim Listesi

Resim 1: Çoruh Nehri (Rahim Kızıgut 2013).

Resim 2: Chorokhi Nehri (Rahim Kızıgut 2013).

Resim 3: Rioni (Phasis) Nehri ve Poti Kenti (Rahim Kızıgut 2014).

Resim 4: Rioni Nehri'nin Karadeniz'e Döküldüğü Nokta (Rahim Kızıgut 2014).

Resim 5: Paleostomi Gölü (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 6: Obsidyen Örnekleri, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızıgut 2014).

Resim 7: Taş Alet Örnekleri, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızıgut 2014).

Resim 8: Kolkhis Baltası, Kutaisi Müzesi (Rahim Kızıgut 2014).

Resim 9: Kolkhis Baltası, Kutaisi Müzesi (Rahim Kızıgut 2014).

Resim 10: Ejderha Başlı Bilezik, Vani Müzesi (Rahim Kızıgut 2014).

Resim 11: Altın Diaedem, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 12: Boğa Başlı Altın Kolye, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 13: Altın Bilezik, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 14: Üzerinde Aslan ve Boğa Tasfiri Bulunan Plaka, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 15: Ejderha Başlı Altın Bilezikler, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 16: Vani'den Tunç Tas, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 17: Vani'de Bulunan İthal Yunan Kap, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 18: Altın ve Akik Taşından Yapılmış Boncuklar, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 19: Altın Başlık Süsleri, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 20: Altın Küpeler, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 21: Kaplumbağa Uçlu Altın Kolye, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 22: Hükümdarlık Sembolü Altın Kartallar, Tiflis Müzesi, (Rahim Kızgut 2015).

Resim 23: Gamalı Haçlı Altın Kolye, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 24: Aslan Adam Temalı Altın Motif, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 25: Akhamenid Etkili İthal Altın Kase, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 26: Altın Diadem Parçaları, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 27: Başlıklara Takılan Altın Süs, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 28: Tanrı Figürlü Altın Takı Parçası, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 29: Ördek Biçimli Takı Malzemeleri, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 30: Vani'den Dionysos ve Heracles Simgeli Tunç Lamba, (M. Ö. I. Yüzyılın Ortası), Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 31: Vani'den İçeriğinde Demir ve Tunç Malzemeler Olan Mezar (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 32: Vani'den Tunç El Heykeli, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 33: Vani'deki 24 Nolu Mezara Ait Buluntular, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 34: Vani'deki 24 Nolu Mezardan Çıkan Gümüş Yüzük, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 35: Vani'deki 24 Nolu Mezardan Çıkan Gümüş Kemer, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 36: Vani'deki 24 Nolu Mezardan Çıkan Altın Toka, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 37: Vani'den Demir Çağı'na Ait Figür, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 38: Dapnari'den Pithos, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 39: Vani'den Tunç Kolkhis Baltası, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 40: Vani'den Kil Figürin, Vani Müzesi, (Rahim Kızgut 2013).

Resim 41: Vani'deki 11 Nolu Mezardan Çıkan Cam Eser, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 42: Vani'deki 11 Nolu Mezardan Çıkan Testi, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 43: Vani'deki 11 Nolu Mezardan Çıkan Amfora, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 44: Vani'deki 11 Nolu Mezardan Çıkan Gümüş Bilezikler, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 45: Vani'deki 11 Nolu Mezardan Çıkan Testi, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 46: Vani'deki 22 Nolu Mezarın Genel Görüntüsü, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 47: Vani'den Cam Testi, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 48: Vani'den Cam Testi, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 49: Vani'den Tunç Heykel (M.Ö. II-I. Yüzyıl), (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 50: Vani'den Tunç Heykel Başı, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 51: Vani'den Tunç Kanatlı Nike Heykeli, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 52: Vani'den Tunç İbrik, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 53: Vani'den Tunç Kartal Heykeli, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 54: Vani'den İthal Yunan Amforası, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 55: Vani'den İthal Yunan Testisi, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 56: Vani'den Kırmızı Figürlü Kap, Tiflis Müzesi, (Rahim Kızgut 2015).

Resim 57: Vani'den Tunç Herakles Heykeli, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 58: Vani'de Tunç At Aksesuarı, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 59: Pichvnari Kazı Alanı, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 60: Pichvnari Kazı Alanı, (Michael Vickers Arşivi).

Resim 61: Pichvnari Kazı Alanından Çocuk Mezarı, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 62: Temsili Argo Gemisi, Poti Müzesi (Rahim Kızgut 2013).

Resim 63: Tunç Kemer Tokası, Kutaisi Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 64: Pichvnari'deki Kült Merkezi Olduğu Düşünülen Bölümün 2015 Yılı Kazı Çalışmaları Esnasında Görünümü, (Rahim Kızgut 2015).

Resim 65: Pichvnari Kazı Alanı, 2013 Yılı Kazı Çalışmaları, (Rahim Kızgut 2013).

Resim 66: Pichvnari'deki 16 Nolu Mezardan Çıkan Kil Testi, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 67: Pichvnari'deki 21 Nolu Mezardan Çıkan Kolye Ucu, (Michael Vickers Arşivi).

Resim 68: Pichvnari'deki 176 Nolu Mezardan Çıkan Zil, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 69: Pichvnari'deki 195 Nolu Mezardan Çıkan Gümüş Yüzük, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 70: Pichvnari'deki 208 Nolu Mezardan Çıkan Kil Parfüm Kabı, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 71: Pichvnari'deki 208 Nolu Mezardan Çıkan Kil Testi, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 72: Pichvnari Kazılarında Bulunan Balık Tabağı, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 73: Pichvnari Kazılarında Bulunan Kolthis Amforaları, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 74: Pichvnari Kazılarında Bulunan İthal Yunan Kabı, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 75: Pichvnari Kazılarında Bulunan Cam Testi, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 76: Pichvnari Kazılarında Bulunan Cam Kap, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 77: Pichvnari Kazılarında Bulunan Mızrak Uçları, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 78: Pichvnari Kazılarında, 305 Nolu Mezarda Bulunan Gümüş Bileklikler, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 79: Pichvnari Kazılarında Bulunan Camdan Yapılmış Herakles Figürü, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 80: Kolkhis Bölgesi'nde Bulunan Sikke Örnekleri, (Darejan Kacharava Arşivi).

Resim 81: Pichvnari Kazılarında Bulunan M.Ö. V. Yüzyıla Ait Theodosia Sikkesi, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 82: Pichvnari Kazılarında Bulunan M.Ö. VI-V. Yüzyıla Ait Ege Sikkesi, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 83: Pichvnari Kazılarında Bulunan M.Ö. IV. Yüzyıla Tarihlenen Büyük İskendere Ait Tetradrachmi , Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 84: Pichvnari Kazılarında Bulunan M.Ö. IV. Yüzyıla Tarihlenen Sinope Sikkesi, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 85: Kolkhidki, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 86: Kolkhis Bölgesi'nde Bulunan M.Ö. V. Yüzyıla Tarihlenen Tetradrachmi, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 87: Pichnavari Kazılarında Bulunan M.Ö. V. Yüzyıla Tarihlenen Sinope Sikkesi, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 88: Pichvnari Kazılarında Bulunan M.Ö. V. Yüzyıla Tarihlenen Panticapaeum Sikkesi, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 89: Pichvnari 'deki 2 Nolu Mezarda Bulunan Sinope Sikkeleri, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 90: Pichvnari' deki 123 Nolu Mezarda Bulunan Kolkhidkiler, (Amiran Kakhidze Arşivi).

Resim 91: Pichvnari Kazılarında Bulunan M.Ö. V. Yüzyıla Tarihlenen Kolkhis Tribölü, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 92: Gonio Kalesi 2013 Kazı Çalışmaları, (Rahim Kızgut 2013).

Resim 93: Gonio Kalesi Kazılarında Altın Heykel, (Shota Mamuladze Arşivinden).

Resim 94: Gonio Kalesi 2015 Kazı Çalışmaları (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 95: Gonio Kazılarında Çıkan Amfora, Gonio Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 96: Gonio Kalesi 2015 Kazı Çalışmaları (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 97: Vani Kazı Alanı'nda Bulunan Teras (Rahim Kızıgut 2013).

Resim 98: Vani'deki Kazı Alanından Bir Görünüm (Rahim Kızıgut 2013).

GİRİŞ

Kolkhis; Gürcü dilinde Kolkheti, Lazca'da Kolxa, Yunanca'da ise Kolkis olarak isimlendirilen, Kafkas Coğrafyası'nda yer alan bir Antikçağ Krallığı ve bölgesi olarak bilinmektedir.¹ Tarihin en erken devirlerinden (tarih öncesi çağlardan) günümüze değin birçok kültürü bünyesinde barındırmaktadır. Bölge, coğrafi özellikleri, sosyo-ekonomik ve etnik yapısı, efsaneleri, jeopolitik konumu, başta altın olmak üzere madenleri ve Yunan, Roma, Pers, İskit gibi önemli medeniyetlerle girmiş olduğu ilişkilerin sağladığı zenginlik nedeniyle, Eskiçağ Dünyasında hep önemini koruyan bir konumda olmuştur. Yunan ve Roma dünyalarının sınırlarında olmasından dolayı; Yunan ve Roma ideolojisinde, merkezi bir konumu işgal etmiştir. Argonotlar'ın Kolkhis'in Altın Postu için yaptıkları seyahat, Grekoromen efsanelerin en eskileri arasındadır.

Bölgede mevcut olan Pers etkisi de önemlidir. Özellikle Herodotos zamanında Kolkhis'in Persler'e vergi ödediği bilinmektedir. Ayrıca bir Kolkhisli kadın olan Medea ile Persler'in ataları olan Medler'in yalnızca kelime benzeriğine sahip olmadıkları, Persler'in atalarının Medea'ya kadar uzandığı düşünülebilir.²

Kolkhis Bölgesi'nin Eskiçağ'daki durumu incelendiğinde gerek Taş Devri'ni temsil eden, gerekse de Maden Dönemi'ni temsil eden sıra dışı eserler görülmüştür. Özellikle Tunç Çağı ile kültürel gelişimini zirve noktaya taşıyan Kolkhis Kültürü, önce tunçtan yapılan daha sonra ise demirden imâl edilen dünyaca ünlü Kolkhis baltaları ile fark yaratmış, altın işlemeciliği ve altından yapılan eşsiz eserlerle de döneme damgasını vurmuştur. Kültür, başta konut mimarisindeki üslup olmak üzere genel mimari özellikleriyle de kayda değer özellikleri bünyesinde barındırmaktadır.

Kolkhis topraklarının iklim özellikleri, bitki örtüsü, çok yoğun olan yağış rejimi ve Karadeniz'in sağladığı nemlilik, bölgeye özgü tarımsal faaliyetlerin yapılmasına zemin hazırlamıştır. Buradaki flora, bilim çevrelerince "Kolşik Flora" olarak adlandırılmış ve Türkiye'nin Doğu Karadeniz Sahili boyunca da hâkim konumda olmuştur. Ayrıca bölgenin yoğun orman örtüsü, kereste ve orman ürünleri bakımından çok zengin bir kimliğe kavuşmasına imkân vermiş, bu ürünler hem mesken inşasında hem de deniz araçlarının yapımında kullanılmıştır. İhtiyaçtan fazla olan kereste ürünleri ise ihraç edilmiştir.

¹ Van de Mieroop 2003, 265.

² Hdt., VII. 62; Diod. Sic., IV. 56.

Bölgenin etnik yapısı ele alındığında; Kolkhisliler'in, hem Gürcüler'in hem de Lazlar'ın ataları oldukları noktasında çok ciddi kanıtlar mevcuttur. Bu durumu, her iki ulusun kullandıkları dilin birbirine olan yakınlığı ve geleneklerindeki dikkat çekici benzerlik ispat etmektedir. Nitekim Grekoromen kaynaklar da bu duruma atıfta bulunmaktadır. Özellikle bölgede, Roma egemenliğinin yaşandığı dönemde, Kolkhis Bölgesi, artık yavaş yavaş, Lazi Bölgesi ya da Lazika Krallığı olarak anılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde; Kolkhis Bölgesi'nin jeolojik ve jeomorfolojik yapısına, iklim, bitki örtüsü, fauna gibi fiziki coğrafya ile ilgili özelliklerine, daha sonra da tarihi coğrafyasına değinilecektir.

İkinci bölümde; bölgenin, Paleolitik, Mezolitik, Neolitik ve Kalkolitik Dönemlerdeki gelişimi ile söz konusu dönemleri temsil eden yerleşim yerleri ve bu yerleşim yerlerinden geriye kalan buluntularla ilgili bilgilere yer verilecektir.

Üçüncü bölümde ise; Kolkhis adının kökeni, Kolkhis Kültürü'nün ortaya çıktığı Tunç Çağı'nda, Kafkas Coğrafyası'nda başka hangi kültürlerin olduğu, Kolkhis Krallığı'nın kuruluşu ve bu dönemde bölgede gelişen siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel gelişimler ele alınacaktır.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde; Yunanlılar'ın Karadeniz ile olan ilk temasları, Altın Post Efsanesi ve Argonotlar'ın Kolkhis'e yaptıkları yolculuk, bu yolculuk sonrasında meydana gelen Karadeniz'deki Büyük Yunan Kolonizasyonu ve bu koloni hareketinin Kolkhis'teki etkilerine değinilecektir.

Beşinci ve son bölümde ise, Kolonizasyon sonrası Kolkhis'teki, Akhamenid ve Seleukos etkileri, Mithridates Egemenliği, Roma Hakimiyeti ve Ortaçağ başlarında Kolkhis'in durumundan bahsedilecektir.

I.BÖLÜM

KOLKHİS BÖLGESİ'NİN FİZİKİ VE TARİHİ COĞRAFYASI

1.1. FİZİKİ COĞRAFYA

1.1.1. JEOLojİK VE JEOMORFOLOJİK YAPI

Kolkhis Bölgesi'nin fiziki coğrafyasını ele alırken, Gürcistan coğrafyasının genelini de değerlendirmek gerekir (Harita 1-2). Kolkhis'in ve doğudaki komşusu İberia'nın coğrafyası farklı şekilde karakterize edilmektedir. Dağlar, geçitler, ovalar, kırlar, bayırlar ve nehirler, değişken bir manzara oluştururlar. Kuzeye ve doğuya doğru gidildikçe geçitler görülür ve bu geçitler sayesinde çok sayıda verimli ovaya ulaşmak mümkündür. Güney kesimde ise, Anadolu Toprakları'nın doğusunda bulunan yaylalar bulunmaktadır. Batıda ise bölgenin en büyük anayolu olan Karadeniz hâkim durumdadır.³ Ülke, çok yüksek ve geniş, Kafkas Dağları boyunca uzanan, Hazar Denizi ile Karadeniz arasında yer almaktadır.

Kuzeyde, Büyük Kafkaslar, güneyde ise Alçak Kafkaslar sınır teşkil etmektedir. Bununla birlikte ülke, doğu ve batı olmak üzere, kuzeydoğu-güneybatı ekseninde tam ortadan Kolkhis ve İberia Bölgeleri olarak ikiye ayrılmaktadır (Harita 9).⁴ Kolkhis'in Doğu kıyısındaki Shorapani ile Batı İberia'da bulunan Khashuri'deki kavşaklar arasında, Surami Sırtı veya Likhi Sıradağları olarak bilinen dağlar yükselmektedir. Surami Dağları granitik kayalardan oluşmaktadır. Bu dağın zirvesi, doğuda Kura Nehri ile batıdaki Rioni Nehri Havzaları'nın arasında yer almaktadır.⁵ Yaşamsal olarak bu dağları, suyuyla seyrin sona erdiği, dağların karadan geçişi engelleyerek yükseldiği, nehir yoluyla yapılan taşımacılığın ulaştığı son nokta olarak değerlendirmek mümkündür. Günümüzde, Kolkhis ile İberia arasındaki bağlantı itina ile tasarlanarak inşa edilmiş uzun tüneller aracılığı ile sağlanmaktadır. Antik Çağ'da bu geçişler oldukça zor şeklide yapılmaktaydı. Söz konusu geçiş için yapılan yolculuk arabayla dört gün sürüyordu.⁶

Gürcistan'ın dağlık platoları ve çok sayıda vadileri alçak alanlarla zıtlık göstermektedir. Gürcistan, alan olarak 69.700 km²'dir. Bu oran Gürcistan'ı pek çok ülkeden daha geniş kılar ki, bu ülkelerin içinde; İsviçre, İrlanda, Danimarka, Hollanda v.b. ülkeler vardır. Arazinin öncelikli olarak baskın karakteri dağlıktır. Bu dağlık alanların üçte biri 600 metrenin altındadır. %40'ı 600 ila 1800 metre arasındadır. Geri kalanlar ise, 1800 metreden

³ Braund 1994, 40.

⁴ Arabuli 2007, 470; Connor 2007, 26.

⁵ Hovey 1904, 337.

⁶ Strab., XI. 2. 17.

yüksektir. En yüksek dağ, Shkhara Dağı'dır. (5068 metre) Onu, sırasıyla; Jangi-Tau (5058 metre) ve Mkinvartsveri (5047 metre) Dağları takip etmektedir.⁷ Kolkhis, Karadeniz'den iç kısımlara doğru 100 kilometre boyunca uzanan, heybetinden dolayı sık sık Pontik Alpleri olarak adlandırılan, bir dizi paralel sıradağ şeklindeki, Pontik Dağları tarafından çevrelenmiş bir bölgedir. Dağlar 1000 metre yüksekliğe ulaşır. Kıyının 50 kilometre içerisinde ve bölgenin en doğu kısmındaki dağlar neredeyse 4000 metre yüksekliktedir.⁸

Büyük ve Küçük Kafkas Dağları'nın arasında batıda genişleyerek Karadeniz'e açılan Kolkhis Ovası; Rioni, İnguri ve Kodori Nehirleri tarafından drene edilmektedir.⁹ Ovanın genişliği batıdan doğuya giderek daralmakta, adeta üçgen şeklini almaktadır.¹⁰ (Harita 10, 12) Kolkhis, çok büyük ve verimli alüvyal bir ovadır.¹¹ Kolkhis'te yılın çoğunda düzenli ve yoğun bir yağmur vardır. O yağmur suları, Kolkhis'ten geçen birçok nehir ile birleşmektedir. Bu sulak arazinin merkezinde, Phasis yer almaktadır. Sulak arazinin oluşturduğu üçgeni, kuzeydeki Ochamchire (Gyenus), güneydeki Kobuleti (Pichvnari) ve deniz kıyısı oluşturmaktadır. O üçgenin tepe noktası Vani civarındaki eteklerin yayında durmaktadır.¹² Kolkhis Ovası, Rioni Nehri yönünde uzanan, Kutaisi'ye kadar ulaşan bir bölgede yer alır. Gittikçe daralarak, hemen hemen Karadeniz sahili boyunca, Sukhumi'un güneyindeki Kodori Kavşağına kadar devam eder. Güney kesimi ise Batum'un kuzeyinde yer alan Kobuleti'ye kadar uzanmaktadır. Ova, doğudan batıya doğru yaklaşık olarak 90 kilometre büyüklüğündedir. Bu alan, denize doğru hafif bir şekilde eğimlidir. Ovanın geniş kesimi ise, bataklıklar tarafından şekillendirilmiştir.¹³

Akarsu yönünden zengin olan Gürcistan'ın Kolkhis Bölgesi'nde; Rioni (Yunanca ve Latince: Phasis 333 kilometre), İnguri (206 kilometre), Kvirila (152 kilometre) ve Tskhenistskali (184 kilometre) Nehirleri, arka arkaya Kafkas Dağları'ndan itibaren kesintisiz bir şekilde Kolkhis Ovası'na akar ve Karadeniz'e boşalır. Acharistskali (90 kilometre) ve Chorokhi (438 kilometre) (Resim 2) Nehirleri Acara Bölgesi'ne akmaktadır.¹⁴ Kodori (110 kilometre) ve Bzipi (110 kilometre) Nehirleri Abhazia içindedir. Alazani (407 kilometre) ile Iori (357 kilometre) Nehirleri ise Gürcistan'ın doğu vilayetlerini, yerel tarımı destekleyerek

⁷ Mikaberidze 2007, 2.

⁸ Melamid 1993, 79.

⁹ Koday 2007, 21.

¹⁰ Koday 2007, 19.

¹¹ Connor 2007, 26

¹² Braund 1994, 48.

¹³ Berg 1950, 192; Özey 2010, 195.

¹⁴ Mikaberidze 2007, 2.

dolaşır. Aragvi Nehri (110 kilometre) Kartli'nin merkezindeki canlı bir şekilde, Kafkas Dağları vadisi boyunca alçalarak akmaktadır.¹⁵

466 kilometre uzunluğundaki Çoruh Nehri'nin 24 kilometrelik kısmı Batum yakınlarında Karadeniz'e dökülür (Resim 1). Inguri Irmağı, kuzeyde Kafkas dağlık alanından kaynağını alır ve Poti Limanı'nın (Phasis Kenti) 50 kilometre kuzeyinde Karadeniz'e dökülür. Gürcistan'ın en önemli akarsuyu Rioni Irmağı'dır (Resim 3-4). Rioni üç kola ayrılarak Karadeniz'e dökülmektedir. Toplam havzası 13.400 km² ye kadar ulaşmaktadır ve yaklaşık olarak tüm Gürcistan'ın %20'sini kaplamaktadır. Kaynağını ülkenin orta bölümünden alır ve batıya doğru akışına devam eder. Kuzeyden 184 kilometre uzunluğundaki Tskhenistskali Irmağını da bünyesinde toplayarak Poti Limanı'nın (Phasis Kenti) hemen kuzeyinden Karadeniz'e dökülür.¹⁶

Nehrin seviyesi ilkbaharda (Nisan ayında) yükselerek maksimum seviyeye Haziran ayında ulaşır. Taşma, Ağustos ayının sonuna kadar devam eder. Eylül ayının sonunda, nehrin taşma nedeni bu sefer de çok yoğun şekilde yağan yağmurlardır. Bu yağmur kaynaklı taşmalar maksimum seviyeye Ekim-Kasım aylarında ulaşır. En düşük su seviyesi Aralık-Şubat ayları arasındadır. Toplam taşkınların %38.8'i ilkbaharda, %28.5'i yazın, %18.4'ü sonbaharda, %14.3'ü kışın meydana gelmiştir. Bu taşmaların %34.7'si yeraltı suları, %32.5'i yağmur suları, %28.2'si kar erimeleri, %4.6'sı ise buzul kaynaklıdır.¹⁷

Rioni Nehri'nin yeraltı suyu, kaynağını, içeriğinde Mezo-Senozoik tortular bulunduran Racha-Lechkumi artezyen havzasından almaktadır. Bu havzanın su altında kalan kısmında, Alt Mesozoik Dönem'in sonlarına ait tortular mevcuttur. Kolkhis Ovası'nın yeraltı kaynakları dağlık kesimden farklı olarak deniz etkisi altındadır. Aynı zamanda balçık ve alüvyal tortuları bünyesinde barındırır. Rioni Nehri'nin Kuaterner Döneme ait alüvyal tortuları, kum tanelerinden, çakıllardan ve kilden oluşmuştur. Bu tortular 10-15 metre derinlikte bulunmaktadır.¹⁸

Gürcistan coğrafyası, göl anlamında da çok zengindir. Ülkede, 850'den fazla göl bulunmaktadır.¹⁹ Bu göllerin en geniş olanları; Paravani (37.5 km²), Kartsakhi (26.3 km²) ve Paliastomi (18.2 km²) Gölleri'dir. Kolkhis Bölgesi'nde yer alan derinliği 101 metre olan ve bu özelliği ile Gürcistan'ın en derin gölü olan Ritsa Gölü'nün deniz seviyesinden yüksekliği 884

¹⁵ Mikaberidze 2007, 3.

¹⁶ Shotadze 2011, 9.

¹⁷ Shotadze 2011, 11.

¹⁸ Shotadze 2011, 12.

¹⁹ Mikaberidze 2007, 3.

metre ve yüzölçümü 1.5 km²'dir. Bu bölgedeki bir başka göl de Kartsakhi Gölü'dür. Bu gölün yüzölçümü 26.3 km²'dir. Kolkhis Bölgesi'nin tarihi anlamda en önemli gölü, Paleostomi Gölü'dür (Resim 5).²⁰

Gürcistan'ın doğal kaynakları arasında zengin miktarda manganez ve kömür rezervleri vardır. Ülkenin doğu bölümünde (İberia) petrol, gaz ve barit rezervleri mevcuttur. Ağırlıklı olarak batı kesimde (Kolkhis) ise; bakır, altın ve gümüş bölgede yüzyıllardır çıkarılmaktadır.²¹

Karadeniz Bölgesi'ndeki çevresel değişimin en önemli faktörü, denizin bizzat kendisidir. Karadeniz, Pleistosen ve Erken Holosen Devirler esnasında; çok büyük bir göl olarak, Akdeniz'den izole bir şekilde var olmuştur. Kolkhis kıyıları zaman içerisinde bazen bir miktar karaya doğru ilerlemekte ve bazen de bu ilerleyiş tekrar geri dönmektedir. Deniz seviyesindeki bu değişimler; tektonik göçmeler, kum tepelikleri, kıyı tortulaşmaları, iklim değişikliği kaynaklıdır.²²

Burada Alt Paleozoik, Mesozoik ve Senozoik oluşumlara rastlanılmıştır. Dağ eteklerinin jeolojik yapısı Paleojenik ve Neojenik birikintileri ihtiva etmektedir. Kolkhis Ovası'nın doğu kesiminde yer alan İmereti Yaylası ise, Mezosezonoik ve Kuaterner'e ait yoğun karbonlu ve bol birikintileri barındırır. Kuaterner ve Sezoik tortular, en geniş dağılımı göstermektedirler. Son dönem Kuaterner tortular, nehir vadilerine dağılır. Akarsu yatakları ve taşkın yatakları sayesinde oluşmuşlardır. Alüvyal-Dilüvyal tortular, havzaların, tümsek kümelerinin, toprakların ve kumtaşlarının bir ya da iki metre altına dağılır. Kolkhis Ovası, Gürcistan'ın su altında kalarak doldurulmuş en yoğun Kuaterner biçimli yapısıdır. Ovanın tabanı derin tektonik çatlaklarla ayrılmıştır.²³

Kolkhis Ovası'ndaki, bataklık kömürü birikintileri ve III. zamana ait soyu tükenmekte olan bitkiler 75 yıldır polenbilimcilerin ilgisini çekmektedir. Çok sayıda yapılan çalışmalar, Kolkhis Bölgesi'nin Holozen öncesi kalıntıları ile ilgili olup; Tsuga, Sequoia, Cryptomeria, Carya, Taxodium, Aesculus ile diğer daha önceden gelen türlerin mevcudiyetine dair kanıtlar sunmaktadır.²⁴

²⁰ Özey 2010, 197.

²¹ Mikaberidze 2007, 3.

²² Connor 2007, 25.

²³ Shotadze 2011, 9.

²⁴ Connor 2007, 26.

Gürcistan'da, floraya ait en eski fosil kalıntıları Paleozoik zamana tarihlenmektedir.²⁵ Erken Jurasik zamanda, Batı Gürcistan'ın (Kolkhis Bölgesi'nin) önemli bir kısmı deniz altında idi. Orta Jurasik zamanda da yine benzer bir durum yaşanmaktaydı.²⁶

Batı Gürcistan'da, Pliyosen Zamanda zengin bir hayvansal ve bitkisel oluşum yaşanmıştır. Aynı zenginliğin Karadeniz'in herhangi bir bölümünde görüldüğü söylenemez. Bu noktada; bölgedeki Biostratikrafik görünümün bu dönem için çok detaylı olduğu düşünülmektedir.²⁷ Karadeniz'e ait kalıntılar Abhazya, Guri (Batı Gürcistan'ın güney kesimi), Bichvinta (Pitsunda) kesimlerinde yoğundur.²⁸

Jeolojik olarak, ovanın çoğu IV. Jeolojik zamana ait alüvyal bir çöküntü ovasıdır. Bu ova, Anti Kafkaslardaki III. Jeolojik zaman volkanlarının oluşturduğu kitleden ve Ana Kafkas Dizisi'nin karışık kıvrımlarından meydana gelmiştir.²⁹

1.1.2. İKLİM

Gürcistan coğrafyası Kafkaslar'ın en çok yağış olan bölgesi olup, özellikle Kolkhis Bölgesinde yıllık yağış miktarı 2000 milimetrenin üstündedir.³⁰ Karadeniz'e yakın Kolkhis Ovasında, Subtropikal İklim özellikleri görülür.³¹ Yağış en fazla ilkbaharda düşmektedir. Sonbahar ve kış aylarında yağın yağmurlar batıdan doğuya gidildikçe azalır. Gürcistan'ın batı kesiminde, (Kolkhis Bölgesinde) yağışlar 1500-2000 milimetreyi bulurken (Batum 2553 milimetre), doğu kesiminde (İberia Bölgesi) ise yağışlar 500-700 milimetre arasındadır. Yüksek dağlık kesimlerde ise iklim çok serttir ve yağışlar kışın kar şeklindedir. Kolkhis Ovası'nda yılda ortalama 1600-2000 milimetre olan yağış miktarı, Kartli ve Kakheti (İberia) Yaylaları'nda 508 milimetreye düşer.³² Aylık toplam yağış büyük ölçüde değişkendir. Mesela Kutaisi'de, Şubat ayında bir yıl, metrekareye 493 milimetre yağış düşerken, başka bir yıl yine şubat ayında neredeyse hiçe yakın (0.5 milimetre) yağış düşmüştür.³³

Kolkhis, Karadeniz kökenli, batıdan kuvvetli esen nemli rüzgârlardan etkilenmektedir. Bu bölge, Gürcistan'ın daha karasal olan kesimlerinden daha az don olayı yaşar. Kış

²⁵ Shatilova 2011, 9.

²⁶ Shatilova 2011, 11-13.

²⁷ Shatilova 2011, 79.

²⁸ Shatilova 2011, 80.

²⁹ Connor 2007, 26.

³⁰ Melamid 1993, 79.

³¹ Arabuli 2007, 470; Berg 1950, 193; Shotadze 2011, 9.

³² Özey 2010, 196.

³³ Berg 1950, 193.

sıcaklıkları ılımandır. (Ocak ortalaması 5°C, en düşük -4°C'dir.) Yazları ise sıcaktır. (Temmuz ortalaması 23°C, en yüksek 35°C'dir.)³⁴

Büyük Kafkas Dağları kuzeyden gelen soğuk havayı engeller ve ülkenin batı kesimi, Karadeniz'den gelen sıcak ve nemli hava kütlelerinin etkisinde kalır. Batı kesimde (Kolkhis Bölgesi'nde) Akdeniz İklimi hâkimdir. Doğuya doğru ilerledikçe nemlilik azalarak özellikle İberia Bölgesi'nde iklim sertleşir ve karasallaşır. İklimin bu kadar değişmesinde, ülkeyi doğu ve batı olmak üzere ikiye ayıran Likhi Sıradağları'nın büyük rolü vardır.³⁵

Bulutluluk oranı nispeten yüksektir. Poti'de bu oran yıllık %62'dir. Denizden uzaklaştıkça bulutluluk oranı azalma gösterir. Aylık bulutluluk oranı farkı çok fazla değildir. Mesela Poti'de Ocak ve Şubat aylarında en yüksek oran %69 iken, Ekim ayındaki en düşük oran %55'tir. Rüzgârlar muson karakteri taşımaktadır. Yazın, denizden nemli ve serin şekilde eserken; kışın karadan çok kuru ve sıcak eser. Yaz aylarında, Karadeniz üzerindeki basınç, karadaki basınçtan daha yüksektir. Kış aylarında ise Karadeniz'deki basınç düşüktür. Oysa, tüm Kafkasya'da basınç yüksektir. Bu nedenle, Batı Transkafkasya'daki bağıl nem, sıcak mevsimlerde, soğuk mevsimlerden daha yüksektir. Örneğin Poti'de, yazın bağıl nem %86 iken, kışın bu oran %77'dir.³⁶

Kutaisi Bölümü'nde (kıyı kesimden daha iç bölgede) Muson Rüzgârları daha ziyade Fön Rüzgârı karakteri taşır. Tipik fön rüzgârları (sıcak ve kuru esen) sık görülür. Bu bölümde kış aylarında fön rüzgârları estiğinde ortalama sıcaklık 2-5°'ye kadar yükselir. Hatta bazı dönemler daha da artar. Mart ayında ise ortalama sıcaklık 30°'ye kadar yükselir. Bağıl nem ise %9 seviyelerine kadar düşer. Kıyı meltemleri durgun havalarda sahil boyunca ortaya çıkar. Gündüzleri denizden eserlerken akşamları karadan eserler. Kolkhis Ovası, doğudan gelen soğuk rüzgârlardan, dağlar vasıtasıyla korunmakta ve deniz sayesinde daha ılıman bir karaktere bürünmektedir. Bu yüzden kışın yumuşak bir iklime sahiptir. Bununla birlikte; yaz çok sıcak geçer. Mesela Poti'de en düşük sıcaklık ortalama 4.9° ile Ocak ayında görülürken, en yüksek sıcaklık ortalama 26.1° ile Ağustos ayında görülmüştür. Günlük sıcaklık farkı ise azdır. En soğuk aylarda dahi ortalama sıcaklığın 4°'nin üzerinde oluşu, subtropikal bitkilerin (mandalina, limon ve bambu) yetişmesine imkân sağlamaktadır.³⁷ En sıcak ay, sanıldığı gibi

³⁴ Cannor 2007, 26; Salia 1983, 501.

³⁵ Özey 2010, 195.

³⁶ Berg 1950, 193.

³⁷ Berg 1950, 194.

Temmuz değil Ağustos'tur. Sonbahar da sıcaktır. Ekim ayı Nisana göre daha sıcak geçmektedir.³⁸

1.1.3. VEJETASYON

Racha'nın daha üst kesimlerinde, Rioni Nehri'nin kaynağının olduğu yerde, Büyük Kafkas Dağ Silsilesi'nin üst kesiminde, sürekli karlı olan Kafkas Dağ örtüsü, Alpin fundalıklar-çayırliklar ve Alt Alpin doğa yayılmıştır. Kolşik (Orta Dağlık Orman) kesimde, dağlık alanlar, Racha-Lechkumi boyunca, İmereti Bölgesi'nde yayılım gösterir. Kolşik (Alçak Dağlık Orman) kesimi, Kolşik dağ eteği tepelerini kısmen dar bir şerit (5-10 kilometrelik) gibi bastırmıştır. Yukarı İmereti ve Guria'da bu şerit 10-12 kilometreye kadar genişler. Kolşik ovalık kesimde ise Kuaterner alüvyal kalıntıların oluşturduğu turba yosunlu bataklıklar, bataklık üstünde yer alan akçaağaç çalılıkları ve mineral bataklık toprakları yer alarak buradan etrafa yayılır. Kolkhis Ovası'nın kısmen alçak olan bataklık kesimi özel bir yapıdadır. Bataklık kızılbaş ormanları ve eşsiz bataklık turba yosunu burada bulunmaktadır (Kolkhis Ovası'nın Paliostomi Gölü civarında). Kolkhis Ovası, gerek insan etkisi ile gerekse de tarımsal faaliyetlerin etkisi ile dikkate değer bir değişim geçirmiştir. Mısır, çay ve nadiren de olsa turuncgiller, suyu azalmış toprakları kaplar. Kolkhis Bölgesi'ndeki Rioni Nehri Havzası, orman kaynakları bakımından çok zengindir. Özellikle de yüksek kesimler daha da zengindir.³⁹

Kolkhis Bölgesi'ndeki bitki örtüsünün zengin bir çeşitlilik göstermesi, bu bölgenin kendine has ılıman ve nemli iklimi ile ilişkilidir. Bitki yaşamı, olağan dışı bir şekilde gösterişlidir. Burada her daim yeşil olan bitkilerin bir karışımı mevcuttur. Büyük ölçüde her dem yeşil kalan orman çalıları ile kışın yapraklarını döken orman örtüsünün hâkim olduğu bir bölgedir.⁴⁰ Bu sektörün hâkim ağacı, sakallı kızılbaşdır.⁴¹

Ülkenin batı kısmında kalan Eski Kolkhis'in bataklık ovaları, egzotik meyve ve sebzelerin yoğun şekilde tarımının yapılmasına olanak sağlar. Gürcistan, aynı zamanda Eskiçağ'da şarap üretiminin beşiği ve öncüsü olarak düşünülmekte ve çok sayıda şarap çeşidine sahip olduğu bilinmektedir.⁴²

³⁸ Berg 1950, 195.

³⁹ Shotadze 2011, 9.

⁴⁰ Rubel 1914, 40.

⁴¹ Koday 2007, 20.

⁴² Mikaberidze 2007, 3.

Kolkhis Bölgesi'nde, asma ve eğreltiotu bolluğu vardır. Ürünler çok kuvvetlidir. Ormanları kontrol etmek burada olağanüstü şekilde zordur. Guriya'da, Choloku Nehri boyunca, bir mısır tarlasındaki ürünler bir ya da iki yıl içinde akçaağaçların altında 6 metreye kadar ulaşabilmektedir. Eğreltiotu, çok hızlı bir şekilde büyür ve bir yaz ayında, insan boyuna ulaşır. Bu otu temizlemek çok zordur ve diğer bitkilerin gelişimine olumsuz etki eder.⁴³

Kolkhis Bölgesi oldukça verimli bir bölgedir.⁴⁴ 50 ağaç türü ve 450 endemik bitki çeşidini bünyesinde barındırmaktadır. III. Jeolojik zamana ait, soyu tükenme noktasına gelmiş pek çok bitkinin varlığını sürdürdüğü bir alandır. Bu bitkilerin başlıcaları; *Alnus Barbata*, *Carpinus Betulus*, *Castanea Sativa*, *Diospyros lotus*, *Fagus Orientalis*, *Pterocarya Fraxifolia*, *Quercus Hartwissiana*, *Q. Iberica*, *Zelkova Carpinifolia* ve çok daha fazlasıdır.⁴⁵

Kolkhis Ovası'nı çevreleyen yamaçlar, içinde çok çeşitli ağaç türlerini (meşe, kayın, kestane, gürgen, akçaağaç, ıhlamur, çınar ve dişbudak) barındıran orman dokusu tarafından kaplanmıştır. Ayrıca sadece kalkerli topraklarda yetişen ve özellikle de bu bölgenin Abhaz Dağları'nda yetişen şimşir ağacı mevcuttur. Batıdaki dağlarda ise orman gülü ve karayemiş bitkileri görülür. Ayrıca bölgenin tümünde çoban püskülü ve açelya bitkilerine rastlanılır.⁴⁶ Kolkhis Ovası neredeyse tamamen meyve bahçeleriyle, subtropikal ürünlerle, üzüm bağlarıyla ve ormanlarla kaplıdır. Sahile yakın ovalarda sıcak iklim bölgelerinden ithal edilen egzotik bitkiler de yetiştirilir.⁴⁷

Kolkhis Ovası'nın batısında, belirtmiş olduğumuz iklim özelliklerinden dolayı, özellikle kıyı kesimde tipik "Kolşik Floranın" yaygın olduğu görülür. "Kolşik Flora" Kafkaslar'ın güneyindeki tarihi Kolkhis ülkesine atfen bu ismi almıştır. Bu flora âlemi muhtelif ağaçlı yapraklardan müteşekkil ve zengin bir alt formasyona sahip orman topluluğu şeklinde tarif edilir.⁴⁸ Bu flora ait belirgin bir tür yoktur. Kolşik flora, Karadeniz'in doğusunda Tuapse⁴⁹ civarından başlayarak, Kafkaslar'ın güney yamacı boyunca uzanır ve Rioni Havzası'nı içine alacak şekilde içeri doğru sokulur. Daha güneyde Küçük Kafkaslar'dan Karadeniz'e doğru yaklaşan "Kolşik Flora", Borçka'nın biraz güneyinden

⁴³ Berg 1950, 195.

⁴⁴ Rubel 1914, 39.

⁴⁵ Cannor 2007, 27.

⁴⁶ Salia 1993, 502.

⁴⁷ Salia 1993, 503.

⁴⁸ İnandık 1965, 16.

⁴⁹ Rusya'nın güneyinde, Karadeniz kıyısında yer alan bir şehir.

gececek şekilde batıya yönelerek Soğanlı-Kaçkar silsilesinin kuzey eteklerinden Trabzon civarına uzanır.⁵⁰

Bölgede, tropik sarmaşıklar çok yaygındır; özellikle *Hedera Colchica* (Kolkhis Sarmaşığı), *H. Helix*, *Dioscorea Caucasica*, *Tomus Communis*, *Periploca Graeca*, *Smilax Excelsa*, *Clematis Vitalba* ve *Vitis Vinifera* Subsp. *Sylvestris* bu yaygın türleri oluşturur.⁵¹ Kolkhis'in XX. yüzyılın ortalarında sahil kesimindeki ovalardaki tarımsal faaliyetlerdeki hızlı bir şekilde göstermiş olduğu ilerleme, subtropikal bahçecilik olarak adlandırılır. Bu tarımsal faaliyet, günümüzde de halen devam etmektedir.

Kumlu deniz kıyısında, iki dikenli funda (bodur ağaç) yetişir. Bunlar yaygın şekilde görülen deniz akdikenini ve böğürtlendir. Bu bitkiler sarmaşık şeklinde birbirlerine dolanırlar. Kıyısız bitki örtüsü boyunca bataklıklar uzanmakta olup, akçaağaçlarla, hassas söğütlerle ve Kafkas cevizi ile kaplıdır. Tüm bu ağaçlar sağlam bir şekilde, sarmaşık üzüm asmaları, şerbetçi otları, böğürtlen, ipek fidanları ile birbirine dolanmıştır. Akçaağaç çok çabuk büyür. Bu bölgede 5-6 yıl içerisinde ulaşmış olduğu büyüklük, Kafkasya'nın diğer bölgelerinde 25-30 yıl içinde ulaşmış olduğu büyüklükle aynıdır.⁵²

Kolkhis, muhtemelen Avrasya'daki III. zamana ait soyu tükenmekte olan bitkilerin önemli sığınak yeridir. Kolkhis, Batı Asya'da yer alan; sıcaklığa ihtiyaç duyan bitkilerin soğukla ve buzul devirlerin topraktaki kuraklığı ile mücadele ettiği önemli lokasyonlardan biridir. Son Buzul Devir esnasında; Avrasya'nın büyük bölümü step ve tundra bitki örtüsü ile kaplı iken, kışın yapraklarını döken ve iğne yapraklı, kozalak veren ormanlar Kolkhis'te (Batı Gürcistan) hayatta kalmışlardır. Sonuç olarak bol çeşitli Kolkhis ormanları Akdeniz ile Doğu Asya'nın florasını birleştirmektedir.⁵³

Kolkhis Ovası'nın toprağı, bataklık ya da yarı bataklık şekildedir. Kahverengi orman toprakları ve alüvyal topraklar daha yüksek kesimlerde daha çok görülür. Ovada kırmızı toprak bulunmaz ancak dağ eteklerinde ve dağlarda görülür.⁵⁴ Kolkhis'in sahil kesimi bataklık etkili alüvyal topraklar, kıyısız lagunlar (en geniş lagün örneği Palaeostomi Gölü'dür) tarafından karakterize edilebilir.⁵⁵

⁵⁰ Koday 2007, 20.

⁵¹ Connor 2007, 27.

⁵² Berg 1950, 195-196.

⁵³ Connor 2007, 25.

⁵⁴ Berg 1950, 195.

⁵⁵ Arabuli 2007, 470.

1.1.4. FAUNA

Kolkhis Bölgesi'nin hayvan çeşitliliği, bitki örtüsünün aksine ne boldur ne de özgündür. Kuşlar arasında, sülün (*Phasianus Colchicus*) vardır. Balıklar, Anadolu'nun Karadeniz kıyısı boyunca görülenlerle aynıdır. Kolkhis'in tatlı su balıkları karakteristik olarak; Tekir (*Barbus Tauricus Escherichi*), Khramulya (*Varicorhinus Sieboldi*), Golyan balığı (*Leuciscus Cephalus*), Shemaya (*Chalcalburnus Chalcoides*), Rechnoy Ribets (*Vimba vimba tenella*) dir. Burada çok sayıda yumuşakça (ahtapot, salyangoz, sümüklü böcek, midye), çok ayaklı (çıyan, kırkayak), bir çeşit tatlı su istakozu (*Astacus Colchicus*) ve pek çok sayıda sıtmalı sivrisinek vardır. Kolkhis Bölgesi'nde iki adet akrep türü mevcuttur. Bunlar; Akdeniz akrebi (*Euscorpius İtalicus*) ve Mengrel akrebi (*Euscorpius Mingrelicus*) dir.⁵⁶

Kolkhis Ovası'ndaki düzenli, yüksek nem seviyeleri, verimli bitki örtüsünü desteklemektedir. Sonuç olarak, hem sığırlar hem de atlar için zengin bir otlak vardır. Phasis'in ismi güzel atlarla ilişkili olup, varlıkları, hem ovada hem de dağ eteklerinde arkeolojik olarak doğrulanmıştır. Eshera, Gyenus, Vani ve diğer şehirlerde, Kolkhisli aristokratlar, en azından M.Ö. VI. yy.'dan itibaren atlarıyla birlikte gömülmüşlerdi. Bu durum İskit etkisinin bir yansıması olarak kabul görebilir. Kolkhis'teki atların koşum takımları, İskitlerle benzerlikler göstermektedir.⁵⁷

Kolkhis'in sığırları, Antik Dönem'de son derece ilginçtir. Onlar, hacim olarak küçük olmalarına karşın, çok büyük miktarda süt veriyorlardı. Kuşkusuz, onların verimliliğinin kaynağı Kolkhis'teki zengin meralardı. M.S. VI. yy.'da da, Kolkhis, sığırları ne kadar küçük olsa da, deri kaynağı olarak görülmüştür. Roma kuvvetleri, Kolkhis derilerini, ayakkabılar, koşumlar ve çadırlar için kullanmıştı. En azından Kolkhis'teki bazı Roma kuvvetlerinin M.S. II. yüzyılda çadırlarda yaşadıkları varsayılmaktadır.⁵⁸

Koyun yetiştiriciliği Kolkhis koşullarında pek uygun değildi. Kolkhis Bölgesi, koyunlar için çok nemli ve yağışlı idi. Günümüzde de, sadece Kolkhis Ovası'nı sınırlayan daha yüksek zeminlerde görülmektedir. Özellikle, Suania'da olduğu gibi dağların içinde ve koyunun iyi hareket ettiği İberia'nın yüksek ovalık kesimlerinde yapılmaktadır.⁵⁹ Bununla beraber, sığırlar gibi domuzlar da, tıpkı günümüzde olduğu gibi Antik Dönemde de, hem Kolkhis'te hem de İberia'da, her zaman her yerde bulunuyordu. Arkeolojik kemik çalışmaları,

⁵⁶ Berg 1950, 198.

⁵⁷ Braund 1994, 56.

⁵⁸ Procopius Wars, II. 15. 5.

⁵⁹ Braund 1994, 56.

Antik Gürcistan'daki hayvan dağılımı ile şimdiki dağılımın son derece yakın bir şekilde bağdaştığını belirtmektedir.⁶⁰

Kolkhis'in ıslak arazisi, av kuşlarına çok uygundu. Ördekler, Kolkhis'in ikonografisinde yerlerini almaktadırlar. Bununla beraber, bu ördekler aslında, Kolkhis ile bağlantılı olan sülündür. Hem Latinler, hem de Yunanlılar onu "Phasian kuşu", ya da sadece "Phasian" olarak bilirler. Antik kaynaklar, bu kuşların kökenlerini kesinlikle Kolkhis'e dayandırmaktadırlar. M.Ö. II. yüzyılın sonlarına kadar, sülünler Phasis Nehri'nin daha alçak yerlerinde yaşamışlardır. Sülünün tüketimi, Roma İmparatorları'nın geleneklerinin ve değerlerinin bir göstergesiydi. Elagabalus gibi kötü imparatorlar, sadece fazla miktarda sülün yemekle kalmayıp, onları hayvanlara yem olarak bile verirlerken, Petinax gibi iyi olanların sofralarında hiçbir zaman sülün olmazdı. Sülün, çok uzaklardan Yunan coğrafyasına geldiği için, büyük ölçüde lüks bir ithal ürün olarak düşünülmüştür. Bununla beraber, sülünler en azından M.Ö. V. yy.'dan itibaren kuşhanelerde yetiştirilmiştir.⁶¹

Phasis Nehri'nin bir diğer sakininin ceylan olduğu düşünülmüştür. Bu efsanevi hayvan, özellikle İran'da, halı tasarımları ve içecek kapları için çok sevilen bir temaydı. Geyiğe benzerler, sakalları ve tüylü sırtları için korunurlar ve doğal olarak sadece Phasis Nehri'nin kıyısında olurlardı.⁶²

1.2. TARİHİ COĞRAFYA

Kolkhis Bölgesi'nin tarihi coğrafyası ele alınırken şüphesiz bölge ile ilgili Antikçağ yazarlarının vermiş olduğu bilgilere başvurulması zaruridir. Herodotos, çok ağır yükü olmayan bir insanın Maiotis Gölü'nden⁶³ Phasis ve dolayısıyla da Kolkhis'e 30 günlük bir yürüyüş ile ulaşabileceğini, Media ile Kolkhis arasında Saspeirler isimli ulusun var olduğunu belirtmektedir (Harita 3, 4-7).⁶⁴ Yine Herodotos, Phasis ile Karadeniz'in en batı girişindeki mesafenin gemi vasıtası ile 9 günde geçilebileceğini belirtmiştir.⁶⁵ Üstelik, Herodotos'un vermiş olduğu bu coğrafi tanımlama yalnızca kıyı kesimle sınırlı değildir. O, Kolkhis hinterlandının İran'a olan ulaşımı ve kuzeyden Media'ya yapılan saldırılarla ilgili olarak Derbend Yolu'nun kullanımıyla ilgili geniş bir değerlendirme yapmıştır.⁶⁶

⁶⁰ Lordkipanidze 1970, 64-5.

⁶¹ Braund 1994, 57.

⁶² Plin. Nat., VIII. 120.

⁶³ Azak Denizi.

⁶⁴ Hdt., I. 104.

⁶⁵ Hdt., IV. 86.

⁶⁶ Hdt., I. 104.

Ayrıca bir başka bölümde de, ters yönden gelecek şekilde yapmış olduğu tanımlamada; Saspeiriler'in üstünde, yani kuzeyinde, Kolkhisliler'in olduğunu ve Karadeniz'e kadar dökülen Phasis Irmağı'nın olduğu bölgede Kolkhisliler'in yaşadığına vurgu yapmıştır.⁶⁷

Procopius, Phasis Nehri'nin Asya ile Avrupa Kıtası'nı birbirinden ayıran bir nehir olduğunu ve hemen hemen Karadeniz'in sonuna kadar aktığını belirtmiştir.⁶⁸ Yine aynı eserinde Nil ile Phasis Nehirlerini mukayese etmiş, Asya ve Libya arasında Nil'in, Avrupa ve Asya arasında ise Phasis'in yer aldığını vurgulamıştır.⁶⁹

Likhi Dağları, Kolkhis ile İberia arasındaki en önemli doğal engel olarak karşımıza çıkmaktadır (Harita 11). Bu dağların yer aldığı bölge, büyük bir kavşaktır. Gonio'da (Batum), Antik ismi Acampsis olan, devasa Çoruh Nehri denize dökülmektedir. Çoruh Vadisi, Bayburt'un arkasından geçmekte ve derin bir şekilde uzanmaktadır. Denize ulaşmadan önce Çoruh Nehri'ne, Ahıska etrafındaki dağlardan akan Adjaristsqali Nehri katılır. Adjaristsqali Nehri, dağlık bir sırt boyunca, dar ama modern bir yol olan Adjaristsqali Vadisi'ni takip eder. Bu vadinin kuzeyinden Kolkhis'e ulaşmak mümkündür. Antik Dönem'de, İberia'nın hükümdarları, Adjaristsqali'nin üst erişim yerlerinin kenarında bulunan dağlarda hüküm sürmüşlerdir. Bu mikro bölgede, Kolkhis, İberia ve Armenia birlikte faaliyet göstermekteydi.⁷⁰

Kolkhis Bölgesi'nin coğrafi olarak sınırları tespit edilirken, bölgenin güneybatı sınırının tespiti zor ve tartışmalıdır. Bölgenin kuzey sınırını oluşturan Büyük Kafkaslar, güney sınırını oluşturan Küçük Kafkaslar, İberia Bölgesi ile doğu sınırını oluşturan Likhi (Surami) Dağları ve batı sınırını oluşturan Karadeniz doğal coğrafi sınırlardır. Ancak belirttiğimiz gibi güneybatı sınırının yani Anadolu'daki uzantısının nereye kadar gittiği çok açık değildir. Ancak Strabon Pontos Bölgesi'nden kıyı boyunca doğuya doğru ilerlendiğinde Trapezus kentine varılacağını, Trapezus ile Kolkhis arasında Zygopolis⁷¹ adı verilen bir yerin olduğunu ve burayı geçtikten sonra Kolkhis'in başladığını belirterek, çok net olmasa da Kolkhis'in güneybatı sınırı hakkında bilgi vermektedir.⁷² Bu konu ile ilgili bir başka yorumda ise Apsarus isimli nehrin Pontus ile Kolkhis arasındaki sınırı oluşturduğu iddia edilmektedir.⁷³

⁶⁷ Hdt., IV. 37.

⁶⁸ Procopius Wars, VIII. 6. 2-8.

⁶⁹ Procopius Wars, VIII. 6. 13-4.

⁷⁰ Plin. Nat., VI.12.; Arr. Periplus, 11.

⁷¹ Günümüzdeki Zigana.

⁷² Strab., XII. 3. 17.

⁷³ Arr. Periplus, XI. 4.

Dağlar, Antik Gürcistan'da çok hâkim konumda oldukları için, özellikle doğu-batı (Kolkhis-İberia) ulaşımında geçitlerin anahtar bir rolü vardır. En çok bilinenler, Büyük Kafkas Sıradağları'nda yer alan, kuzey-güney doğrultulu Dariel ve Derbent geçitleridir. Ancak bu geçitlerden başka geçitler de vardır. Bu geçitlerin yardımıyla, özellikle çobanlar, patikalar ve benzeri yollar aracılığıyla ulaşım sağlamaktadırlar.⁷⁴

Herodotos'a göre, İskitlerin Media'yı istila ederken kullandıkları, günümüzde Dağıstan toprakları içinde bulunan Derbend Geçidi çok önemlidir.⁷⁵

Derbend Geçidi'nin batısında yer alan Dariel Geçidi, yol ağlarının merkezi konumundadır. Dariel Geçidi, çıkmanın çok zor olduğu ve çıkışın üç ila beş gün sürdüğü bir geçittir.⁷⁶ Bu geçitlerden başka; Khukhor Geçidi, Nakra Geçidi, Sharivtsek Geçidi, Mamison Geçidi, Zekara Geçidi, Roka Geçidi, Kachu Geçidi ve Kodori Geçidi vardır.⁷⁷

Dağlar bölge için hayati derecede öneme sahiptir. Kolkhis Bölgesi'nin sınırları Kafkas dağları tarafından çizilmiş olup,⁷⁸ özellikle kuzeyde yer alan Büyük Kafkas Dağları'nın büyüklüğünün çok heybetli olduğu, hatta zirve noktalarının bulutlardan dahi yukarıda olduğu için buralara yağmurun da karın da yağmadığı belirtilmiştir.⁷⁹ Surami Sırtı, Gürcistan tarihindeki bölgesel anlamda asıl bölünmenin başlıca nedeniydi. (İberia-Kolkhis) Surami Sırtı'nın batısı, yani Kolkhis Bölgesi, tamamen Karadeniz'e bakmaktadır. Dolayısıyla bu durum; Kolkhis'in Yunanlılar tarafından sömürgeleştirilmesi ve Yunan kültürüne maruz kalmasına kolaylık sağlamıştır. Buna ilave olarak; Kolkhis, Karadeniz'deki, gerek Roma imparatorluğu egemenliği ve gerekse de daha sonra gelen, Bizans İmparatorluğu egemenliği için kritik bir bölge rolü oynamıştır.⁸⁰ Kolkhis'in aksine, İberia, Armenia, Suriye ve İran Bölgelerine olan geçiş, Surami Dağları yüzünden güney ya da güneydoğu yöne kaymıştır. Bunun sonucu olarak, Yunan kültürü, İberia'ya Karadeniz kıyısından daha fazla, Hellenistik Suriye'den ulaşmıştır. Roma yönetimi altında, İberia, uzun süre Suriye Valisi'nin yetki alanı içinde kalmış gibi görünürken, Kolkhis Kapadokya Valisi'nin denetimi altına kalmıştır. Kolkhis ile İberia arasındaki bölünme, Perslerin Surami Sırtına güzel bir yol yaptıkları M.S. VI. yüzyıldan sonra bile mevcudiyetini korumuştur.⁸¹

⁷⁴ Braund 1994, 45.

⁷⁵ Hdt., I. 104.

⁷⁶ Strab., XI. 3. 5.

⁷⁷ Barund 1994, 44.

⁷⁸ Arslan 2000, 26.

⁷⁹ Procopius Wars, VIII. 3. 1-5.

⁸⁰ Braund 1994, 42.

⁸¹ Procopius Wars, VIII. 3. 3-6.

Nehirle taşımacılık yapılabilmesine rağmen, Hazar'dan Karadeniz'e kadar olan mesafe, yoğun şekilde ticaret yapılmasını engelleyecek kadar uzundu. Bu sebeptendir ki; sadece, çok ağır olmayan, değerli malların, Karadeniz'e götürülebilmesi için sınırlı sayıdaki küçük yolların kullanılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Geç dönem yazarlarından olan Panopolis'li Nonnus'a göre, sadece Kafkaslar'ın ötesinde, Karadenizle Hindistan arasında Dionysos Geçidi vardı. Açıkçası, Kafkasya ile Himalayalar arasında farz edilen birleşme, Hindistan ile Karadeniz arasındaki, hareketli bir yolla ilgili efsaneden ibarettir.⁸² Seleukos Nicator'a, muhtemelen Kafkas Dağları'nın kuzeyinin kesileceği şekilde, Hazar'ı ve Karadeniz'i, kanal ile bağlayacak bir plan hazırlaması istenmiştir.⁸³ Kuşkusuz, böyle bir proje ihtiyacı, Karadeniz ile Hazar Denizi arasındaki geçişin gerekliliğini göstermektedir.

Dağlar aracılığıyla Kolkhis'e geçişler, bölgede, Roma'nın ve daha sonra Bizans'ın askeri stratejisini biçimlendirmiştir. Yerel halk için bu yollar, tehlike ve tehdit algısına neden oldukları kadar aynı zamanda yapılan ticaret sayesinde elde edilen kazanımlar algısına da neden olmaktadır. Dioscurias'taki Yunan yerleşiminin başarısının kaynağı, bu dağların kullanılarak yapıldığı ticari ilişkiler olmuştur.⁸⁴

M.Ö. IV. yüzyılın başlangıcında, Xenophon ve arkadaşları, Trapezus'tan Karadeniz'in güney kıyısı boyunca yürümüştü. Özellikle, Anabasis'in yayımlanmasından sonra, Karadeniz'in güney kıyısının, Akdeniz Dünyası'nda çok daha iyi tanındığı görülmektedir. M.Ö. 350 civarında, Scylax'a atfedilen Periplus kaleme alınmıştır. Bu eser, Karadeniz'in doğu kıyısındaki birçok yer hakkında bilgi vermektedir. Daha sonra, Arrian gibi, Psuedo-Scylax da, burada çok büyük bir barbar şehrinin varlığına dikkat çekmiştir.⁸⁵

Koloni kurma ihtiyacı ve ticari çıkarlar, Yunanlılar ve Kolkhisliler arasındaki ilişkinin kurulmasına neden olmuştur. M.Ö. V. yüzyılın sonuna kadar, zengin Atinalılar, M.Ö. IV. yüzyıl boyunca genişlemiş olan, Bosporous hükümdarlarıyla özel bağlantılar geliştirmişlerdir. Yunan Dünyası'nda; Kolkhis ve Karadeniz bu itibarla daha popüler olmuşlardır.⁸⁶

Mısır, Grekoromen efsanede, Kolkhis üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Herodotos, Kolkhis ile Mısır arasında belli bir paralellik olduğunu belirtmiştir. İkinci kitabında, bağlantıyı çok daha açık şekilde vurgulamıştır. Herodotos'un başlangıç noktası, ordusunun bir kısmını, Phasis Nehri kıyısında bıraktığı söylenen, Sesostris'in seferidir.

⁸² Chuvin 1991, 282.

⁸³ Plin. Nat., VI. 31.

⁸⁴ Braund 1994, 47.

⁸⁵ Braund 1994, 16.

⁸⁶ Braund 1994, 17.

Kolkhisliler'in etnik yapıları ile ilgili şu tanımlaması dikkat çekicidir: "Başkalarından işittiğim gibi, Kolkhislilerin Mısırlılar olduğu açıktır."⁸⁷

Herodotos, Kolkhislilerin ve Mısırlıların benzerliğine ilişkin dört gözlem ortaya koymaktadır:

Birincisi; onların görünümleridir; çünkü siyah ten renkleri ve kıvrıkcık saçları vardır. İkincisi ve Herodotos için daha önemli olanı; hem Mısırlıların hem de Kolkhislilerin sünnet olmalarıdır. Üçüncüsü; her iki halkın keten konusunda uzman olmalarıdır. Dördüncüsü; hem Kolkhislilerin hem de Mısırlıların, hayat tarzlarının ve dillerinin benzer olmasıdır.⁸⁸ Herodotos'un Kolkhisliler'e attığı sünnet olma geleneği Diodoros Sicilius tarafından da tasdik edilmiştir. Onun belirttiğine göre; Kral Sesostris'in ordusu, yaklaşık olarak M.Ö. XVI. yüzyılda yapmış olduğu büyük Avrupa ve Asya seferinde, İskitleri mağlup edip, Phasis'e gelmiştir. Ordunun önemli bir kısmı, Mısır'a geri dönerken, diğer bir kısmı ise burada kalmıştır. Bunun en büyük kanıtı da hem Mısırlılar'da hem Yahudiler'de görülen sünnet geleneğinin Kolkhisliler tarafından da uygulanıyor olmasıdır.⁸⁹

Yine Herodotos'a göre, Mısır ve Kolkhis, dünyayı kuşatan Okeanos tarafından birbirlerine bağlanmıştı. Bu görüşe dayanak olarak, Phasis'in Kolkhis'ten geçerek Karadeniz'e akması ile Nil'in Mısır'dan geçerek Akdeniz'e akmasının nedeninin bu Okeanos olduğu gösterilmiştir.⁹⁰

Buna uygun şekilde, Argonotik seferin ilk versiyonlarından birinde, Iason'un Altın Postu ele geçirme serüveninde izlediği yolda Okeanos'un etkin olduğu ve bu şekilde, Phasis ve Nil'in, Cebelitarık Boğazıyla birlikte, Asya, Afrika ve Avrupa Kıtaları'nın üçünü de ayırdığı düşünülmektedir.⁹¹

Okeanos'un⁹² daireselliği, genellikle, Yunan Mitolojisi'nde dünyanın dairesel olduğu fikrinin bir açılımıdır. Dairesel bir varlığın sadece bir ucu olduğu için, bu dairesel dünyanın uçları, tek, sürekli bir uçtur. Sonuç olarak, doğu, batı, kuzey ve güneyin sınırlarının birçok ortak yönü vardır. Bunlar aynı zamanda yansımalar olup, birbirlerinin devamı niteliğindeki fikirlerdir. Mısır, Güney'de Kolkhis'e karşılık gelen tek nokta değildir. Hindistan'ın da burada yer aldığı düşünülmektedir. Son bir otorite, Kolkhislilere, Hintli İskitler adını

⁸⁷ Hdt., II. 103-104.

⁸⁸ Hdt., II. 104-105.

⁸⁹ Diod. Sic., I. 55. 4-5.

⁹⁰ Hdt. II. 21.

⁹¹ Braund 1994, 18.

⁹² Homer. Il., II.1.400; Homer. Od., IV.12.

vermektedir. Oysa; bizzat Hindistan'da, Kolkhisliler vardır. İskitlerin Kafkaslar boyunca Hindistan'ı istila etmiş oldukları düşünülebilirken, Ganj'ın Kafkasya'dan aktığı söylenebilirdi.⁹³ Seneca, onların Hindistan'a yaptıkları seferden geri getirdikleri ganimetlerle doldurulmuş Aeetes'in sarayını tasvir etmektedir.⁹⁴ Hindistan, dünyanın ucunda, Kolkhis ve İberia'nın komşusu olarak da tanımlanmıştır.⁹⁵

Bunlara ilave olarak, Libya, güney kesimde yer almaktadır. Kolkhisliler olarak bilinen bir Libya vardı. Oysa; Machlyelerin⁹⁶ hem Kolkhis'e hem de Libya'ya yakın oldukları doğrulanmıştır. Argonotlar'ın efsanesi de lokalizasyon anlamında bu yakınlığı doğrular niteliktedir. Çünkü, Argonotlar, Kolkhisliler tarafından takip edilirlerken Libya'dan geçmişlerdir.⁹⁷ Sonuç olarak, Iason ismi tarihi Libya'da yaygın bir şekilde kullanılmıştır.⁹⁸

Mısır, Libya ve Hindistan gibi, Kolkhis'in de coğrafi anlamda, batıda lokalize edildiği yorumları mevcuttur. İtalya'daki M.Ö. 720'de kurulan Sybaris (Sibari), Kolkhis'teki aynı adlı bir şehirle uyumluluk göstermektedir.⁹⁹ Daha da önemlisi; Aeetes'in kız kardeşi olan Circe ismi, sık sık İtalya'nın batısında lokalize edilmiştir.¹⁰⁰

⁹³ Vitruv. De Arch., 8. 2. 6.

⁹⁴ Seneca, 483-5.

⁹⁵ Strab., II. 5. 31.

⁹⁶ Antik bir Libya Kabilesi.

⁹⁷ Hdt., IV. 179.

⁹⁸ Fraser ve Matthews 1987, 229-30.

⁹⁹ Diod. Sic., IV. 48. 1.

¹⁰⁰ Plin., Nat., XXV, 5, 10; Braund 1994, 19.

II. BÖLÜM

KOLKHİS BÖLGESİ'NİN TARİH ÖNCESİ DEVİRLERİ

2.1. PALEOLİTİK DÖNEM

Gürcüler'in Kafkasya'nın kadim halklarından olduklarına inanılmaktadır.¹⁰¹ Tarihi ve arkeolojik delillerin belirttiği kadarıyla; insanoğlu, bu bölgede en ilkel dönemlerden beri yerleşim göstermiştir. Bölgedeki en eski insan varlığının Dmanisi Yerleşmesi'nde (Doğu Gürcistan) olduğu ve bu varlığın 1.770.000 yıl öncesine dayandığı bilinmektedir. Daha sonraki dönemlerde insanoğlu, Transkafkasya Bölgesi'nde daha sıklıkla yerleşim göstermeye başlamıştır. Yashtkhva, Rukhi, Katskhi ile Lashebalta'da bu yerleşimlere ait izler bulunmuştur. Bir Paleolitik Kültür olan Mousterian Kültürü'nün (günümüzden 100.000 ila 35.000 yıl önce) görüldüğü esnada, insan popülasyonu Karadeniz kıyılarında Rioni-Kvirila Havzası'nda gelişmiştir. Arkeologlar; Jruchi, Sagvarjilem ve Chakhati Mağaraları'nda insana ait izler bulmuşlardır. M.Ö. 11.000 ile 9000 yılları arasında avcı-toplayıcılar Güney Kafkasya'da devamlı yerleşim yerleri oluşturmuşlardır. Geç Paleolitik Dönem'e ait yerleşmeler, Devis Khvreli ve Sakazhia'da bulunmaktadır.¹⁰²

İlk insanların Transkafkasya'ya yerleşmelerinin farklı zamanlarda olması, onların farklı bölgelerden, özellikle Ön Asya'nın orta ve güney kesimlerindeki dağlık bölgelerden geldikleri için daha akla yatkındır. Transkafkasya'nın Paleolitik Dönem'e ait buluntuları da bahsetmiş olduğumuz bu kesimlerdeki Yontma Taş Devri kültürleriyle arasında olan sıkı bağı ve nüfusu yansıtır.¹⁰³ Transkafkasya'nın coğrafi konumu, özellikle ilk insanların Buzul Çağına rastlayan dönemlerde göç ettikleri Ön Asya'nın orta ve güney kesimlerine olan komşulukları, bölgedeki kültürel şekillenmede büyük bir rol oynamıştır.¹⁰⁴ İnsanların hayatlarında önemli bir rol oynayan ateşi kullanmayı ve bu sayede doğal çevreye karşı ısı bariyeri oluşturabilmeyi öğrenmelerinden sonra, daha geniş alanlara yayıldıkları kabul edilir. Transkafkasya'nın ilkel insanların o zamanki en eski yerleşim yerleri Karadağ ve Satanidar'da bulunmuştur. Her iki buluntu yerinin de en eski tabakalarının tarihlendirilmesindeki çelişkili kanaatlere rağmen, araştırmacıların çoğu Transkafkasya'daki ilkel insanların ortaya çıkışlarını Erken Aşölyen Dönem¹⁰⁵ olarak kabul etmişlerdir.¹⁰⁶

¹⁰¹ Mikaberidze 2007, 5.

¹⁰² Mikebaridze 2007, 6.

¹⁰³ Lordkipanidze 1991a, 20.

¹⁰⁴ Ljubin 1969, 35-9.

¹⁰⁵ Paleolitik Çağ'da Homo Sapiens ve Homo Erectus'un el baltaları ve yongalarından hazırlanmış kesici alet kullanımıyla standartlaştırdıkları kültürdür.

¹⁰⁶ Lordkipanidze 1991a, 20.

Gürcistan'daki Erken Paleolitik Dönem'e ait buluntular hakkındaki tarihleme çalışmalarında farklı dönemler dikkat çekicidir. Bunlardan bazıları Erken Aşölyen'e, bazıları Orta Aşölyen'den öncesine tarihlenmiştir.¹⁰⁷ Uygun koşullar, (muhtelif bölgesel iklim kuşakları, zengin hayvan ve bitki dünyası) taş aletlerin yapımı için birçok hammadde ve çok sayıdaki doğal sığınak, Erken Paleolitik Dönem'de, sayısız insanı Gürcistan'a çekmiştir.¹⁰⁸

Hâlihazırdaki Paleolitik Döneme ait 400 anıttan 250'si Erken Paleolitik (50'si Aşölyen 200'ü Musteryen) ve yaklaşık 150'si Geç Paleolitik ve Mezolitik Dönem'e aittir.¹⁰⁹ Erken Paleolitik Dönem nerdeyse tüm Gürcistan'da yayılmıştır (Harita 13). Bununla birlikte henüz tam olarak incelenmemiş altı ana bölgenin çeşitli fiziksel-coğrafi koşullar açısından ayrımı yapılır.¹¹⁰ Bu bölgelerin bir kısmı Kolkhis Bölgesi'nin içinde iken diğer kısmı ise İberia sınırları içerisinde yer almaktadır.

Güneybatı Gürcistan'daki Dshawach'nın dağlık bölgesi, sistematik kazılarla tamamen incelenmemesine rağmen olağanüstü derecede buluntu zenginidir.¹¹¹ Güneydoğu Gürcistan'daki Kura Nehri'nin sağ kıyısındaki höyükler de oldukça zengin olup, tarihi Kwemo-Kartli Bölgesi içinde yer alırlar. Buna ilave olarak, Aşağı Kartli'deki Paleolitik Dönem'e ait kalıntıların içinde, Erken Musteryen Zamana¹¹² ait yerleşim yeri olan Zopi de önemli yerleşmelerdendir.¹¹³ Dmanisi ise yalnızca Gürcistan ya da Kafkasya için değil dünya için çok büyük önem arz eder.

İlk insanların Ön Asya'nın orta ve güney kesimlerinin dağlık bölgelerinden Gürcistan'a gerçekleştirdikleri ana göç dalgaları muhtemelen Güneybatı ve Güneydoğu Gürcistan'dan gerçekleşmiştir.¹¹⁴ Doğu Gürcistan'ın Kuzey Doğusu, Iori-Alasar Bölgesi'ndeki Siari Köyü yakınlarında bulunan Aşölyen'e ait Ateştaşı Dağı buluntuları, taş yontmacılığının tüm evrelerini göstermesi açısından çok ilginçtir.¹¹⁵

Doğu Gürcistan'ın Kuzeybatısı, sol taraftaki kıyıyı içine alan (Kura kıyısı) tarihi Schida (İç) Kartli Bölgesi'nde (Büyük Kafkasya'nın güney eteğinin orta kısımları, bugünkü

¹⁰⁷ Tüsabramishvili 1984, 5.

¹⁰⁸ Lordkipanidze 1991a, 20.

¹⁰⁹ Tüsabramishvili 1984, 5.

¹¹⁰ Klandadze 1971, 87.

¹¹¹ Lordkipanidze 1991a, 20.

¹¹² Erken Paleolitik ile Orta Paleolitik arasındaki dönem.

¹¹³ Grigolia 1963, 17.

¹¹⁴ Lordkipanidze 1991a, 20.

¹¹⁵ Bugianishvili 1979, 65-70.

Güney Osetya ile birlikte) iyi katmanlaşmış Zona ve Kudaro Grubu'nun mağara yerleşimleri vardır.¹¹⁶

Batı Gürcistan'ın (Kolkhis) kuzeydoğusu, özellikle Rioni ve Kwirila Nehirleri'nin yatakları Erken Paleolitik Döneme ait kalıntılar açısından inanılmaz zengindir (Harita13). Özellikle; Dshrutschula, Tunç Mağarası, Ortvala Klde, Sakashia Mağaraları ve diğerleri bunlara örnektir.¹¹⁷ Kuzeybatı Gürcistan (Kolkhis), ve özellikle de Karadeniz kıyı şeridi Erken Aşölyen buluntularıyla ünlüdür.¹¹⁸

Buluntuların topografyası, insanların çeşitli bölge ve iklim kuşaklarında yayıldığını belgeler. Aşölyende bile yüksek sıradağlarda yerleşim olmuştur. Bunun tipik örneği; 1580 metre yükseklikteki Kudaro Mağarası'dır.¹¹⁹ Kudaro Mağarası, Büyük Kafkas Dağları'nın hemen güneyinde, Rioni Nehri Havzası'nda; yani Kolkhis Bölgesi'nde yer almaktadır.¹²⁰

Kudaro Mağarası'nın etrafında ilk insanlara ikamet yeri olarak hizmet eden 2150 metre rakımlı, karstik bir mağara olan Zona bulunur. Daha sonra yine Aşölyen'de geçici av sahası olmuştur. 1000 m² ile en büyük mağara yerleşimidir.¹²¹ Paleojeolojik ve paleoklimatik bulgular, Aşölye'nin sonunda, insanların ani ısı düşüşü yüzünden bir süre için burayı terk etmeye mecbur kaldıklarını göstermektedir. Daha sonra Musterye' de (Üst Pleistosen'in ikinci yarısı yaklaşık 35 000 yıl önce sona eren) tekrar bir ani ısı artışı gerçekleşmiştir. Bu artış sayesinde, iklim daha kuru olmuş ama buna rağmen çok nemli ve ılıman kalmıştır. İnsanoğlu, en erken devirlerde bile, Gürcistan'ın hem doğusuna hem de batısına yerleşmiş; hatta sıradağlar bölgesinde bile ikamet etmiştir.¹²² Kudaro ve Zona Mağara Grupları en yükseklerde bulunan yerleşim yerleri olmuştur. Bu gruba ilave olarak, bir dizi mağara yerleşiminin de Kwiria Nehri'nin boğazında vücut bulduğu tespit edilmiştir.¹²³

İnsanlar, Aşölyen ve Musteryen'de, mağaralarda yaşadıkları gibi, açık havada, ağaç ve çalılıklardan yaptıkları ilkel barınaklarında da ikamet ettiler. Her iki yerleşim türünün de hem ana depo olarak uzun zaman kullanıldığı, hem de geçici av deposu olarak kullanıldığı, hatta bunların; atölye ya da tamirhane fonksiyonlarının dahi olduğu düşünülmektedir.¹²⁴

¹¹⁶ Ljubin 1977, 42.

¹¹⁷ Lordkipanidze 1991a, 21.

¹¹⁸ Korobkov 1969, 81.

¹¹⁹ Klandadze 1971, 88-89, Ljubin 1977, 18.

¹²⁰ Baryshnikov 2011, 198.

¹²¹ Lordkipanidze 1991a, 21.

¹²² Ljubin 1974, 33.

¹²³ Tushabramishvili 1984, 15-6

¹²⁴ Lordkipanidze 1991a, 23.

Mağaralarda, gelişmeye paralel olarak çeşitli işlev değişiklikleri sıkça gözlemlenebilir. Zaman zaman daimi yerleşimler, av depolarına, mevsimsel yerleşim yerlerine ve konut atölyelerine dönüştürülmüştür.¹²⁵ Böyle değişimler, insanların atölyelerini terk etmeye zorlayan iklim farklılıklarıyla, diğer dahili ve harici faktörlerle açıklanabilir. Bu faktörlere ilave olarak, yerleşim yerlerine, mevcut gruplardan daha güçlü grupların gelmesi ve eski grupları buradan sürmeleri veya yok etmeleri de yapılan bu söz konusu göç için önemli nedenlerdendir.¹²⁶

Aşölyen'de bile insanlar hammadde zengini bölgelere yerleşmişlerdir. En büyük atölyeler ve ikamet yerleri taş endüstrisi için hammadde kaynağı olarak hizmet eden lav taşlarının (Andesit, Bazalt, Obsidyen, Çakmaktaşı) menfezlerinde bulunur. Buradaki insanlar, kendilerini sadece oturdukları bölgedeki hammaddeyle kısıtlamayıp, 10-50 kilometre uzaklıkta özel taş materyallerini aradılar. Örneğin Lasche-Balta'daki aletler, yerel hammaddelerden üretilmiştir. Bununla birlikte, buralarda, Güney Gürcistan'da çok yaygın olan taş parçalarından olan andezitten mamül yumruk kötekleri de bulunmuştur.¹²⁷ Bu durum, insanların Erken Paleolitik Dönem'de bile çeşitli taşların özellikleri ve bu taşların nereden elde edebileceği hakkında bilgili olduklarına delalet eder.

İlk insanların (yaş ve cinsiyete göre kesinlikle farklılık göstermekle birlikte) ana meşguliyetleri besin aramaktır. Gürcistan'ın yenilebilir bitkiler bakımından inanılmaz derecede zengin toprakları (yabani sebze, yabani meyve, ceviz) insanların hayatlarını bu anlamda kolaylaştırıyordu. Fakat insanlara yemek olarak et, giyim malzemesi olarak kürk, uyku yerleri için yatak ve yorgan sağlayan av çok önemliydi. Hayvan kemikleri tahminen ısınma için kullanılıyordu. Musteryen'de; taş işlemedeki mükemmellik, özellikle mızrakların sonuna yerleştirilen keskin taş uçlarının üretimi, avcılığın verimliliğini arttırdı.¹²⁸

Kudaro mağarasının III. tabakasında (Aşölyen) genç hayvan ve genç aylara ait dişler ağır basarken (%86), Musteryen'de; yetişkin ve yaşlı hayvanlara ait diş sayısı ile genç hayvanlara ait diş sayılarının neredeyse aynı olması, bilim insanları tarafından ilginç bir durum olarak yorumlanmıştır. Silahların mükemmelliği insanlara daha büyük hayvanları avlayarak daha fazla et, yağ ve kürk elde etme imkânını vermiştir.¹²⁹

¹²⁵ Ljubin 1977, 36.

¹²⁶ Lordkipanidze 1991a, 23.

¹²⁷ Ljubin 1960, 34.

¹²⁸ Lordkipanidze 1991a, 23.

¹²⁹ Paleolit SSSR 1984, 67.

Kemik kalıntılarına göre, Erken Paleolitik Dönem’de insanlar; bizon, gergedan, mağara kaplanı, tilki, kurt, kızılgeyik, devgeyik ve alageyik, karaca, yaban domuzu, Kafkas keçisi ve diğer hayvanları avladılar. En sevdikleri av hayvanı, yüzde hesabına bağlı olarak, kemik kalıntıları hep ağır gelen mağara kaplanı idi. Kuşlar ve kemirgenler de avlanırlardı.¹³⁰ Musteryen’de; Kudaro Mağarası’nın ilk tabakasındaki onbinlerce somon kılçığı buluntusu, somonların yumurtlama zamanında, burada, mevsimlik bir deponun varlığını doğrulaması açısından çok ilginçtir.¹³¹

Doğal çevreye bağlı olarak av hayvanları zamanla değişti. Örneğin, Aşölyen’in Ara Buz Devrinde, Kudaro I Mağarası’nda, mağara kaplanları (74,6-84,5% tüm kemik kalıntılarından) daha çok iken, Musteryen tabakasının Buz Devrinde, tüm kemiklerin üçte biri veya sadece yarısını bulmuştur.¹³²

Silahların hususiyetleri ve mağaralarda bulunan kemik kalıntılarına göre, ekseri yerel şartlara bağlı olarak, zaman zaman avda uzmanlaşma olduğu anlamı çıkarılabilir. Örneğin, ulaşılması çok zor bir alanda bulunan (tabaka VI, Aşölyen’in ilk evresi) dağlık Zona mağarası, geçici olarak büyük baş yabani hayvan avları için av ordugâhı olarak kullanıldı. Kudaro I, Musteryen’de, ganimetin saklandığı ve somon avının yapıldığı sezonluk bir av deposuydu. Tüm bu av depoları başka yerlerde yaşayan topluluklar için uzun vadeli özel mekânlardı.¹³³ Aşölyen’deki ana depoya Kudaro I örnektir. 600 metre yükseklikte olan, Kwirila Irmağı’nın sağ kolundaki sarp kayalıklı kanyonda bulunan Dschutschula Mağarası ise Musteryen Zamana örnektir. Mağaranın uzunluğu 17-17,5 metre olup, ortasında 12. metreye kadar genişlediğinden 130 m² oturma alanı mevcuttur.¹³⁴

Erken Paleolitik Dönem’de ilkel dini düşüncenin varlığını, “kaplan kült”leri kanıtlar. Aşölyen Tabakası’nda, Kudaro I Mağarası’nın doğu kesimine asılmış biri geyik, diğeri ise mağara kaplanına ait iki kafatası, bu bakımdan çok ilginçtir. Musteryen Tabakası’nda Kudaro III’ ün duvarına, yüzü mağaranın ortasına dönük, kaidesinde çentikleri olan, bilenmiş köpek dişli, güçlü bir mağara kaplanı kafatası sabitlenmiştir.¹³⁵

Kwirilia Nehri Boğazı’ndaki Zuzchwatisch Mağara sistemindeki yukarı mağara, Musteryen için daha bariz bir görüntü sunmaktadır. Mağara girişinin cephe kısmı küçük taş

¹³⁰ Paleolit SSSR 1984, 66.

¹³¹ Ljubin 1977, 26.

¹³² Paleolit SSSR, 66.

¹³³ Ljubin 1977, 64.

¹³⁴ Lordkipanidze 1991a, 25.

¹³⁵ Paleolit SSSR, 67-8.

bloklarıyla kapatılmıştır. Mağaranın duvarı boyunca belli bir düzende dizilmiş mağara kapları kafatasları ve kemikleri dikkat çekicidir. Odanın büyüklüğü, (uzunluk 3,2 metre ve genişlik 3,1 metre) buranın yaşam alanı olarak kullanılmasını imkânsız kılmıştır. Burada bulunan aletlerden yola çıkarak, (Kazıma bıçağı, levha, sivri parça) bu alanın, kült seramonisine hizmet eden kutsanmış bir mağara olarak yorumlanması mümkündür.¹³⁶

Genel olarak bakıldığında; Gürcistan'daki (hem Kolkhis hem de İberia Bölgeleri'nde) Erken Paleolitik Dönem'e ait buluntuların farklı türdeki amaçlara yöneldiği görülmektedir. İnsanlar içerisindeki iş bölümünde yaşa ve cinsiyete bağlı olarak farklı faaliyetlerin yapıldığı, (hammadde arama ve alet üretimi, av keşfi, bitkisel besin toplama, ocak ve evlerin korunması, kült görevi) tespit edilmiştir. İnsanlar, akrabalık ve maddeyi ortak kullanma zorunluluğu sebebiyle birlikte hareket etmişlerdir. Avcılıkta, besin depolarının ve çeşitli aletlerin kullanımında, bireysel olarak değil grupça hareket ederek paylaşımı ön planda tutmuşlardır. Böyle gruplar kabul edildiği üzere belli bir bölgeye konsantre olmuş etnik birlikleri oluşturur.¹³⁷

Gürcistan'da (Kolkhis Bölgesi'nde), Aşölyen-Musteryen Dönemlerde, insan buluntuları çok nadirdir. Geç Aşölyen'de, Kudaro Mağarası'ndan Pithecanthropus veya Neandertal ile yakın akraba olan insanları temsil eden bir diş (kesici diş) ortaya çıkarılmıştır.¹³⁸

Musteryen'e ait buluntular çok önemlidir. Dshrutschula yükseklerinde bir insan dişi bulunmuştur. Tunç Mağarası olarak adlandırılan yerde de bir azı dişi ortaya çıkarılmıştır.¹³⁹ Sakashia Mağarası'ndaki azı dişinin parçaları ise büyük merak uyandırmıştır. Bu dişin, daha çok erken Neanderteller'e özgü ve dikkat çekici benzerliği, uzmanlar tarafından fark edilmiştir. Sakashia'daki dişlerle, Dshrutschula Mağarası'ndaki Paleantropik dişlerin morfolojik-tipolojik kimliklerinin tanımlanması çok önemli bir gelişmedir.¹⁴⁰

Neandertallerin insan olma süreci, yani Kafkasya'daki bugünkü insanın gelişimi, Musteryen Dönem'de çoktan bitmiştir. O zamanki insan tipinin gelişen hatları, onların artık

¹³⁶ Lordkipanidze 1991a, 25.

¹³⁷ Ljubin 1977, 204-5.

¹³⁸ Paleolit SSSR 1984, 66.

¹³⁹ Gabunia 1961, 17.

¹⁴⁰ Lordkipanidze 1991a, 25.

Neandert olmadıklarını ispat eder nitelikte idi. Kafkasya’da, Musteryen Dönem’e ait tipik Neandertal örneklerle rastlanılmamıştır.¹⁴¹

Yeni insan tipi Erken Paleolitik Dönem’i (M.Ö. yaklaşık 35000-15000) takip eden aşamada ortaya çıkmıştır. Gürcistan’daki Antropolojik kalıntılar özellikle Dewis’chrelli, Sakashia (Dolikosefal kafatası), Kwatschara ve Ziwi Mgwime Mağaraları’ndan çıkmaktadır. İnsan tipinin bedensel gelişimiyle, taş aletlerin mükemmelleşmesi ve etkin işleme metodları paralel şekilde ilerlemiştir. Karakteristik Musteryen gereçlerin yanında, çoğu yeni teknikle üretilmiş olanlar ortaya çıkmıştır. Çakmak taşı, obsidyen veya diğer taşların üzerine, kemikten bir aletle yapılan hafif basıyla, ince pul gibi plakalar basılmıştır. Doğal olarak yeni tekniğin kullanımı büyük bir beceri ve el çabukluğunu da şart koşmuştur.¹⁴²

Aletlerin üretiminin genelde doğrudan mağara içlerinde olması son derece önemliydi. Kazılar, birincil ve ikincil işleme süreçlerinin burada gerçekleştirildiğini göstermektedir. Av silahlarının üretiminde ve ev aletlerinin yapımında, çakmaktaşıdan kazıma bıçağı, (içi oyulmuş, kano formunda) keski, bıçak, rende ve delgiler; taştan veya kemikten örsler, el gürzleri ve cila aletleri kullanılmıştır. Ev işlerinde; çoğunlukla, kazıma bıçağı, keski ve bıçak kullanılırdı. Giysilerin üretiminde (Genellikle kürklerden) muhtemelen kemikten tığ veya iğneler kullanılıyordu. Aletlerin büyük bir kısmı, sert ve soğuk hava koşullarında büyük öneme sahip olan av için ayrılmıştı.¹⁴³ Kemik kalıntılarına göre; mağara aslanları, boz ayılar, mağara kaplanları, yabani atlar, boğalar, bizonlar, kızıl geyikler, dağ keçileri, kurtlar ve diğer hayvanlar avlanırdı.¹⁴⁴

Mağaralardaki Erken Paleolitik Dönem’e ait muazzam tabakalar, muhtelif ekonomik üretim faaliyetlerinin varlığını ve bu faaliyetlerin komplike bir sosyal yapıya (her ne kadar çok ilkel olsa da) sebep olduğunu göstermektedir.¹⁴⁵

İlk insanların gizemli düşüncelerinden doğan dekoratif sanatın başlangıcı da Erken Paleolitik Çağ’dır. Mgwimewi’deki kaya sarkmalarındaki beş adet anıt ve bir taş plakası çok meşhurdur. Bunlar, belli düzende, keskiyle yapılan çizgilerdir. Ancak; geometrik şekiller pek ayırt edilemez. Buna rağmen bu gravürler, Karadeniz’in Erken Paleolitik Mağaraları ile benzer sayılır.¹⁴⁶ Sagwardshilde; takı eşyaları bulunmuştur. Muhtemelen bunlar muska olarak

¹⁴¹ Paleolit SSSR 1948, 66.

¹⁴² Lordkipanidze 1991a, 26.

¹⁴³ Paleolit SSSR 1984, 149-152.

¹⁴⁴ Lordkipanidze 1991a, 27.

¹⁴⁵ Tüsabramishvili 1960, 152.

¹⁴⁶ Melikishvili 1959, 278.

kullanılmış ve delinmiş midyeden imâl edilmiştir. Kaymak taşından nokta işlemeli kolyeler ve yine kemikten yapılmış balık şeklinde kolyeler de elde edilen buluntular arasındadır.¹⁴⁷

Gwarshilas-Klde Mağarası'ndaki, kemik parçasından yapılmış komutan asası dikkate alınması gereken parçalardan biridir. Büyük bir yabani hayvanın kaburgalarından yapılmış olup, çapı 1,6 santimetredir. Uzunluğu ise 6,5 santimetre olup, muhtemelen ortadan kırılmıştır. Her iki tarafında, sembolik değeri olan 7 paralel ok veya iki taraflı kargı tasviri vardır.¹⁴⁸ Kodori ve Amtkela'nın birleşme noktası, Zebelda yakınlarındaki Chupinipschachwa Mağarası'ndan çıkan, bir ayının omuz kemiğinden yapılmış ve bilenmiş bir nesne, çok daha ilginç bir buluntudur.¹⁴⁹

2.2. MEZOLİTİK DÖNEM

Erken Paleolitik toplumda, zaman içerisinde, yüksek bir gelişim basamağına geçişi gösteren yeni teknik beceriler görülmüştür. Mezolitik Dönem'de bu beceriler yaygın şekilde Gürcü Coğrafyasına da yansımıştır. Bu, dünyanın günümüzdeki iklimsel özelliklerine kavuşmasıyla doğrudan ilgili olup, söz konusu değişimle eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. Gürcistan'ın ılıman havası, özellikle de daha sonraki dönemlerde Kolkhis Bölgesi olarak adlandırılacak olan Batı Gürcistan, geniş iskânlara ev sahipliği yapmıştır (Harita 14). Geç Buz Devri'nde insanlar tarafından terk edilen Zona ve Kudaro Mağaraları'nın Mezolitik katmanlarında ikamet edildiği görülmektedir.¹⁵⁰ Mezolitik Dönem'in son geldiği nokta, mağaralarla değil, aksine, açık arazi yerleşimleriyle tanımlanır. İnsanları, içme suyu ve balıklarıyla besleyen nehir boğazları önem kazanmıştır.¹⁵¹

Mezolitik Dönem'de taş ve kemik araçların envânteri daha fazla çeşitlilik gösterir. Özellikle; çok küçük çakmak taşı parçalarını, mikrolitlerden bir araya getirilen aletlerin yapımındaki mükemmelleşmeyi, üretim tekniklerindeki yenilikleri gözlemlemek mümkündür. Bir önceki dönemin kaba, kırma-koparma aletleri kullanılsa da; bu dönemde keskiyle oyma, iğneleme görülmekteydi. Gürz, değirmen taşı ve çekiçlere ilave olarak; sapan üretiminde kaba ve cilasız taşlar kullanılırdı. Çoğu zaman, boynuzdan kazı aletleri ve kemik iğneler, cila gereçleri ile zıpkından yararlanılırdı.¹⁵²

¹⁴⁷ Lordkipanidze 1991a, 27.

¹⁴⁸ Tüsabramishvili 1960, 81-3.

¹⁴⁹ Solovjev 1960, 191.

¹⁵⁰ Ljubin 1977, 56-7.

¹⁵¹ Lordkipanidze 1991a, 27.

¹⁵² Lordkipanidze 1991a, 28.

Havaların ısınmasıyla, Mezolitik Dönem’de bitkisel besinlerin aranmasında, toplama ekonomisi tekrardan önemli hale geldi. Mezolitik Dönem’de ırmak havzalarındaki açık hava yerleşimleri ekonomide balığın önemini ortaya çıkardı. Bu durumu, zıpkınlar, balık takımları, iskândil¹⁵³ buluntuları ile somon ve küçük balıkların kılçıkları ispat etmektedir.¹⁵⁴ Avcılık hala ilk sıradaydı. Kwatschara Mağarası’nın Erken Mezolitik tabakasındaki mağara aylarına ait sayısız kemik kalıntıları, bu hayvan türünün Holozen’in başlangıcında da, mevcut jeolojik çağda da, Kafkasya’nın Karadeniz kıyılarında yaşadığı sonucuna varılmasına zemin hazırlamıştır.¹⁵⁵ Genel olarak av hayvanlarında da değişiklik olmuştur.¹⁵⁶ Erken Paleolitik ve Mezolitik Dönem yerleşimlerindeki fauna karşılaştırmasına bakıldığında; büyük hayvan sürülerinde ani bir azalma görülür. Mezolitik Dönem yerleşimlerinde; yabani at, kızıl geyik, yaban domuzu, karaca ve koyunların kemik kalıntıları ağır basmaktadır. Bireysel olanlar hariç, artık büyük boynuzlu hayvanların avlanmasından ziyade küçükler tercih ediliyordu. Bu bireysel avlar bir yönüyle toplum hayatında nitel bir merhaleye geçiş anlamına gelen evcil hayvan besleme koşullarını ve dolayısıyla da Neolitik Dönem’e geçişi hızlandırmıştır.¹⁵⁷

2.3. NEOLİTİK DÖNEM

Gürcistan’da Mezolitik Dönem, M.Ö. XII. binyıldan M.Ö. VIII. binyıla kadar yaklaşık 4000 yıl sürdü ve ardından Neolitik Dönem başladı. Neolitik; ekonomide temel değişikliklerle, (toplama, av) üretime geçişle (tarım, ve hayvancılık) insanlık tarihindeki en önemli süreçlerden biridir. “Neolitik Devrim” olarak adlandırılan, bir dizi teknik yeniliklere sahip bu geçiş, perdahlanmış ve cilalanmış aletlerin üretimi ve çömlekçiliğin oluşumu ile yeni bir çağın başlamasını müjdelemiştir.¹⁵⁸

Neolitik Dönem’in Gürcistan Coğrafyası’ndaki oluşum zamanına ait buluntular, genellikle; uygun hava ve arazi koşullarına sahip olan, hayvanların evcilleştirilmesi ve ziraatın geliştirilmesine katkıda bulunan Batı Gürcistanla (Kolkhis) sınırlıydı. Erken Neolitik Dönem’e ait yerleşmeler, Karadeniz’in kıyı bölgelerinde, genellikle bayırlarda ve yüksek dağlarda bulunmuştur (Harita 15). Bu yerleşmelerin çoğu Geç Mezolitik Dönem’e tarihlenen ikâmet yerlerinin yanında kurulmuşlardır. Bu durum, bölgedeki yaşamın sürekliliğini de kanıtlamaktadırlar. Taş işlemedeki izler apaçık belli olmaktadır. Erken Neolitik Dönem’de, hala Geç Mezolitik Dönem’i temsil eden geleneklerin, yani mikrolitik ve son derece gelişmiş

¹⁵³ Su derinliğini ölçmek için kullanılan alet.

¹⁵⁴ Cereteli 1973, 103; Nebieridze 1979, 47.

¹⁵⁵ Cereteli 1973, 34-9.

¹⁵⁶ Nebieridze 1979, 47-8.

¹⁵⁷ Lordkipanidze 1991a, 28.

¹⁵⁸ Lordkipanidze 1991a, 29.

kesip-koparma tekniğinin sürdüğü görülmektedir. Oluşan yeni ihtiyaçlardan dolayı bu dönemde balta ortaya çıkmıştır. Baltalar; ağaç kesmekten, ahşabın diğer işlemlerine kadar geniş bir kullanım alanı bulmuştur.¹⁵⁹ Başlıca Neolitik Dönem yerleşmeleri; Anaseuli, Gurianta, Khutsubani, Odishi, Kistriki, Zemo Alvani'dir.¹⁶⁰ Neolitik Dönem'e ait yerleşmeler yalnızca kaya sarkmaları ya da mağaralarla sınırlı kalmamış aynı zamanda açık arazilerde de yer bulmuştur.¹⁶¹

Avcılık, Erken Neolitik insanının hayatında önemli bir rol oynamaya devam etmiştir. İnsanlar aynı zamanda yabani hayvanları evcilleştirmeye başlamıştır. Bunun için önemli bir örnek, Erken Neolitik Dönemi yansıtan Darkweti Köyü'nün kaya sarkmasıdır.¹⁶² Kızıl geyik, şimal geyiği, ayı, yaban domuzu gibi yabani hayvanlara ait kalıntıların yanında, domuz, koyun, inek, köpek gibi ev hayvanlarına ait kemik kalıntıları da bulunmuştur.¹⁶³ Darkweter Kaya sarkmasındaki kazılar hayvan yetiştiriciliğinin Geç Mezolitik kültürle gelişen ve Erken Neolitik Dönem ile devam eden süreç içinde yapıldığını göstermektedir.¹⁶⁴

Erken Neolitik Dönem ekonomisi için toplayıcılık hala önemliydi. Özellikle yabani darının (*Panicum italicum*) varlığı dikkat çekicidir.¹⁶⁵ Bu tahıl türünün işlenmesinin, özellikle Batı Gürcistan'daki (Kolkhis) ziraatın ilk temellerini attığı varsayılabilir.¹⁶⁶

Bazı yerleşmelerde, (Ziwi Mgwime, Darkweter Kaya Sığınağı) hasatta ve tahılın işlenmesinde kullanıldığı düşünülen, çok sayıda tahıl havanı, orak parçaları, değirmen taşı bulunmasına rağmen, Erken Neolitik Dönem'de ziraatın başladığına veya tahılın ekildiğine ait doğrudan buluntulara, hem Batı Gürcistan'da (Kolkhis), hem de Doğu Gürcistan'da (İberia) rastlanılmamıştır.¹⁶⁷ Toprağın işlenmesine dair aletler (kazma, kazma benzeri yassı alet, çengelli tırmık, cilalı aletler, orak), tahıl havanları ve eğeler ilk olarak Geç Neolitik Dönemi temsil eden yerleşmelerde görülür.¹⁶⁸

Çömlekçilik, ilk insanların en önemli buluşudur. Bu zanaat, M.Ö. VII-VI. bin yıllarda, Batı Gürcistan'da (Kolkhis) çoktan biliniyordu. El yapımı çömlek ürünlerinden bazıları çeşitli bezeklerle bezenmiştir. Bunlar; balık kılçıkları, başaklar, dalgalar, basılmış desenler ve plastik

¹⁵⁹ Nebieridze 1972, 67.

¹⁶⁰ Mikaberidze 2007, 6.

¹⁶¹ Lordkipanidze 1991a, 29.

¹⁶² Nebieridze 1979, 65-6.

¹⁶³ Lordkipanidze 1991a, 31.

¹⁶⁴ Nebieridze 1979, 70.

¹⁶⁵ Solovyev 1959, 194.

¹⁶⁶ Kikvidze 1976, 14-5.

¹⁶⁷ Nebieridze 1979, 71.

¹⁶⁸ Lordkipanidze 1991a, 31.

gibi yumuşak boynuz türünde başlıklar olup, Geç Neolitik Dönemi temsil eden; Odischi, Gurianta, Mamati, Anaseuli ve Batı Gürcistan'ın diğer yerleşimlerindeki topraktan yapılmış kapları süslemişlerdir.

Batı Gürcistan'ın (Kolkhis) Neolitik Çağı; içinde yerel grupların teker teker ayırt edildiği, Batı Transkafkasya'nın Neolitik Kültür Bölgesine aittir.¹⁶⁹ Ayrıca yerel Mezolitik Kültürle olan genetik bağ, Ön Asya'nın orta ve güney kesimlerindeki Neolitik Kültür'ün etkisiyle karakterize edilir.¹⁷⁰ Bu durum kendini, geometrik mikrolitlerin, yassı tabanlı keramiklerde ve diğer elementlerde iki taraflı işlenmesiyle göstermektedir.¹⁷¹

Yavaş ama devamlı şekilde ilerleyen üretim ekonomisi, taş aletlerin (Resim 7) yanında ilk metal nesnelerin de görüldüğü Kalkolitik (Aeneolitik) Çağ'da da genişledi. Bu süreçte çok açık şekilde doğu ve batı olmak üzere iki kültür sahası ortaya çıktı. Batı Bölgesi; Batı Transkafkasya-Aeneolitik Kültürü olarak tanımlanmış, esas itibarıyla bugünkü Batı Gürcistanı (Kolkhis) kapsamaktadır.¹⁷²

Mağara yerleşimlerinin ağır basması, Batı Transkafkasya tesirli Kalkolitik (Aeneolitik) Dönem'in Batı Gürcistan'daki karakteristik özelliklerinden biridir. Kısa bir zaman öncesine kadar Neolitik Dönem'e isnad edilen Tetramiza, az sayıda da olsa açık arazi yerleşimlerini bünyesinde barındırır.¹⁷³ Buna ek olarak bir dizi Neolitik yerleşim, Abhazya Bölgesi'ndedir. Ancak izler zamanla tahrip olmuştur. Bununla birlikte Matschar'daki açık arazi yerleşimlerinde 3,4 metre çapında, oval bir toprak baraka olduğu varsayılır. Buranın ortası taşlarla döşeli olup, içinde kömür ve keramik kalıntıları bulunmuştur. Ayrıca; muhtemelen bir ocağa ait oldukları düşünülen kalıntılar da mevcuttur.¹⁷⁴

2.4. KALKOLİTİK DÖNEM

Kalkolitik Dönem'de (M.Ö. 6400-3800), Shulaveri-Sukhumiu Kültürü'ndeki insanlar, obsidyeni (Resim 6) kullanmışlar, hayvan yetiştirmişler, ekin (özellikle de üzüm) büyütmüşlerdir. M.Ö. IV-III. binyılda aşamalı şekilde tarımda ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde bir gelişim görülmüştür.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Kalandaze 1986, 63-4.

¹⁷⁰ Nebieridze 1979, 66.

¹⁷¹ Lordkipanidze 1991a, 31.

¹⁷² Nebieridze 1979, 81.

¹⁷³ Lordkipanidze 1991a, 31.

¹⁷⁴ Bzania 1966, 115.

¹⁷⁵ Mikaberidze 2007, 6.

Bu dönemde, mağaralara ve kaya sarkmalarındaki oturma yerlerine öncelik verildi. Mağaraların çoğu 500-600 metre yüksekliğe sahiplerdir. Bu mağaralar, Kwirila Nehri'nin kanyon benzeri boğazlarında bulunmakta olup ölçüleri epeyce büyüktür. Samele-Klde'nin yüksekliği 20-21 metre iken, Samerzhle-Klde'nin yüksekliği birkaç yüz metredir.¹⁷⁶ Darkweter Sarkmasında bulunan, yüksekliği 15 metre ve genişliği 5 metre olan bir oturma alanı, bozulmadan kalmıştır.¹⁷⁷ Mağara ve açık arazilerde ele geçen kalıntılarda kesin farklılıklar görülmüştür. Arazi işlemede kullanılan aletler, açık alanda ağır basarken, mağaralarda ise az sayıda bulunmuşlardır. Evcil hayvalara ait kemik kalıntıları ve benzer buluntular hayvan yetiştiriciliğini doğrular niteliktedirler.¹⁷⁸ Hemen hemen tüm yerleşmelerde, çok miktarda üretime ait kalıntılar bulunmuştur. İşlenmemiş demir parçaları, talaşlar, çekirdek özleri ve diğerleri bunlara örnek teşkil etmektedir. Aletlerin çoğu çakmak taşından üretilmiş, bunlara ilave olarak kum taşı, tuf, diyorit gibi diğer taşlar da kullanılmıştır. Obsidyen ise nadir şekilde görülür. Üretimde çekiç ve örslerin varlığı tespit edilmiştir. Başlıca aletler; kazıma bıçağı, çeşitli uçlar, bıçak, burgu, kesici ve diğer kombine aletleri içermektedir. Sıklıkla; cilalı, düz ve kama biçimli baltalar, keserler ve keskiler bulunmuştur. Tetramiza ve Matschara'da, sivri çapa şeklindeki düz mikrolitler, disk şeklindeki çapalar, oraklara ait tırtıklı bıçaklar ve normal bıçaklar gibi birçok çeşit bulunmuştur. Mağaralarda, kemikten ve boynuzdan aletler ağır basmaktadır. Seramik üretimi Geç Neolitik'te ulaşılmış olduğu seviyeden çok daha üst bir seviyeye ulaşmıştır.¹⁷⁹

Batı Gürcistan'ın (Kolkhis) seramiği iki ana grupta toplanır. İlki; dışbükey gövdeli yassı taban kaplardan ve kulpsuz huni kenarlarından oluşmaktadır. Genelde gri-pembe renkleri ve bazen parlatılmış yüzleri (kulpsuz) vardır. İkinci grupta ise; ince, küre şeklinde gövdeli, derince eğilmiş kenarları olan yuvarlak tabanlı kaplar bulunmaktadır. Kapların yüzü çoğunlukla kırmızı-pembe renkte olup, çok ince şekilde cilalanmıştır. Süs olarak siğil şeklinde bezekler, nadiren grave edilmiş çizgiler bulunur. Çok sayıdaki farklı çömlek eserlerine, genellikle nokta benzeri çapraz desenler ve gamalı haç tasvirleriyle süslenmiş olanlar da dahildir.¹⁸⁰ Bazı araştırmacılar bu malzemelerin içinde güneş sembolünün ve Bereket Tanrısı'nın var olduğunu ifade etmektedirler.¹⁸¹

¹⁷⁶ Glonti v.d. 1968, 6.

¹⁷⁷ Nebieridze 1979, 10-1.

¹⁷⁸ Nebieridze 1979, 87.

¹⁷⁹ Lordkipanidze 1991a, 33.

¹⁸⁰ Nebieridze 1979, 77-8.

¹⁸¹ Kikvidze 1976, 155.

Kalkolitik Çağ'ın en önemli yeniliği olarak ilk metal ürünler sayılmaktadır. Bakırdan yapılmış olta çengelleri (Kemik olta çengelinin tekrarı), Sagwardshile'deki; saf bakır parçasından dört köşeli iğne¹⁸² ve Tetri-Mgwime Mağarası'ndaki ok uçları, bu ilk metal ürünlere örnek teşkil etmektedir.¹⁸³

Mağarlardaki yabani hayvanlara ait kemik kalıntıları (kızıl geyik, ayı, yaban domuzu, oroks¹⁸⁴), çok sayıda taştan yapılmış mızrak ucu ve okların varlığı, avcılığın hala çok önemli olduğunun göstergesidir. Bununla birlikte, özellikle de domuzlara ait olan, çok sayıda ev hayvanının kemik kalıntıları da bulunmuştur. Deri yüzmek için kullanılan taştan ve kemikten aletler hayvan yetiştiriciliğinin geliştiğini kanıtlar. Özellikle evlerdeki hayvanların yünlerini işlemede kullanılan ve iplikçilikle bağlantı kurulabilecek olan el iğneleri çok önemlidir.¹⁸⁵

Ziraatın gelişimi hakkındaki veriler çok doyurucu değildir. Toprağı işleme aletleri daha önce de değinildiği gibi genellikle açık arazi yerleşimlerinden çıkmıştır. Ancak; ele geçenlerin sayısı çok fazla değildir. Buluntular genelde engebeli bölgelerde ele geçmiştir. Bu dönemde; ne Rioni Nehri Vadisi'ndeki (Kolkhis) bölgeler, ne de diğer bölgeler henüz tarımsal faaliyetlere çok da açık değildi. Bu yüzden, hayvancılık, ana sektör konumunda iken, henüz üretken olmayan tarım yavaş yavaş gelişmekteydi.¹⁸⁶

Batı Kafkasya'nın Kalkolitik, bugünkü Batı Gürcistanı (Kolkhis) ve Kuzeydoğu Karadeniz kıyısını kapsar. Kuzeybatı Kafkasya'da ve Karadeniz'in kıyı bölgesinde, Kabardino-Pjantigoje ve Tschetscheno-Inguşya'da yayılmış olan Maikop Kültürüne çok yakındır. Erken Maden Devri ve Kalkolitik Dönem'de, yerel özellikleriye Maikop ve Batı Gürcistan'nın (Kolkhis) Batı Transkafkasya Kültürünü yansıtan bir üniter kültür vardır.¹⁸⁷

¹⁸² Sakart. Arkeo.,1959, 83.

¹⁸³ Lordkipanidze 1991a, 33.

¹⁸⁴ Sığır cinsinin atası olarak kabul edilip öküzden daha iri ve yabani, özellikle bataklık ormanlarda yaşayan, günümüzde soyu tükenmiş hayvan türlerinden biridir.

¹⁸⁵ Lordkipanidze 1991a, 33.

¹⁸⁶ Kikvidze 1976, 19.

¹⁸⁷ Muncaev 1975, 199; Nebieridze 1979, 84-5.

III. BÖLÜM

KOLKHİS ADININ KÖKENİ, TUNÇ ÇAĞI VE KOLKHİS KÜLTÜRÜ

3.1. KOLKHİS ADININ KÖKENİ

Bir ülkenin oluşumu ve biçimlenmesi, tüm insanlık tarihinin en önemli sorunlarından biridir. Gürcistan'ın en eski devirleri ile ilgili yazılmış hiçbir Gürcüce kaynak yoktur. En eski yabancı kaynaklarda da doğrudan yapılmış herhangi bir referans bulunmamaktadır.

Arkeolojik verilere göre, M.Ö. II. binyılın ikinci yarısından itibaren, Gürcistan'ın batısında; üretimsel, tarımsal, kültürel, sosyo-ekonomik ve metalürjik alanda meydana gelen dikkat çekici bir gelişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Yaklaşık olarak bu tarihlerde, Assur kaynaklarında, Kolkhis ile ilgili olduğu bazı bilim adamları tarafından iddia edilen verilere ulaşılmaktadır. M.Ö. 1115-1077 arasında hüküm sürmüş I. Tiglatplasser ile ilgili yazılmış bir yazıtta; kral, “Tumme'den başlayarak Diauehi Bölgesine ulaşan Noiri ile Büyük Denize (Yukarı Deniz) değin ulaşan, Kilchi'yi fetheden” olarak tanımlanmıştır.¹⁸⁸ Burada bahsi geçen “Kilchi” ile Urartu kaynaklarında geçen “Qulha”nın, Antikçağ yazarlarının da “Kolkhis” adıyla tanımladıkları ülke ile aynı olduğu bazı bilim adamları tarafından iddia edilmektedir.¹⁸⁹ “Yukarı Deniz” ya da “Büyük Deniz” olarak adlandırılan denizden kastedilen Karadeniz'dir. Söz konusu yazıtın adı Prizm olup, Diauehi Ülkesi'nin (Harita 18) I. Tiglatplasser tarafından mağlup edilen kralının adı da Sieni'dir.¹⁹⁰ Melikishvili'ye göre; Eski Kolkhis tarihi ile ilgili bir diğer önemli Assur yazıtı ise, M.Ö. 1245-1209 tarihleri arasında hüküm süren, Kral I. Tikulta-Ninurta'ya aittir. “Yukarı Denizde var olan 40 kral” tanımlaması, söz konusu dönemde Karadeniz'in güneydoğusunda, çeşitli Kolkhis boylarının var olduğunu göstermektedir.¹⁹¹ Yunan kaynaklarına bakıldığında ise Argo Gemicileri'nin altın post için Batı Gürcistan'a yaptıkları seyahat, Kolkhis adının Yunan yazınsal ve efsanevi geleniğinde yer almaya başladığı dönem olarak görülebilir. Aynı zamanda bu dönem, bölgedeki dağınık boyların bir araya gelerek, ileri seviyede bir Kolkhis Medeniyeti'ni ortaya çıkardıkları dönem olarak da tanımlanabilir.

M.Ö. XII-VIII. yüzyıl Assur ve Urartu tabletleri, Daiaeni ve Diauehi'den, tarihi Gürcistan coğrafyası içinde bahsetmişlerdir. Bazı bilim insanları, Daiane ve Diauehi'nin aynı

¹⁸⁸ Melikishvili 1964, 27-8.

¹⁸⁹ Melikishvili 1962, 280-1; Shota Mamuladze ve Miran Kakhidze ile 2015 yılında yapılan görüşme.

¹⁹⁰ Çilingiroğlu 1997, 19.

¹⁹¹ Melikishvili 1966, 31.

formasyonda olduklarını düşünmektedirler.¹⁹² Diauehi, Eremeni Taik Bölgesi ve Türkiye topraklarında bulunan Gürcü Tao Bölgesi ile ilişkilendirilmiştir.¹⁹³ Diauehi'nin lokalizasyonu hakkındaki başka bir görüşte de, bu bölgenin Erzurum'da bulunan Karasu'nun kaynağında olabileceği gibi, Malarzgirt Ovası'nda da olabileceği şeklindedir.¹⁹⁴ Daianei ile Diauehi'nin benzerliği ile ilgili şüphe duyan bilim adamları da mevcuttur. Bu bilim adamları her iki bölgenin de farklı dönemlerde şekillenen yerler olduğu düşünmektedirler.¹⁹⁵ Grigol Giorgadze, bu iki şehrin, Kartvel dünyasına ait olduklarına dair bir şüphe duymamaktadır. Ancak; ona göre Daianei'nin M.Ö. XII. yüzyılda bir devlet olarak ortaya çıkışı çok da inandırıcı değildir. Giorgadze, Diauehi'nin devlet formasyonuna daha erken geçtiğini düşünmektedir.¹⁹⁶

Gerek Kral Menua zamanında (M.Ö. 810- M.Ö. 786) ve gerekse de I. Arğişti zamanında (M.Ö. 786-M.Ö. 764) Diauehi ülkesi Urartu yazıtlarında bahsi geçen bir ülke olmuştur. Hatta Yaylıtaş'ta bulunan ve Kral Menua'ya ait bir yazıtta bu ülke, "kuvvetli ülke" olarak adlandırılmıştır. Arğişti'ye ait olan bir yazıtta ise bu ülkeye yapılan seferden bahsedilmektedir.¹⁹⁷

II. Sarduri (M.Ö. 764-734), kuzeye doğru yürüttüğü yayılım politikası içine Qulha ülkesini de almıştır.¹⁹⁸ II. Sarduri'nin yine kuzeyde yer alan ve Quriani olarak adlandırılan bölgeye de sefer yaptığı bilinmektedir.¹⁹⁹ Bu ülke aynı zamanda Guriania olarak da adlandırılmaktadır. Assur yazıtlarında ise, Kimmerlerin yaşadığı Gamirra Ülkesi olarak geçmektedir.²⁰⁰ Bu bölge muhtemelen Axalqalaqi ve Axalcixe (Güneybatı Gürcistan) arasında yer almaktadır.²⁰¹ II. Sarduri'nin bu ülkeye yaptığı sefer esnasında İskitler'de Kolkhis'e yerleşmişlerdir.²⁰²

Kral II. Sarduri'ye ait (M.Ö. 764-735, 750-748, 744-742) Urartu tabletleri, Kolkhis'te, otokratik ve krala ait olan bir gücün var olduğunu ispatlarken; buna ilave olarak, daha önce

¹⁹² Melikishvili 1989, 192-3.

¹⁹³ Lordkipanidze 2007, 148.

¹⁹⁴ Çilingiroğlu 1997, 19.

¹⁹⁵ Giorgadze 2000, 6.

¹⁹⁶ Giorgadze 2001, 16-7.

¹⁹⁷ Çilingiroğlu 1997, 32-5.

¹⁹⁸ UKN I 155 C, D.

¹⁹⁹ UKN I 155 F.

²⁰⁰ RCAE I, 146.

²⁰¹ Diakanoff and Kaskai 1981, 71.

²⁰² Van Loon 1966, 15.

ortaya atılan Kolkhis (Qulha) Devleti'nin M.Ö. XII. yüzyıldan VIII. yüzyıla kadar oluştuğu fikrinin zemin kaybetmesine neden olmuştur.²⁰³

David Muskhelishvili, konuya daha değişik bir açıdan bakmaktadır. Ona göre ilk kez Gürcü devlet formasyonu, M.Ö. IV-III. yüzyıla uzanan Parnavaz'ın faaliyetleri ile ilişkilendirilmelidir. Bu dönem, müstakil bir Doğu Gürcistan (İberia), yani Kartli Krallığı'nın doğduğu dönem olarak kabul edilir. Muskhelishvili, Batı Gürcistan'da meydana gelen müstakil bir devletin varlığını ise, M.Ö. I. binyılda kurulan Kolkhis Krallığı'na dayandırmaktadır. Daiaeni ya da Diauehi'nin kimliği ile ilgili olarak da Gürcü Devleti'nin aslını oluşturdıkları fikrine katılmaktadır.²⁰⁴

Guram Qoronashvili kesin bir şekilde, tarih öncesi Kolkhis'in ve Diauehi ya da Daiaeni'nin, devlet olarak nitelendirilemeyeceğini, Gürcü Devleti'nin başlangıcının yalnızca Kral Parnavaz Dönemi'nde olabileceğini düşünmektedir.²⁰⁵

Othar Lordkipanidze'nin ve Simon Janashia'nın görüşlerine göre Kolkhis Krallığı'nın şekillenmesi, M.Ö. VI. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bununla birlikte; zengin arkeolojik malzemelere dayanarak, Lordkipanidze, Kolkhis Krallığı'nın gerçekte M.Ö. VIII. yüzyılda da var olduğuna inanma eğilimindedir.²⁰⁶

1940-1950'lerde, hatta daha sonra bile, çoğunluğu Rus olan bazı yabancı bilim adamları ve Gürcü bilim adamları, M.Ö. VI. yüzyılda Kolkhis (Egrisi) Krallığı'nın varoluşu ile ilgili Simon Janashia'nın görüşüne katılmamaktadırlar.²⁰⁷ Mary Inadze ise Janashi ile aynı fikirdedir.²⁰⁸

“Sakartvelos Respublika” adlı gazetenin 26-27 Aralık 1999 tarihinde yayımlanan sayısında; Otar Japaridze, Mariam Lordkipanidze ve Roin Metreveli tarafından kaleme alınan bir makalede, Gürcü Devleti'nin tarihinin 2800 yıl önceye dayandığı ve M.Ö. VIII. yüzyılda var olan Kolkhis Krallığı ile bağlantılı olduğu vurgulanmıştır.²⁰⁹

²⁰³ Melikishvili 1989, 205-6.

²⁰⁴ Muskhelishvili 2001, 3-4.

²⁰⁵ Qoranashvili 2001, 105-9.

²⁰⁶ Lordkipanidze 2001, 33-7.

²⁰⁷ Lordkipanidze 2007, 149.

²⁰⁸ Inadze 2001, 24.

²⁰⁹ Lordkipanidze 2007, 149.

Melikishvili, M.Ö. XII. yüzyılı, ilk Kolkhisli Kabilelerin yaşadığı bir dönem olarak nitelendirmektedir. Ona göre bu topluluk, devlet formasyonunun tüm karakteristik özelliklerini biçimlendirmeye başlayan bir topluluktur.²¹⁰

Gürcistan ve dolayısıyla da Kolkhis tarihinin kökeninin Diauehi ya da Daiaeni'ye dayandırmak çok tartışmalı bir bakış açısidir. Giorgadze bu iki kelimenin özdeş olduğu konusunu dahi reddetmektedir. Aynı zamanda; Diauehi, sadece M.Ö. IX. yüzyıla ait Urartu tabletlerinde bahsedilmiştir. M.Ö. VIII. yüzyılın sonlarından itibaren artık bahsedilmemiştir. Varsayıldığı kadarıyla; Diauehi toprakları Urartu ve Qulha (Kolkhis) arasında ikiye ayrılmıştır.²¹¹

Kemalletin Köroğlu, Qulha Ülkesi'nin tarihi coğrafyası ile ilgili yapmış olduğu çalışmada, Kolkhis ile Qulha'nın eşleşmesi konusundaki iddiaları ve Diauehi Ülkesi'nin lokalizasyonunu detaylı şekilde ele almıştır. Burada yapmış olduğu değerlendirmeler ışığında adı geçen bu iki bölgenin aynı yerler olmadığı kanaatine varmıştır.²¹²

Kolkhis'in, Urartu kaynaklarındaki Qulha ve Diauehi Ülkesi ya da Assur kaynaklarındaki Kilchi Ülkesi ile aynı yer olup olmadıkları ya da bu ülkelerin lokalizasyonu konusunda bilim insanlarının tartışmaları halen devam etmektedir.

3.2. TUNÇ ÇAĞINDA BÖLGEYE KOMŞU OLAN KÜLTÜRLER

Kalkolitik Dönem'den sonra Gürcistan Coğrafyası'nda Erken Metal Çağı'na ve metalürjinin başlangıcına tanıklık edilmektedir. M.Ö. 3000-2200 yıllarında, yani İlk Tunç Çağı'nda var olan Kura-Aras Medeniyeti, Modern Gürcistan'ın batısının sadece küçük bir kısmına nüfuz edebilmiştir. Kura-Aras Kültürü, özellikle Geç Kalkolitik Çağ ile Tunç Çağı'nı kapsayan, kendine özgü ve el yapımı, parlak, siyah dış yüzü ve kırmızı iç yüzü olan keramik üretimine sahip, yeni türde, tunçtan yapılmış alet ve silahları bünyesinde bulunduran ve Kolkhis Kültürü'nden ayrı özellikleri olan bir kültürdür.²¹³

Bu bölgede, M.Ö. IV-III. binyılda, özellikle de Karadeniz kıyısında, diğer kültürlerden farklı özellikleri bünyesinde barındıran başka bir kültür daha gelişmiştir.²¹⁴ Bu kültüre ait olan en önemli özgün eserlerden birisi de Doğu Karadeniz Bölgesi'nin kuzeyinde, bugünkü Abhazya'da sıkça bulunan dolmen mezarlarıdır. Duvarları dikdörtgen, bütün taşlardan oluşan

²¹⁰ Melikishvili 1989, 205-208.

²¹¹ Melikishvili 1989, 196.

²¹² Köroğlu 2001, 717-41.

²¹³ Mikaberidze 2007, 6.

²¹⁴ Japaridze 1976, 169.

ve tavanı yine bütün taş bloklarla örtülü olan dolmenlerin ön cephesinde dairesel ya da oval bir delik bulunmaktadır. Neredeyse bu bölgedeki bütün ülkelerin kıyı kesimlerinde dolmen mezarlarına rastlanmaktadır. Dolmen mezarlarının tarihi, Kolkhis'in kuzey kesimlerindeki yayılımı ve kökeni biraz karmaşık ve tartışılan bir konudur.²¹⁵ Bazı araştırmacılar bu mezar yapıtlarının Asya'dan geldiğini söylerken bazıları da deniz yolu ile Suriye ve Filistin'den Kuzeybatı Kafkasya'ya geldiğini yazmaktadırlar. Ancak son zamanlarda yapılan araştırmalar, dolmenlerde bulunan ölü ile birlikte gömülen eşyaların M.Ö. III. bin yıla ait Batı Transkafkasya'daki buluntularla benzerlik gösterdiğini, dolmenlerin sadece bir mezar işlevi gördüğü görüşünü destekler niteliktedir.²¹⁶

Kolkhis Bölgesi'ne komşu bir başka kültür de, M.Ö. 2200-M.Ö. 1500 tarihleri arasında, Trialeti'de; geniş höyüklerde temsil edilen, gelişmiş bir başka Tunç Çağı Kültürü'dür. Dört tekerli ahşap arabalar, çok değerli kadehler, gümüş ve altın sofra takımları Trialeti'de görülen eserler arasındadır.²¹⁷ Kolkhis Bölgesi'nin hemen doğusunda, Güneydoğu Gürcistan'da (İberia) yer alan, özellikle Orta Tunç Çağı'nı temsil eden Trialeti Kültürü, kurgan mimarisini temsil etmesi bakımından ve kurganlardan çıkan başta altın olmak üzere değerli metaller açısından önem arz etmektedir.

Kolkhis Kültürü'ne komşu olan bir diğer kültür de Koban (Kuban) Kültürüdür. Bu kültürün iki ayrı isimle anılıyor olmasının nedeni iki farklı kültürü temsil etmesinden ziyade birbirinin devamı niteliğinde olmalarıdır. Şöyle ki, Kuban Kültürü M.Ö. II. binyıldan M.Ö. 1200'lere tarihlenirken, Koban Kültürü ise M.Ö. 1200-700 yılları arasında kapsamaktadır.²¹⁸ Bu kültürü yansıtan en önemli eserlerden olan Koban baltaları, Kolkhis baltalarına benzerlik göstermektedir.

Gürcü ülkesinde iki tane güçlü kültür etki etmiştir. Bunlardan bir tanesi Batı Gürcistan'ı içine alan Kolkhis (Kolkhuri) Kültürü iken diğeri ise Doğu Gürcistan'daki İberia Kültürü'dür. Anadolu'da bir miktar İlk Gürcü kabileleri vardı. Bunlar Eski Yakın Doğu'nun büyük güçleri ile özellikle de Hititler ve Asurlular ile yakın ilişki içerisindeydiler.²¹⁹

Arkeolojik buluntuların eksikliği nedeniyle, Batı Gürcistan'ın ve birer birer bölgelerinin tarihiyle ilgili M.Ö. IV-III. bin yıllarına ait birçok soru henüz

²¹⁵ Lordkipanidze 1991a, 94.

²¹⁶ Japaridze 1976, 180-1.

²¹⁷ Lordkipanidze 1991a, 94

²¹⁸ Adiloğlu 2002, 15.

²¹⁹ Mikaberidze 2007, 7.

yanıtlanamamıştır.²²⁰ Ancak ele geçen buluntular, Kolkhis medeniyetinin, özellikle M.Ö. I. binyılın ortalarından itibaren, Geç Tunç Çağı'nda, yüksek bir kültür düzeyine ulaştığını göstermektedir.²²¹

3.3. KOLKHİS KRALLIĞI

Kolkhis Bölgesi olarak adlandırdığımız Gürcistan'ın batı kesiminde, özellikle de Karadeniz'in doğu ve güneydoğu kesimindeki kıyılık alanda, dağınık şekilde yaşayan boylar birleşerek M.Ö. I. binyılda güçlü bir ülke meydana getirmişlerdir. Bu ülke, önceki bölümlerde ele aldığımız gibi, bazı bilim adamları tarafından, Assur kaynaklarında Kilchi olarak tanımlanmış,²²² Kolkhis Krallığı'dır. Ancak yine de bu durum bir yandan değişebilir bir hipotez iken diğer yandan da temelsiz değildir.²²³ Othar Lordkipanidze, Gürcü Devleti'nin var oluşunu belirlemek için 3000 yıllık bir geçmişin kabul edilebilir olduğuna dikkat çekmektedir.²²⁴

Melikishvili'nin başını çektiği bilim çevrelerine göre, Urartu kaynaklarında geçen Qulha kelimesinin de Kolkhis ile aynı yerler oldukları iddia edilerek, M.Ö VIII-VII. yüzyıllarda, Kolkhis Krallığı'nın hemen güneyindeki Diauehi ve daha güneydeki Urartular ile savaş halinde olduğu düşünülmektedir.²²⁵ Bu yüzyılda, Kolkhis Krallığı, Daiuchi'yi mağlup etmeyi başarmıştır.²²⁶ Tam bu esnada, yani M.Ö. VIII. yüzyılda, Yunan kaynaklarında Kolkhis ismine ilk kez rastlanılmaktadır. Corinthli Eumelos bu ülkeden bahsetmiştir.²²⁷ Hesiodos ise Phasis Irmağı'nın büyüklüğünü vurgulamıştır.²²⁸

Kolkhis Krallığı'nın kurulduğu ilk dönemlerle ilgili Urartu yazıtlarında bazı bilgilere rastlanılmaktadır. Urartu kralı II. Sarduri Dönemi'nde, Kolkhis'e yapılan iki seferden bahsedilmektedir. Krallığın başkenti İldamuşa'ya ve bölgede yer alan diğer şehirlerdeki surlara da değinilmektedir.²²⁹ Bu seferden sonra, gerek Urartu kaynaklarında ve gerekse de diğer doğu kökenli kaynaklarda Kolkhislilere yönelik bir bilgi ile karşılaşılmamıştır. Bunun sebebi olarak M.Ö. 820'li yıllarda Kolkhis Krallığı'nın Kimmerler tarafından tahrip edilmesi gösterilmiştir. Buna ilave olarak, Kimmerler, M.Ö. VIII-VII. yüzyıllarda Kolkhis

²²⁰ Japaridze 1976, 170.

²²¹ Lordkipanidze 1991a, 95.

²²² Melikishvili 1971, 369-370, Lordkipanidze 1991a, 109.

²²³ Lordkipanidze 2001, 140.

²²⁴ Lordkipanidze 2001, 24.

²²⁵ Melikishvili 1962, 320.

²²⁶ Melikishvili 1964, 215-6.

²²⁷ Lordkipanidze 1991a, 110.

²²⁸ Hes. Theog., 337-340.

²²⁹ Lordkipanidze 1991a, 110.

Krallığı'ndan başka Anadolu içlerine de saldırmışlar ve Sinope'yi mesken tutmuşlardır.²³⁰ Kolkhis'te meydana gelen bu tahribat sonucunda, Karadeniz'in güneydoğu kesiminde yaşayan nüfusun çoğu öldürülmüş, hayatta kalanlar ise göç etmek zorunda bırakılmışlardır.²³¹

Batı Gürcistan'da gerek yabancı gerekse de Gürcü bilim adamları tarafından yürütülen uzun soluklu kazılar, M.Ö. VIII. yüzyılda Kolkhis Krallığı'nın kurulduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Müstakil bir Kolkhis Kültürü ile ortaya çıkan Batı Gürcistan Devleti, kuzeye, güneye, doğuya ve Shida Kartli'yi de içine alan bölgeye yayılmıştır. M.Ö. VIII. yüzyılın sonlarına doğru Kolkhis'i de içine alan Güney Kafkasya ülkeleri, kuzeyden gelen göçebe kabilelerin baskınlarına uğramışlardır. Bunun sonucu olarak Kolkhis Krallığı, bazı topraklarını kaybederek, devletin merkezini Chorokhi Nehri Vadisi'nden Phasis Nehri'ne taşımak zorunda kalmıştır. Kolkhis'in M.Ö. II. binyılın ikinci yarısındaki mevcudiyeti, son derece gelişmiş bir tunç kültürü ile karakterize edilmektedir. Bu kültürü, önemli bir nüfus yoğunluğu, gelişmiş tarım, çiftçilik ve hayvancılık desteklemektedir. M.Ö. I. binyılın en erken evrelerinde ise demirin kullanımı dikkate değer şekilde yaygınlık göstermiştir.²³² Bu dönemde Kolkhis Kültürü, yüksek bir gelişim düzeyine ulaşmıştır.²³³

Kimmer tahribatından önce, Kolkhis Krallığı'nın gücü ve ulaştığı olduğu medeniyet hakkında Herodotos'un bazı tanımlamaları dikkat çekicidir.²³⁴ Burada özetle; Pers Körfezi, Phasis Nehri ve Karadeniz arasında kalan ve çok geniş bir bölgede yer alan 3 büyük millettten, yani; Medler, Sasperiler ve Persler'den bahsetmiştir. Bu üç gruba Kolkhisliler'i de ilave etmiştir. Med ve Pers Devletleri gibi çağın çok önemli güçlerinin yanında Kolkhisliler'in de yer alması, Kolkhis Krallığı'nın da güçlü bir ülke olduğu sonucuna varılmasına neden teşkil etmektedir.²³⁵

Herodotos'dan sonra gelen yazarlar da Kolkhis'in siyasi yapısı ve şehirleri hakkında bazı bilgiler vermişlerdir. Bunlardan Pseudo-Scylax; günümüzdeki Sukhumi şehri yakınlarındaki Dioskurias şehrinden, Kolkhis'in güneyindeki Apsarus yani günümüzdeki ismiyle Çoruh Irmağı'ndan bahsetmektedir.²³⁶ Strabon da benzer şekilde, Pitiumta ve Dioskurias şehirlerinin Kolkhis sınırları içerisinde yer aldıklarını belirtmiştir.²³⁷

²³⁰ Melikishvili 1962, 323; ; Tarhan 1984, 112.

²³¹ Melikishvili 1962, 325-6.

²³² Lordkipanidze 2007, 149.

²³³ Japaridze 1989, 120.

²³⁴ Hdt., IV. 37; Hdt., I. 104.

²³⁵ Lordkipanidze 1991, 110.

²³⁶ Pseudo Scylax, Periplus, 81.

²³⁷ Strab., XI, 2, 12-14.

Kolkhisliler'in, Gürcistan'ın batı kesiminde, M.Ö. VI-IV. yüzyıllar arasında yaşamakta olan yegâne millet oldukları tüm Antikçağ yazarları tarafından tescil edilmiştir. Birçok bağımsız şekilde yaşayan boyun bir araya gelerek oluşturmuş olduğu Kolkhis üst kimliği, yerini daha sonraki dönemlerde etnik olarak Laz, bölge olarak ise de Lazika'ya bırakmıştır.²³⁸

Kolkhis Devleti'nin ortaya çıkışı; sosyal bir ilerleyişin, tarih öncesi Kolkhis toplumunun kültürel ve ekonomik kalkınmasının zirvesiydi. Temel itici güçlerin bir tanesi de demir endüstrisinin gelişimi idi.²³⁹ Zaten demirin M.Ö. VIII-VII. yüzyıllarda geniş ölçüde Batı Gürcistan'da kullanıldığı herkesçe kabul edilmektedir.²⁴⁰ Demiri (ocaklar, cüruf, kil püskürtücüler, demirhane ocaklarının kil kaplamaları) eritmek maksadıyla kurulan endüstriyel tesislerden geriye kalan ve sıklıkla görülen buluntular, tüm Kolkhis'te demir endüstrisinin varlığını tasdik etmektedir.²⁴¹

Demir Endüstrisi, M.Ö. VI-IV. yüzyıllarda Kolkhis ekonomisindeki en önemli alanlardan biridir. Demir endüstrisinin hızlı gelişimi M.Ö. I. binyılın başlarında yaşanmıştı. Erken Antik Çağ, doğal olarak demir endüstrisinin yayılım gösterdiği bir çağdı. M.Ö. VI-IV. yüzyıllar arasına tarihlenen mezarlardan ve arkeolojik tabakalardan elde edilen demir buluntuları, Kolkhisli ustalar tarafından üretilen demirden yapılmış malların çeşitliliği hakkında fikir vermektedir. Bunlar; çeşitli savaş baltaları, günlük yaşamda kullanılan kap ve kacaklar, çekiçler, kılıçlar, hançerler, mızrak uçları, mızraklar, orak biçimli bıçaklar gibi aletlerdir. Demirden yapılan silahların ve aletlerin çoğu tipolojik olarak Kolkhis geleneğine göre yapılmış tunç örneklerle benzerdir Böylece; tüm Kolkhis'teki M.Ö. VI-II. yüzyıla tarihlendirilen baltalar, M.Ö. II. binyılda ve I. binyılın erken evrelerinde kullanılan meşhur tunç Kolkhis baltalarının devamı niteliğindedir (Resim 8-9). Benzer şekilde; son derece orijinal olan dar kavisli baltalar (Gürcüce'de tsaldi olarak adlandırılan) da Kolkhisliler'in M.Ö. II. binyılın sonlarından itibaren kullandıkları tunç prototiplerin bir devamıdır. Demir "tsaldi"ler kereste arazilerini temizlemek, asma budamak için hala Batı Gürcistanlı çiftçiler tarafından kullanılmaktadır.²⁴²

M.Ö. VI. yüzyıldan IV. yüzyıla kadar, bilezik, küpe, kolye ve yüzük (altın ya da gümüşten yapılan) olarak adlandırılan takı üretimi, Kolkhis üretiminin çok önemli bir dalıydı.

²³⁸ Lordkipanidze 1991a, 111.

²³⁹ Lordkipanidze 1968, 20.

²⁴⁰ Abramishvili 1961, 376.

²⁴¹ Gzelishvili 1964, 47.

²⁴² Kalandadze 1954, 15.

Söz konusu bu dönemde (özellikle M.Ö. V. yüzyılın ortasından sonra) içbükey denilen çoğunlukla Akhamenid tarzı bileziklere yoğun bir talep olmuş olmalıdır. Bu tipin Kolkhis tarzında olanları gümüş ya da tunçtur. Ayrıca sıklıkla ejderha ya da yılan başları ile süslenmiştir.²⁴³ (Resim 10) Akhamenid Dönemi'ni temsil eden ve Kolkhis'te de özellikle M.Ö. VI-IV. yüzyıllar arasında oldukça geniş bir yayılım alanı gösteren, hatta tüm Gürcistan'da rastlanılan gümüş içki tasları, Kolkhis'te metal mamüllerin üretiminin yapıldığı bir merkezin var olduğu fikrini desteklemektedir.²⁴⁴

Varılan genel kanıya göre, M.Ö. VI-IV. yüzyıllar arasında, kuyumcular ve altın işlemecileri mükemmel bir seviyeye erişmişlerdi (Resim 11-15, 18-29). Altından yapılan çok çeşitli ve nitelikli objeler Yunan Dünyasında, Kolkhis'in altın madeni bakımından zengin bir bölge olduğu izlenimini uyandırmış olabilir. Kolkhis Bölgesi'nin yüksek kesimlerinde yer alan Svaneti, altın bakımından çok zengindir. Nitekim Antik kaynaklar da bu bilgiyi doğrular niteliktedir.²⁴⁵

Svanlar, altını elde ederken koyun postunu kullanmışlardır. Post; nehir içinde bir kasnağa ya da başka araçlara gerilir, yün yukarı doğru sabitlenir ve böylece akarsu debisi yünü sürüklememelidir. Islak yün altın taneciklerini tutar. Belli bir süre sonra, deri sudan çekilir ve kuruması için toprağa yayılır. Daha sonra, deri altın taneciklerini silkerek boşaltmak için çırpılır ve sallanır.²⁴⁶ Bu yöntemin varlığı altın post efsanesi ile direk şekilde ilişkili olmalıdır.

Diğer bir ilginç nokta da; Svan geleneğinde görülen, Leshhvara Dağları'nda yer alan, yer altında hazine evi olan bir taş mabedde, altın hazinesi ve altın zincirle bağlanmış bir koçun var oluşudur.²⁴⁷

Kolkhis, Antik Dünya'da kazanmış olduğu ününü zengin bir altın işleme sanatına sahip olmasına ve topraklarında bolca altın madeni bulundurmasına borçludur. Bu durumun en büyük kanıtı, M.Ö. VI-V-IV. yüzyıla tarihlenen mezarlarda bulunan numunelerin çok fazla olup, çeşit bakımından da son derece zengin olmasıdır. Bilezikler, sıklıkla başları yontulmuş hayvanlar (dağ keçisi, aslan, sığır), kolyeler, yüzükler, pendentifler (bir çeşit değerli takı), küpeler, diademler, içki tasları gibi objeler söz konusu altın işlemeciliğinin örneklerindendir. (Resim 11-13) Özellikle; 1960 yılında, Vani'de (Kolkhis'in kara kesimindeki en büyük

²⁴³ Lordkipanidze 1968, 26.

²⁴⁴ Gagoshidze 1964, 63-4.

²⁴⁵ Strab., XI, 2, 19.

²⁴⁶ Severin 1985, 221-2.

²⁴⁷ Bochorishvili 1946, 285.

merkez) yapılan mezarlık kazılarında 1000'in üzerinde altından yapılmış büyüklü küçüklü obje, bunların yanısıra, demir bir çubuk (muhtemelen bu objelerin çoğunun yerel üretim olduğunu kanıtlayan) bulunmuştur.²⁴⁸ (Resim 31-37)

Kolkhis kuyumculuğunun en tipik parçalarından biri orijinal bir küpedir. Bu küpenin alt kesiminde ışıltıyan geniş bir halka vardır. Altın, gümüş ya da tunçtan imâl edilen böylesi küpeler, M.Ö. VI-V. yüzyılda tüm Gürcistan'da çok popülerdi. (Resim 20) Kolkhis kuyumculuğunun karakteristik başka bir örneği ise kıvrımlı kolye ya da baklava biçimli levha içinde biten av sahneleri olan diademdir (Resim11).²⁴⁹

M.Ö. VI-V. yüzyıllarda bölgenin siyasal yapısına bakıldığında ise, Akhamenidler'in Kolkhis'i işgal etmelerine karşın satraplıklarının içine dahil edemedikleri görülmektedir.²⁵⁰ Buna rağmen Kolkhisliler, Akhamenidler'e vergi vermek zorunda kalmışlardır.²⁵¹ Kolkhis ve içinde Tibarenler'in, Makronlar'ın, Khaliybler'in ve Mosyonikler'in de bulunduğu komşuları M.Ö. V. yüzyılın sonlarında Akhamenidler'den bağımsız şekilde hareket etmekteydiler.²⁵² Yine bu yüzyılda, Aites soyundan gelen bir idarecinin Kolkhis'te var olduğu ve bu soydan gelen kralların devamlılık sağladığı, dolayısıyla da Kolkhis Krallığı'nın mevcudiyetinin tescillendiği görülmektedir.²⁵³

3.4. KOLKHİS KÜLTÜRÜ VE ÖZELLİKLERİ

Kolkhis Kültürü ve Medeniyeti, coğrafi olarak tanımlandığında, Gürcistan'ın batısını içine alan, Büyük Kafkas ve Küçük Kafkas Dağları arasında kalmış bir bölgedir. Kolkhis Medeniyeti ile ilgili, M.Ö. 2000'lere kadar uzanan²⁵⁴ eserlerin varlığı tespit edilmesine rağmen, kültürün başlangıç noktasının M.Ö. XVI-XV. yüzyıllar olduğu düşünülmektedir. Kültürün göstermiş olduğu gelişimin kökeninin ise; M.Ö. XV-XI. yüzyıllar ile Erken Demir Çağı (M.Ö. XI-VII. yüzyıllar arası) olmak üzere, iki döneme uzandığı tespit edilmiştir.²⁵⁵ Kolkhis Krallığı, az ya da çok dengeli bir toprağa sahiptir. Çoğunlukla Batı Gürcistan, müstakil bir kültürü bünyesinde barındırır. Kolkhisliler, Batı Gürcü diyalektiğinin günümüzde de Mengrelce ya da Lazca olarak tanımlanan dili kullanmışlardır.²⁵⁶

²⁴⁸ Khoshtaria 1962, 70-75.

²⁴⁹ Lordkipanidze 1968, 29.

²⁵⁰ Melikishvili 1959, 237.

²⁵¹ Hdt., II. 97.

²⁵² Melikishvili 1959, 239.

²⁵³ Xen. Anab., V. VI. 36.

²⁵⁴ Mikeladze 1974, 64.

²⁵⁵ Koridze 1965, 59.

²⁵⁶ Gamkrelidze 1998.

M.Ö. II. binyılın ikinci yarısında ve M.Ö. I. binyılın ilk yüzyılında, günümüzde “Kolkhis Kültürü” olarak adlandırılan son derece gelişmiş bir Tunç Çağı kültürü, Karadeniz’in doğu ve güneydoğu kesiminde gelişim göstermiştir (Harita 16). Kolkhis Kültürü’nün tüm alanı üzerinde, hızlı bir şekilde gelişen üretim güçleri ve öncü ekonomik dallar izlenebilir. Yapılan araştırmalar sonucunda görülen arkeolojik tabakaların içindeki tarih öncesi döneme ait olan ve sıklıkla görülen buğday buluntuları, tarımsal aletlerin çok çeşitliliği (orak ve çapaların çeşitli formları, farklı çeşitlerdeki keserler, el değirmenleri vesaire) Geç Tunç Çağı’nda Kolkhis’teki tarımın yayılım durumunu göstermektedir. Çark yapımı seramik ve özellikle bakır-tunç metalürjisi, mükemmelliğin yüksek bir noktasına ulaşmıştır. Kolkhis’teki tunç metalürjisi başarılı bir şekilde yayılım göstermiştir. Çeşitli amaçlara hizmet etmek amacıyla imâl edilen çok sayıda obje buluntuları bu durumu ispat etmektedir (Resim 16-17, 30, 32, 49-53, 57-58). Tunç savaş baltaları, evde ve geleneksel törenlerde kullanılan baltalar (Kolkhis baltası olarak adlandırılan ve sıklıkla oyulmuş ya da şekil verilebilen dizâynlarla dekore edilmiş), tarımsal aletler (çapalar, oraklar, keserler vesaire) silahlar (savaş baltaları, çeşitli şekildeki hançerler, kılıçlar, bıçaklar, mızrak uçları, çok çeşitli iğneler, fibulalar, plakalar) zarif el işçiliği ile yapılmış insan ve hayvan figürleri (geyik, dağ keçileri, atlar, boğalar, kuşlar, koçlar, çok sayıda bilezik, yüzükler) bunlara örnek teşkil etmektedir.²⁵⁷

Kolkhis Kültürü, önemli dercede Batı Transkafkasya’da yer almaktadır. Denizden uzak olan iç kesimlerde, yani Orta Kafkasya’da ise Koban Kültürü yer almakta olup Kafkas Dağları’nın arasında kalmıştır. Hem Kolkhis hem de Koban Kültürü, M.Ö. II. binyılın ortalarında ortaya çıkmışlar ve Erken Demir Çağı’nda zirve noktaya ulaşmışlardır. Her iki kültürün de ortak noktaları bol miktarda tunçtan yapılmış objelerdir. Özellikle tunçtan yapılmış delikli baltalar (Shaft-hole axes) ve kemerler Koban ve Kolkhis Kültürleri’nin ayırt edici öğeleridir (Resim 8-9, 39).²⁵⁸ Kolkhis ve Koban kültürüne ait baltalar mızraklar, fibulalar ve kemer tokaları (Resim 63); geometrik süslemelerle ve hayvan figürleriyle (köpek, yılan, erkek geyik) oyulmuştur.²⁵⁹ Ayrıca tunç kemerlerin üzerinde insan figürleri ile avlanma sahneleri de yer almaktadır. Bu sahnelerin etrafı çerçeve içine alınmıştır. Bu tip kemerler Orta Kafkasya’nın ve Transkafkasya’nın karakteristiğidir.²⁶⁰ Önceleri bu kemerler M.Ö. II. binyılın

²⁵⁷ Lordkipanidze 1968, 15.

²⁵⁸ Tsetskhladze 1999, 478-9.

²⁵⁹ Miron and Orthman 1995, 107-8.

²⁶⁰ Tsetskhladze 1999, 480.

sonları ile M.Ö. I. binyılın başlarına tarihlendiriliyordu. Ancak daha sonra M.Ö. IX-VII. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir.²⁶¹

Tüm bunlara ilave olarak Kafkas tunç kemerleri Urartu kemerleri ile de benzerlik göstermekte olup Urartu coğrafyasında da bulunmuşlardır. İki adet Urartu kemeri Orta Kafkasya'daki Tli'deki bir mezarlıkta bulunmuştur. Kafkas kemerleri yerli üreticiler tarafından imâl edilmesine ve kendi belirleyici stillerine sahip olmalarına rağmen, bu kemerler üzerinde Urartu etkisinin de var olduğu düşünülmektedir. Çoğunlukla şematik olan figürlerin yapılış stili, hayvan figürlerinin olduğu bir avlanma sahnesinin tasvirlerini üzerinde taşıyan, Armenia coğrafyasından gelmiş, M.Ö. I. binyılın başlarına tarihlenen kilden yapılmış kadehin dekorasyonu ile dikkat çekici bir benzerlik gösterir. Yine Armenia'dan gelen ve aynı stilde yapılmış tunç kemerler de mevcuttur. Kura-Aras Kültürü'ne ait olan kemerlerle de benzerlik gösterenler mevcuttur. Tüm bu objeler Urartu döneminden önceye tarihlenir.²⁶²

Geç Tunç ve Erken Demir Çağı'nda (M.Ö. II. binyılın ikinci yarısında ve M.Ö. I. binyılın ilk yarısında) Kolkhis'teki, önceki toplumların sosyal sistemi kendi gelişiminin zirvesine ulaşmıştır. Aynı zamanda; güçlü kabileler de oluşmaya başlamıştır. Bu aşamada yüksek tunç kültürü yani Kolkhis Kültürü oluşmuştur. Tarih öncesine ait Kolkhis kabilelerinin oluşturmuş oldukları yapının, Assur ve Urartu kaynaklarındaki Qil-hi ve Qulha oldukları noktasındaki önerilerden önceki bölümde bahsetmiştik. Burada yer alan kabileler, hangi isimle anılırlarsa anılsınlar, çok büyük bir alan üzerinde standart bir medeniyetin yayılmasında önemli bir rol oynamış olmalıydılar.²⁶³ Bu politik ittifakın merkezi, Assur ve Urartu kaynaklarına göre Kola-Artaani Bölgesi'nde, Chorokhi Mabedi'nin yakınında kıyıda bir yerde olmalıdır. Söz konusu politik ittifakın, Karadeniz'in doğu ve güneydoğu kıyısında çok geniş bir alanı kontrol altına almış olduğu düşünülmektedir.²⁶⁴

Kolkhis Kültürü'nün temel öğeleri; ağaç mimarisi, çeşitli amaçlar için üretilmiş keramikler, tarım aletleri ile savaş aletleridir. Fakat bu materyallerin içinde en dikkat çeken ve özgünlük yaratanlar tunç baltalar, kazmalar ve oklardır (Resim 8-9, 39, 77).²⁶⁵

Kolkhis'in maddi kültürü, tüm Kolkhis'in çeşitli bölgelerinde benzerlik gösterdiği kadar dikkat çekici farklılıklar da görülmektedir. Özellikle dizâyn edilme şekilleri baz

²⁶¹ Miron and Orthman 1995, 118.

²⁶² Tsatskheladze 1999, 480.

²⁶³ Lordkipanidze 1968, 16.

²⁶⁴ Melikishvili 1954, 28.

²⁶⁵ Lordkipanidze 1991a, 95.

alındığında, Kolkhis çömlekçiliğinde yerel değişiklikler gözlenmiştir.²⁶⁶ Kolkhis'in kuzey kenarlarında ve özellikle Abhazya ve Svaneti'de, sık sık, Kuzey Kafkasya ve Kuzey Kafkasya'nın ön karasına ait kültürlerinin etkisi gözlenmiştir. Özellikle Algveti olmak üzere, Kolkhis'in doğu bataklıklarında, İberia'dan doğuya kadar belirli bir etki vardı.²⁶⁷

Kolkhis Kültürü'nün en önemli örneklerinin başında gelen baltalarda bile, çeşitli yerel değişiklikler görülmektedir. Oldukça farklı olan Kolkhis'in kuzey ve doğu uçları üzerinde, İskit tarzı balta (sekira) kullanımdaydı. Abhazya'da Sukhumi üzerindeki tunç alet stoklarında, hepsinin Kolkhis orijinli olduğu açık olan ancak biçimsel anlamda farklılıklar gösteren çok sayıda tunç balta görülmüştür.²⁶⁸ Yerel değişimin en çarpıcı bir örneği, Kuzeybatı Kolkhis'teki (Kabaca, modern Abhazya) Ön-Klasik Dönemin megalitik dolmenlerinin ve cromlechlerin dağılımıdır. Kolkhis hinterlandında gerekli taş mevcut olmasına rağmen, bunların Kolkhis'teki başka bir yerde hiçbir karşılığı yoktu. Yani; sadece kuzeybatı Kolkhis'e, günümüzdeki Abhazya'ya özgü idi. Genellikle, Kolkhis'in çeşitli bölgelerindeki Kolkhis malzeme kültürünün ayrıntılı şekilde yerel tipolojilerine yeterince çalışma ayrılmadığı için, kültürel homojenlikle ilgili bilimsel iddia, temellendirilememiştir. Bununla beraber, çok az sayıdaki örnek, "Kolkhisli" genel adı altında gruplansa da, sık sık farklı bir şekilde muamele edilen, Kolkhis'teki insanların çok yönlülüğünü göstermesi bakımından yeterlidir.²⁶⁹

Bu güne kadar Batı Gürcistan'da en eski metal araçlar Supsa Nehri yakınlarındaki Ureki'de bulunmuştur. Bu bulunan metal araçların içerisinde çok sayıda balta, kazmalar ve birkaç adet kürek bulunmaktadır.²⁷⁰ Bulunan baltaların bir kısmı İlk Tunç Çağına ait iken, diğer baltalar ağırlıklı olarak yeni tip baltalardan oluşmakta ve Orta Tunç Çağı'nın sonlarına tarihlendirilmektedir. Gürcistan'da, günümüzde de hala kullanım alanı bulan, "Zaldi" adlı baltalar, bu Orta Tunç Çağı'na tarihlenen baltalarla aynı şekildedir. Burada bulunan son balta türü ise, kökeni M.Ö. II. binyılın ortalarına kadar uzanan, kendine özgü biçimli, Kolkhis baltalarıdır.²⁷¹

Kolkhis Bölgesi'nde ele geçen söz konusu malzemeler, burada Son Tunç Çağına geçişi ifade etmektedir. Ureki'deki kazılarda bulunan ve yukarıda belirttiğimiz son balta tipine benzeyen baltalar, Tunç Çağı'nın ortalarına tarihlenen baltalara göre daha farklıdır. Bu tarz baltalar Ureki ile birlikte başka bölgelerde de görülmüştür. Son Tunç Çağı'na tarihlenen

²⁶⁶ Vashakidze 1975, 6.

²⁶⁷ Braund 1994, 92.

²⁶⁸ Lordkipanidze and Mikaladze 1981, 294.

²⁶⁹ Braund 1994, 92.

²⁷⁰ Koridze 1965, 10.

²⁷¹ Mikaladze 1975, 37.

bu baltalar aynı zamanda Kolkhis baltalarının erken örnekleri olarak düşünülmektedirler.²⁷² M.Ö. XIV. yüzyıldan beri Kolkhis baltalarında bu şekil görülmekte olup birkaç yüzyıl içerisinde, M.Ö VII. yüzyıla kadar, çeşitli biçimlerde yapılmaya devam etmiştir.²⁷³

Söz konusu bu baltalar Kolkhis Kültürü'nün özelliklerini yansıtan tipik el sanatı ürünlerdir. 1000 yıllık süreçte dikkat çekici ve mükemmel biçimini muhafaza etmiştir. Baltaların üzerinde bulunan süsleme ve motiflerin en güzel örnekleri, M.Ö. IX-VII. yüzyıllarda yapılanlardır.²⁷⁴ Bu dönem, Batı Gürcistan'da, demir işlemeciliğinin hız ve önem kazandığı bir dönemdir. Bu süreçte, Kolkhis baltaları savaş aleti fonksiyonlarından ziyade dini törenlerde geleneksel bir öge halini almaya başlamıştır.²⁷⁵

M.Ö. IX-VII. yüzyıllara ait baltaların önemli bir kısmının üzerinde; çeşitli geometrik şekiller, gamalı haçlar, balık kılıcı resimleri, spiral motifler ve düz haçlar bulunmaktadır.²⁷⁶ Desen olarak hayvan figürleri ağırlıkta olup en fazla rastlanılan hayvan figürleri köpektir. Bu figürler, çengelli iğne, yüzük ve ok gibi objelerin üzerlerine işlenmiştir. Köpek desenlerine ilave olarak, geyik, yılan, balık ve at desenleri de dikkat çekicidir. Kolkhis baltalarındaki üslup ve desenler, Koban kültürünü temsil eden objelerdeki motiflere benzemektedirler. Bu durum akla Kolkhis Kültürü'nün ile Koban Kültürü'nden etkilendiği fikrini getirmektedir. Ancak; yakın dönemde, bilim çevrelerinde oluşan kanaat, özellikle Koban Tunç Baltaları'nın, Kolkhis Balta türlerinden biri olduğu şeklindedir.²⁷⁷

Kolkhis baltalarının kusursuz güzellikte olan bir örneği Sulori'de bulunmuştur. Bu baltanın üzerinde, tıpkı Friglerdeki gibi, başı miğferli, eli asalı ve sırtında okları bulunan, at üstünde bir Kolkhisli bulunmaktadır. Bu desenler, "Büyük Annenin Atlıları" olarak tanımlanmaktadır.²⁷⁸

Kolkhis'in kıyı kesimlerdeki yerleşmelerde yapılan kazılarda, özellikle, günümüzdeki modern Ochamchire Kasabası'ndaki Mokvi Nehri'nin ağzında yer alan poliste en erken dönemlerden itibaren var olan bir kültür devamlılığı mevcuttur. (Paleolitik, Neolitik ve Kalkolitik Döneme tarihlenen siteler mevcuttur.)²⁷⁹ Bu alanda 1956-1967 yıllarında yapılan kazılarda elde edilen buluntular, nüfusun kayda değer şekilde Geç Tunç Çağı'nda artış

²⁷² Lordkipanidze 1991a, 95.

²⁷³ Ramishvili 1974, 56.

²⁷⁴ Lordkipanidze 1991a, 95.

²⁷⁵ Lordkipanidze 1979, 40.

²⁷⁶ Lordkipanidze 1991a, 96.

²⁷⁷ Lordkipanidze 1991a, 97.

²⁷⁸ Lordkipanidze 1986b, 83-4.

²⁷⁹ Kuftin 1944, 226.

gösterdiğini ispatlamaktadır. Söz konusu buluntular içinde; Kolkhis tunç baltaları, keserler, oraklar, çapalar ve bunlara ilave olarak diğer tunç malzemeler vardır. Bu durum, bölgedeki metal endüstrisini ve gelişmiş tarımı ortaya çıkarmaktadır. Bir grup sitede yapılan kazılar esnasında, M.Ö. VIII-VII. yüzyıla tarihlenen ev gereçleri ve çok miktarda balıkçı ağı bulunmuştur. Bunlara ilave olarak bazı ilginç buluntular da dikkat çekicidir. Bunlar; kare biçiminde, kilden yapılmış mühürlü eserlerdir.²⁸⁰

Bölgede, Son Tunç Çağı'nın erken evrelerinden itibaren yüksek bir oranda kalay alaşımlar görülmektedir. Metal işlemeciliğinde de çok gelişmiş bir seviye dikkat çekici olup farklı işleme tiplerinin uygulandığı tespit edilmiştir.²⁸¹

Rioni Irmağı'ndan yaklaşık 1300 metre yükseklikte olan kesimlerde, bakır yatakları mevcuttur. Buralarda; kömür yığınları, taştan yapılmış çekiçler görülmüştür. Bu çekiçler, yüksek derecede ısıya maruz bırakılmış ve artık kor halini alan madenlerin, su ile temas ettirilmesinin ardından, küçük parçalara ayrılmasında kullanılmıştır. Büyük ve Küçük Kafkas Dağları'na yakın bölgelerde, altın ve gümüş madenlerinin işlenmesi, diğer bölgelere oranla daha yoğun şekilde görülmektedir. Ancak bu işlemecilik, Kolkhis'in düz, yani ovalık kesimlerinde kurulmuş atölyelerde de yapılmıştır.²⁸²

Kolkhis Bölgesi'ndeki höyüklerde bulunan kazmalar, çapalar v.b. aletler ile bunlara ilave olarak taş değirmenler, ocaklar ve oraklar bölgede yapılan tarımsal ve zirai faaliyetlerin kanıtıdır. Yapılan kazılarda elde edilen buğday ve darı kalıntıları, üzüm çekirdekleri ve üzüm asmalarına ait fosiller de bu tür faaliyetlerin varlığını ortaya koymaktadır. Tarımsal faaliyetler ağırlıklı olarak düzlük alanlarda yapılmış ve gelişim göstermiştir. Bu gelişmedeki en büyük rolü Rioni Nehri oynamıştır. Rioni Nehrinin suları, bitkilerin gelişimi için öneme haiz olan azot ve fosfor açısından çok zengin olup bu anlamda Nil Nehri'nden daha verimlidir.²⁸³

Kolkhis, ekonomik anlamda M.Ö. VIII-IV. yüzyıllar arasında dikkate değer bir gelişim göstermiştir. Tarımsal üretimin yanı sıra demirin işlenmesi ve ekonomiye yaptığı katkı dikkate değerdir.²⁸⁴

Kolkhis Ovası'nda, ağaçların büyümesine elverişli olan yoğun yağmur ve sulak koşullar, darıyı, Kolkhis beslenme rejiminin ana unsuru olarak, burada yetiştirilen ve tüketilen

²⁸⁰ Kuftin 1944, 275.

²⁸¹ Tavaye and Sakvareliye 1959, 55-6.

²⁸² Koridze 1965, 134.

²⁸³ Lordkipanidze 1991a, 102.

²⁸⁴ Lordkipanidze 1985b, 103.

ön plandaki tahıl haline getirmiştir.²⁸⁵ Darının hızlı büyümesi ve kısa olgunlaşma dönemi, onu, yoğun yağışın yılın tüm zamanlarında olağan olduğu bu bölgede çekici hale getirmiştir. Kolkhis'in sulak koşulları darı için olmasa da, diğer tahıllar için zarar verici niteliktedir. Üstelik, darı, depolamada nemli koşullara direnç göstermede, tahıllar arasında istisnai bir durum sergilemekte ve sulak arazili Kolkhis Ovası'nda, özellikle değerli bir nitelik taşımaktaydı.²⁸⁶

Antik dünyada ve hatta İtalya'da bile yaygın bir şekilde tüketilen, darı, Yunanlılar ve Romalılar tarafından geniş bir şekilde tasvir edilmiştir. Roma ordusunda darı, er azığı olarak kullanılmıştır. Kolkhis'te darının yanında biraz da buğday üretilmiş ve tüketilmiştir. Triticum macha, Triticum vulgare ve Paleocolchicum buğdayları Kolkhis'in endemik türleri idi. Fakat buğday, Kolkhis'e savaşıma gelen yabancı orduların ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek miktarda değildi. Bunun için, Pers ordusu, buğday ununu Kolkhis'e İberia'dan getirirken, Bizans ordusu bu ihtiyacı Karadeniz boyunca yapılan sevkiyatlardan karşılamıştır.²⁸⁷

Bununla beraber, buğday, yabancı orduların gelmesinden çok önce, Kolkhis Ovası'na ithal edilmiştir. Özellikle Vani civarında, Kolkhis Ovası'nın doğu sınırlarında olmak üzere, Kolkhis etrafındaki dağ eteklerinde, buğday kültürü için iyi koşullar vardı. Antik Dönem'de bu dağ etekleri, Batı Gürcistan'ın en verimli kısmı olarak bilinmekte olup, Karadeniz boyunca da ihraç edilmiştir.²⁸⁸ Buğday ve darıya ilave olarak; Kolkhis Bölgesi'nde tarımı yapılan bitkiler arasında, lif bakımından çok zengin olan keten ve kenevir de yer almaktadır.²⁸⁹

Kolkhis Bölgesi'nde yapılan kazı çalışmalarında; demirden yapılmış kazma, saban ve sabana benzeyen aletlerin fazla oluşu, tarımın gelişmişliğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.²⁹⁰ Bu aletlerin mezarlarda sıkça görülmesi, tarımın önemini göstermektedir.

Kazı çalışmaları sonucu ortaya çıkan çanak çömlekler ve asma budama amacıyla demirden yapılmış bıçaklar Kolkhisliler'in üzümculük alanında da geliştiklerini göstermektedir.²⁹¹ Bu gelişmişlik düzeyi bireysel toprak mülkiyetinin varlığının ispatlarındandır.²⁹²

²⁸⁵ Plin. Nat., 25. 157; Procopius Wars, VIII. 13.

²⁸⁶ Spurr 1983, 7-8.

²⁸⁷ Procopius Wars, I. 12. 17.

²⁸⁸ Braund 1994, 55.

²⁸⁹ Lordkipanidze 1970, 95-98.

²⁹⁰ Lordkipanidze 1991a, 115.

²⁹¹ Lordkipanidze 1970, 50-1.

²⁹² Melikishvili 1959, 249.

Şarap, Kolkhis dağ eteklerinde ve hatta Kolkhis Ovası'nda bile üretilmiştir. Buğdayda olduğu gibi, şarabın yerel üretimi, ithalatla da desteklenmiştir. Amforaların bolluğu ve sunduğu kanıtlar, ithal edilen şarapların, Ege dünyasının başlıca üretim merkezlerinden ve Kırım'dan geldiğini göstermektedir. Bununla beraber, bu şaraplar, Kolkhis'ten Karadeniz'in kuzey kıyısına ihraç edilmiştir. Kolkhis amforalarının (Resim 43-54-73-95) ve büyük depolama kavanozlarının varlığı bu bölgelerde görülmüştür. Kuşkusuz, tüm bu konteynerlerin hepsi şarap taşımamışlar, aynı zamanda fındık ve hatta bal da taşımışlardır.²⁹³

Kolkhis Ovası'ndaki tarımsal faaliyetlerin yapılmasındaki en büyük zorluk, Akdeniz dünyasının çoğunda olduğu gibi kuraklık değil, yoğun boşaltma çalışmalarına rağmen, günümüzde de bölgede sıkça görülen seldi.²⁹⁴ Kolkhis'teki sel, Phasis ile Nil arasındaki Antik Dönem karşılaştırmalarını teşvik etmiştir. Ayrıca, kurutucu ılık rüzgârlar, sadece birkaç saat içinde Kolkhis ürünlerine ciddi zarar verebilir niteliktedir. Söz konusu rüzgârlar eğer bir hafta kadar uzun sayılabilecek bir süre devam ederlerse çok büyük bir yıkıma neden olurlar. Bu rüzgârlar, ürünlerin daha hızlı nem kaybetmesini sağlayarak, onların solmalarını ve ölmelerini hızlandırır.²⁹⁵

Tarımsal faaliyetlerdeki yoğunluğa ilave olarak, M.Ö. VII-V. yüzyıla ait olduğu düşünülen kemik buluntuları büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın da Kolkhis ekonomisinde geniş bir yere sahip olduğunu göstermektedir.²⁹⁶

Daha önceleri bataklık olan Kolkhis Havzası, M.Ö. II. binyılın ortalarında yoğun bir yerleşim yeri halini almıştır. Ancak bu dönüşüm kolay olmamıştır. Orman bakımından çok zengin olan bu bölgede verimli tarım alanları oluşturulması için çok sayıda ağaç kesimi, su kanallarının oluşturulması, bataklık bölgelerdeki fazla suyun tahliye edilmesi gerekmektedir. Bu tahliyenin ardından geriye kalan, azot ve fosfor bakımından zengin olan suyun sayesinde oluşmuş balçığın, tarım alanlarına aktarılması, çok fazla emek isteyen ve aynı zamanda bu faaliyetlerin gerçekleşmesi için gerekli alet ve edevatlarla sahip olunmasını zaruri kılan bir durumdur. Kolkhis Bölgesi, her anlamda gerek bu iş gücüne gerekse de başta saban olmak üzere çok çeşitli tarımsal aletlere M.Ö. XV. yüzyıldan itibaren sahip olmuştur.²⁹⁷

Kolkhis Bölgesi, gerek sahip olduğu maden rezervi ve bu rezervin işlenmesi (özellikle dağlık kesimlerde yaşayan insanların yaptıkları), gerekse de var olan büyük tarımsal gücü ile

²⁹³ Bokhochadze 1963, 52; Braund 1994, 55.

²⁹⁴ Pyshnova 1974, 158-161; Braund 1994, 56.

²⁹⁵ Lydolph 1977, 196.

²⁹⁶ Lordkipanidze 1970, 100.

²⁹⁷ Lordkipanidze 1991a, 104.

(düzlük kesimlerde yaşayan insanların yaptıkları) hem dağlık kesimde yaşayan, hem de ovalık kesimde yaşayan iki grup arasında olması kuvvetle muhtemel olan ticari (değiş-tokuş ilişkisine dayalı) ve sosyal ilişkiler silsilesine de ev sahipliği yapmaktadır. Tamamen kendiliğinden gelişen bu sosyal ve ticari ilişkiler ağı, Kolkhis Bölgesi'nin başta Rioni Havzası olmak üzere tarıma elverişli alanlarında geniş toprak sahiplerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tüm bu hareketler, zaman içinde, siyasi bir grubun ortaya çıkmasına da vesile olmuştur.²⁹⁸

3.4.1. TİCARET

Kolkhis, sahip olduğu konum ve kaynakları nedeniyle güçlü bir ticari ve ekonomik potansiyele sahiptir. Kolkhis'in ekonomik ilişkilerindeki en önemli maddelerden biri tuzdur. İberia'nın doğusu ile kuzeyindeki Armenia ve Hazar Denizi Bölgelerinde olduğu gibi, Kolkhis kıyısıyla hinterlant arasındaki ilişkinin asıl ve en önemli nedeni olan tuz, az bulunur olması nedeniyle, Kafkas halkları için çok önemli bir ihtiyaç maddesidir. Tuz, yoğunlaşmış deniz suyunun buharlaştırılması suretiyle VI. yüzyılın sonlarına kadar, sadece Kolkhis kıyısında elde edilebilirdi.²⁹⁹ Bununla beraber, Karadeniz'in nehir bağlantılı kısımlarında tuz oranı az olduğu için bu alanlardaki üretim çok zahmetli idi.³⁰⁰ Bundan dolayıdır ki; tuzun, Olbia ve Chersonesus gibi daha kuzeyde yer alan bölgelerin kıyılarında bulunan zengin kaynaklardan ithal edildiği düşünülmektedir. Strabon, tuzun, dağlık kesimlerden Dioscurias'a, ticareti yapılmak üzere getirildiğinden bahsetmektedir.³⁰¹

Tuza duyulan hayati ihtiyaç, Kolkhis'in kıyı kesimini kontrol eden güçlerin ellerinde önemli bir araçtır. M.S. VI. yüzyılda, Bizanslılar, Petra'da, Karadeniz kıyısından Kolkhis'e yapılan ithalatın kontrolünü ellerinde tutmuşlardır. Dolayısıyla, Bizanslılar, aralarında, ithal edilen şarap ve domuzun bulunduğu lüks tüketim maddelerinin ve son derece önemli olan ithal tuzun ülkeye girişini kontrol ediyorlardı.³⁰²

Kolkhis ticaretindeki önemli kalemlerden bir başkası da köle ticaretidir. Özellikle Kolkhis'in kuzeyinde, günümüzdeki Abhazya topraklarında, Abhaza hükümdarlarının ihracatta hedefledikleri kârlara ulaşmak için uyguladıkları aşırı hırslı yönetim tarzları, ekonomide istikrarsızlaşma tehdidini yaşamalarına neden olmuştur. Bu istikrarsızlaşmayı önlemek için köle ticaretine ağırlık vermişlerdir. Abhaza kralları tarafından yoğun bir şekilde hadım etme uygulamasına gidilerek, imparator saraylarında pekçok Abhaza harem ağası

²⁹⁸ Lordkipanidze 1991a, 104.

²⁹⁹ Lordkipanidze 1978, 34.

³⁰⁰ Zenkevitch 1963, 386.

³⁰¹ Strab., XI. 5. 6.

³⁰² Braund 1994, 58.

görevlendirilmiştir. Bu durum, Kolkhis'teki köle ticaretinin hacmini ve önemini göstermesi açısından kayda değerdir. Ayrıca Kolkhis, köleleri kullanarak İran'a ödemekle yükümlü olduğu vergisini de ödemekteydi.³⁰³ M.Ö. VI. yüzyılda, Kolkhis'ten, Yunan coğrafyasına gitmiş olan köleler mevcuttur. Bu yüzyılda, Atina'da çalışmış olan çömlekçi Kholkhos'un, Kolkhisli bir köle olduğu düşünülmektedir.³⁰⁴

Abhaza hükümdarlar, kendi insanlarını hadım etmede ve onları kitlesel olarak satmada çok ileri gitmişlerdir. Strabon, Kuzeybatı Kolkhis'teki halkların gün içinde yoğun köle akınıyla uğraştıklarını belirtmektedir.³⁰⁵

Köle ticareti, genel ticaretin bütünleyici unsurlarından biridir. Öyle ki, ticaretin fark edilebilir olduğu yerlerde kölelerin, gerekli olan değişimin bir parçasını oluşturdukları düşünülmektedir.³⁰⁶ Aynı zamanda, özellikle M.Ö. VI. yüzyıldan itibaren, Karadeniz'in doğu kıyısında ticaretin geliştiği bir ortamda, kölelerin ya serbest bırakılmalarının ya da takasta kullanılmalarının, ciddi bir köle sorununu canlandırmış olabileceği düşünülmektedir. Köleler, Akdeniz dünyasının talep ettiği bir mülkiyet biçimi olarak, bölgede yeni bir önem kazanmışlardır. Ayrıca, Grekoromen dünyaya çekici kılmak amacıyla, kölelerin, Kolkhis dışında, başka yerdeki fiyatlardan daha düşük ve uygun fiyatlarda satılması gerekli idi. Buna uygun bir şekilde, yerel tüccarlar ve elitler, birim maliyetleri değil, o ticaretin hacmini yükseltmek suretiyle köle ticaretinden gelen geliri arttırabilmişlerdi. Bu durum paralelinde Kolkhis Bölgesi'ndeki Yunan tesiri ve ticari ilişkiler ile birlikte toplum yapısında da önemli bir değişim yaşanmıştır.³⁰⁷

Procopius, VI. yüzyıla kadar; Kolkislilerin bu dış ticarete bağımlı hale gelmiş olduğunu belirtmektedir: “Onlar (Kolkisliler ve Lazlar) her zaman deniz kenarında, Karadeniz kıyısında yaşayan Romalılarla ticaret yapmışlardı. Köleleri dışında kendilerine ait ne tuz, ne buğday ne de başka bir şeyleri olduğu için, ihtiyaç duydukları erzakları güvenceye almışlardı.”³⁰⁸

Karadeniz etrafındaki ve ötesindeki etkileşim, köken, rekabet ve akrabalık efsaneleriyle pekiştirilmiş, ticari ilişkiler ile daha da yakınlaşmıştır. Daha somut bir şekilde ele almak gerekirse, Kolkhis'in, Karadeniz etrafında çok sık bir şekilde görülen kahverengi

³⁰³ Hdt., III. 97.

³⁰⁴ Jhonston 1985, 301-303.

³⁰⁵ Strab., XI. 2. 12.

³⁰⁶ Braund and Tsetschladze 1989, 115.

³⁰⁷ Allen 1932, 283.

³⁰⁸ Procopius Wars, II. 15. 5.

kilden yapılmış amforayı ürettiği bilinmektedir. Bu üretilen amforalarla birlikte, aynı zamanda, depolama maksdıyla kullanılan Kolkhis küplerinin de Kırım'a kadar ulaşmış olabilecekleri güçlü bir olasılıktır.³⁰⁹ Çok büyük sıklık göstermemesine karşın, Kolkhis triobolleri³¹⁰ burada görülmüştür (Resim 91).

Bu tip ilişkilerin gelişmesindeki başlıca hareket noktası, M. Ö. II. yüzyılın sonundan itibaren tüm Karadeniz kıyısını kapsayan VI. Mithridates Eupator'un Pontus Krallığıydı. Ancak bu durumun daha öncesi de vardır. Karadeniz'in güney kıyısı boyunca, Xenefon, Trapezus'dan geçerek kıyı boyuna giden ticaret gemilerini gözlemiştir.³¹¹

Çeşitli aralıklarla dağılmış sikke bulguları (Resim 80-91), amforalar ve damgalar, Kolkhis ile Karadeniz'in güney kıyısı arasındaki ticareti açıklamaktadır. M.Ö. V. yüzyıla ait Sinope drahmileri (Resim 84, 87, 89) Pichvnari'de görülmüştür. Bu da kurulan ticari ilişkinin rotasını göstermesi bakımından önemlidir.³¹² Ayrıca Karadeniz'in güney ve kuzey kıyıları boyunca yapılan ticari ilişkiler ile ilgili olarak Polybius, Karadeniz etrafındaki arazilerin, hayvan çeşitliliği ile miktar ve kalite bakımından nitelikli köleler sağladığını, ayrıca yine bol miktarda bal, balmumu ve tuzlanmış balık temin edilebildiğini, zeytinyağı ve her tip şarabın ise ithal edildiğini, tahılların karşılıklı olarak değiş tokuş edildiğini belirtmektedir.³¹³

M.Ö. III. yüzyıla ait bir yazıtta, babasının ismi Kolkhos olan bir Bizanslı savaş gemisi komutanından bahsedilmektedir. Bu yazıt, Kolkhis ile Ege Dünyası arasındaki ticaretle ilgili önemli bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Kolkhis malları tüm Ege dünyasına ihraç edilmiştir. Bu ihracat esnasında, Sakız Adası özellikle önemli bir rol oynamıştır. M.Ö. 86'da Mithridates Eupator, Sakız Adası sakinlerinden bazılarını köleleştirmiş ve Kolkhis'te kalması için götürülen köleleri zincire vurmuştur. Kolkhisli köleler Sakız'a nakledilirken, Sakızlılar da Kolkhis'e nakledilmişlerdir. Sakız amforaları, Karadeniz etrafındaki hemen hemen her yerde bol miktarda görülmektedir. Bu duruma, Kolkhis'te de çok sık şekilde rastlanılmaktadır. Kolkhis ile Sakız Adası arasında potansiyel bir bağ mevcuttur. Kurulan ticari ilişkiler, aradaki dostluk bağına da güçlendirmiştir. Ayrıca, Mısır'dan Karadeniz'e sevkiyat için Sakız Adası'nın önemli bir uğrak limanı olma ihtimali de güçlüdür.³¹⁴

³⁰⁹ Braund 1994, 69.

³¹⁰ Yaklaşık 2.121 gram ağırlığında ve 13 mm. çapındaki sikke.

³¹¹ Xen. Anab., V. 4. 11.

³¹² Braund 1994, 69.

³¹³ Polybius, IV. 38. 6.

³¹⁴ Braund 1994, 70.

M.Ö. VI. yüzyıldan itibaren Kolkhis, Karadeniz ve Akdeniz dünyası arasında sürekli var olan ticaret ağında ve ilişkiler zincirinde yer edinmiştir. Bu ticari ilişkiler ağında Kolkhis keteni M.Ö. V. yüzyıla kadar önemli bir yer tutuyordu. Herodotos, Kolkhislilerin ve Mısırlıların keten üreten tek halk olduğunu ve Kolkhis keteninin “σαρσωνος” olarak bilindiğini belirtmektedir.³¹⁵

Kolkhis keteninin özel değeri, Mısır’daki karşılığında olduğu gibi, yatay zeminli tezgâhın avantajlarını, dikey çözgü ağırlıklı tezgâhın avantajlarıyla birleştirmiş olan, dikey çözgü ağırlıklı, iki dikey sütunlu dokuma tezgâhı üzerindeki üretim şeklinden kaynaklanmaktadır.³¹⁶ Keten geleneği, hasat edilmesi ve ketenin işlenmesi de bu özel değeri vermiş olabilir.³¹⁷ Belirtmiş olduğumuz bu tip tezgâhların Antik Çağda, Yunanistan’da kullanılmış olduğuna ilişkin hiçbir kanıt yoktur. Kesinlikle Yunan kökenli olmasa da, Doğu Akdeniz’den gelmiş olup, Mısır’da düzenli olarak kullanımdadır. Kolkhis’in tezgâhları bize Yunan etkisinden ziyade Mısır etkisinin olabileceğini düşündürmektedir.³¹⁸

Bununla beraber, Strabon’nun zamanına kadar, Kolkhis keteninin ününün geçmişten geldiği açıktır. Her ne kadar MS. I. yüzyılda ihracatında bir kesilme yaşanmış olsa da keten, Kolkhis’te üreilmeye devam etmiş, Antik Çağ boyunca, Transkafkasya, Yunan, Roma ve Bizans dünyalarının bir rezervi olmuştur.³¹⁹

Kolkhis Bölgesi’nin iklim ve yağış rejiminin, orman ve orman ürünlerinin zenginliğine yaptığı muazzam katkı sayesinde, bölgede bol miktarda kereste üretimi yapılmıştır. Kendi kereste ihtiyacını fazlasıyla karşılayan Kolkhis, bu ürünü aynı zamanda ihraç ettiği ürünler sınıfına dahil edebilmiştir. Daha yakın yüzyıllarda, bölgenin kerestesi, Karadeniz’in her yanından ve ötesinden tüccarları çekiyordu. Antik Dönem’de, değerli kereste üretilmiş olup, kıyıya yakın olan bölgeler arasında ticareti yapılıyordu.³²⁰

Deniz yoluyla gelmiş olan tuzun ve lüks malların edinilmesine ek olarak, mera isteği de, dağlık bölgede yaşayan insanlar ile ovalık kesimde yaşamını sürdüren insanlar arasında önemli bir etkileşime neden olmuştur. Kolkhis Ovası’nın sahip olduğu tropikal iklim, buradaki insanlara, değerli kış meraları ve otlak imkânı sunuyordu. Kuşkusuz, farklı bölgelerden gelen insanlar mera için rekabet ettikleri ve kendilerinin olmayan alanlara

³¹⁵ Hdt., II. 105.

³¹⁶ Barber 1991, 80-1.

³¹⁷ Barber 1991, 14-5.

³¹⁸ Lloyd 1976, 149.

³¹⁹ Braund 1994, 72.

³²⁰ Strab., XI. 2. 17.

gittikleri için, bu hareketin içinde, çok büyük çatışma ve kontrolü ele geçirme mücadelesi vardı. Üstelik bunlar, farklı hayat tarzları, ideolojileri, gelenekleri ve dilleri olan insanlardı. Bu rekabetçi ortam, sadece dağlı ve ovalı insanlar arasında değil, aynı zamanda, daha uzak yerlerden gelen yerleşimcilerin, ziyaretçilerin ve tüccarların da aralarında yaşanmaktaydı.³²¹

Kolkhis'teki ticaretin çok ulusluluğu, farklı dillerin de bu ticaretin içinde yer almasına neden olmuştur. Buna uygun şekilde, Hellenistik Dioscurias'ta malları toplayan ve karşılıklı alışveriş yapan birçok kişi, şaşılacak derecede çeşitli dilleri konuşabiliyorlardı. Yaşlı Plinius, Timosthenes'ten alıntı yaparak; M.Ö. III. yüzyılda, dağlardan Dioscurias'a inen ve her birinin kendine ait dili olan 300 halk olduğunu belirtmekte ve Romalıların, Dioscurias'taki işlerini yapmak için 130 tercümandan faydalandıklarını eklemektedir.³²²

Kolkhis Sikkesi:

Kolkhis Bölgesi'ndeki sikke varlığına bakıldığında; yaygın şekilde görülen gümüş sikkeler dikkat çekicidir. Özellikle M.Ö. VI-IV. yüzyıllar arasına tarihlenen sikkeler tarihçiler tarafından çok değerli bulunmaktadır. Özel itina ile üretilen bu sikkeler, ikna edici bir şekilde Kolkhis'in yerel üretiminin bir parçası olmuşlardır. Bunlardan bazıları, özellikle de daha eski olanları, Yunan sikkelerine benzerlik göstermez.³²³

Kayda değer bir durum da, bu sikkelerin tamamıyla yayıldığı alanın, Kolkhis Bölgesi'ni kapsamasıdır. Çoğunlukla, hem Ingori ile Rioni Nehirleri arasını (ülkenin iç kesimini) hem de Sukhumi'den Chorokhi Nehri'ne kadar olan sahil kesimi kapsamaktadır. Kolkhis sikke buluntuları, ülkenin sınır kesimleri boyunca son derece azdır. Bu sebeple, kuşkusuzdur ki, bu sikkeler iç piyasada kullanılmıştır. Bu durumda; söz konusu sikkelerin yerel devlet otoritesi tarafından basıldığı açıktır. Bunun amacı, Kolkhis'teki yerli üretime ilgi çekmektir. Bunlara ilave olarak birbirinden farklı binlerce Kolkhis gümüş sikkesi bulunmuştur. Son zamanlarda Kolkhis'in yüksek kesimlerinde bulunan bu sikkeler daha yaygındır. Çok sayıdaki birbirinden farklı yüzlerce sikkeden oluşan stoklar, bazı ailelerin hatırı sayılır ölçüde zenginliğe ulaşmış olduklarını kanıtlar. Bunun yanısıra ele geçen el sanatları örnekleri (çanak-çömlek, demir eşyalar, dokuma ürünleri, kuyumlar) M.Ö. VI-V. yüzyılda, Kolkhis'teki, yüksek standartın ve ticari eşya üretiminin ölçeğinin varlığı adına

³²¹ Braund 1994, 59.

³²² Plin. Nat., VI. 15.

³²³ Kapanadze and Golenko 1957, 91-2.

anamlı bir örnektir. Kolkhis bu sayede, toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişim anlamında zirve noktaya ulaşmıştır.³²⁴

Birçok yönden, Antik Gürcistan'ın toplumu ve ekonomisi, Kolkhis ile İberia'nın bölünmesinin sonuçlarını göstermektedir. Sözgelimi, Surami Sırtının (Likhi) her bir tarafında üretilmiş olan oyulmuş değerli taşlar ve bu taşların gösterdiği küçük de olsa farklılıklar yukarıda belirtmiş olduğumuz bölünmenin sonuçlarındandır. Arkaik Dönem'den Hellenistik Dönem'e kadar, İberia'nın oyulmuş değerli taşları, Mezopotamya'nın ve Akhamenid İran'ın (Persia'nın) etkisini göstermektedir. Kolkhisten ise, karşılaşılan başlıca yabancı tesiri, İyonya ve Batı kaynaklıdır.³²⁵

Kolkhis'te üretilen yerel sikkeler, başlarda Miletos sikkesinin etkisi altında olmak üzere, M.Ö. V. yüzyılın başlarından itibaren basılmıştır. Yerel sikkeler, çoğunluğu gümüş olmak üzere, M.Ö. I. yüzyılın sonlarına kadar üretilmeye devam etmiştir.

M.Ö. V. yüzyılın sonuna kadar, (gümüş) yarım drahmilerin Kolkhis'te üretimleri yaygındı. Bu sikkelerin Dablagomi'de ve Pichvnari'de bulunan örnekleri, ilk olarak M.Ö. V. yüzyılın ortasında ortaya çıktıklarını göstermektedir. Bu sikkeler, en azından M.Ö. III. yüzyıla kadar üretimde kalmışlardır. Kırım'da yapılan kazılarda da bu sikkelere rastlanılmış olması, Kolkhis dışında da kullanım alanı bulunduğunu göstermektedir.³²⁶

Bu yarım drahmilerin arka yüzünde bir sığır başı görülürken, ön yüzünde ise bir erkek başına benzeyen bir simge görülmektedir. Bununla beraber, sikkelerin tamamında tam bir standart görülmemektedir. Sayısı hiç de azımsanmayacak küçük değişiklikler dikkat çekicidir. Sözgelimi; ön ve arka yüzdeki başlar bazen sola bazen de sağa bakar.³²⁷ Buna ilave olarak birkaç örnekte, arka yüzde, parayı basan yetkililerin simgeleriymiş gibi görünen tek harf, nadiren de olsa iki harf vardır.³²⁸ Bu harfler, M.Ö. IV. yüzyılın sonundan itibaren görülmüş olup, her zaman Yunanca'dır.³²⁹

Bu drahmilerin ilk olarak, M.Ö. V. yüzyılın ilk yarısı, M.Ö. 480 civarında görüldüğü kabul edilmektedir. Bu madeni para tiplerinin en erken olanı, ön yüzü, M.Ö. VI. yüzyılın ortalarında Miletos'ta çıkarılmış olan elektum (altın ve gümüş alaşımı) "stater"ları

³²⁴ Lordkipanidze 1968, 30-1.

³²⁵ Braund 1994, 42.

³²⁶ Braund 1994, 118.

³²⁷ Dundua 1987, 13.

³²⁸ Dundua 1987, 26.

³²⁹ Dundua 1987, 22.

hatırlatmaktadır.³³⁰ Bu değerlendirmeler ışığında nümizmatlar, bu tipteki sikkeleri M.Ö. V. yüzyıldan daha geç olmayacak şekilde tarihlendirme konusunda bir orta yol bulmuşlardır.³³¹ Burada dokuz tane örnek bulunmuştur. Bunlardan birinde; ön yüzünde, başı arkaya dönük, pençeleri açık olarak yatan, yeleli olmakla birlikte ekseriya memeli olan çift cinsiyetli bir aslan bulunurken, arka yüzde, açıkça bir sığır başıyla, muhtemelen kadın olan ve diz çöker halde bulunan bir insan figürü bulunmaktadır. Bu figürün “lo” olduğunun düşünülmesi son derece önemlidir.³³² Bununla beraber, özellikle figür olarak, üzerinde erkek olan madeni paralarda, nehir tasviri ve inek başı dikkat çekicidir. Bu nehir hiç şüphesiz Phasis olsa gerektir. İnek başı ise daha sonraki Kolkhis sikkeleri üzerinde tekrarlanmıştır.³³³

Biraz daha sonra, Kolkhis’te sadece üç örneği bilinen, ince bir tetradrachmi (dört drahmiye eş değer) ortaya çıkmıştır.³³⁴ Bu sikkenin ön yüzünde, pençeleri açık sola bakan bir aslan başı var iken; arka yüzünde ise bir pegasus (kanatlı at) görülmektedir. Ön yüzde Yunan tesiri varmış gibi görünmekle birlikte (baş kısmı Milet’i hatırlatsa da), net şekilde Yunan sikkesi denemez. Bu sikkelerin basımı, M.Ö. V. yüzyılın sonlarına tarihlendirilebilir. Daha sonra ise görülmemiştir.³³⁵

M.Ö. V. yüzyılda yaygın şekilde görülen yarım drahmiyle yakınlık gösteren Kolkhis drahmileri görülmüştür. Bu drahmilerin ön yüzündede, yarım drahminin arka yüzüne çok yakın olan bir insan başı bulunmakta iken, arka yüzünde ise, birbirine bakacak şekilde döndürülmüş aynı başın daha küçük iki versiyonu bulunmaktadır. Bu iki drahmi tipi, ön yüzünde insan başı değil de birbirine bakan iki inek başı taşıması dışında diğer tip ile aynıdır.³³⁶

Yaygın biçimde görülen yarım drahmi, sadece dört örneği bilinen ve çok daha nadir bulunan yarım drahmiden sonra gelmiş gibi görünmektedir. Bahsetmiş olduğumuz bu yarım drahmilerin ön yüzündeki profilde bir aslan başı ve bu aslanının açık şekilde konumlanmış pençeleri, arka yüzündeki damgalama alanında ise, aslanmış gibi görünen bir suret vardır.³³⁷

Aynı zamanda, Pichvnari’de de, M.Ö. V. yüzyılın ikinci yarısının mezarlarında bir drahminin üç küçük parçası bulunmuştur. Onların ağırlıkları “tetartemorium”unkinden (bir

³³⁰ Lang 1957, 137.

³³¹ Dundua 1987, 14.

³³² Braund 1994, 119.

³³³ Dundua 1987, 30-1.

³³⁴ Dundua 1987, 9.

³³⁵ Braund 1994, 119.

³³⁶ Dundua 1987, 14-5.

³³⁷ Braund 1994, 120.

drahminin 1/24'ü) daha azdır. Öyle ki; bu sikkeler yarım drahmi olarak da düşünülebilirler. Onların Kolkhis ile olan bağlantısı, yaygın şekilde görülen yarım drahminin ön yüzüne yakından benzeyen ve arkaikleşmekte olan insan başıyla doğrulanmaktadır. Arka yüzde ise bacakları orantısız olan küçük bir kuş bulunmaktadır.³³⁸

Bu sikkeler, esas olarak ilhamını Yunan Medeniyeti'nden almıştır. İki drahmilik sikkeler, çok bilinen dört drahmiler ve yarım drahmilik olanlar, Miletos Sikkesi'nden etkilenmişlerdir. Phasis ve Dioscurias'ın temellerinin oluşumunda Miletos'un ciddi etkisi olduğu düşünülmektedir. Fakat, bu sikkelerin nerede ve kim tarafından basıldığı tam olarak bilinmemektedir. Bu sikkelerin Phasis Şehri'nin parası olduğu iddialarının yanı sıra; Yunan teknik desteği alınarak yerel bir hükümdar tarafından basılmış olduğu iddiası da mevcuttur. Her koşulda, Yunan Kültürü'nün M.Ö. V. yüzyılın başlarına kadar Kolkhis üzerinde çok önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Her olasılık hesaba katıldığında; sikkelerin üzerinde çeşitli garip harfler dışında, hiçbir kral ismi veya monogram taşımadığı görülmektedir. Eğer iki drahmi üzerindeki ve sonra gelen yarım drahmiler üzerindeki inek başı doğru bir şekilde Phasis olarak belirlenirse, o zaman, Phasis Şehri'nin bu sikkeyi çıkarmış olması en muhtemel durumdur. Bu durum, gelişmiş bir kent bürokrasisinin muhtemel olduğunu göstermektedir.³³⁹

Yarım drahmilerin çok sıkça görülmesi, Kolkhis'in yalnızca kıyı kesimlerinde değil aynı zamanda tüm hinterlanda yayılmış bir etkisinin var olduğunu göstermektedir. Bu durumda akla gelen en önemli sorun, bu drahmiler için kullanılan gümüşün kaynağının belirlenmesidir. Trapezus zengin bir potansiyel kaynak sunmuştur. Racha'daki ve Svaneti'deki kaynaklar daha verimli olmakla birlikte, güneye ve doğuya doğru gidildiğinde ise Trialeti bir diğer muhtemel kaynaktır.³⁴⁰

İberia, Hellenistik Döneme kadar hiçbir sikke üretmiş gibi görünmemektedir. O zamanlarda, hem Kolkhis'te hem de İberia'da bulunan kopyalar, bazıları Roma Döneminde üretilmeye devam etmiş olan Alexander ve Lysimachus'un altın "stater" lerinden yapılmıştır. Bunun ardından, Roma altın sikkesi bir kaç Parth drahmisiyle eş değer olmuştur. Aksine, İberia'da, Roma ve Parth sikkeleri kabaca eşit sayılarda tedavüldeymiş gibi görünmektedir. Hem Kolkhis'te hem de İberia'da, M.Ö. 2'den itibaren basılmış olan çok büyük miktarlardaki Augustian altın sikke (denarii) sürümlerinin üzerinde Galius ve Lucius Sezar'ın resimleri basılmıştır. Bunların önemli etkileri vardı. Bunlar tüm Kolkhis'te, İberia'da ve aynı zamanda

³³⁸ Dundua 1987, 17.

³³⁹ Braund 1994, 120.

³⁴⁰ Braund 1994, 121.

Transkafkasya'daki herhangi bir yerdeki ortak bulgulardır.³⁴¹ Bu sikkeler, M.S. 1'de Gaius'un Armenia Seferi'nin sonucu olarak, bölgeye çok sayıda giren ilk Roma sikkeleri arasındayken, gümüş içerikleri yüksekti. Buna uygun şekilde, sık sık imparatorluğun çevresindeki başka bir yerde olduğu gibi, Kolkhis ve İberia'da da kopyalanmışlardır.³⁴² İberia'da, onların Parthlı olan karşılıkları, düzenli bir şekilde II. Gotarzes'e atfedilen drahmiler olsa da (M.S. 40-51), II. ve III. Arthabanus ile Gotarzes'e isnat edilmektedirler. Bu drahmiler, İberia ve Albania'da ortak bulgu olsalar da, İberia ile çoğunlukla bataklık arazide lokalize olan Kolkhis'te, nadir şekilde görülmektedirler. Yine de, onların popüler olmasının nedeninin inandırıcı bir şekilde açıklanması gerekir. Hem Augustus altın sikkesi, hem de Gotarzes'in drahmileri III. yüzyılda ve muhtemelen ondan sonra da, İberia'da tedavülde kalmayı sürdürmüşlerdi.³⁴³ Buna ilave olarak, Kolkhis'te görülen Kapodokya kaynaklı Caesarae (Kayseri) gümüşünün, İberia'da çarpıcı bir şekilde hiç olmaması kayda değerdir.³⁴⁴ IV. yüzyıldan itibaren, İberia, çok yaygın bir şekilde İran sikkelerini kullanırken, Kolkhis'te ise Bizans sikkeleri kullanılmaktaydı.³⁴⁵

M.Ö. VI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren ve M.Ö. V-IV. yüzyıllar esnasında, çok sayıda bulunan, fakat net bir biçimde Kolkhis Bölgesi içerisinde kullanılan, çeşitli türleri ve varyantları olan, buna rağmen tek tip modelde ve özel nümizmatik bir grup oluşturan Kolkhidki (Resim 90) isimli gümüş sikkeler mevcuttu.

Bu noktada, cevaplanması gereken fakat net bir cevabı olmayan bir sorun mevcuttur. Bu sorun; Kolkhidki adı verilen bu sikkelerin üreticilerinin Kolkhisliler mi yoksa Yunanlılar mı olduğudur.

Kolkhidkilerin yayılımı Kolkhis Krallığı'nın hâkimiyet alanındadır. Bu sikkelere özellikle İnguri ve Rioni Nehirleri civarında ve Sukhumi'dan Çoruh Nehrine kadar uzanan kıyı kesimde rastlanılmaktadır. Bu bölgelerin dışında çok nadir şekilde görülürler. Bundan dolayı bu sikkelerin basılma amacının yerel ticareti sürdürmek olduğu sonucuna varılabilir. Kolkhidkiler yalnızca günlük alışverişte kullanılan ödeme aracı olmamışlar aynı zamanda, tasarruf aracı olarak da kullanılmışlardır. Kolkhis'in hemen hemen her yerinde gün yüzüne çıkan bireysel olduğu düşünülen defneler; bu durumun en büyük ispatı olup, özel mülkiyet anlayışında büyük değişiklikler yaşandığını, sınıflar arası farklılaşmaların oluştuğunu, akabinde de kabile beraberliğinin artık son bulduğunu göstermektedir. Kolkhidki'nin

³⁴¹ Golenko 1964, 41-2.

³⁴² Braund 1994, 43.

³⁴³ Golenko 1964, 45.

³⁴⁴ Golenko 1964, 39-40.

³⁴⁵ Braund 1994, 43.

yayılmasından sonra, nerdeyse bütün Kolkhis halkı, hem kıyı çizgisi hem de iç topraklar olmak üzere, ticarete dâhil olmuşlardır. Dağ bölgelerinden de bu tip bulgular ortaya çıkmıştır. Şüphesiz paranın ekonomik hayatın her alanına girdiğini iddia etmek mümkün değildir. Yine de, Kolkhidkiler çoğunlukla bir ödeme aracı olarak karakterini sürdürmekte ve aynı zamanda ticaret organizasyondaki önemini korumaktadır.³⁴⁶

Kolkhidki'nin ve başka bulguların (yerel ve ithal seramik, metal ürünleri, cevher çalışmaları) dağılımı, Kolkhis'in her bir bölgesinin yakın ekonomik ilişkiler içinde olduğunu, ticaretin yerli ve ithal mallar ile yapıldığını, bu ticaret ağındaki ulaşımın, nehir yolları ve karayolları sayesinde kurulduğunu göstermektedir. Düzenli bir sistem üzerine kurulan para dolaşımı, Kolkhis'in her bölgesinde görülmektedir.

Böylelikle Kolkhis, kurmuş olduğu para dolaşımını teşvik eden bu sistem sayesinde, yabancıların ekonomik katkılarına muhtaç olmadan kendi ticari ağını oluşturmayı başarmıştır. Gerek Yunan etkisi ve gerekse de diğer dış etkiler, zaten var olan bu düzenli sistemin ekstralarıdır.

3.4.2. ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ VE İNANÇ YAPISI

Kolkhis Bölgesi'nde ölümler herhangi bir işleme tabi tutulmadan direk gömüldükleri gibi, yakma geleneği ile de defnedilmekteydiler. Bu iki usülden daha yaygın olanı yakarak gömme şeklindeydi. Cenazeler mezarlarının hemen yanında yakılmaktaydılar. Bu işlemin ardından, küller, özel eşyalar da ilave edilerek gömülüyordu. Ölülerin toplu şekilde defin edildikleri merasimler, taş veya toprakla sonradan yükseltmiş bir nevi kült işlevine sahip oldukça heybetli mezarlarda yapılmakta idi. Ölülerle birlikte gömülen eşyalar (Resim 66-72) arasında; seramikler, tunç ve demirden yapılmış silahlar ve tarım aletleri, kuyumlar ve metalden yapılmış heykeller vardır.³⁴⁷ Antikçağ yazarları bu geleneklerle ilgili detaylı bilgiler vermektedirler.³⁴⁸

Kolkhis'teki inanç geleneğine bakıldığında; mesela Ureki'de bulunan ve M.Ö. VII. yüzyıla tarihlenen toplu bir mezarda, tunçtan yapılmış kuş, boğa, panter, geyik ve tahtta kucağında bir çocuk tutan ve oturur konumda olan kadın heykeli bulunmuştur.³⁴⁹ Burada toprağın ve herşeyin kaynağı olan yer tanrıçası, yani "büyük ana" tasvir edilmiştir. Emsalsiz nitelikteki bu buluntu, mitolojik karakterinin yanı sıra kurumsallaşmış tarım inancını da

³⁴⁶ Lordkipanidze 1991a, 131.

³⁴⁷ Lordkipanidze 1991a, 116-118.

³⁴⁸ Apoll. Rhod. Argon., III. 200-209.

³⁴⁹ Mikeladze 1985, 60-62.

ortaya koymaktadır. “Büyük Ana Kültü” Kolkhis’te yaygın şekilde görülmüştür.³⁵⁰ Kolhidki adı verilen gümüş Kolkhis sikkelerinin üzerinde de bu figür görülmektedir.³⁵¹ Kolkhis Bölgesi’nin çeşitli kesimlerinde bulunan ve M.Ö. VIII.-V. yüzyıla tarihlenen buluntular Büyük Ana inancını göstermektedir. Bu durum Kolkhis Bölgesi’ndeki resmi devlet inancını da göstermesi bakımından önemlidir.³⁵²

3.4.3. SERAMİKÇİLİK

M.Ö. VIII-V. yüzyıllara tarihlenen tunç ve seramik eserler Kolkhis Bölgesi’nde çok gelişmiş elsanatı geleneğinin varlığını ortaya koymaktadır. Seramik yapımında çarkın kullanılması ve yaygınlaşması seramikçiliğin ve seramik üretiminin serbest meslek haline geldiğini göstermektedir. Gürcistan’ın batısında, bu gelenek Kolkhis Krallığı kurulmadan önce başlamıştır. M.Ö. II. binyılın ikinci yarısından itibaren çömlekçi çarkının varlığı bilinmektedir. Seramik üretimi Kolkhis’te çok eski bir gelenektir (Resim 56, 66, 70-72). Bu gelenek zaman ilerledikçe özel bir beceriye ulaşmıştır. Bu beceri yalnızca form ve süslemede gelişme göstermemiş aynı zamanda teknolojik alanda da kendini göstermiştir. Kolkhis Seramikçiliği’nde M.Ö. VIII-VII. yüzyıllarda, süsleme olarak, yüzeylerinde kanal biçimler barındıran kaplar öne çıkmaktadır. Bu kapların içerisinde, pithos tipli olanlar, testiler (Resim 42, 45, 66), tencereler, dipleri koni şekilli kupalar ve sahanlar bulunmaktadır. Bu kapların kulp kısımları genellikle boynuz şekillidir. Halkın olağan yaşantısı içinde yararlanmış olduğu seramikler farklılık göstermektedir. Uygulanan biçim ve desenlerin özgünlüğü ile kullanılan kilin bölge dışındakilerden farklı olması, bu seramiklerin Kolkhis’te üretildiğini göstermektedir. Bu seramiklerin çoğunluğunda hâkim olan renkler; koyu gri ve siyahtır.³⁵³

M.Ö. VII. yüzyılın sonundan itibaren M.Ö. IV. yüzyılın ilk dönemlerine kadar Kolkhis seramikleri, form olarak incelirken belirgin şekilde görülen geometrik süslemeleri ihtiva etmekte olup çok yüksek kalitededirler. M.Ö. VI-IV. yüzyılın ilk yarısına ait formların, birkaç istisna dışında tamamen yerli karakter göstermesi, buna karşın dış etki, yani Yunan etkisi göstermemesi dikkat çekicidir. Bu seramikler, Kolkhis genelinde kuzey-güney, doğu-batı ekseninde geniş bir alanda, özellikle M.Ö. VII-IV. yüzyıllarda, yaygın şekilde görülmüştür.³⁵⁴ Bu tür seramiklere, atölyelerin bulunmadığı Kolkhis’in dağlık kesimlerinde rastlanması,

³⁵⁰ Kuftin 1949-1950, I, 244-5.

³⁵¹ Kuftin 1949-1950, I, 253.

³⁵² Lordkipanidze 1991, 118.

³⁵³ Lordkipanidze 1991, 120.

³⁵⁴ Lordkipanidze 1985b, 102-3.

bölgeler arası ticaretin ne denli geliştiğini göstermesi bakımından kayda değerdir.³⁵⁵ Ayrıca Kolkhis seramikleri, Karadeniz'in kuzey sahillerinde de görülmektedir. Bu durum seramik ihracatında Kolkhis'in ulaştığı noktayı net şekilde ortaya koymaktadır.³⁵⁶

3.4.4. HASTALIKLAR

Kolkhis'in dereli, ormanlı bataklıkları, başta buradaki yerel koşullara alışmamış yabancılar için olmak üzere, sağlık için önemli bir tehlike oluştuyordu. Phasisliler'in tahılları sıcak ve nemli koşullarda depolamalarından kaynaklanan kronik bir hastalıkla uğraşmak zorunda kaldıkları, geleneksel olarak, “salgın guatr” olarak bilinen bu hastalığın, genel olarak bu bölgede tüm toplulukları etkilediği bilinmektedir. Bu hastalık, daha sonraki dönemlerde özellikle de Emperyal Rusya'nın, daha yakın yüzyıllarda, bu kıyıda yerleştirmeye çalıştığı yerleşimcileri öldüren akut ve öldürücü bir hastalıktı.³⁵⁷ Sıtma ateşi bu bölgede salgındı. Her ne kadar Antik Dönem'de hastalığın oluşumu ve verdiği zarar ile ilgili bilgiler sınırlı olsa da bölgenin klimatolojik özellikleri ve yapısı, tarihsel süreç içerisinde çok marjinal bir değişim göstermediği için bu bilgiyi doğrulamaktadır.³⁵⁸

3.4.5. SOSYAL VE İDARİ YAPI

Sosyal yapı ele alındığında göze çarpan bir ayrım söz konusudur. Çünkü dağlı insanlar diğer insanlar tarafından hor görülmüşler, kaba ve uzlaşmasız olarak nitelendirilmişlerdir. Önceki bölümde savunulduğu gibi, kentin komşu halklar üzerinde üstün olduğu varsayımı, özellikle Dioscurias Kenti'nde kendini göstermektedir. Burada kentli insanlar kibir sahibi olarak görülürken, dağlı insanlar, şehirde mal elde etmek için, dağdan inen kaba kişiler olarak görülmektedirler. Hellenistik Dönem'de özellikle dağ halkları çok daha düşük statülü olarak görülmüşlerdir. Bu insanların medeniyete hiçbir katkı yapamayacakları düşünülmüştür.³⁵⁹ Üstelik; şehirli, özellikle tuz olmak üzere, birçok basit malı üretebilirken; dağ insanlarının kendi tuzlarını yapamadıkları şeklindeki gerçek, kayda değer bir durumdur.³⁶⁰ Bu konu ile ilgili daha da vahim olan bir tanımlama şu şekilde yapılmıştır: Dağlı insanlar; itici, uygarlığa ve medeniyete uzak olarak görülmüşler ve bu nedenle “zehirli bit yiyiciler” olarak adlandırılmışlardır. Daha önce de belirttiğimiz üzere, bölgede birçok farklı dili konuşan halk olmasına rağmen, buradaki elitist Yunanlılar iletişim kurmak için tercümana dahi gerek

³⁵⁵ Lordkipanidze 1979, 78-9.

³⁵⁶ Lordkipanidze 1979, 168.

³⁵⁷ Klaproth 1827, 185.

³⁵⁸ Isaac 1990, 46.

³⁵⁹ Braund 1994, 60.

³⁶⁰ Procopius Wars, II. 15. 5.

görmemişlerdir. Bu durumun sebebi, Yunanlıların bu insanları barbar olarak görmeleridir. Bunun sonucu olarak, Strabon, dağlı insanların dillerinin çokluğunun anti sosyal yapılarından kaynaklandığını düşünmektedir. Ona göre bu insanlar taş kalpli ve gaddarlardır.³⁶¹

Dağlı insanlar için yapılan kibir ve aşağılama, Dioscurias ve onun çevresiyle sınırlı değildi. Açlığın ve yoksulluğun yuvası olan Kafkasya'nın; yoksullaştırılmış, verimsiz dağlarında yaşayan insanlar, Yunan ve Roma Kültürü'nde, yoksulluğu, tepeden bakmayı ve iğrenmeyi çağırıyordu.³⁶²

Suania'daki dağlılar, ek gelir elde etmek için mevsimlik iş arayışıyla yüzyıllar boyunca dağlardan inmişlerdir. Onlar, Gürcistan ve Kuzey Kafkasya boyunca işçi olarak tanımlanmışlardır. İberia Bölgesi'nde de benzer bir durum söz konusu olup Kakheti'nin bağ bozumu için, bu insanlar belli bir istihdam kaynağı olmuşlardır.³⁶³

Kolkhis'te Kral Aietes, güneşin oğlu olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla, Kolkhis tahtının yönetimi bu soydan gelenlerin doğal hakkı olarak kabul edilmiştir. Çünkü bu hakkın tanrıdan geldiğine inanılıyordu.³⁶⁴ Burada yönetimin monarşik bir karakter taşıdığı düşünülebilir.

Strabon'a göre Kolkhis, merkezde kralın var olduğu, aynı zamanda "skeptuchi" adı verilen yerel yöneticilerin idare ettiği bir konumda idi.³⁶⁵ Strabon'un skeptuchi olarak adlandırdığı bu yönetici sınıf, Urartu Kaynakları'nda "luirdi" olarak belirtilmiştir.³⁶⁶ Bu bilgiler baz alındığında; kralın yetkilerini, skeptuchi adı verilen bu yerel yönetici sınıfı paylaştığı yorumuna ulaşılabilir.³⁶⁷

Daha sonraki zamanlarda, Kolkhis toplumunda sınıfsal ayrımlar oluşmaya başlamıştır. Bu durum sosyal yapı içerisinde yönetici aristokrat bir tabakanın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Toplumsal tabakalaşmayı, yapılan kazı çalışmalarından elde edilen buluntular da ispat etmektedir. Sıradan kişilere ait mezarlardaki sadelik (kilden yapılan kaplar, basit eşyalar ve nadiren görülen tunç aletler) ile zengin ya da soylu kişilere ait olan mezarlardaki

³⁶¹ Strab., XI. 2. 16.

³⁶² Braund 1994, 61.

³⁶³ Jalabadze 1990, 32-3.

³⁶⁴ Bardavelidze 1957, 12.

³⁶⁵ Strab., XI. 2. 18.

³⁶⁶ Melikishvili 1962, 323.

³⁶⁷ Inadze 1961, 779.

gösteriş (altın ve gümüş eşyalar, hizmetçilerin ve hayvanların ölü ile birlikte defnedilmesi) dikkat çekicidir.³⁶⁸

Mezarlarda bulunan çeşitli hayvan türlerine ait kemikler (inek, domuz, ördek) ölü ile birlikte yiyecek maddelerinin de gömüldüğünü göstermektedir. Ayrıca mezarlarda bulunan takılar (Resim 10-13, 15, 20, 21, 23) kadınların da Kolchhis elitinin içinde yer aldığını ispat eder niteliktedir.³⁶⁹

3.4.6. MİMARİ YAPI

Iason ve Argonotlar'ın efsanevi mekânı olarak bilinen Kolchhis Kıyı Ovası, arkeolojik delillerin sunduğu kadarıyla M.Ö. I. binyılda ve öncesinde yoğun bir nüfusa sahip olmuştur. Bununla birlikte yüksek düzeyde gelişmiş, maden biliminin varlığının tespit edildiği M.Ö. II. binyılın ortalarından, Yunan Kolonileri'nin var olduğu M.Ö. VI. yüzyıla kadar bir devamlılık göstermektedir. Kolchhis kıyılarının Karadeniz'deki tarih öncesi yerleşmeleri olağanın dışında bir tipe sahiptir. Çünkü; bu yerleşmeler sulak alanlar ve onlarla bağlantılı kanallardan düzenlenmiş yapay tepelerde konumlandırılmışlardır.³⁷⁰ Fiziki koşulların uygunluğuna bağlı olarak, doğal tepelerin üzerine de bu yapıların kurulduğu görülmüştür. Yapıların etrafında birkaç tane hendek bulunması dikkat çekicidir. Evlerin birbirine bağlı şekilde inşa edilmemesi ya da ekstra bir kuvvetlendirme sisteminin yapılmaması nedeniyle, kule şekilli yapılar tercih edilmiştir. Bölgenin orman bakımından son derece zengin oluşu da yapı malzemesi olarak ahşabın kullanılmasına zemin hazırlamıştır.³⁷¹

Antik Çağ'da, bu sulak alan topluluğu, sulak alan üzerinde yükseltilmiş ve değişik çaplarda olan, yapay tepeler üzerinde yaşıyordu. Bu tepecikler, onların etraflarına hendekler kazılmasıyla elde edilen toprağın yığılmasıyla oluşturulmaktadır. Tepecikler, bir kat oluşturmak için düzlenmiş bir toprak tabakasıyla örtülmüş ve tesviye edilmiş olan eski konutlar üzerinde, tekrar konut yapılmasıyla daha fazla yükseltilmiştir. Bu vesileyle, Simagre'de olduğu gibi, binaya ilave ahşap döşendiği düşünülmektedir. Evlerin duvarları, çubuklar ve çamur ile sıvanmış kütüklerden yapılmıştır. Böyle bir evde yapılan kazı çalışması sırasındaki ortak bir bulgu, dalların, yaprakların ve ağaç kabuklarının izlerini taşıyan pişirilmiş kildi. Bu evler, aslında, uzunluğu ve genişliği 3-4 metreden fazla olmayan dikdörtgen şeklindeki kütük-kabinler halindeydi. Onların çatıları, genellikle, saman ve sazdan

³⁶⁸ Braund 1994, 61.

³⁶⁹ Lordkipanidze 1991a, 113.

³⁷⁰ Connor 2007, 25.

³⁷¹ Lordkipanidze 1991a, 115-6.

yapılmış dam örtüsünden oluşuyordu. Gyenus'ta bazı dam örtüleri, ıslak anaerobik (oksijensiz) koşullar tarafından korunmuştur.³⁷²

Kuşkusuz sazdan yapılan dam örtüsünün diğer biçimleri de kullanılmıştır. Sazlar bol miktarda olup, yapılarda kullanılmak için uygundu. Alternatif olarak uzun yapılar, çatıyı binanın gövdesine dâhil etmek suretiyle, piramit şeklinde bir yapı oluşturmak için yukarı doğru uzatılmıştır. Bu bina tarzı, Kolkhis Bölgesi'nin iklim koşullarına ve ağaçların bol olduğu bu bölgede bulunan malzemelere çok uygundu. Sonuç olarak, tarih öncesi Kolkhis'te standart olan bu mimari, yakın zamanlara kadar ortak yer olarak kalmıştır. M.Ö. I. yüzyılın son yarısında, Vitruvius, bu mimari tarzını ayrı bir şekilde Kolkhisli olarak algılayarak şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Karadeniz'deki Kolkhis halkı arasında, Onlar, gövdeleri yapı işlerinde kullanılan bol miktarda ağaca sahip oldukları için, yapıda tam (bütün) gövdeler kullanılmaktadır. İkisi, zemine paralel olacak şekilde sola ve sağa yerleştirilir. Onların aralarında, mevcut gövdelerin uzunluğuyla uyumlu olacak şekilde mesafe bırakılır. Ondan sonra, kütükler, sonunda, yaşam alanı etrafında bir duvar oluşturacak şekilde, birbirleri boyunca enine olarak yığılır. Ondan sonra, dört köşe, değişik tipte kerestelerle güçlendirilir. Bu şekilde, üst üte yığılmış ağaç gövdeleriyle duvarı dikerler ve kule yüksekliğinde yapılar oluşturulur. Malzemelerin kabalığından dolayı bırakılan boşluklar, küçük tahtalarla ve çamur parçalarıyla doldurulur. İlerleyen bir şekilde, kısaltılan gövdelerin kullanımı sürdürülerek yukarıya ve içe doğru yükseleceği şekilde, çatı yapılır. Çatıyı oluşturan gövdeler (ağaç kütükleri), barbar tarzı çatısı olan, başlıklı kuleler üretmek için, yaprak ve çamurla örtülür.”³⁷³

Giderek artan bir şekilde, ağaç kütüklerinden yapılmış bu gibi evlerin olduğu tepecikler, sık sık gruplar (demetler/kümeler) oluşturmuştur. Bazen bu gruplar, düzinelerce tepecikleriyle, sıralı ve geometrikmiş gibi görünebilen bir şekilde düzenlenirler. Sözgelimi, yoğun bir grup, kıyıdan bir kaç kilometre mesafede, Phasis'in kuzeyine doğru, Gali Bölgesi'nde, Pichori'de bulunmaktadır. Bu tepecikler, kaba, oval, eş merkezli halkalar oluştururlar. Oradaki yerleşim, Tunç Çağları'nda başlamış ve Hellenistik Dönem'in sonlarına kadar devam etmiştir.³⁷⁴ Günümüzde, Pichori'nin güneyinde Namarnu'da kazı altında olan ve yine eş merkezli halkalar halindeki tepecik gruplar, halâ önemini korumaktadır. Namarnu,

³⁷² Braund 1994, 50.

³⁷³ Vitruv. De Arch., II. 1. 4.

³⁷⁴ Braund 1994, 51.

M.Ö. IV. yüzyılda, Pseudo Scylax tarafından bahsedilen çok büyük bir barbar şehriyle özdeşleştirilmiştir.³⁷⁵

Tepeciklerin, böylesi ev kümeleri tarafından oluşturulduğu yerde, bu kümelerin hendekleri, su yolları oluşturmak için birbirlerine bağlanmıştır. Bu su yolları, yerleşmenin içinden ve etrafından geçerler. Temel görevleri, tepelerin üzerinde kuru bir yerleşim yeri oluşturmak için bölgenin fazla suyunu boşaltmaktır. Aynı zamanda, bu su yolları savunma amacıyla da kullanılmışlardır.³⁷⁶

Kolkhis'teki ahşap yapılar, özellikle; Simagre, Noisiri ve Namtscheduri Bölgeleri'nde görülmüştür. Bu yapıların içinde en az iki tane oda bulunmaktadır. Bu odalar dikdörtgen şeklindedir. Ayrıca eşyaların konulduğu ambarlar da mevcuttur. Kolkhis Bölgesi'nde bu evlere "Dschargwali" denilmiştir. Kütük ev anlamına gelen bu ev tekniği M.Ö. III. binlerden çağımıza kadar varlığını sürdürmüştür. Bu evler genellikle balçıktan yapılan harç ile sıvanmıştır.³⁷⁷

Kolkhis'e özgü olan bu yapı tekniği, evlerle birlikte kamusal alan olarak nitelendirilebilecek dini mabetlerde ve surlarda da uygulanmıştır. Özellikle Vani Bölgesi'ndeki M.Ö. V. yüzyılı temsil eden tapınakta da bu teknik kullanılmıştır.³⁷⁸

Kolkhis Bölgesi'ndeki yapıların temel biçimleri ve kullanılan yöntem aynı olup, sadece binaların yükseklikleri bölgesel farklılıklar gösterebilmektedir. Bu yapı tarzının benzer formlarına, Trapezus'un batı kesimlerinde ve Mosyonikler Bölgesi'nde de rastlanılmaktadır.³⁷⁹

Kolkhis Bölgesi'nin hem dağlık hem de ovalık kesimlerinde ağaçlar çok bol miktardaydı. Antik kaynaklar, sürekli olarak, Doğu Karadeniz civarındaki, ahşap bakımından zengin ülkeye ve buradaki ormanlık alanın sıklığına vurgu yapmaktadırlar: "Bu orman o kadar sıktı ki, düz ovada bile, hareket, ciddi bir şekilde engellenmiş olup, görülebilirlik mesafesi önemli derecede sınırlanmıştır"³⁸⁰ şeklindeki ifade bunun en büyük kanıtlarındandır.

³⁷⁵ Papuashvili 1987; Braund 1994, 51.

³⁷⁶ Braund 1994, 52.

³⁷⁷ Lordkipanidze 1991a, 116.

³⁷⁸ Jandiari 1987, 83.

³⁷⁹ Braund 1994, 51.

³⁸⁰ Procopius Wars, II. 29. 24-5.

Bu nedenle, özellikle taşın çok az bulunduğu ovalık kesimde, ahşap ön planda olan inşaat malzemesiydi. Tek alternatif tuğlaydı.³⁸¹ Phasis'te bulunan Romalılara ait kalenin, önce toprak ve ahşap kulelerden, sonraları ise taş yerine tuğladan yapılması şaşırtıcı değildir. Bu durumun aksine, Kolkhis'in daha dağlık olan kuzey ve güney sınırlarında taş kullanımı yaygın şekilde görülmektedir. Sebastapolis ve Apsarus'taki gibi Roma Kalelerini yapmak için, taş kullanılmıştı. Kolkhis Ovası'nda ise, ahşap en yaygın yapı malzemesi idi.³⁸²

Devasa boyutta olan ağaçlar, aynı zamanda, bölgenin nehirleri boyunca dağlardan aşağıya da yüzdürülmüştü.³⁸³ Bu durum; Kolkhis'in suyollarının büyük potansiyelini de göstermektedir.

Orman ürünleri yalnızca meskenlerdeki yapı malzemesi olarak kullanılmamış, aynı zamanda gemi yapımında da kullanılmıştır. Kolkhis Bölgesi, bir geminin inşası için gerekli olan her şeyi ürettiyordu. Keresteye ek olarak, yelkenliler için keten, halat için kendir ve sızdırmazlık sağlamak için balmumu ve zift bu bölgede fazlasıyla mevcuttur. Arrian'ın küçük filosu, Karadeniz'de maruz kaldığı fırtına nedeniyle gelen yıkımdan sonra, uğramış olduğu zararı kolaylıkla onarma fırsatı bulmuştu. Çünkü gemi yapımı için gerekli olan tüm malzemeler Kolkhis'in güneybatı sınırında mevcuttu. Bu zenginlik, Kolkhis'i Antik Dünya'da ayrıcalıklı bir hale getirmiştir.³⁸⁴

3.4.7. NEHİR TAŞIMACILIĞI

Kolkhis Bölgesi'ndeki nehirlerde kullanılan, ağaç gövdesinden yapılmış kanoların, yani, “monoxylalar'ın” varlığı bilinmektedir. Bu kanoların içerisinde, denizde seyredebilenler de mevcuttur.³⁸⁵ Basit ağaç gövdesinden yapılmış olan bu kanolar, çoğunlukla deniz taşımacılığından ziyade nehir taşımacılığı için uygundu. Kolkhis'in kuzeybatısındaki İskit Halkları olarak bilinen Achaei, Zygi ve Heniochiler, otuz kişi taşıma kapasiteli, fakat yine de ince, uzun, dar ve hafif olan ve düzenli bir şekilde karada da taşınabilen daha büyük tekneleri kullanmışlardı. Bu teknelere “camarae” adı veriliyordu. Bu teknelerin monoxylalardan daha farklı olduğu düşünülmektedir.³⁸⁶ Camaraelerin bir şekilde üstü örtülmüş olarak da kullanıldığı düşünülmektedir.³⁸⁷ Bu kullanımdaki amaç bölgenin çok yağışlı bir iklim rejimine

³⁸¹ Braund 1994, 53.

³⁸² Arr. Periplus, IX.; Amm. Marc., XXVII. 12. 11.

³⁸³ Strab., XI. 2. 17.

³⁸⁴ Strab., XI. 2. 17.; Arr. Periplus, V.

³⁸⁵ Arr. Anab., V. 4. 11.

³⁸⁶ Jenkins 1962, 23-4.

³⁸⁷ Strab., XI. 2. 12.

sahip olmasına paralel olarak, yağmurdan korunma ihtiyacı olabilir. Kuşkusuz bu tekneler Kolkhis Bölgesi'nde de kullanılmışlardır. Tacitus'un bu konuyla ilgili şu notu kayda değerdir:

“Barbarlar, suda (nehirde/denizde) seyrediyorlardı, onların kayıkları hızla inşa edilmişti: Onlar, bunlara camaraeler adını vermektedir. Bu teknelerin dar kenarları ve geniş tabanları vardır. Onlar hiçbir tunç veya demir sabitleyici (bağlama elemanı) olmaksızın yapılırlar. Ve deniz kabardığı zaman, dalgalar yükseldiği için, onlar, sanki bir çatı altında kapanıncaya kadar, teknelerin kenarlarını payandalarla (tahtalarla) inşa ederler. Bu şekilde dalgalar arasında yuvarlanırlar. Ve onların baş tarafı ve kış tarafı aynı olduğu ve kürekleri (kürekçileri) değiştirilebileceği için, hiçbir zorluk veya tehlike olmaksızın, herhangi bir yönde kürek çekilerek gidebilirler.”³⁸⁸ Ağaç gövdesinden yapılmış kanolar ve onların uzatılmış biçimi olan camaraelar, Kolkhis'te ahşabın yalnızca mimaride değil aynı zamanda gemi ve tekne imalatında da çok önemli olduğunu göstermektedirler.

3.4.8. KOLKHİS MADENCİLİĞİ

Kolkhis Dağları değerli metaller ve değerli taşların kaynağıydı. Altın Postun varlığının yanı sıra, altın taneciklerinin Kolkhis Nehirleri'nden çıkarıldığı düşüncesine ek olarak, buradaki madenciliğin gelişmişlik düzeyi ve ulaşılmış olduğu zirve nokta dikkate değerdir. Plinius, Aetes'ten sonra gelen Kral Saulaces'i, Kolkhis'te madenciliğin başlamasının ana kaynağı olarak göstermektedir. Kral Saulaces'in, Suani'de, yani Svaneti'nin Dağları'nda, büyük miktarlarda altın ve gümüş çıkardığını söylemiştir.³⁸⁹ Strabon, kendi zamanında, İberia'da altın madenlerinin varlığından bahsetmektedir. Benzer şekilde; Kolkhis'in altın, gümüş ve bakır üreten madenlere sahip olduğunu, mineral bakımından da zengin olduğunu belirtmektedir.³⁹⁰ Buna ilave olarak; Anadolu, Mezopotamya, İran ve Kuzey Kafkasya Ön Karası'nda kullanılan metallerin kaynakları çok tatmin edici bir şekilde ispatlanamadığı için, bu kaynaklardan birinin Tanskafkasya olduğu anlaşılabılır. Ancak yine de; eğer, Antik Gürcistan, değerli metalleri yüksek ölçekte ihraç etseydi, bu durumla ilgili daha fazla kanıtın olması beklenebilirdi.³⁹¹

Bölgede, Geç Tunç Çağı'nda karmaşık metalürjik teknikler kullanılmıştır. Yalnızca taştan ve kum ile kilin karışımından yapılmış eserler değil aynı zamanda metal ürünler de görülmektedir. Dövülmüş, sıkıştırılmış, oyulmuş, çizilmiş metaller; komplike işlemler,

³⁸⁸ Tac. Ann., III. 47.

³⁸⁹ Plin. Nat., 33. 52.

³⁹⁰ Strab., XI. 12. 19.

³⁹¹ Braund 1994, 62.

kıvrılmış yassıtılmış çubuklar, oyma baskılar, bu kullanılan tekniklere örnek teşkil etmektedir.³⁹²

Kolkhis'te Tunç Metalurjisinin 3 temel merkezi keşfedilmiştir. Bunlar; Çoruh Havzası, Abhazya, Racha-Lechkhumi Bölgeleri'dir. Bu merkezler, yalnızca yerli nüfus için üretim yapmıyorlardı. Mallar, komşu bölgelere de ihraç ediliyordu. (Doğu Gürcistan yani İberia'ya, Doğu Transkafkasya'ya, Kuzey Kafkasya'ya ve hatta Karadeniz'in kuzey kıyılarına kadar).³⁹³

Kolkhis Ovası üzerinde elde edilen buluntular içerisinde; işlenmemiş, yarı işlenmiş ve tam işlenmiş değerli taşlar mevcuttur. Bunlarla birlikte kesme ve cilalama aletleri de bulunmuştur. Bu değerli taşların içerisinde; akik, kadıköytaşı ve kırmızı akik taşı bulunmaktadır.³⁹⁴

Madencilik alanında da çok ileri bir noktada olan Kolkhis Bölgesi'nin sahip olduğu zengin demir rezervi, maden işlemesi için gerekli yakıtı sağlayacak bol miktarda kereste ve odun, bölge insanının uzun yıllara dayanan metal işlemeciliği konusundaki tecrübeleri, metalürjinin gelişimini hızlandıran etkenlerdendir.³⁹⁵ Kolkhis Bölgesi'ndeki bu gelişimin özellikle M.Ö. VIII-VII. yüzyıllarda yaşandığı bilinmektedir.³⁹⁶

Kolkhis'te ve Kafkasya'nın pek çok bölgesinde, demir objelerin geniş çaplı üretiminin başlangıcı (M.Ö. VII. yüzyılın sonları) İskitlerle ilgilidir.³⁹⁷ Kolkhis, Koban ve diğer Erken Demir Çağı Kültürleri, günlük yaşamda ve kültürlerinde, Anadolu ve Yakın Doğu gelenekleriyle iç içedir. Bu durum, yalnızca iki bölgenin coğrafi yakınlığından ve sanatsal anlayışlarının değiş tokuşundan değil, aynı zamanda doğudan batıya doğru farklı etnik grupların göçlerinden kaynaklanmaktadır. Bu göçler, Erken Demir Çağı'ndan bile önce başlamıştır. Yani; M.Ö. III. binyılda, Suani kabilelerinin, Anadolu'dan Kolkhis'in dağlık kesimlerine ulaşmaya başladıkları zamandır.³⁹⁸

Erken Demir Çağı'nda bazı kabileler, İran'ın kuzeybatısı ve Azerbaycan'dan geçerek Kafkasya'ya göç etmişlerdir. Urartu Kültürü'nün etkisi Kafkas Dağları boyunca yayılım göstermiştir. Asya'dan geri dönen İskitler, Transkafkasya'ya yerleştiler. Dahası, Muşkiler

³⁹² Tavadze and Sakvarelidze 1959, 44.

³⁹³ Lordkipanidze 1968, 15; Koridze 1965, 134.

³⁹⁴ Apakidze 1991, 46-7.

³⁹⁵ Lordkipanidze 1985b, 103.

³⁹⁶ Ramishvili 1974, 90.

³⁹⁷ Voronov 1980, 217-8.

³⁹⁸ Chartolani 1996, 272.

Anadolu'dan günümüzdeki Gürcistan'ın güney kesimine göç ettiler.³⁹⁹ Kısacası bu dönemin oldukça hareketli geçtiği sonucunu çıkarmak mümkündür.

M.Ö. VII-IV. yüzyıllar arasında demir işlemeciliğinde büyük bir çeşitlilik görülmektedir. Arkeolojik kazılardan elde edilen, demirden yapılmış, çapalar, bıçaklar, baltalar, oraklar, hançerler, süngüler, kılıçlar, ok uçları, ve diğer malzemeler bu duruma örnek teşkil etmektedirler. Bu dönemlerde, varlığı çok daha önceden yani M.Ö. II-I. binyıldan beri bilinen tunçtan yapılmış Kolkhis baltalarının demirden yapılanlarına rastlanılmaktadır.⁴⁰⁰

Demirin varlığı ile birlikte ekonomik anlamda, tunç ikinci plana geçmiş gibi görünse de, tunç işlemeciliği M.Ö. VII-IV. yüzyıllar arasında devam etmiştir. Bu dönemde, bilezik, kolye, yüzük gibi takıların yapımında tunç metalinin yaygın olduğu görülmektedir. Tuncun yanı sıra gümüş de süs eşyalarının yapımında kullanılan diğer bir metaldir. Diadem, kolye, küpe, yüzük gibi takıların yapımında gümüşten de yararlanılmıştır (Resim 34-35, 44). Stil olarak altından yapılanlar ile gümüşten yapılanlar arasında benzerlik görülmektedir. Gümüşten yapılan tabaklardan bazılarının Akhamenid Dönemi'nde de görülen ve Doğu Akdeniz'de yaygın olanlarla aynı olması, Kolkhis'teki yerel merkezlerin Akhamenid tesiri ile bu üretimi gerçekleştirdiği izlenimini ortaya koymaktadır.⁴⁰¹

Kolkhis'te altın işlemeciliği çok gelişmiş olup şaşırtıcı derecede sanatsal çeşitlilikleri de ortaya koymaktadır. Kolkhis'in sanatta en ileriye gittiği dönem ise, M.Ö. V. ve IV. yüzyılın ilk yarısına rastlamaktadır. Özellikle kuyumculuk alanında zirve noktaya ulaşılmıştır. Kolkhis'in en önemli politik merkezlerinden biri olan Vani bu anlamda önemli bir merkezdir (Resim 11-16, 18-29).⁴⁰²

Nosiri Hazinesi olarak bilinen hazine de son derece önemlidir. Burada; granüle edilmiş ve telle işlenmiş kolye ve aslan desenli bir altın kabın küçük parçası ele geçmiştir. Stil olarak bu aslan, Marlik'teki⁴⁰³ geniş ağızlı bir bardağın üzerinde yer alan aslanla çok yakın bir benzerlik göstermektedir. Partskhanakanevi'deki bir diğer altın stoğu da benzer şekilde granüle edilmiş ve telle işlenmiş altın boncuklara sahiptir. Böylesi boncuklar, Tskhinvali'de

³⁹⁹ Tsatskheladze 1999, 482.

⁴⁰⁰ Lordkipanidze 1979, 81.

⁴⁰¹ Gagosidze 1968, 37.

⁴⁰² Lordkipanidze 1991a, 123.

⁴⁰³ İran'ın kuzeyindeki Gilanda'da yer alan tarih öncesi döneme ait bir site.

de bilinmektedir. Tüm bunlar, M.Ö. VII-VI. yüzyıla tarihlendirilmiş olmasına rağmen daha önceye de gidebilir.⁴⁰⁴

Altın ve gümüşten yapılan diademler başlıca süsleme unsurlarıdır. Bunlar, uç kısımlarında çeşitli desenleri olan, eşkenar dörtgen şekilli plakalarla biten halka biçimli süs eşyalarıdır. M.Ö. V-IV. yüzyıllara tarihlenen bu diademler yalnızca Kolkhis Bölgesi'nde yaygınlık göstermekteydi. (Resim 11) Bu diademlerin ölü gömme törenleri için özel olarak yapıldığı düşünülebilir.⁴⁰⁵ Vani'de ele geçen bir diademin üzerindeki Yakın Doğu ve Eski Yunan Sanatı'nda çok sık şekilde bulunan çeşitli hayvanların başlarına ait resimler, bölgeler arası sanatsal etkileşimi göstermektedir. Yapılan incelemeler, sembolleştirilen hayvan resimlerinin biçimsel olarak Assur, Med ve Akhamenid kökenli olduğunu göstermektedir.⁴⁰⁶ Bu durum Kolkhis Sanatı ile Mezopotamya Sanatı arasındaki etkileşimi göstermektedir.

Diademler, Kolkhis hinterlandında kalmış olan en zengin mezarlarda düzenli bir şekilde bulunan tiptendir. Bu taşların süslemesi değişmekle birlikte, onların hepsi aynı biçimde olup ikiz, paralelkenar plakalar şeklindedirler. Güneş Kolkhis'te önemli bir sembol olsa da daha spesifik bir şekilde, gücün sembolü olabilir. Her şeyin ötesinde, Aeetes, Kolkhis krallarının atası "güneşin oğlu" olarak betimlenmiştir. Aeetes kendisini, ışık yayan taşla temsil edilen Kolkhis'in hükümdarı olarak göstermeye çalışmıştır.⁴⁰⁷

Kolkhis Bölgesi'ndeki, M.Ö. V. yüzyıla tarihlenen çoğu altın takı, piramit ve üçgen biçimlidir. Bezeme olarak da zengin bir granülasyona (tanecikleme) tabi tutulmuşlardır. Bu tarz, Kolkhis Bölgesi'nde M.Ö. VIII-VII. yüzyılda yapılan bir uygulama olup, daha eski örnekleri Medler'de görülmektedir. M.Ö. VII-V. yüzyıllar arasında granüle etme yöntemi, Etrüskler, Akamenidler ve Akdeniz Dünyası'nda da görülmekteydi.⁴⁰⁸

Altın ve gümüş bakımından çok zengin olan⁴⁰⁹ Kolkhis Bölgesi'ndeki kuyumcular nehirler üzerindeki altını elde ederken koyun postundan yararlanmaktaydılar.⁴¹⁰ Günümüzde, Batı Gürcistan'ın dağlık bölgelerindeki Svaneti'de bu geleneksel metod uygulanmaya devam etmektedir.⁴¹¹ Vani'de yapılan kazılarda M.Ö. V. yüzyıla ait bir yerleşim yerinde 1700 tane

⁴⁰⁴ Tsatskheladze 1999, 479.

⁴⁰⁵ Lordkipanidze 1985b, 53-4; Lordkipanidze 1991a, 123.

⁴⁰⁶ Lordkipanidze 1991a, 123.

⁴⁰⁷ Braund 1994, 38.

⁴⁰⁸ Lordkipanidze 1991, 124.

⁴⁰⁹ Plin. Nat., XXXIII. 52.

⁴¹⁰ Strab., X. 2. 19; App. Mthr., 103.

⁴¹¹ Severin 1985, 222-3.

altından yapılmış malzemenin çıkması, Kolkhis'in altın ve altın işlemeciliği anlamında ne kadar zengin olduğunu ortaya koymaktadır.⁴¹²

⁴¹² Lordkipanidze 1979, 99-100.

IV. BÖLÜM

YUNANLILARIN KARADENİZE GEÇİŞLERİ, ALTIN POST EFSANESİ VE KOLKHİSTEKİ YUNAN KÜLTÜRÜNÜN ETKİLERİ

4.1. YUNANLILARIN KARADENİZE GEÇİŞLERİ

4.1.1. YUNAN KOLONİ HAREKETİNİN GENEL YAPISI VE STRATEJİSİ

Arkeolojik buluntular, hem yazınsal kanıtları kontrol etmek suretiyle, hem de yazınsal kaynakların pek vermediği bilgi ve anlayış türünü sunmak suretiyle çok şey söylemektedir. Bununla beraber, burada da, başlangıçta en açık hale getirilmiş olan temel problemler vardır. Mesela, ithal edilen ince Yunan çanak-çömleği ile ilgili keşifler, bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Ancak bu durum; çanak-çömleğin o şehrin vatandaşları tarafından orada satıldığının veya kullanıldığının kesin bir kanıtı değildir. Kolkhis'te, Pichvnari'deki yerleşimin, Atinalılar tarafından yapıldığı düşüncesi doğru bir yaklaşım olmayabilir. Çünkü, Atina çanak çömleği, kendi başına bir Atina varlığını veya Yunan varlığını göstermez.⁴¹³ Yunan boyalı çanak çömleği bir ticari nesne olup Yunanlılar'ın dışında birçok halk tarafından kullanılmıştır.⁴¹⁴

Yerleşim biçimleri bile çok fazla belirsizlik bırakmaktadır. Erken dönem Yunanlı olmayan tarzdaki konutların keşfi, belli bir aşamada, Yunan yerleşiminin olmadığını göstermez. İlk Yunan yerleşimcilerinin, Olbia'da ve Karadeniz'in kuzey kıyısı üzerinde ikamet ettikleri düşüncesi genel kabul görmekle birlikte, bu yerleşimcilerin yerel koşullara ve malzemelere uygun olan yapı biçimlerini tam olarak benimsemiş ve sürdürmüş olabilecekleri de düşünülmektedir.⁴¹⁵ Üstelik, bir alanın sömürgeleştirilmeden önceki durumu değerlendirilirken, var olan çeşitli değişkenler arkeolojik resmi bozabilir. Göçebe veya yarı göçebe olan kırsal yerleşimi bulmak, sabit bir yerleşimi bulmaktan çok daha zordur. Birçok yazınsal geleneğin aksine, sömürgecilikle ilgili daha yakın dönem çalışmaları, Yunanlılar'ın etkileşim içerisinde olduğu ve birlikte oturduğu yerli halklara yakın bir ilgi gösterdiklerini vurgulamaktadırlar.⁴¹⁶ Elde edilen buluntular, Kolkhis'te ve başka bir yerde, yerel halkların, Yunanlılarla değiş tokuş ekonomisine sahip olduklarını göstermektedir. Özellikle Kolkhis'teki yerli halklar, ekonomik, kültürel ve askeri olarak; müthiş, bir hayli organize edilmiş ve sofistike hale getirilmiş bir organizasyon kurmuşlardır.⁴¹⁷

⁴¹³ Kakhidze 1981, 37.

⁴¹⁴ Graham 1986, 56.

⁴¹⁵ Kocybala 1978, 247-8.

⁴¹⁶ Morel 1983, 139; Braund 1994, 77.

⁴¹⁷ Braund 1994, 77.

Bir sömürgecinin yaratılması, öncelikli olarak bir istikrarsızlığın oluşmasına neden olmaktadır. Özellikle sömürge, yerel halkla deniz yoluyla gelen tüccarlar arasında aracılık etme görevi yapıyordu. Yunanlı tüccarların, Yunan olmayan yerel halktan ziyade, orada yerleşmiş olan Yunanlı arkadaşlarıyla ilişki kurmayı tercih ettikleri kuvvetle muhtemeldir. Yunanlılar arasında devam eden düşmanlıklara rağmen, bu varsayım, makul bir şekilde kabul edilebilir. Yunanlı tüccarlar, Yunanlı arkadaşlarıyla ortak bir kültürü paylaşıyorlardı. Aralarındaki iletişimi sağlamak için tercümanlara gereksinim duymuyorlar, daha az yanlış anlaşılma ile doğrudan iletişim kurabiliyorlardı. Buna uygun şekilde, mesela Olbia'daki ticaretin seviyesinin, Yunan sömürgesinin kurulmasıyla keskin bir şekilde yükseldiği, daha sonra buradaki yerleşimin işlevi durduğu zaman, fazla keskin olmayan bir şekilde düştüğü iddia edilmektedir. İthal mallara karşı özendirilmiş olan İskitlilerin, spesifik olarak, sömürgecinin yeniden kurulmasını teşvik etmiş olabilecekleri düşünülmektedir.⁴¹⁸

Sömürge süreci, yabancı ülkenin işgalini gerektirdiği için, muhtemel anlaşmazlıkların da var olduğu fetih hareketleri düzenli bir şekilde tasavvur edilir. Özellikle, güçlü ve örgütlü düşmanlıkların var olduğu yerlerde, yerli halklarla sürdürülen savaş koşulları altında, sömürgeleştirmenin başarıya ulaşma ihtimali yoktur. Sömürgecilerin, en azından yerel toplulukların bir kısmıyla, bir uzlaşma aradıkları, makul bir şekilde varsayılabilir. Sömürgecilik hareketinin ilk aşamalarında, yoğun ama geçici, düşmanca olmayan bir ilişki ağının kurulması hayati derecede önemlidir. Daha sonra, sömürgeleştirme süreci sırasında, yerli topluluğun tamamıyla veya bir kısmıyla, hem dostluğun hem de düşmanlığın olduğu görülmektedir. Kuşkusuz, tek bir siyasal bütünlüğün organizasyonu içinde olursa bile, mevcut nüfus, tek parçalı bir görünüm sergilememektedir. Bu grupların ortak çok şeyi olmasına, aynı politik çerçeve içinde yer almalarına, hatta tek bir krallığın parçası olmalarına rağmen, Batı Transkafkasya her zaman farklı grupların ilgisini çeken ve bu farklı etnik grupların ikamet ettiği bir bölge profili çizmiştir. Sömürgeciler eğer yerleşmeyi ve koloni kurmayı düşündükleri bölgelerde varlıklarını kalıcı hale getirmeyi istiyorlarsa, yerel toplulukların; kültürel, etnik ve dil yönünden oluşturdukları karmaşıklıklarla baş etmeleri gerekir. Şüphesiz bu durum, katlanılması zor bir durumdur. Doğal olarak, kaçınılmaz bir şekilde sömürgecilerin tamamı bu kargaşayla baş edememişlerdir.⁴¹⁹

Daha yakın dönemde karşılaşılan sömürgecilik deneyimlerinin de ortaya koyduğu gibi barışçıl yaklaşımlar, sömürge sürecinin ilk aşamalarında, özellikle de kırılma olan

⁴¹⁸ Braund 1994, 78.

⁴¹⁹ Braund 1994, 79.

sömürgeciler için çok hayati bir noktadadır.⁴²⁰ Onların kırılğanlığı, özellikle, ihtiyaçları olan her şeyi yanlarında getirme imkânlarının olmamasından kaynaklanmıştır. İnsanoğlunun en temel ihtiyacı olan gıda ve barınma gereksinimi, bu ihtiyaçların en önemlisidir. Sömürgecilerin yerleşimlerini kurmak için hammaddeye, kendi tarımsal ürünlerini yetiştirinceye kadar geçen süre içinde, yerel topluluklardan gelen erzaklara bağımlı oldukları kaçınılmaz bir gerçektir. Doğal olarak yerli halkın onayı olmaksızın, bu gibi malzemeler kolaylıkla elde edilememiştir. Sömürgecilerin bakış açısından, barış ve dostluk, açık bir şekilde tercih edilmesi gereken bir davranış şekli olarak kabul görmüştür.⁴²¹

Barış içerisinde gelişen ilişkilerin, yerel topluluklar için de cazibesi vardı. Özellikle yerli elitlerin, Yunan malları ve sanat eserlerine karşı yoğun ilgi gösterdikleri bilinmektedir. Bu mallar, onlar için birer prestij sembolü halini almışlardır. Üstelik sömürgeciler, yerli halk arasında daha önce yaşanan ve süregelen tartışmaların çözümü için de faydalı müttefikler olabilme vasfına sahip olmuşlardır. Bu tür uzlaşmalar sayesinde, gelecekteki olabilecek düşmanlıklar da engellenebilmiştir.⁴²² Yunan sömürgeciliği, en azından ilk aşamalarında, dostluk ve işbirliği sayesinde elde edilecek kazanımların, düşmanlık ve savaşla elde edilebilecek olan kazanımlardan çok daha sağlıklı ve aynı zamanda kalıcı olacağı prensibi üzerine kurgulanmış bir sömürü hareketi olarak tanımlanabilir.⁴²³

Bahsetmiş olduğumuz bu etkileşimde, evlilikler de önemliydi. Mesela; Massilia'da⁴²⁴ yabancıyla evlenmenin önemli bir rolü vardı. Şehrin kuruluş zamanında, genç bir Yunanlı erkeğin yerli bir Gallik şefin kızıyla evlendiği söylenmektedir.⁴²⁵ Kolkhis'te de, aynı zamanda efsanevi bir karakteri bünyesinde barındıran bu tipte bir olay yaşanmıştır. Yunan Phrixus, Teselya'dan Kolkhis'e gönderilmiş ve bizzat Kral Aeetes'in kızıyla evlenmesine izin verilmiştir.⁴²⁶ Özellikle kolonizasyon hareketlerinin başarıya ulaşabilmesi için, gerek Yunanlıların gerekse de yerli halkların ortak çıkarları, onların etnik farklılıklarına rağmen bu tip evliliklere zemin hazırlamıştır. Yunanlı erkeklerin diğer milletlerden olan kadınlarla evlenmesi çok önemlidir.⁴²⁷

⁴²⁰ Marchant 1948, 17.

⁴²¹ Braund 1994, 79.

⁴²² Isaac 1986, 163.

⁴²³ Walbank 1967, 337.

⁴²⁴ Fransa'nın Marsilya şehri. M.Ö. VI. yüzyılda Yunan kolonistler tarafından kurulmuştur.

⁴²⁵ Graham 1982, 147.

⁴²⁶ Braund 1994, 82.

⁴²⁷ Morel 1983, 147.

Karadeniz'deki Yunan sömürgeciliğinden bahsederken dikkat çekici hususlardan biri de kurulan kolonilerin, yeni kurulacak kolonilere zemin hazırlamasıdır. Mesela, Sinope, Amisos ve Trapezus gibi daha önceki Miletos sömürgelerinden gelen Yunanlılar, sonradan bir Miletos oikistini (kurucu lider) ele geçirmiş olan Kolkhis'teki ilk sömürgelerin büyümesinde rol oynamışlardır.⁴²⁸ Karadeniz'in diğer kıyılarındaki gibi, Kolkhis de, Miletos tarafından kurulmuş, ilişkilerini iyi canlandırmış olabilen farklı sömürgeler arasında, belli bir bağlantı oluşturmuştu.⁴²⁹

Gerek Kolkhis'in gerekse de herhangi başka bir yerin sömürgeleştirilmesiyle ilgili yapılan değerlendirmelerde polis (şehir) ile sömürge kavramı zaman zaman karşılaştırılmıştır. Arkaik ve Klasik Dönem Kolkhis'inde, polislerin olup olmadığı konusu çok önemlidir. Burada yer alan iki farklı görüş vardır. Bunlar; Arkaik ve Klasik Kolkhis'te hiçbir şehir olmadığı ya da olduğu yönündedir.⁴³⁰

Polislerin, İyonya ve Yunanistan Ana Karası'nda bile nadir bulunduğu bir dönemde, sömürge konteksti içinde gelişmiş şehirler aramak gerçekçi değildir. Gerçekten de sömürgeleştirme süreci, polisin, Hellenizmin merkezinde gelişmesini teşvik etmiş ve şartlandırmıştır. Arkaik Dönem'de, sadece, çevre koloniler kurulmasının merkezdeki Hellenizmin ve polis kimliğinin farkındalığını besleyip beslemediği merak konusudur.⁴³¹

Karadeniz'deki Yunan Kolonizasyonu, Kolkhis'in sömürgeleşme sürecini anlamak için son derece önemlidir. Yunan sömürgecilik anlayışının diğer adıyla da kolonizasyon hareketinin ulaştığı noktayı en iyi açıklayan söz, Platon'un Sokrates'in ağzından söylemiş olduğu: “Dünyanın çok büyük bir varlık olduğuna ve diğer birçoğu bu gibi diğer pek çok bölgede otururken, bizim, karıncalar gibi denizin etrafında veya kurbağalar gibi bir gölcüğün etrafında oturarak onun küçük bir bölümünde Herakles'in ve Phasis'in sütunları arasında yaşadığımıza inanıyorum.”⁴³² şeklindeki sözdür. Bu tanımlama, Yunanlılar'ın koloni hareketlerinin coğrafi sınırını çizmesi bakımından oldukça önemlidir. Yani bu sınır İspanya'dan Kolkhis'e kadar uzanmaktaydı. Strabon'a göre ise, Argonotlar'ın Medea ile birlikte gidişi ve Kolkhisliler'in onları peşlerinden takip etmesi, İtalya'ya kadar uzanan yeni yerlerin kurulmasına yol açmıştır.⁴³³

⁴²⁸ Lordkipanidze 1989, 263.

⁴²⁹ Braund 1994, 84.

⁴³⁰ Braund 1994, 87.

⁴³¹ Mosse 1970, 39.

⁴³² Plato Phaid., 109b.

⁴³³ Strab., I. 2. 39.

Kolonizasyon ile ilgili kavramsal olaylar ile kanıtlardaki yetersizlik birleşmektedir. Yunan sömürgeciliğiyle ilgili yazınsal kaynaklar, Antik Çağ'ın normlarıyla bile, bütünüyle yetersizdir. Onlar, nicelik olarak az, bölük pörçük, ve sıklıkla da bağlantılı olduğunu iddia ettikleri olaylardan çok daha sonradır.⁴³⁴

Karadeniz'deki kolonizasyon açıklanırken belirtmiş olduğumuz gibi yazınsal kaynaklar çok yeterli değildir. Kolkhis de tıpkı diğer Karadeniz etkisindeki bölgelerde olduğu gibi bu durumdan nasibini almıştır.⁴³⁵ M.Ö. IV. yüzyılın sonunda, Phasis'in sömürgeleştirilmesiyle ilgili; Miletoslu Yunanlılar'ın Kolkhis'e gelerek, barbar yerlilere medeniyeti de getirdikleri iddia edilmektedir. Bu iddianın kanıtı olarak şu tez ortaya atılabilir: Başlangıçta, Heniochiler⁴³⁶ Phasis'te yerleşmişti. Onlar yabanidyiler ve insanların kafa derisini yüzerlerdi. Ondan sonra Miletoslular geldi, Miletoslular ise o kadar konukseverlerdir ki, burada herhangi bir gemi kazası yaşandığında, kaza kurbanlarına erzak yardımı yaparlar, onlara üç minas verirler ve yollarına gönderirlerdi.⁴³⁷ Ancak bu durumun tam tersi olma olasılığı da vardır. Çünkü önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi Yunan Kültürü gelmeden öce, Kolkhis'te, zaten oldukça gelişmiş bir toplum vardı.

Karadeniz Bölgesi'nde, Yunan Kültürü'nün ilk izleri M.Ö. VII. yüzyıl ortalarına tarihlenen çanak çömlek parçalarıydı. Kolonizasyon hareketi öncesi ilk temasları bir kenara bırakırsak, Kolkhis'teki Yunan yerleşiminin artışı M.Ö. VI. yüzyıl sırasındaydı.⁴³⁸ Yine de Kolkhis'te, M.Ö. VIII. yüzyılda ve muhtemelen çok daha erken zamanlardaki Yunan çanak-çömleğinin varlığından da bahsedilebilir.⁴³⁹

4.1.2. ALTIN POST EFSANESİ

Tarihi boyunca, Antik Gürcistan, Yunan ve Roma Dünyaları'nın sınırlarında yer almıştır. Aynı zamanda, Yunan ve Roma İdeolojisi'nde, merkezi bir konuma sahiptir. Argonotlar'ın Kolkhis'in Altın Postu için yaptıkları seyahat Antik Dünya için, kapsayıcı ve önemlidir. Grekoromen dünyada, her zaman güncel kalan ve aynı zamanda problemlili olan bir dizi anahtar konu ve temayla ilgili olduğu için, Altın Post Efsanesi bu önemini kaybetmemiştir. Bu konuların içinde; deniz seyahatinin usulü, insan doğasının istismarı, büyü'nün kullanımı, tehlikeli yabancıların varlığı, yeminlerin gücü, intikam, aile içindeki

⁴³⁴ Graham 1971, 38.

⁴³⁵ Shelov 1979, 376.

⁴³⁶ M.Ö. V. yüzyıldan M.S. I. yüzyıla kadar Kolkhis'in özellikle kuzeybatı kesiminde ve Phasis kentinde yaşamış olan yerli halk.

⁴³⁷ Braund 1994, 75.

⁴³⁸ Bouzek 1990, 57.

⁴³⁹ Drews 1976, 24-7.

ilişkiler ve bağılıklar, evlilik ve ebeveynlikle ilgili problemler ve daha bunun yanında birçok şey vardır.⁴⁴⁰

Antik Dönem’de, tıpkı başka bölgelerde olduğu gibi, Kolkhis’te de efsaneler dünyayı ve yaşamı anlamlı kılmaktadır. Kolkhisliler, Yunanlılar’ın miraslarından gurur duyarlarmış gibi görünmektedirler. Yani burada bir kültür paylaşımı söz konusudur. Aeetes, Corinth’in kralı ve Yunan tanrısının oğlu olan bir Yunanlı olarak bile düşünülmüştür. Bir versiyona göre; Iason Kolkhis’e ve görünüşe bakılırsa, yönetmek için Aeetes’in boş sarayına geri dönmüştür.⁴⁴¹

Bu gibi efsaneler, düşmanca olan basmakalıp sözlere rağmen, hem yerel topluluklar arasındaki, hem de bu topluluklarla yabancılar arasındaki, ideolojik bir işbirliği için çerçeve sağlayan, ortak bir şekilde paylaşılan bir efsane oluşturmak için, Yunan orijinli ve Yunanlı olmayan şeklinde basit kategorilere ayrılmışlardır. Tarihsel süreç içerisinde, Yunanlılar ve Kolkhisliler’in sadece düşman yabancılar olmakla kalmadıklarını, tarih öncesinden beri birbiriyle bağlantılı halklar olduklarını belirtmeleri açısından da kayda değer bir öneme sahiplerdir. Bunlar özellikle, güçlü yerel topluluklar arasına kendilerini yerleştirmeye çalışan Yunan Sömürgecileri için hayati değer taşımaktadırlar.⁴⁴²

Antik Gürcistan’a ait olan efsaneler, aslında, Argonotlar’ın yapmış oldukları gezinin birkaç farklı versiyonunun etkilenen kısa öyküler olarak düşünülmektedir. Birçok bilimsel tartışmada, bu kısa öykülerle ilgili tarihsel gerçek sorgulanmıştır. Burada, analitik bir şekilde değerlendirme yapabilmek için, bu kısa öyküler, birbirlerinin etrafında iç içe geçmiş olan üç geniş türe ayrılabilir:

Birincisi; fethi, araştırmayı ve daha ilerideki başarıların potansiyelini vurgulayan başarı ve öykünmeyle ilgili efsaneler; İkincisi; bölgenin konumu ve yapısıyla ilgili kavramlar dizisini kapsayan, coğrafi efsaneler; Üçüncüsü ise, bölge insanlarının yapısını, buradaki adlandırmaları kapsayan ve Antik Gürcistan’ın hem içinde hem de dışındaki devletler ve topluluklar arasındaki ilişkiler için bir çerçeve sunan, akrabalık ve köken efsaneleridir.⁴⁴³

Altın Post Efsanesi ya da hikayesini ele alırken sadece bir mitolojik olgudan bahsediyor olmayacağız. Aynı zamanda bu mitolojik olay ile birlikte Yunanlılar tarafından

⁴⁴⁰ Braund 1994, 8.

⁴⁴¹ Tac. Ann., VI. 34.

⁴⁴² Braund 1994, 39.

⁴⁴³ Braund 1994, 10-11.

fark edilen Kolkhis topraklarının bir bakıma kaderini değiştiren olayların başlangıç noktasına da temas etmiş olacağız.

Bu noktada cevap bulması gereken birkaç soruyu ele almak oldukça önemlidir. Bunlar; Altın Post Efsanesi'nin başlangıç tarihi, Aietes'in kimliği, Aia olarak isimlendirilen ülkenin neresi olduğu ve Altın Postun nasıl muhafaza edildiği şeklindedir. Şüphesiz, bu mitolojik hadisenin önemli bir diğer boyutu da Yunanlılar'ın Pontus Euxinus'a ilk kez gelişleri ile doğrudan bağlantılıdır.

Argonotlarla ilgili Antik Kaynaklar çeşitli bilgiler vermektedir.⁴⁴⁴ Homeros Ilias'ta⁴⁴⁵ Argonotlar ve yaşadıkları hakkında çeşitli bilgiler vermiştir. Iason'un grubun lideri olduğundan bahsetmiştir. Bir diğer eseri Odyseeia'da ise, efsanenin kahramanları olan; Kral Aietes'ten⁴⁴⁶, Kral Aietes'in kardeşi sihirbaz Kirke'den⁴⁴⁷, Iason'dan⁴⁴⁸, Iason'un babası Aison'dan, Iason'un kardeşleri Pherer ve Amiphaon'dan, Iasonu Kolkhis'e yollayan Kral Pelias'tan⁴⁴⁹ bahsetmiştir. Buna ilave olarak Kral Aietes ve Kirke'nin Helios ve Persea'dan meydana geldiklerini yazmıştır.⁴⁵⁰

Bu eserin yazılış tarihinin M.Ö. VIII. yüzyıl civarı olduğu düşünülürse, Altın Post Efsanesi ve dolayısıyla da Yunanlılar'ın Karadeniz'i geçip Kolkhis'e gidişlerinin yazılı kaynaklardaki en eski tarihi de buradan çıkarılabilir. Ancak yine de, bu konuda kesin bir tarih vermek mümkün değildir. Ayrıca bu efsanenin gerçekliği dahi tartışmalı bir konudur.

Burada önemli bir nokta vardır. Troy Savaşı'nın en önemli kişisi olan Achilleus'un babası, Argonotlar'dan Pleus'tur. Yine Argo gemicilerinden biri olan Telamon, Aias'ın babası ve Achilleus'un da amcasıdır.⁴⁵¹ Yani Kolkhis'e giden Argo gemicileri, Troy Savaşı'na katılanların atalarıdır. Herodotos'a göre; Medea'nın, Iason tarafından kaçırılmasından bir nesil sonra, Paris'in Hellen'i kaçırdığı ve Troy Savaşı'nın başlamasına neden olduğu⁴⁵² bilgisi, Argonotlar'ın Kolkhis'e gidişlerinin, Troy Savaşı'ndan önce olduğunu göstermektedir. Troy Savaşı'nın tarihinin M.Ö. XIII. yüzyılın başları olduğu hesap edilirse, buradan, Argonot Seferi'nin M.Ö. XIII. yüzyılın başlarından daha önce yapıldığı ve Yunanlılar'ın Kolkhis'teki

⁴⁴⁴ Detaylı bilgi için bkz: Rhodoslu Apollonios, Sicilyalı Diodoros, Pseudo Orpheus, Pindar v.d.

⁴⁴⁵ Hom. Il., VII, 468.

⁴⁴⁶ Hom. Od., X, 137; XII, 70.

⁴⁴⁷ Hom. Od., IX, 31; X, 36.

⁴⁴⁸ Hom. Od., XII, 72

⁴⁴⁹ Hom. Od., XI, 256-259.

⁴⁵⁰ Hom. Od., X, 138-139.

⁴⁵¹ Lordkipanidze 1991a, 106-7.

⁴⁵² Hdt., I. 4.

varlığının sanılandan daha önce gerçekleştiği yorumu yapılabilir. Bu durumda; hem Eski Yunan yazarları hem de daha sonra gelen yazarlar bu yolculuğun konusu, kahramanları ve amacı noktasında ittifak halinde olmuşlardır. Birkaç küçük ilave haricinde tüm versiyonlar birbiri ile aynıdır.⁴⁵³

Bu efsane ile ilgili yazılan eserlerde, altın postun olduğu yerin adı Kolkhis'tir.⁴⁵⁴ Homeros'a göre, Kolkhis'in kralı olan Aietes'in karşılığı Aia'dır. Strabon'a göre Aietes, Kolkhis Coğrafyası'nda sıkça rastlanılan bir isimdir. Agathias (M.S. VI. yüzyıl), Bizans ile İran'ın çatışma halinde olduğu dönemlerde, Kolkhis'te bu isimde yerli bir politikacının var olduğunu belirtmektedir.⁴⁵⁵ Aia ile Kolkhis'in aynı yer olduğu Yunan Yazarlar'ın tamamı tarafından teyit edilmiştir. Herodotos, Aia-Kolkhis şeklindeki bitişik kullanımla, kelimelerin birbirinden farklı olmadığını vurgulamıştır.⁴⁵⁶ Rhodoslu Apollonios ise, Kolkhis ve Aia'yı, Aietes'in ülkesi olarak tanımlamıştır.⁴⁵⁷

Argo gemisinin ne denli zor bir rotayı (Harita 19) izlediği, ancak; üstün donanımı ve gücü sayesinde zorlukları aşmayı başardığı, Antik kaynaklarca da teyit edilmektedir. Günümüzde Çanakkale Boğazı'nın olduğu yerde, Karadeniz'e geçilen kısımdaki kayalıkların, aşılmasının çok güç oldukları, buraya yönelen gemilerin hepsinin parçalandıkları ve mürettebatlarının da telef oldukları, buradan sadece Aietes'in ülkesinden, yani Kolkhis'ten dönen Argo gemisinin sağ sağlam geçebildiği Homeros tarafından belirtilmiştir.⁴⁵⁸

Daha sonraları, bu boğazdan geçişler ancak Plankten⁴⁵⁹ adı verilen gemilerle mümkün olabilmıştır. Daha önceleri Karadeniz, bu gemilerin kullanımına kadar, üzerinde denizcilik faaliyetlerinin çok zor yapılabildiği, burada yelken açmanın çelik bir irade ve ondan da kuvvetli bir mide gerektirdiği⁴⁶⁰ düşünülen bir denizdi. İşte tam bu dönemden sonra "Misafir Sevmeyen" deniz olarak adlandırılan Karadeniz'de denizcilik faaliyetleri başlamıştır.⁴⁶¹

Eski Çağ'da, Altın Post için yapılan bu yolculuk, Yunanlılar'ın bilmedikleri bir ülkeye yaptıkları bir ziyaretten öte, daha önceden zenginliği ve yoğun bir yerleşime sahip olduğu bilinen Karadeniz'in doğusundaki bir ülkeye yapılan bir yolculuktur. Diğer bir ifade ile M.Ö.

⁴⁵³ Lordkipanidze 1991a, 107.

⁴⁵⁴ Apoll. Rhod. Argon., II. 1267.

⁴⁵⁵ Agathias, III, 8-11.

⁴⁵⁶ Hdt., I. 2.

⁴⁵⁷ Apoll. Rhod. Argon., II. 417.

⁴⁵⁸ Hom. Od., XII. 58-72.

⁴⁵⁹ 50 kürekli gemi.

⁴⁶⁰ King 2015, 32.

⁴⁶¹ Lordkipanidze 1991a, 108.

II. binyılın ikinci yarısından itibaren (G.T.Ç.) Doğu Karadeniz’de, yani Kolkhis Bölgesi’nde, hem zengin ve hem de güçlü bir toplumun varlığı arkeolojik delillerle kanıtlanmaktadır.⁴⁶²

Yunan Literatürü’ndeki Argonotlar’ın hikâyeleri ile ilgili olan en eski bilgiye Homeros değinmiştir. Homeros, Argo’nun Iason ile birlikte Çarpışan Kayalar geçidinden geçtiğinden bahsetmektedir. Her ne kadar ismen Kolkhis’ten bahsetmese de, Argo’nun Aeetes’in memleketine yani dolayısıyla da Kolkhis’e geldiğini vurgulamaktadır.⁴⁶³

Yaklaşık olarak M.Ö. 700’de, Hesiodos, Phasis Nehri’nden,⁴⁶⁴ Aeetes, Argo, Iason ve Medea’dan⁴⁶⁵ bahseder. Ayrıca Phrixus’un, Aeetes’in kardeşlerinden biriyle olan evliliğinden ve bu evlilikten 4 tane çocuk sahibi oluşundan da bahsetmiştir. Bu çocukların isimleri; Argos, Phrontis, Melas ve Cytorus’tur. Cytorus’un adı Cytissorus da olabilir.⁴⁶⁶ Görünüşe bakılırsa, Hesiodos’un bir çağdaşı olan Corinthli Eumelus, Aeetes’i Kolkhislilerin arasına yerleştirmiştir. Eumelus’a göre, Aeetes, Corinth’i, babası Helios’tan almışsa da, Corinth Krallığını, Bounus’a emanet bırakmak suretiyle, Kolkhis’ten ayrılmıştır. Daha sonra, Medea ile Iolcus’a geri döndüğü zaman, Corinthliler, onu, Corinth’teki babasının krallığını üstlenmeye çağırmışlardır. Bu versiyona göre, Iason’un, Corinth’i yönetmesi bu şekilde olmuştur.⁴⁶⁷ Zaten M.Ö. VIII. yüzyılda, Kolkhisli Aeetes, Corinth hükümdarlarının efsanevi soyunun parçasıymış gibi görünmektedir.⁴⁶⁸

M.Ö. V. yüzyıla kadar, Argonotlar’ın hikâyesi Yunan dünyasında birkaç kez tekrarlanarak anlatılmıştır. Daha önceden yazılmış Eumelus’un şiiri gibi açık bir şekilde Corinth yanlısı bir ortamda üretilen “Naupactica”⁴⁶⁹ olarak bilinen epik şiirin konusu olmuştur.⁴⁷⁰ M.Ö. VI. yüzyılın başlangıcında, Giritli Epimenides’e, Argo’nun inşası üzerine ve Iason’un Kolkhis’e yolculuğuna ilişkin 6500 satırlık bir destan yazması söylenir. Kolkhis’e yolculuk eden ve oraya yerleşen herhangi bir Yunanlının, Pompeius’un daha sonra yaptığı gibi, Argonot Efsanesi’ni yok sayması neredeyse imkânsızdır. M.Ö. V. yüzyıl

⁴⁶² Lordkipanidze 1991a, 108-9.

⁴⁶³ Hom., Od., 10.150.

⁴⁶⁴ Hes. Theog., 340.

⁴⁶⁵ Hes. Theog., 956-962; 992-1002.

⁴⁶⁶ Apoll. Rhod. Argon., 2.1155.

⁴⁶⁷ Paus., II. 3. 10.

⁴⁶⁸ Braund 1994, 15.

⁴⁶⁹ Paus., II. 3. 9; Apoll. Bibl., III. 10. 3.

⁴⁷⁰ Huxely 1969, 62-3.

Atinasında, Argonotlar, Euripides'in Medeası'nın en iyi bilinen birkaç trajedsinin konusu olmuştur.⁴⁷¹

Bu noktada, Altın Post Efsanesine kısaca değinmek istiyoruz:

Poseidon'un oğlu Pelias haksız bir şekilde, üvey kardeşi Aison'un yerini alarak Iolkos tahtında oturmuştu.⁴⁷² Buna rağmen bir müneccimin, Aiolos soyundan gelen ve tek ayağında sandaleti olan biri tarafından öldürüleceği kehanetinde bulunması onu tedirgin kılmıştır. Bu yüzden, Pelias, Aiolos soyunun önde gelenlerinin hepsini öldürmüş yalnızca Aison'u öldürememiştir. Ancak onu hapsetmiştir. Aison, eşi Polymede'den bir çocuk sahibi olmuştu. Doğacak oğlunun Pelias tarafından öldürülmesinden korkan Aison, çocuğu ölü doğmuş gibi göstermiş, doğan çocuğunu hapis olarak kaldığı saraydan çıkarmış, Pelion Dağı'na götürerek onu eğitmesi için ölümsüz Kentauroslerden Kheiron'a vermiştir. Kheiron, çocuğun adını Iason koymuştur.⁴⁷³

Kheiron, Iason'a babasına yapılanları anlatıp, onu babasının intikamını almaya ve yapılan haksızlığı ortadan kaldırmaya teşvik etmiştir. Nitekim Iason, Pelias'ın karşısına dikilip saltanatı hak sahibine vermesini istemiştir. Barışçı ve dengeli bir biçimde eşit bir bölüşme önermiştir. Buna göre; topraklarla sürüler Pelias'a kalacak, taht Iason'un olacaktı.⁴⁷⁴

Pelias, Iason'un isteklerini olumlu karşılamış görünüyordu. Ancak onun da bir talebi vardı. Bu talep: Phriksos'un Kolkhis toprağında bırakmış olduğu tanrısal koçun "altın parıltılı" postunu Iolkos'a getirmesiydi. Bu sayede Iolkos Kenti eski görkemini elde edebilecekti. Iason bu işi olumlu sonuçlandırabilirse, Pelias, hükümdarlık esasını ona teslim edecekti.⁴⁷⁵

Aison'un oğlu, her ne kadar girişeceği işin nice güç olduğunu biliyorsa da, öneriyi kabul edip yola çıkma hazırlıklarına başladı. Böylesine uzun ve tehlikeli bir yolculuk için çok sayıda insan ve son derece güçlü, donanımlı bir gemi gerekliydi (Resim 62). "Hızlı gemi" nin yapımı için Pelion Dağı'ndan yüzlerce çam ağacı kesildi. Athena bile, tezgâh sahibi Argos ile birlikte geminin donatılması çalışmalarına katıldı. Tekneye hızlı anlamında "argo" adı verildi.

⁴⁷¹ Braund 1994, 16.

⁴⁷² Apoll. Bibl., I. 9. 16; Pind. Pyth., 4.73; Apoll. Rhod. Argon., I. 5.

⁴⁷³ Agizza 2006, 260.

⁴⁷⁴ Apoll. Bib., I. 9. 16; Pind. Pyth., 4.73

⁴⁷⁵ Apoll. Bib., I. 9. 16; Strab., I. 2. 39; Lycoph. Alex., I. 175.

Bu gemi, konuşabilen bir gemiydi. Çünkü tanrıça Athena, pruvayı Dodona meşesinden bir yontuyla süslemişti.⁴⁷⁶

Geminin mürettebatı önemli denizcilerden ve Yunanistan'ın en önemli kahramanlarından oluşmaktaydı. Herakles, Kastor, Polydeukes, Nauplios, Idas ve Lynkeus'a ilave olarak iki de ozan vardı. Bunlar, Apollon'un oğlu Philammon ile Orpheus'tu. Ayrıca Elis hükümdarı Augeias, Kalais, Zetes, Peleus ve Telemon da bu yolculuğa katılıyorlardı. Mopsos ve Amphiaraos adlı kâhinler de elli kişilik mürettebatın içerisinde yer almakta idiler.⁴⁷⁷

Mürettebatını toplayan Iason, Argo Gemisi ile birlikte Kolkhis'e doğru yelken açtı.⁴⁷⁸ Gemi önce Lemnos'u ve boğazları geçerek Karadeniz Sahili'ne ulaştı. Ardından, Sinope, Amazonlar'ın ülkesi, demirci Khalybler'in kıyısı ve Ares'ten (Giresun Adası) geçerek nihai durak olan Kolkhis Ülkesi'ne girip Phasis Irmağı'nın ağzında demirlediler.⁴⁷⁹

Iason, Kolkhis Kralı Aietes'ten altın postu nezaketle istemek üzere Aia kentine gitmiştir. Buna karşın Kolkhis hükümdarı altın post karşılığında çok zor şartlar öne sürmüştü. Iason'un, önce zincirlerini koparmış ve burnundan alev soluyan iki boğayı yakalamasını, sonra o hayvanları bir çelik sabana koşup talim meydanında dört sıra çift sürmesini, en son olarak da öldüreceği bir ejderhanın dişlerini tohum diye ekmesini istemiştir.⁴⁸⁰

Böylesi zor görevlerin üstesinden gelebilmesi için Medea, Iason'a, kendisine ömür boyu sürecek bir aşk karşılığında yardımcı oldu. Bu yardım sayesinde Iason tüm zorlukların üstesinden gelmeyi başardı. Ödülü almak üzere Aietes'in yanına döndü. Ancak hükümdarın onu oyalaması üzerine, Medea'nın da teşvikiyle Altın Postu doğrudan ele geçirmeye karar verdi. Yine Medea'nın yardımı ve büyülerini sayesinde Iason, altın postu ele geçirerek Argo Gemisi'ne geri döndü. Peşlerinden gelen Kolkhis Kralına rağmen Argo Gemi hızla açılarak Yunanistan'a doğru yol aldı.

Altın Postun kendisi büyü olarak kabul edilmiştir. Onun değeri, önceki metallerin değerinden ve ona benzeyen altın objelerden çok daha fazladır. Kökeni tamamen olağanüstüdür. Çünkü bu post, genç Phrixus ve Helle'yi kurtarmak için, Zeus tarafından, Teselya'ya gönderilen altın bir koçun postuydu. Bu, Kolkhis'teki güvenliği sağlamaya

⁴⁷⁶ Agizza 2006, 262.

⁴⁷⁷ Apoll. Rhod. Argon., I. 25; Hamilton 1989, 117.

⁴⁷⁸ Hdt., VII. 193; Apoll. Rhod. Argon., I. 5.; Diog. Laert., I. 3.

⁴⁷⁹ Detaylı bilgi için bkz. Lordkipanidze 2001b.

⁴⁸⁰ Agizza 2006, 270-1.

yönelik olarak, Phrixus ve Helle'nin, Teselya'dan bindikleri uçan bir koçtu. Fakat Helle, ismini ondan olan Helespont'un sularına düştüğü için, sadece, Phrixus gelebilmiştir. Phrixus'un oğulları tarafından Chalciopie adı verilmiş olan Kral Aeetes'in kızıyla evlendiği, Kolkhis'te var olduğu kabul edilmiştir. Altın Postu, Aeetes'e kurban etmiştir. Aeetes efsane postu korumuştur. Phrixus'un hikâyesi sömürgecilik süreciyle tam uyum sağlayan bir düşünce modelinden oluşmakta olup Yunan Kolonizasyonu ile doğrudan ilişkilidir. En azından, sömürge sürecinde yer almış olan bu insanların bazıları, Phrixus gibi, ülkedeki tehlikeden kaçarak, yerli bir kadınla evlenip çocuk sahibi olmayı ve uzak bir ülkede yeni bir hayat kurmayı düşündükleri için böyle bir yol takip etmişlerdir. Gördüğümüz gibi burada, her Yunan sömürgecisinin Argonot olduğu gibi bir anlam vardır. Argonotlar'ın atası, bu uzak ülkede yerleşmiş olan Phrixus, Yunan sömürge faaliyetinin bir arketipi (ilk örneği) değildir.⁴⁸¹

Özellikle, başta İskenderiye'deki olmak üzere, Hellenistik krallık sarayları, kralların iktidarlarını meşru hale getirmeye ve doğrulamaya çalıştıklarından ve sahip oldukları emperyal ihtiraslarından dolayı, bu efsaneyi desteklemişlerdir.⁴⁸²

Üstelik, efsane içindeki konuda krallık, çok fazla sembolize edilmektedir. Özellikle, postun kendisi krallığın sembolüdür. Aeetes için, postun özel bir önemi vardı. Bir kâhin onu, sadece postu tuttuğu sürece krallığını kaybetmeyeceği şeklinde uyarmıştı.⁴⁸³ Aynı zamanda efsane, kuruluş efsanelerine de benzemektedir: Altın koçun kendisi, hayvanların rehberlik ettiği, bu gibi efsanelerin tekrar eden özelliğinin bir örneğidir. Bu, kurucusunu yeni ülkeye getiren ve orada kurban edilebilen doğa üstü bir hayvanın rehberliğidir. Bu efsanede koç, çok üstün bir rehberdir. Özellikle, olayların akışını yönlendirir. Bu koç, ekseriya her gün rastlanan türden olsa da, istisnai bir görünüm ve diğer özel vasıflara sahiptir. Onun işlevi kısmen kuruluş işlevidir. Hellespont adının varlığı ve Phrixus'un yerleşimi bunun en büyük örneğidir.⁴⁸⁴

Daha sonra, diğer hayvanlar gibi, koyun sürüleri, onların anlamlandırıldıkları ülke ile birlikte, zenginliğin temel bir kriteri olmuşlardır. Aynı zamanda, diğer metaller gibi, altın da zenginliği çağrıştırmaktadır. Altın Post, zenginliğin bu iki biçimini birleştirmiş olup, istisnai

⁴⁸¹ Braund 1994, 21-2.

⁴⁸² Hunter 1993, 152.

⁴⁸³ Diod. Sic., IV.47.2.

⁴⁸⁴ Wilkins 1993, 118.

bir zenginlik oluşturmıştır. Tüm bu efsanevi yönü ve zenginlik sembolü oluşu ile kutsal bir konuma ulaşan koçlar, Kolkhis'te bu özelliklerinden dolayı kurban edilmemektedirler.⁴⁸⁵

Altın posta sahip olmak, sadece basit bir zenginlik değil, aynı zamanda doğa üstü bir güce sahip olmaktır. Bu güç, hükümdarların en yücesi ve hükümdarların sahip oldukları gücün de nihai kaynağı olan Zeus'tan geliyordu. Altın Post, doğa üstü gücü, krallığı ve refahı çağrıştıran, dönemin en önemli mitolojik karakteri olmuştur.⁴⁸⁶

Bununla beraber, Antik Çağ boyunca Altın Post Efsanesi rasyonelleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu noktada efsaneden daha az gerçekçiliği olan ifadeler ortaya atılmıştır Mesela; hikayedeki uçan koçun başının, Phrixus'u Kolkhis'e taşıyan geminin baş tarafı olduğu ortaya atılmış, Helle'nin denize düşmesi, yolculuk esnasında kendisi güvertenin üzerindeyken, onu denizin tutmasına bağlanmıştır.⁴⁸⁷ Bir diğer rasyonelleştirme çabası da, Phrixus'u üvey annesinin baskısından kurtaran ve ona Kolkhis'e kadar eşlik eden Phrixus'un eğitmeninin ismi olan Krios (koç) üzerinden yapılmıştır. O görüşe göre post, bahtsız Krios'un yüzülmüş derisiydi. Çünkü ilk Kolkhisliler yabancıların derisini yüzerek deriyi korurlardı. Aeetes'in tahtı, postun kaybedilmemesine bağlı olduğu için, Krios'un derisi, Aeetes'in etrafındaki koruyucuların (Iason'un zapt etmesi istenen) onun değerini anlamasını sağlamak amacıyla altınla kaplanmıştı. Bu arada, Iason'un hakim olmasının istendiği, ağızlarından ateş saçan boğalar, "Tauri" olarak, bu boğaların lideri olan ve postu koruyan yılan da "Dracon" olarak adlandırılmıştır.⁴⁸⁸

Bu ve benzer açıklamalara oranla, farklı ve analitik değer taşıyan başka bir varsayım; Altın post efsanesinin, Kafkas Dağları'nın derelerinde, altın kazanmak için kullanılan yöntemden büyüyerek geliştiği şeklindedir.⁴⁸⁹ Burada; Kafkas Halkları'nın, koyun postlarını, suya koydukları tahtalara sıkıştırdıkları ve bu sayede dereden akan altın zerreciklerinin tahtalara sıkıştırılmış olan postların üzerinde biriktiği anlatılmakta, daha sonra da bu altın zerreciklerinin toplanarak bir araya getirildiği söylenmektedir. Son yıllarda Svaneti Bölgesi'nde yapılan antropolojik araştırmalar, bu uygulamanın yakın zamanlara kadar devam ettiğini ortaya koymuştur. Ancak buna rağmen, Altın Post Efsanesi'nin kökeninin, bu önermenin içerisine yerleştirilmesinin bilimsel bir dayanağı yoktur. Çünkü; Kolkhis altınının varlığı, yoğun olarak, M.Ö. V. yüzyıla kadar gitmektedir. Efsanenin yaşandığı dönemdeki

⁴⁸⁵ Braund 1994, 22-3.

⁴⁸⁶ Braund 1994, 23.

⁴⁸⁷ Tac. Ann., 6.34.

⁴⁸⁸ App. Rhod. Argon., IV. 119.

⁴⁸⁹ Strab., XI. 2. 19.

altın varlığı ile ilgili olarak, herhangi bir veri bulunmamaktadır. Hatta, M.Ö. VII. yüzyıldan önce, altının varlığına ilişkin nerdeyse hiçbir iz yoktur.⁴⁹⁰

Efsanenin benzer versiyonları ile ilgili bir görüşte ise, dünyanın dairesel olduğu fikriyle uyumlu bir şekilde, Kolkhis'in altın postunun, güneyde Libya'da veya batıda İspanya'da bir karşılığının olduğu vurgulanmaktadır. Yani, tıpkı altın post gibi, İspanya'da, Hesperides'in altın elmaları, bir ağaca konulmuşlar ve korkunç bir yılan tarafından savunulmuşlardır. Yaşlı Philotratos, yılanların altın seven yapısını açıklamak için, bu hikayedeki altından elmalar ile Kolkhis'teki altın postu bir araya getirmiştir.⁴⁹¹

4.2. KOLKHİSTE YUNAN KÜLTÜRÜNÜN ETKİLERİ

Antik dünya ile Kolkhis arasındaki düzenli ilişkinin başlangıcı, Yunan Kolonileri'nin Karadeniz Sahilleri'ne geldiği döneme rastlamaktadır. Yunanlılar tarafından yapılan Kolkhis Sahilleri'ndeki kolonizasyon çok karışıktır. Ayrıca konu ile ilgili yazılı kaynaklar kısıtlıdır. Epigrafik anıtların neredeyse tamamen yok olması ve yetersiz arkeolojik araştırmalar da bu durumun nedenlerindendir.⁴⁹²

Kolkhis Bölgesi, elverişli iklimi, bol madenleri ve tabiat güzellikleriyle Yunan âleminde daima bir düş ve zenginlik ülkesi olarak kabul edilmiştir.⁴⁹³ Kolkhis Toprakları'ndaki Yunan Yerleşimi'nin varlığı Antik yazarlar tarafından da onaylanmaktadır.⁴⁹⁴ Bununla birlikte, bu yazarlar, Karadeniz'in doğu kıyısında yer alan Yunan Yerleşimleri'ni sadece isimlendirmişlerdir. (bazen de polis olarak adlandırmışlardır) Bu yerleşimlerin politik, sosyal ve ekonomik statüleri, yerli sakinler ile olan ilişkileri hakkında herhangi bir bilgi vermemişlerdir. Yine de, bu yetersiz ve eksik verilere rağmen, daha sonra gelen modern yazarlar, Kolkhis'teki Yunan Yerleşimleri'ni sadece Yunan Şehirleri ve kolonileri (polisler) olarak görmüşlerdir.⁴⁹⁵ Birbirlerine benzerlik gösteren, sayısı çok fazla olan bu yerleşmeler, Yunan Kolonizasyonu esnasında Karadeniz'in kuzey, batı ve güneydoğu kıyılarında var olmuşlardır. Bununla birlikte Kolkhis Bölgesi'nde son yıllarda elde edilen arkeolojik malzeme, Kolkhis'teki kıyı kasabalarının büyümesi ve gelişmesindeki yerli nüfusun oynadığı öncü rolü kanıtlamaktadır. Kolkhis'teki Yunan Kolonileri'nin ortaya

⁴⁹⁰ Braund 1994, 24.

⁴⁹¹ Imag. Luc., II.17.6.

⁴⁹² Lordkipanidze 1968, 31.

⁴⁹³ Işık 2001, 13.

⁴⁹⁴ Pseudo Scylax, Perip., 81; Arr. Periplus, X.

⁴⁹⁵ Zhebelyev 1953, 71.

çıkışında net farklılıklar dikkat çekmektedir. Bazı araştırmacılar, bu yerleşmelerin yerli halk ile Yunanlılar'dan oluşan karışmış bir nüfus olduklarını düşünmektedirler.⁴⁹⁶

Kolkhis ile Yunan Dünyası arasındaki ilişkileri ve bu bağlantıları açıklamak için, Karadeniz'in doğu kıyısındaki Yunan Yerleşimleri'nin yapısı ve organizasyonu hakkında kesin bir fikre sahip olmak hayati derecede önemlidir. Bunun yanı sıra, halkın maddi ve manevi kültürü de bilinmelidir.

M.Ö. VIII-VI. yüzyıl arasında, Yunan nüfusunun bir kısmı, Antik Yunan Toplumu'nun gelişimindeki sıçrama yüzünden göç etmeye zorlanmıştır. Bu duruma sebep olarak; gelişmemiş üretici güçler ile soy ve politik eksenli sınıflar arasındaki çetin mücadele gösterilebilir. Yine de bu durumun kendi başına Yunan Kolonileşme siyasetiyle ilgisi yoktur.⁴⁹⁷

Sorunun diğer yönü, Yunan Kolonileri'nin kuruluşundaki ilerleyiştir. Bu ilerleme, öncelikle, bütün Karadeniz Kıyısı üzerinde standart değildir. İlerleme ve gelişim, çeşitli yollarla gerçekleşmiş olup, Yunan Kolonileri'nin kurulduğu esnada ya da daha önceki dönemlerde, bölgede geçerli olan şartlara bağlıdır. Yunan Yerleşimleri'nin ortaya çıkmasından önce, Karadeniz Sahili'ndeki en eski yerli halkın uygarlaşması, standart bir çizgide değildir. Çünkü buradaki kabileler, farklı etnik kimliklere sahiplerdi. Ayrıca elde ettikleri sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimlerin ölçütleri farklı idi. En başından beri, Yunan Yerleşimciler çok farklı koşullar ile karşılaştılar. Bu nedenle, Karadeniz Sahili'ndeki Yunan Kolonizasyonu'nun, yerel koşulları hesaba katmadan, standart bir ilerleme yaptığını, tek bir kültürel ve tarihi bölge meydana getirdiğini düşünmek zordur. Kolonizasyonla birlikte ortaya çıkan Yunan Şehirleri, kendi ekonomik düzenine sahip, bağımsız şehir devletleri idi. Bu şehirler, çok gelişmiş el yapımı ürünlere ve tarımsal faaliyetlere sahiplerdi. Yerli halkın yüksek kültürel seviyesi, her zaman Yunan Kolonizasyonu için uygun koşullar yaratmadı. Yunan Yerleşmeleri, özerk şekilde yönetilen polisler dönüştü. Sanılanın aksine; verimli tarımsal becerilere ve yüksek standartlı bir el yapımı endüstrisine sahip olan yerleşik bir toplumun var oluşu, Yunan Yerleşimleri'nin gelişimine engel teşkil etmiştir. Bu durum, yerleşimlerin, etraftaki alanlarda yaşayan yerli halkın sömürülmesine dayalı Yunanlı polisler dönüşmesine engel olmuştur. Yunanlılar, Doğu Karadeniz Sahili'nde yeni kolonilere yöneldiğinde, güçlü bir Kolkhis Devleti ile karşılaştı. Bu devlet, geniş bir tarımsal merkezden kent yerleşimlerine dönüştü. M.Ö. I. binyıldaki Kolkhis'in arkeolojik haritası, Kolkhis

⁴⁹⁶ Lomouri 1967, 168-9.

⁴⁹⁷ Lordkipanidze 1968, 31.

Ovası'ndaki halkın yoğunluğunun fazla olduğunu ve özel bir değer taşıdığını kanıtlar niteliktedir. Sahilde bulunan kesim, hem Kalkolitik Çağ'dan hem de Tunç Çağı'ndan itibaren nüfuslanmıştır. M.Ö. II. binyılın ortalarının başlarında, Kolkhis topraklarında, süreklilik arz eden bir gelişimin var olduğu arkeolojik veriler tarafından desteklenmektedir. Bu durum, hem kıyı kesimde, hem de iç kesimde göze çarpar. Kültürel bütünleşme, Geç Tunç Çağı ve Erken Demir Çağı'nda, özellikle de Antik Çağ'da, hala güçlüdür. Kolkhis'in kıyı bölgelerindeki (Batum, Kobuleti, Ureki, Poti, Anaklia, Ochamchire, Sukhumi, Tsikhisdziri, Esheri, Pitsunda) arkeolojik buluntular, Karadeniz'in Yunan Kolonizasyonu esnasında ve öncesinde, sadece tarımsal ve el üretimi (seramik, demir, imalat, dokumacılık) yapmakla yetinmeyen, aynı zamanda da denizle yakın ilişkiler içinde olan (su ürünleri ve tuz damıtımı) yerli halkın varlığını ispatlamaktadır.⁴⁹⁸

M.Ö. VI. yüzyılın son çeyreğinin başlangıcında, Atina kapları Kolkhis'e giriş yapmıştır. M.Ö. V-IV. yüzyıllarda ise, Atina kapları, hem Kolkhis'in kıyı kesimlerinde (Batum, Tsikhisdziri, Kobuleti-Pichvnari, Sukhumi ve çevresi ile Gudauta) hem de iç kesimlerde (Bukistsihe, Vani, Dablagomi, Kutaisi ve civarı ile Sachkhere, Itkhvisi, Brili) yayılım göstermiştir.⁴⁹⁹

M.Ö. V. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Taşoz⁵⁰⁰ kapları Kolkhis'te görülmektedir. Bu durum, muhtemelen Atinalı tüccarlar vasıtasıyla olmuştur. Taşoz amforalarının kırıkları ile birlikte Taşoz küreleri, Batum, Pichvnari, Ochamchire, Sukhumi, Dablagomi, Chognari'de görülmüştür. Ayrıca kilden yapılmış ve yine Taşoz Adası kökenli olması muhtemel, en orijinal Lekythoslar; Kobuleti, Pichvnari, Dablagomi, Brili ve Phasis yöresinde görülmüştür. Sakız Adası şarabı, M.Ö. V-IV. yüzyılda ithal edilmeye devam etmiştir. Bunlar M.Ö. V. yüzyıla ait kalın boyunlu amfora buluntularınca ispatlanmıştır.⁵⁰¹ Kafkasya ile Sakız Adası arasındaki ticaretin varlığını, M.Ö. II. veya I. yüzyıllara tarihlenen bir yazıt da desteklemektedir. Burada; Caucasus'un (Kafkas), Sakız adasında bir kişi ismi olarak da kullanıldığı vurgulanmıştır.⁵⁰²

Yerleşme ve mezarlardaki kazılar, muazzam miktarda objeyi (Çanak-çömlek, süs eşyaları, tarımsal aletler ve silahlar) ortaya çıkarmıştır. Bu objelerin tamamı yerel atölyelerde üretilmişlerdir. Akdeniz kökenli bazı ithal mallar da bulunmuştur. Ancak, lokal olarak

⁴⁹⁸ Lordkipanidze 1968, 32-3.

⁴⁹⁹ Lordkipanidze 1968, 40.

⁵⁰⁰ Yunanistan'da Kavala'ya bağlı bir ada.

⁵⁰¹ Lordkipanidze 1968, 40.

⁵⁰² Braund 1994, 37.

üretmiş Yunan malları, M.Ö. VI-IV. yüzyıl tabakalarında bulunmamaktadır.⁵⁰³ Bulunan Yunan mallarının tamamı ithal edilmiş olup, bir Yunan sömürgesi halini alıp, kültürel özelliklerini yitirmiş ve tamamen Yunanlaşmış bir Kolkhis üretimi değildir. Burada önemli bir ikilem yaşanmaktadır. Bu ikilem; Kolkhis Bölgesi'ndeki kolonilerin politik yapısının, birer ticaret merkezi mi yoksa birer Antik Yunan şehir devleti mi olduğudur.

Edindiğimiz izlenimlere göre; Tunç Çağı'ndan itibaren Kolkhis Bölgesi'nde zaten var olan Yüksek Kolkhis Kültürü, özellikle M.Ö. VI-IV. yüzyıllar arasında yoğun bir etkileşim içerisinde olduğu Yunan Kültürü'nü tamamen taklit etmek yerine, sahip olduğu çok gelişmiş kültürün üzerine bazı yenilikler ilave etmiştir. Bölgenin önemli bir kısmında kolonileşmiş ya da sömürgeleşmiş bir Kolkhis'ten bahsetmek çok da mümkün değildir. Ancak; Phasis, Dioscurias ve Gyneus gibi sahil kentleri koloni olarak tanımlanabilir. Ama bu tanımlama, gerek Karadeniz'de ve gerekse de Akdeniz'de yaşanan Yunan Koloni hareketlerindeki tipik sömürge durumuna düşmüş koloni olarak tanımlanmamalıdır.

Kolkhis'in kıyı şeridinde, kolonizasyon öncesinde, çiftçiliğin yanında zanaatla (seramik, tekstil ve demir üretimi) uğraşan ve deniz ticaretini kullanan yerli halkın ikamet ettiği yerler ve sahip oldukları sosyal statüleri, kolonizasyon esnasında ve sonrasında değişim göstermemiştir.⁵⁰⁴ Bu durum, önceki paragrafta ortaya koymuş olduğumuz fikri desteklemektedir.

Kolkhis Kültürü ile Yunan Kültürü'nün etkileşimi sayesinde, Kolkhis Kültürü içine yeni ögeler de katılmıştır. Bu ögeler kendisini, zanaate dayalı üretim, inşaat işleri, cenaze adetleri, yaşam alışkanlıkları, dil gibi alanlarda göstermiştir. Çoğu araştırmacı, Kolkhis'teki Yunan şehirlerini, ticaret şehirleri olarak görme eğilimindedirler.⁵⁰⁵

Karadeniz'in Kolkhis kıyılarındaki Yunan pazarları, tarih öncesi Kolkhis toplumu ile Antik Dünya arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkilerin, ticari bütünlüğün kurulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Grekoromen kaynaklar, Antik Çağ'da Kolkhis'in ihracatı ile ilgili bilgiler vermektedir. Kolkhis'in metalürjik kaynakları Yunanlılar'ın ilgisini çeken tek zenginlik değildi. Bunlara ilave olarak; gemi ve ev yapımı için gerekli olan kaliteli ve bol miktardaki kereste, yine gemi yapım malzemesi olarak kullanılan kenevir,⁵⁰⁶ mum ve zift de bu ürünlerin içindedir. Kolkhisliler, keresteyi mobilya yapımında kullanılan değerli ahşap

⁵⁰³ Lordkipanidze 1968, 35.

⁵⁰⁴ Lordkipanidze 1979, 130-135.

⁵⁰⁵ Lordkipanidze 1991a, 127.

⁵⁰⁶ Kenevir, iyi esneme özelliğinden dolayı gemi halatı yapımında kullanılan bir üründür.

olarak da ihraç etmişlerdir. Coğrafi şartlar, kereste ihracatını desteklemiştir. Hızlı akan nehirler, kerestelerin kıyı boyunca yüzmesine yardımcı olmuştur.⁵⁰⁷ Kolkhis Kültürü, sağlamış olduğu ününü biraz da bu ürünlere borçluydu.⁵⁰⁸

Buna ilave olarak; daha Herodotos zamanında bile keten büyük bir popülerlik kazanmıştı. Kolkhis keteni, o dönemlerden itibaren, Mısır'ın keteniyle yarışmaktaydı.⁵⁰⁹ Kaliteli ürünü bilen alıcılar, Kolkhis ürünlerini takdir etmekteydiler. Bundan dolayıdır ki; Kolkhis ürünlerinin piyasa değerleri oldukça yüksekti.⁵¹⁰ Ayrıca; Gürcistan'da geniş çapta, yiyecek, aydınlatma ve geleneksel tıpta kullanılan keten yağı da ihraç edilmiştir.⁵¹¹

Bazı araştırmacılar demir ve altının da ihraç edildiğini varsaymaktadırlar. Antik Dönemde, yüksek derecede saygın ve meşhur olan Kolkhis av hayvanı, Aristophanes tarafından ilk kez bahsedilen, daha sonra da Chiloslu Agatharkides (M.Ö. III-II. yüzyılda yaşadığı) tarafından bahsedilen sülündür.⁵¹² Grekoromen yazarlara göre, Antik Dünyada sülün olarak bilinen bu kuş, Phasis'ten getirilmiştir.

Sinope'nin kolonisi olduğu düşünülen Kolkhis; Trapezus (Trabzon), Kotyora (Ordu), Kerasus (Giresun) ve bölgede ki diğer şehirlerin komşuluğundadır. Bu şehirler, doğrudan Kolkhis'e sınır teşkil etmişler ve bir zamanlar, kısmen de olsa Kolkhis Bölgesine dahil olmuşlardır. Sinope'nin isteğiyle, Güney Karadeniz'de, İris (Yeşilırmak) Nehri'nin ağzının doğusunda bulunan maden varlıklarının (gümüş, bakır, kalay, ağırlıklı olarak demir) emniyet altına alınması sağlanmıştır. Antik Yunan yazarları buradaki kabileleri çoğunlukla "Khalybler" olarak isimlendirmişlerdir. Bu topluluk, metal elde etme ile uğraşan ve bu alanda meşhur olan bir topluluktur. Aynı zamanda, çeliğin bulunuşu da onlara atfedilmiştir.⁵¹³ Bu yüzden; Khalybler'in ülkesi, demir üreten ülke olarak adlandırılır.⁵¹⁴

Yerel halk tarafından, ticari alanlar elde etme amacıyla Trapezus, Kerasus, Kotyora ve başka yerleşkeler pazar yeri tarzında kurulmuştur. Sinope, Anadolu'nun iç bölgelerinde bulunan doğal hazinelere erişim sağladıktan sonra, hızla Pontus'un en büyük ticaret merkezlerinden biri haline gelmiştir. Giderek güçlenen ekonomik yapısı ve politik gücü ile Sinope'nin ilgisini, demir bakımından zengin olan Kolkhis'e kaydırması hiç de şaşırtıcı bir

⁵⁰⁷ Lordkipanidze 1968, 38.

⁵⁰⁸ Strab., XI. 2. 17.

⁵⁰⁹ Hdt., II. 105; Xen. Anab., II. 4; Strab., XI. 2. 17.

⁵¹⁰ Lordkipanidze 1979, 151.

⁵¹¹ Lordkipanidze 1968, 38.

⁵¹² Orijinal ismi Phasianus colchicus.

⁵¹³ Maksimova 1958, 26-31.

⁵¹⁴ Aesch. PB., 714.

adım değildir.⁵¹⁵ İşte bu zenginlikten dolayı, İyonyalı (Sinope'den ya da Miletos'tan gelen) yerleşimcilerin Karadeniz'in doğu kıyısına ilgi göstermeleri ve burada yerleşim yerleri kurmaları tesadüf olarak görülmemelidir.

Yunanistan'ın güney kesimlerindeki ticaret ve zanaat merkezlerinin, Antik dünya ve Kolkhis ile kurmuş oldukları ekonomik ilişkiler oldukça canlıydı. Kolkhis'in özellikle kıyıdaki yerleşmelerinde, Doğu Yunan etkili boyalı seramik gruplarının varlığı tespit edilmiştir. Bunların başlıcaları; İyon kökenli şerit seramik, Rodos-İyon kökenli seramik (rozet süsleri ile içki kapları) ve Antik Yunan vazo grubundan az sayıdaki örneklerdir.⁵¹⁶

M.Ö. V. yüzyılda, Yunan Dünyası ile Kolkhis arasındaki ticari ilişkilerde bir azalma görülmüştür. Bu azalmanın nedeni, Yunan-Pers Savaşları'dır. Bu yüzyılın yetmişli yıllarından sonra, Yunan Dünyası ile Kolkhis arasındaki ticaret yeniden canlanmıştır. Bu durum M.Ö. IV. yüzyılın son çeyreğine kadar devam etmiştir. Bu zamanlarda Emporion (Pazar) düzeyinde organize olmuş ticari yerleşkeler oluşturulmuştur. Günümüzdeki Kobuleti Bölgesi'nde yer alan Pichvnari'de böyle bir örnek mevcuttur. Bu bölgede yer alan mezarların çoğu kesinlikle yerli halka ait olup eşyalarıyla birlikte defin söz konusudur. Mezarlarda; seramikler, altın ve gümüş takılar ile Kolkhis sikkeleri mevcuttur. Bunların yanı sıra, Yunan mezarları da tespit edilmiştir. Çoğu güneye bakan mezarların bazılarında demir çiviler bulunmaktadır. Bu çivilerin varlığı, mezarlarda dikdörtgen biçimli tahta tabutların bulunduğunun göstergesidir. Buna ilave olarak; yakarak gömme geleneğinin doğal sonucu olarak urne tipi mezarlar da görülmektedir. Cenaze törenlerinin yapıldığı alanlar bile iyi durumdadır. Mezar envânterlerinde genelde; tunç aynalar, Kalathos Vazoları, elekler, kazıma bıçakları, sürahiler, gümüş bardaklar, altın ve gümüş takılar, Pantikape (Pendik) asıllı sikkeler görülmektedir. Bireysel mezarlarda ise Sakız Adası'ndan ve Taşoz'dan gelen amforalar bulunmaktadır. Seramik türü olarak ise özellikle çok sayıda ve çeşitte Attika asıllı Yunan seramiklerine bu mezarlarda rastlanılmaktadır.⁵¹⁷

M.Ö. V. yüzyılın ortasından itibaren Kolkhis'de, M.Ö. VI. yüzyılda görülen İyon ithalatının aksine, büyük miktarlarda Attika ürünleri ticaretteki ön plana çıkan ithal ürünlerdir. Atinalı tüccarlar, Kolkhis'e çok nadir bile olsa boyalı ve yüksek kalitede seramikler getirmiyorlardı. Buraya ağırlıklı olarak, Attika seramik atölyelerinden gelen seri üretimler, günlük kullanım için çanak çömlekler ve siyah boyalı eşyalar ithal edilmiştir. Ayrıca bu

⁵¹⁵ Gjelishvili 1964; Lordkipanidze 1991a, 129.

⁵¹⁶ Lordkipanidze 1991a, 129.

⁵¹⁷ Kakhidze 1975, 60-5.

eşyalar, çeşit olarak da çok basit ve tek düzelerdi. Bunlar ağırlıklı olarak; Kylike kapları, Skyphoiler (Herakles bardağı), Lekythoiler (Zeytinyağı kapları) ve Herakles bardakları olup orta büyüklükte, basit ve monotonlardı. Büyük Hydria gibi kaplar ve çömlekler oransal olarak daha azdır. Aynı zamanda, sanatsal değeri olan kırmızı şekilli vazolar da nadir bulgulardandır. Az da olsa Terrakota (pişmiş toprak objeleri), toreurik (Metalin işlenmesiyle yapılan sanat) ve kakma ürünler, bunların yanı sıra güzel boyanmış seramikler vardır.⁵¹⁸

M.Ö. V-IV. yüzyılda, Attika asıllı seramikler, Kolkhis'in nerdeyse her yerine yayılmıştı.⁵¹⁹ Kıyı kesimler başta olmak üzere, iç kesimlere hatta dağlık kesimlerde bile görülmekteydiler.⁵²⁰ Kentsel yerleşim yerlerinde, ya da yerel aristokrasiye ait mezarlıklarda, çok zengin mezarlar vardır. Ayrıca Attika seramiğin yanında, Kolkhis'de M.Ö. V-IV. yüzyılda, yüksek kaliteli Yunan Şarabı ve yoğun bir şekilde zeytinyağı ithalatı da yapılmaya devam edilmiştir. M.Ö. VI. yüzyılda, Kolkhis'in iç bölgelerinde, Yunan amforalar çok fazla değildi, M.Ö. V-IV. yüzyılda bu oranda artış görüldü. M.Ö. IV. yüzyılın ortasından itibaren ise ağırlıklı olarak yerli üretim amforalar görüldü.

Kolkhis ve Karadeniz'deki bölgelerde, M.Ö. V-IV. yüzyılda, özellikle Attika kökenli deniz birliğinin merkezlerinden gelen amforalar yayılım göstermişti. Özellikle de Atina'nın ayrıcalıklı müttefiklerinden olan Sakız Adası'ndan yayılmıştır. M.Ö. V. yüzyılın ikinci yarısında, Kolkhis'e Taşoz'dan da, başta amforalar olmak üzere ithalat yapılmıştır. Bu durum, Atina-Karadeniz ticaretinin gelişmesiyle bağlantılıdır. Muhtemelen tek tük Mısır ve Suriye kökenli ürünler de görülmüştür. Ama Attika seramiği ile birlikte Fenike kökenli Balsamarium vazolarına da rastlanır.⁵²¹ Kolkhis'in Yunan dünyasıyla olan ticari ilişkileri, ülkenin ekonomik ve siyasi tarihinde büyük bir rol oynamış; ilk kez M.Ö. VI. yüzyılda, Kolkhis'e ithalat yapılmıştır.⁵²²

Köle ticareti ile ilgili olarak daha önceki bölümlerde bahsetmiş olduğumuz Abhaza kölelerine ilave olarak; Xenophon'un ordusunda Makron orijinli bir kölenin var olduğu kesindir.⁵²³ Atina'da, M.Ö. 415-414 yıllarında yapılan bir duruşma ile ilgili yazıtta bu köleden

⁵¹⁸ Lordkipanidze 1991a, 130.

⁵¹⁹ Lordkipanidze 2000, 30.

⁵²⁰ Nadiradze 1975, 141.

⁵²¹ Lordkipanidze 1991a, 131.

⁵²² Lordkipanidze 2000, 30.

⁵²³ Xen. Anab., IV. 8. 4.

bahsedilmektedir. Bu yazıttan öğrenildiği kadarıyla; Kolkhisli köle 153 drahmi değerindedir.⁵²⁴

Antik Dünya ile Kolkhis arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin ilk aşamalarında, aktif kısım, Doğu Yunan (İyon) imalatı ve tartışma götürmez ticaret merkezleridir. M.Ö. VI. yüzyılın ilk yarısında, böylesi ilişkiler seyrekler. M.Ö. VI. yüzyılın ortasından itibaren, özellikle de son döneminde, Antik Dünya'dan Kolkhis'e ithal edilen mallar önemli derecede yoğunlaşmıştır. Dikkat edilmesi gereken nokta; M.Ö. VI. yüzyılda, ithal edilen malların çoğunlukla sahil bölgelerinden (Phasis Şehrinden, Rioni ve Qvirila Nehirleri aracılığı ile) iç bölgelere yayılım göstermiş olmasıdır. M.Ö. VI. yüzyıla ait ithal edilmiş mal buluntuları, Kolkhis'in kuzeybatı kesiminde seyrekler. Eğer bu durum tesadüf değilse, Kuzeybatı Kolkhis nüfusu ile Yunanlılar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler daha sonra (M.Ö. VI. yüzyılın sonu ve M.Ö. V. yüzyılın başı) gelişmiştir. İyon üretim ve ticaret merkezleri, Kolkhisle olan ticarete önemli bir rol oynamıştır. Kolkhis'in sözü edilen Doğu Yunan kökenli arkeolojik malzeme grupları içerisinde; boyalı seramikler; şerit astarlı İyon kapları (Batum, Phasis civarı ve Tsikhisdziri), Rhodo-İyon tipi kaplar (Yalnızca Phasis'te görülen) ve az miktarda Phycelure Grubu (Avlevi Bölgesi'nde) bulunmaktadır. Kilin durumuna bakıldığında, kaplar, Rodos, Samos ve diğer bilinmeyen merkezlerde üretilmiştir. Miletos'un bu kapların ihracatında aracı vasıtası gördüğü çok muhtemeldir. M.Ö. VI. yüzyılın son döneminde, İyon ithal malları, Phasis'ten daha öteye, Kolkhis'in iç kesimlerine ve hatta Doğu Gürcistan'a (İberia) kadar ulaşmıştır. Çoğu M.Ö. VI. yüzyıla tarihlenen İyon kökenli konik dipli amforalar, Kolkhis kıyısındaki yerleşmelerde bulunmuştur. Çok sık görülen Sakız ve Midilli Adası kökenli amforalar, M.Ö. VI-V. yüzyıla tarihlenmekte olup, Kolkhis'in iç kesimlerinde (Vani, Dablagomi) de yayılım alanı bulmuşlardır.⁵²⁵

Phasis Kenti'nde, Simagre Köyü'nde (M.Ö. VI-V. yüzyıla tarihlenen) yapılan kazılarda bir grup amfora bulunmuştur. Bu amfora kırıkları, M.Ö. VI-V. yüzyıllarda Karadeniz'in kuzey kesimlerinde yaygın olan bir amfora tipidir. Bu amfora, Olbia'da M.Ö. VI. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bir mezarda zarar görmemiş şekilde ele geçen amfora ile benzerdir. Bu amforalar "Protothasean" olarak adlandırılmıştır. Yunan ticaret merkezleri vasıtasıyla Kolkhis, Mısır ve Suriye kökenli imalat ve ticaret merkezleri ile olan ticari

⁵²⁴ Lordkipanidze 1968, 39.

⁵²⁵ Aynı Yer.

ilişkilerini sürdürdü. Bu ticarete; renkli cam kolyeler, polikrom (çok renkli) camlar, Fenike orijinli unguentaria (kokukapları) ve diğer ürünler ithal edilmiştir.⁵²⁶

M.Ö. VI. yüzyılda, Kuzey Karadeniz sahili ile Kolkhis arasındaki ticari ilişkiler kurulmuştur. Kolkhis seramiği sıklıkla, Panticapaeum'daki kültür tabakalarında görülmektedir.⁵²⁷ Kolkhis pithosları ve Kolkhidki adı verilen gümüş sikkeler “nymphaeum”larda⁵²⁸ görülmüştür.⁵²⁹

Özetle; M.Ö. VI-IV. yüzyıllar arasında, Antik Dünya ile Kolkhis arasında canlı bir ticari ilişki yaşanmış olmalıdır. Burada iki temel dönem dikkat çekicidir. Bunlardan ilki, M.Ö. VI. yüzyıldır (özellikle de ikinci yarısında). Bu dönem aynı zamanda, Doğu Yunan ticaret merkezlerinin başrolde olduğu zamana rastlar. M.Ö. Erken V. yüzyılda, ticaret azalmış gibi görülmektedir. Ancak; yüzyılın sonlarıyla birlikte Yunan Dünyası ile Kolkhis arasındaki ticari ilişki yeniden artmıştır. Bu durum, neredeyse M.Ö. IV. yüzyılın son çeyreğine kadar devam etmiştir. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz dönemlerin ikincisinde, Atina hâkim konumda idi. Kolkhis'teki Atina ithalatını, çoğunlukla, çanak-çömlek olarak imâl edilmiş mallar oluşturmaktaydı. Buna ilave olarak; çok kaliteli şaraplar, zeytinyağı ve parfümler de vardı. Muhtemeldir ki, Antik Dünya ile Kolkhis arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler hiçbir zaman Antik Dünya ve Karadeniz'deki diğer bölgeler kadar yoğun olmamıştır. Kuzey Karadeniz kıyısındaki Bosporan Krallığı, M.Ö. IV. yüzyılda Akdeniz pazarındaki en temel mısır tedarikçilerinden biri olmuştur.⁵³⁰

Antik dünya ile Kolkhis arasındaki ilişkiler Yunan Literatürüne yansımıştır. Tarihi literatür, Kolkhis hakkında bilgiler içermektedir. Kolkhis halkı, Yunan yazarlara göre seçkin bir yerde hayatlarını sürdürmüşlerdir. Erken dönemdeki karşılıklı ilişkiler, M.Ö. VIII. ve VII. yüzyıl Epik Yunan Literatüründe, çok geniş ölçüde yaygınlığa ulaşmış Argonot Efsanesi'nde yansıtılmıştır. (“Cyclic” efsanevi denilen destanlar; Hesiodos, Corinthli Eumelos, Naupaktian⁵³¹ Destanları, Epimenides) İlginç ve bir o kadar da can alıcı gerçek ise, önceki bölümlerde vurguladığımız gibi, Kolkhis Ülkesi'nden ilk bahseden M.Ö. VIII. yüzyılın epik

⁵²⁶ Lordkipanidze 1968, 40.

⁵²⁷ Kimmer Boğazı'nın batısında bulunan ve Mithridat Dağı'nın üstüne Miletoslular tarafından inşa edilmiş şehir. M.Ö. VII. yüzyılın sonları ile M.Ö. VI. yüzyılın başında kurulmuştur.

⁵²⁸ Yunan ve Roma mimarisinde görülen anıtsal çeşme yapılarına verilen isim.

⁵²⁹ Skudnova 1952, 72.

⁵³⁰ Lordkipanidze 1968, 41.

⁵³¹ Eskiçağ Yunan Literatürü'nde kayıp bir şiir.

şairi Eumelos'tur.⁵³² Bu dönemde Hesiodos da Phasis'i en büyük nehir olarak adlandırmıştır.⁵³³

M.Ö. VI. yüzyılda, Kolkhis ile ilgili bazı bilgileri Yunan kronikçiler vermişlerdir (Miletoslu Hecataeus, Argolu Acusilaeus, Leroslu Pherekides). Mitlerle birlikte (çoğu Argonotlarla ilgili olan) kronikçi yazarlar (özellikle de Miletoslu Hecataeus) Kolkhis Popülasyonu'nun etnik görüntüsü, kasabalar, limanlar ve yerleşim yerleri ile kabileler hakkında tanımlamalarda bulunmuştur. M.Ö. IV. yüzyılda yaşamış Caryandalı Scylax da, Periples'te benzer bilgilere yer vermiştir.⁵³⁴

Herodotos, Kolkhis ile ilgili bir tanımlama yapabilmek için kayada değer bir zaman harcamıştır. Özellikle, Kolkhisliler'in orijinleri ile ilgilenmiştir. Herodotos tarafından ortaya atılan veriler, Hippocrates'e atfedilen bir çalışmadaki detaylandırılmış tanımlarla tamamlanmıştır. Bu bilgiler Yunanlılar'ın bölge ile ilgili detaylı bilgilere sahip olduklarını göstermektedir.⁵³⁵

Bazı tarihi, etnografik ve coğrafik bilgiler Xenophon'un yazılarında da bulunmaktadır.⁵³⁶ Aristotles de daha sonra, çalışmalarında bölge ile ilgili bilgiler vermiştir.⁵³⁷

M.Ö. VI-V-IV. yüzyıllarda, Kolkhis dünyasına yoğun bir ilgi gösterilmiştir. Özellikle de Yunan Literatürü'ndeki Kolkhis mitleri, oldukça ilgi çekici olmuştur. Bu mitler, hem düz yazı hem de çoğunlukla şiir olarak yansıtılmışlardır. (Mimnermos, Pindarus, Anacreon, Simonides, Antimachos) Bunlara ilave olarak Kolkhis, Atina Draması'nda da kendine yer edinmiştir (Aeschylus, Sophocles, Euripidies, Aristophanes v.b.).⁵³⁸

M.Ö. V-IV. yüzyılda, Argonotlar Efsanesi Yunan Sanatı'nda büyük bir popolarite kazandı. (heykel, rölyef ve boyalı seramik). İlginç bir gerçek de Medea figürünün sıklıkla vazoların üzerinde bulunmasıdır.⁵³⁹ Yunan vazoları da literatürde bulunmayan altın postun izini arama sahneleri ile dekore edilmiştir. Atinalı kırmızı figürlü bir vazo, Douris'e⁵⁴⁰

⁵³² Paus., II. 3. 11.

⁵³³ Hes. Theog., 337-340.

⁵³⁴ Lordkipanidze 1968, 41.

⁵³⁵ Hp. Aer., 15.

⁵³⁶ Xen. Anab., V. 6. 36-37.

⁵³⁷ Aristot. Pol., VII, 2, 6; VIII, 4, 4; Historia. Animalium, II. 21. 7; V. 22. 8; Meteo., I. 17; I. 13.

⁵³⁸ Lordkipanidze 1968, 42.

⁵³⁹ Shefton 1959, 160-1.

⁵⁴⁰ Atinalı kırmızı figürlü vazo sanatçısı.

atfedilmiştir. Burada, Altın postu koruyan ejderhanın ağzı içinde olan Iason'un bir resmi vardır.⁵⁴¹

Miken Çağı kökenli Argonotlar efsanesi, çoğunlukla Yunanlılar'ın Kolkhis'e olan yolculuğuna atfedilmiş bir mittir. Yunan edebiyatında ve sanatında çok popüler olmuştur. Bu gerçek, şüphesiz bir yansıma ve aynı zamanda güçlü bir bağlantı örneğidir. M.Ö. VI-IV. yüzyıllar arasında, Antik Dünya ile Kolkhis arasındaki yakın bağları göstermektedir. Şimdi bile Yunan dünyasında çok popüler bir mittir. Yunan mitleri ve efsaneleri Hellenler'in kahramanlık efsanelerini aktarmaktadır (başarılı savaşlar, diğer ülkelerin fetihleri, şehirlerin kuruluşları, katliamlar v.b.). Argonotlar Efsanesinde; Yunanlılar, Kolkhis'te başardıkları destansı eylemlerle övünmemişlerdir. Bu alışılmış olan gelenekten farklılık gösterir. Mitte; Kolkhis Prensesi Meda'nın yardımı olmaksızın başarının elde edilememiş oluşu, Yunan kahramanların ve onların liderleri Iason'un, Kolkhis Kralı Aeetes'in belirlediği şartı sağlayamadıkları belirtilmektedir. Dahası; Argonotlar, kallesçe, Kolkhis Prensi Absythes'i katletmişlerdir. Yine de Argonotlar Efsanesi muhtemelen Troy Savaşı ile birlikte⁵⁴² en meşhur Yunan Destanı'dır.

Tüm bunlara ilave olarak; şehirleşme modeline sahip yerleşme temelli, gelişmiş bir el sanatları endüstrisi olan, kendi para birimini kullanan, sadece tarım ve el sanatları üretimi yapmakla yetinmeyip aynı zamanda deniz ve denizden elde ettiği ekonomik kazanımları da kullanan ve çoğunlukla ülkenin sahil kesiminde yaşayan bir nüfusa sahip Kolkhis Devleti'nin varlığı, bölgedeki Yunan Kolonileri'nin büyümesinde önemli bir engel oluşturmuştur. Kendi ekonomik ilkelerine sahip, bağımsız ve özerk polisler, yerli nüfusun sömürülmesi üzerine kurulduğu için zaten var olan bir gelişmişlik düzeyi bu amaca tam olarak ulaşılmasına engel teşkil etmiştir.⁵⁴³

Eğer en erken Yunan çanak-çömleği, Kolkhis'e M.Ö. VII. yüzyılın sonunda ulaşmışsa, en eski Yunanlılar bölgeye daha erken gelmiş olabilirler. Kolkhis'in, Ege'den nispi uzaklığı, Yunanlılar'ın Karadeniz'e, kendilerine mesafe olarak daha yakın olan yerlere oranla daha geç geldikleri düşüncesini desteklemez. Gerçekten de, Trapezus'un kuruluş süreci, Karadeniz'deki en erken sömürge faaliyetinin, Karadeniz'in doğu kıyılarında bulunmuş olabileceğini belirtmektedir. Sıklıkla gözlemlendiği gibi, uzaklık, Yunan sömürgecilik

⁵⁴¹ Pfuhl 1923, 511.

⁵⁴² Lordkipanidze 1968, 42.

⁵⁴³ Lordkipanidze 1968, 33.

faaliyetinin yayılmasında belirleyici bir faktör değildi. Pithecusae⁵⁴⁴ ve Cumae,⁵⁴⁵ Yunanistan'dan daha uzak bir mesafede olmalarına rağmen, diğer Yunan Sömürgeleri'nin arasında görülmüşlerdir.⁵⁴⁶ Kolkhis'te bilinen tüm sömürgeler, bölgenin ana yolu olan Karadeniz'e yakın kesimlere yerleştirilmişlerdir. Onlar, aynı zamanda, derin iç karalara ulaşarak ve taze su sağlayarak, büyük nehirlerin ağızlarına veya yakınlarına da kurulmuşlardır.⁵⁴⁷

Yunan Altın Post Efsanesi'nde yansıtılan, Karadeniz'in doğu ve güneydoğusuna yapılan ilk yolculuğun yapıldığı esnada, Kolkhis Kabileleri çoktan güçlü bir ittifak oluşturmuşlardır. Bu dönemde, oldukça ileri bir düzeyde olan Kolkhis Tunç Kültürü oluşmuştu.⁵⁴⁸

Bilindiği gibi, M.Ö. II. binyılın ikinci yarısı, Yunan toplumunun en yüksek düzeyde olgunlaştığı bir dönemdir. Yunanca yazılmış olan Miken kaynakları, bu noktada yeterli kanıtlar sağlamaktadırlar. En son arkeolojik buluntular, yüksek düzeyde bir medeniyeti, son derece gelişmiş ve çeşitlilik arz eden endüstrileri, hareketli bir ticari ağ ile denizciliği ortaya çıkarmaktadır. Çok sayıda keramik buluntuları, yakın ticari ilişkileri izlemeye olanak sağlamaktadır. Bu ilişkiler; yalnızca Erken Yunanlılar'ın güneydeki topraklarla ve Akdeniz'in batı kıyıları ile değil aynı zamanda Anadolu'yu da içine alan kuzeybatı kesimlerle⁵⁴⁹ ve özellikle de Karadeniz yolu üzerinde bulunan Troy ile de kurulmuştur.⁵⁵⁰

Ticaretin yanı sıra, korsanların yaptığı seferler, Eski Yunanlılar'ın yaşamında belirli bir rol oynadı.⁵⁵¹ Eratosthenes⁵⁵² tarafından desteklenen ve Strabon tarafından sürdürülen bilgilerde; Eskiçağda, Karadeniz kıyılarında, pek çok keşif ve ticari amaçlı gezi yapıldığına ilişkin doğrudan bulgular mevcuttur.⁵⁵³ Eskiçağ geleneğine göre, Argonotlar'ın seyahatleri bu gezilerden bir tanesidir. Homeros'un Odyssiası'nda Argonotlar için imada bulunulmuş ve Kolkhis Kralı Aietes'ten,⁵⁵⁴ Aia Adası'ndan,⁵⁵⁵ Argonotlar'ın liderinden⁵⁵⁶ bahsedilmiştir.

⁵⁴⁴ Napoli'nin güneybatısında yer alan bir koloni.

⁵⁴⁵ Napoli'nin batısında yer alan bir koloni.

⁵⁴⁶ Graham 1971, 43.

⁵⁴⁷ Morel 1983, 129.

⁵⁴⁸ Lordkipanidze 1968, 16.

⁵⁴⁹ Mellink 1956, 379.

⁵⁵⁰ Blegen 1956, 433.

⁵⁵¹ Thuc., I. 7.

⁵⁵² Coğrafya kelimesini "geography" ilk kullanan ve bu bilimin temelini atan kişi.

⁵⁵³ Strab., I. 3. 2.

⁵⁵⁴ Hom., Od., X, 137; XII, 70.

⁵⁵⁵ Hom., Od., X, 135; XI, 70; XII, 3.

⁵⁵⁶ Hom., Od., XII, 72.

Kabul edildiği kadarıyla Altın Post'u arama çalışması Troy Savaşı'ndan önce M.Ö. XIII. Yüzyılın 40'lı yıllarında yapılmıştır. Tabi bu noktada, Troy Savaşı'nın tarihi ile ilgili olarak iki farklı görüş dikkat çekicidir. Bunlardan ilki; savaşın M.Ö. XIII. yüzyılın başlarında yapıldığı görüşü iken ⁵⁵⁷ diğeri ise M.Ö. 1230 yılında yapıldığı görüşüdür.⁵⁵⁸ Dikkat edilmesi gereken nokta, Argonotlar'ın Troy Savaşı'nın kahramanlarının atası, hatta babaları olduklarıdır. Eskiçağ geleneği, Altın Post yolculuğunu kesinlikle Aka Dönemi'ne atfetmektedir.⁵⁵⁹

Troy'un düşüşünden sonra, Akalar'ın Karadeniz sahillerine yolculuğu, daha da sıklaşmıştır. Bu bağlamda; Alt Miken tunç fibulası olarak adlandırılan fibula, Kolhis'te ve Kuzey Kafkasya'da görülmüştür. Bu fibulanın ilk olarak Yunanistan'da M.Ö. XII. yüzyılda kullanıldığı bilinmektedir. Böylece; tipik şekilde Akdeniz Sahilleri'nin Yunan karakterini taşıyan Alt Miken fibulası, deniz ötesi Kolkhis'e M.Ö. XII. yüzyılda ulaşmıştır.⁵⁶⁰

Kolkhis'in bazı kısımlarında, kentleşme süreci, Yunan Yerleşimi'nden yüzyıllarca önce, M.Ö. II. binyılın sonuna kadar, çok ilerlemiş gibi görünmektedir. Bunlardan çoğu, Sukhumi Bölgesi'ndedir.⁵⁶¹ Tunç Çağı'nda; Kolkhis boyunca, kaynağı Yunan dünyası olmayan maddi bir kültürün gelişimi yaşanmıştır. M.Ö. II. binyılın erken yüzyıllarından itibaren, tuncun yerini demir almıştır. Kolkhisliler'in ve Yunanlılar'ın birbirleriyle sofistike bir şekilde ilişki kurdukları varsayılabilir. Bununla beraber, Kolkhis'teki ekonomik ve kültürel ilerleme, Kolkhis'teki Yunan sömürgelerinin, sadece ticaret yapan postalar olmadıklarını, kültürel anlamda da daha fazlasını verdiklerini göstermektedir.⁵⁶²

Kolkhis'in teknolojisi, M.Ö. I. binyılın başlangıcına kadar ileriye. El üretimi çömlekçilik çok nadiren de olsa görülürken, çömlekçi çarkı, orada yüzyıllardır kullanılmıştı. Yunan şaraplarının, lüks mallar olarak, M.Ö. VI. yüzyıldan önce Kolkhis'e ithal edilmiş olmalarına rağmen, şarap burada, Yunanlılar'ın gelmesinden uzun süre önce üretilmişti. Demir, M.Ö. VII. yüzyıla kadar yaygın olmamasına rağmen, M.Ö. II. binyılın ilk yarısı kadar erken bir dönemde eritilmiştir. Demir üretimi Kolkhis içindeki Racha, Abhazya, Acaristan Bölgeleri'nde yapılmıştır.⁵⁶³ Gerçekten de, demir ve demir cevherinin Karadeniz'in doğu kıyısında kullanımı, Kolkhis'teki Yunan Sömürgeciliği'nin başlıca amacı olarak

⁵⁵⁷ Nylander 1963, 7-8.

⁵⁵⁸ Finely 1964, 9-10.

⁵⁵⁹ Hdt., I. 2. 3.

⁵⁶⁰ Kuftin 1944, 316.

⁵⁶¹ Inadze 1968, 98.

⁵⁶² Braund 1994, 89.

⁵⁶³ Braund 1994, 90.

görülmüştür.⁵⁶⁴ Yalnızca bu bölgede, özellikle Doğu Karadeniz'in sahil kesiminde, demir üretim merkezlerinden geriye kalan kalıntılar, Antik Öncesi Döneme ya da Erken Antik Döneme tarihlendirilir. Kobuleti'den Ureki'ye kadar manyetit kumlardan üretilen demirin varlığı tespit edilmiştir.⁵⁶⁵

Strabon, Kolkhis'te metallerin kullanılabilirliğini, sadece demir için değil aynı zamanda gümüş ve bakır için de vurgulamıştır. Khalybler, güneybatıya doğru Kolkhisliler'in komşuları oldukları için, Khalybler ile Kolkhisliler arasında bir akraba ilişkisi olabileceği ya da bu iki topluluğun aslında aynı oldukları düşüncesini de ortaya atmıştır.⁵⁶⁶

Yunan efsaneleri, M.Ö. II. binyılın ortasından itibaren olan Tunç Çağı'nın sonlarında, Kolkhis'te merkezi ve güçlü bir krallığın varlığını vurgulamaktadırlar. Bu efsaneler, Aeetes'in krallığının bir Yunan yapısı olmadığı şeklindeki gerçeği vurgulamaktadırlar. Bölgenin ilerlemiş teknolojisi, bu fikri teşvik etmiştir.⁵⁶⁷ Kolkhis'e ait kütük kabin olarak adlandırılan evler, bölgede yaygın bir olgudur. Uzatılmış Kolkhis baltası da benzer şekilde yaygındır. Kolkhis çömlekçiliği de daha önce gelişmiştir.⁵⁶⁸

Ancak; kültürel homojenlik ve benzerlik, politik yapı hakkında hiçbir şey göstermemektedir. Assur ve Urartu metinlerde belirlenmiş olan ve Kolkhislilere yapılan referanslar herhangi bir birleşik Kolkhis Krallığı'ndan bahsetmemektedir. Yapılan saptamalar ise kesinlikle kuşkunun ötesinde değildir.⁵⁶⁹ Klasik kaynaklarda, Arkaik Dönemde, birleşik bir Kolkhis Krallığı'nın varlığını gösterecek hiçbir bilgi yoktur.⁵⁷⁰ Aksine, Kolkhis'in daha geç tarihi, Klasik ve Ortaçağ dönemleri aracılığıyla, belirli bir politik parçalanma, bir sınıra kadar da, kültürel bir parçalanma ortaya koymaktadır.⁵⁷¹ Aeetes'ten sonra gelen, Xenefon tarafından, Phasis Bölgesi'nde hüküm sürdüğünden bahsedilen kralın, tüm Kolkhis'i yönettiği sonucuna ulaşmak çok zordur. Çünkü bu kral, Kolkhis'in güneydoğu kesiminde yaşayan Kolkhisliler'i yönetmemiştir.⁵⁷² Strabon, bir hanedanın, Aeetes'in makamının varisi olduğunu

⁵⁶⁴ Drews 1976, 29.

⁵⁶⁵ Gzelishvili 1964, 51.

⁵⁶⁶ Strab., I. 2. 39.

⁵⁶⁷ Lordkipanidze ve Mikeladze 1981, 300.

⁵⁶⁸ Mikeladze 1990, 57.

⁵⁶⁹ Braund 1994, 91.

⁵⁷⁰ Lordkipanidze and Mikeladze 1988, 112.

⁵⁷¹ Berdzenishvili 1990, 538.

⁵⁷² Xen. Anab., I. 6. 36.

düşünmekteyse de, Kolkhis'in yerel politik bölgelere parçalandığına vurgu yaparak desteklemektedir.⁵⁷³

M.Ö. VI. yüzyılın başlarından M.Ö. IV. yüzyılın ikinci yarısına kadar geçen süreç, Yunanlılar'ın Kolkhis Bölgesi'ndeki faaliyetlerinin en yoğun olduğu dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunan dünyası ile Kolkhis'in etkileşimi oldukça karmaşık ve kapsamlı bir problemdir. Çünkü söz konusu olan, sadece iki farklı yapıdan oluşan topluluğun etkileşimi değil aynı zamanda, farklı şartlarda oluşan ya da zaten var olan, politik, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak çok farklı bağlantılardır.⁵⁷⁴

M.Ö. V. yüzyılın sonuna kadar, bölge hinterlandının derininde, Phasis Nehrin'in çok üstünde, en azından, elit kesimin bir kısmı, hem Kolkhisli hem de Yunanlı kimliği gösterirken, Kolkhis kıyısındaki, ithal edilen çelikte bile, Yunan sanat eserlerinde görülen gelişmiş bir zevk vardı. İthal edilmiş ince sofrta takımları ve nispeten kaba şarap kapları, Hellenleşme unsurları olmaktan ziyade, Yunan ve Kolkhis Kùltürleri'nin ortaklaşa meydana getirdikleri ürünler olarak değerlendirilebilir.⁵⁷⁵

Yunan edebiyat geleneği, Doğu Karadeniz'deki kıyı sakinleriyle, Yunanlılar'ın ilk temâsını Miken Dönemi'ne dayandırmışlardır. Bu olay da muhtemelen Homeros dahi tanınmadan önce yaşanmıştır.⁵⁷⁶ Ancak bu durum; Yunanlılar'ın ve Kolkhisliler'in birbirleri ile yaptıkları düzenli temaslar ya da dikkate değer ilişkiler anlamına gelmemektedir. Argonot Seferleri'nin eski kayıtlarına göre, bu efsanevi seyahatten önce, Akdeniz'de, Yunanlı gemicilerin korsanlık amaçlı ve tesadüfen gelişen seferleri mevcut idi. Yunan şehirleri Akdeniz kıyısı boyunca, Cebelitarık'tan Tuna Nehri'nin alt kısmına kadar, "Büyük Yunan Kolonizasyonu" adı altında kurulmuşlardı.

M.Ö. VIII.-VI. yüzyılda kurulan Yunan Yerleşmeleri'nin, Kolkhis'in Karadeniz kıyısındaki kuruluşları da, bahsetmiş olduğumuz, Büyük Yunan Kolonizasyonu zincirindeki bir halka olarak değerlendirilmelidir. Kolkhis'deki Yunan Yerleşmeleri bu nedenle kuzey-doğu, yani "Karadeniz Kolonizasyonu" safhasında kurulmuş olmak zorundaydı. Yunanlılar'ın bölgeye hangi şartlar altında ve hangi zamanlarda yerleşmiş olabilecekleri konusunda çok net bilgiler sunan yazılı kaynakların azlığı, Kolkhis'teki Yunan Kolonizasyonu'nun; sosyal, politik, ekonomik motifleri hakkında elde edilebilecek bilgilerin sınırlı olmasına neden

⁵⁷³ Strab., XI. 2. 18.

⁵⁷⁴ Lordkipanidze 1991a, 125.

⁵⁷⁵ Braund 1994, 118.

⁵⁷⁶ Hom. Od., XI. 71.

olmuştur. Söz konusu kaynak azlığı, bölgedeki Yunan Yerleşmeleri'nin hangi organizasyon şeması içinde geliştikleri ve yerel halkla girmiş oldukları ilişkilerin detaylarına ulaşmayı da engellemektedir.

4.2.1. KOLKHİS BÖLGESİNDEKİ BAŞLICA ŞEHİRLER

Kolkhis Bölgesi'nde; hem müstakil Kolkhis Kültürü'nü, hem de bu kültürün üzerine ilave edilmiş Yunan etkisi ile gelişen, karma bir Kolkhis-Yunan Kültürü'nü temsil eden şehirler dikkat çekmektedir. Bu şehirler arasında; Phasis, Dioscurias, Gyenus, Vani ve Pichvnari bulunmaktadır. Phasis, Dioscurias ve Gyenus bazı araştırmacılara göre Yunan Kolonisi halini almış şehirler olarak da tanımlanmışlardır.⁵⁷⁷

4.2.1.1 PHASİS

“Phasis” terimi, hem bir nehir hem de ismini bu nehirden almış bir şehri tanımlamak için kullanılan bir kelimedir.⁵⁷⁸ Phasis, yan kolu Qvirilla ile birlikte şimdi Rioni olarak bilinen nehirdir.⁵⁷⁹ Nehir olarak, Kolkhis'in en geniş ve meşhur ırmağıdır. Şehir olarak ise de, Miletoslular'ın apoikiası⁵⁸⁰ olan bir şehirdir. Linguistik olarak ise, Yunanlı olmaktan ziyade yerel olarak nitelendirilmiştir. Gerek Grekoromen, gerekse de Bizans Kaynaklarında sıkça geçen bu terim, özellikle Yunan Coğrafyası'nda Avrupa ile Asya arasındaki sınır olarak kabul görmüştür.⁵⁸¹

Kolkhis'teki en geniş Yunan merkezi olarak düşünülen Phasis, aslında Yunanca bir kelime değildir. Phasis, Rioni Nehri'nin doğduğu yerde bulunan bir dağ olup aynı zamanda ismini söz konusu nehre ve şehre vermiştir. Kökleri “fas” olan kelimeler, Batı Gürcistan'daki kelimelerde ve yer adlarında yaygındır.⁵⁸² Phasis Şehri, ismini, Kolkhis Panteheonu'ndaki en yüce tanrının isminden almıştır. Theocritus'a göre bu tanrının resmi, nehir kenarında ayakta durur biçimde olup “scholiae” kelimesi ile ilişkilendirilmiştir.⁵⁸³ Bu bilgi şüphesiz Phasis'in bir Yunan şehri olup olmadığı konusundaki sorunun cevabı için kesin bir temel oluşturmaz. Antik eserlerdeki tüm belirtilere rağmen, Phasis yerleşmesi halen kesin bir şekilde lokalize edilememiştir. Bu eserlerde; şehrin, Phasis Nehri'nin hemen ağzında ve

⁵⁷⁷ Bu konuda; David Braund Phasis, Dioscurias ve Gyenus Şehirlerini Yunan Kolonisi olarak görürken, Othar Lordkipanidze ise Kolkhis Kültürü'nün, Yunan Kültürü ile etkileşimini kabul etmiş ancak kolonileşmeden ziyade apoikia kavramını kullanmıştır. (Braund 1994; Lordkipanidze 1968, 1991, 2000).

⁵⁷⁸ Amm. Marc., XXII. 8. 24.

⁵⁷⁹ Bolton 1962, 56.

⁵⁸⁰ M.Ö. VIII-VII-VI. yüzyıllardaki Yunan Kolonilerini tanımlayan Yunanca kelime.

⁵⁸¹ Lordkipanidze 2000, 101.

⁵⁸² Mikeladze 1954, 23-4; Melikishvili 1965, 51.

⁵⁸³ Theoc. Id., XII. 75.

nehir sol kesiminde olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.⁵⁸⁴ Ayrıca buna ilave olarak Strabon ve Agathos günümüzde Paliastomi (Resim 5) olarak adlandırılan ve Poti Şehri'nde yer alan bir gölden bahsetmektedirler.⁵⁸⁵ Bununla beraber, Rioni'nin yatağındaki ve kıyı kesimin sınırsındaki sık görülen değişiklikler, Antik şehri keşfetmek konusunda büyük zorluklar ortaya koymaktadır. Ancak genel kanaat, Phasis'in, Poti Şehri'nin doğu kısmında lokalize olduğudur. Esasında, 10 metre derine inilerek yapılan bir jeolojik ve arkeolojik sondaj, Poti ve Poti'nin doğusunda yer alan, deniz tarafından taşkına mazruz kalmış dış mahalleler hakkında bilgiler vermekte olup (merkezden 5-7 kilometre uzakta olan) ayrıca deniz canlılarına ait buluntuları tespit etmiştir.⁵⁸⁶

Kolkhis Bölgesi içinde yer alan Phasis (Poti) hem büyük bir nehir⁵⁸⁷, hem de bir şehir⁵⁸⁸ olarak karşımıza çıkmaktadır. Buranın coğrafi özellikleri ile ilgili Antik kaynaklarda çeşitli değerlendirmeler mevcuttur:

“Phasis büyük bir nehirdir ve Sarapana'ya kadar uzanmaktadır. Phasis'te aynı zamanda aynı ismi taşıyan ve Kolkhis'in bir ticaret merkezi konumunda olan, bir yanı nehir, diğer bir yanı göl ve öteki yanı da deniz tarafından korunan bir şehir yer almaktadır. Böylece insanlar (iki ya da üç günlük bir seyahat ile) Amisos (Samsun) ve Sinope'ye (Sinop) deniz yolu ile gitmektedirler. Çünkü kıyılar, nehirlerin çıkış noktası oldukları için sakinlerdir.”⁵⁸⁹

“Argo Gemicileri Phasis Nehrine geldiler ki bu nehir Kolkhis toprakları içindedir.”⁵⁹⁰

“Phasis'tekilerle ilgili olarak, o arazi, bataklık, sıcak, nemli ve ormanlıktır. Her mevsimde, buradaki yağmurlar sık ve yoğundur. Burada, insanlar bataklıklarda yaşamaktadır. Evleri, ağaçtan ve kamıştan olup su içinde yapılmıştır. Şehre ve pazar yerine yaya olarak giderler. Burada birçok kanal olduğu için, ağaç gövdelerinden kanolar yaparlar. İçtikleri su, güneşle bozulmuş ve yağmurlarla şişmiş, sıcak ve durgundur. Phasis'in kendisi nehirlerin en durgunu olup, en yavaş şekilde akan nehirdir. Burada yetişen ürünler kalitesiz olup, aşırı su yüzünden tatsızdır. Phasis'te yaşayan insanlar cüsse olarak, geniş ve şişmandırlar. Ne eklemleri ne de damarları görünür. Sanki sarılık olmuşlar gibi, vücutları sarıdır. Sesleri diğer insanlarınkinden daha derindir. Phasisliler'in soludukları hava berrak olmasa da nemli ve

⁵⁸⁴ Ptol. Geogr., V. 9. 2; Strab., XI. 2. 17.

⁵⁸⁵ Strab., XI. 2. 17.

⁵⁸⁶ Lordkipanidze 1968, 33.

⁵⁸⁷ Lordkipanidze 2000, 31.

⁵⁸⁸ Lordkipanidze 2000, 37.

⁵⁸⁹ Strab., XI. 2. 17.

⁵⁹⁰ Apoll. Bibl., I. 9.23.

bulanıktır. Fiziki emek olarak da boş bir yapıları vardır. Mevsimler çok değişmez, ya sıcak ya da soğuktur. Rüzgârlar, bazen güçlü, şiddetli ve sıcak esen “kemkbron” adı verilen ülkeye özgü bir esintidir. Hava çoğunlukla nemlidir.”⁵⁹¹

Hippocrates’in bu açıklaması; Phasisliler’in ve dolayısıyla da Kolkhisliler’in yaşadığı coğrafyanın genel bir tanımını yapar nitelikte olup, genelde negatif ifadelerle yer vermektedir. Ancak diğer kaynaklarda bölge ve bölge insanı ile ilgili olumlu tanımlamalar yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi şu şekildedir:

“Diğer hiçbir konunun, onun emrindeki böyle bol miktardaki insan gücü kaynağıyla yarıştığını veya hangisinin böyle bir refah bolluğuyla, böyle bir idari coğrafi konumla ve böyle bir yüksek standartlı uygarlıkla kutsandığını bilmiyorum. Yerin antik yerleşikleri, gerçekten denizciliğin faydalarının farkında değillerdi ve ünlü Argo gelinceye kadar gemilerin adını bile işitmemişlerdi. Günümüzde, elverişli buldukları her zaman, denize açılmakta ve büyüyen bir ticareti sürdürmektedirler. Onlar, ne herhangi bir yönden barbardırlar ne de onlara medeni ve kalıcı yasaları olan bir hayat tarzını benimseten Romalılarla uzun bir ilişki kurmuşlardır.”⁵⁹²

Boş ve hasta olmaktan çok, Kolkhislilerin aktif, zengin ve kültürlü oldukları görülmektedir. Onlar savaş sever, hatta eski dönemlerde gaddar olarak bile tarif edilmektedir. Yunan yazarları, özellikle, İskitlerin uzun saçlı ve soluk tenli olmalarının aksine, Phasisliler’in ciltlerinin koyuluğu ve saçlarının kıvrıcılığı üzerinde yorum yapmaktadırlar.⁵⁹³ Herodotos, onları Mısırlılarla karşılaştırmakta ve onların hem Gürcistan’da hem de Judea’da (Eski Filistin’in güney bölgesi) Yahudilerle birlikte uyumlu yaşamalarını açıklayabilecek şekilde, sünnet olduklarından da bahsetmektedir.⁵⁹⁴

Phasis’i şehir olarak tanımlayan ilk yazar Herodotos olup Miletos’un bir apoikiası⁵⁹⁵ olduğu kabul edilmiştir. Şehir, günümüzdeki Rioni Nehri’nin hemen ağzında bulunmaktadır. M.Ö. VI. yüzyılın ilk yarısında Miletoslular’ın Karadeniz’deki koloni hareketlerinin ikinci safhasında kurulmuştur.⁵⁹⁶ Gerek kereste kaynakları ve gerekse de diğer işlenmemiş hammaddelere olan yakınlığı, tarımsal potansiyeli ve stratejik konumu ile yalnızca kolonizasyon döneminde değil aynı zamanda Roma ve Bizans Dönemleri’nde de Doğu

⁵⁹¹ Hp. Aer., 15.

⁵⁹² Agathias, III. 5. 2.

⁵⁹³ Braund 1994, 50.

⁵⁹⁴ Hdt., II. 104-5.

⁵⁹⁵ Koloni benzeri yerleşim yeri.

⁵⁹⁶ Lordkipanidze 2000, 101.

Karadeniz'in en önemli politik, sosyal, dini, ekonomik ve kültürel merkezlerinden biri olmuştur.⁵⁹⁷

Phasis Nehri, efsanevi tanımlamalara konu oluşturmıştır. Arrian, tortulu Phasis sularının sarımsı kahverengi rengine dikkat çekmektedir.⁵⁹⁸ Pausanias ise, Phasis'in timsahlar gibi insan yiyen hayvanları barındığını vurgulamıştır.⁵⁹⁹

Plutarch'a atfedilen, nehirlerle ilişkin bir tez, Phasis Nehrini ilgilendiren efsanelerle ilgili bilgimizi genişletmektedir. Bu, Homeros'a ve özellikle Hesiodos'a kadar uzanan nehirlerle ilişkin literatürün var olan tek örneğidir. Camillus'un kuşkusuz, Hesiodos'dan esinlenmiş olduğu "Nehirler Üzerine" adlı eseri, Phasis'e ilişkin çok fazla bilgi vermektedir: Burada, Phasis ve Nil Nehirleri karşılaştırılmıştır. Ve bu kaynaklardan da anlaşılacağı üzere Phasis'de de timsahlar vardı.⁶⁰⁰ Önceleri bu nehre, içinden aktığı soğuk bölgeler yüzünden (varsayımsal olarak) ilk olarak, Arcturus adı verildiği söylenmektedir. Kendisini sularına atarak boğulan genç bir adamdan sonra Phasis olarak bilinir olmuştur. Phacis, Ocean'ın kızı olan Helios ve Okurhoe'nin oğluydu. O, annesini eşini aldatma eyleminde yakalamış ve onu öldürmüştür. Bunun üzerine, Erinyes, onu bir at sineğiyle (yapışkan bir adamla) takip etmiştir. Böcekten kurtulmak için, kendisini onun ismini alan Arcturus Nehrine atmıştır.⁶⁰¹

Phasis'in keşfi ve onun annesinin öldürülmesiyle ilgili efsane, Ctesippus'a atfedilen bir geleneğe göre, Kolchis'teki alışıldık ritüelde somutlaşmıştır. Efsane gibi, ritüel, evlilik, uygun olmayan cinsel davranış, boğularak ölüm üzerine odaklanmıştır. Phasis Nehri'nde, görünüşe bakılırsa onun renginin soluk olmasından dolayı, Leucophyllus adlı bir cins kamış da yaşam sürmektedir.⁶⁰²

Kamışlar, hem nehirlerin hem de nehir tanrılarının karakteristik özellikleridir. Nehirlerin de cinsel olarak aktif oldukları, evlenme, çocuk doğurma gibi rollere uyum sağladıkları düşünülmektedir. Aynı zamanda aşkın deliliği çağrıştırması ve aşık olan varlığın kendini suya atıp, girdap içinde kaybolma isteği, Yunan efsanesi ve ritüelinde aşına olunan şeylerdir.⁶⁰³

⁵⁹⁷ Lordkipanidze 2000, 103.

⁵⁹⁸ Arr. Periplus, 9.

⁵⁹⁹ Paus., IV. 34. 2.

⁶⁰⁰ Braund 1994, 25.

⁶⁰¹ Ps. Plut. De. Fluv., 5. 1.

⁶⁰² Braund 1994, 26.

⁶⁰³ Nagy 1990, 228-9.

Antik Dönem boyunca, Phasis Nehri, Enguri Nehri gibi başka önemli suyolları içermesine rağmen, Kolkhis'in nehirleri arasında öne çıkmaktadır. Phasis, Nil'e benzer bir şekilde dünyanın çok önemli simgelerinden birisidir. Eğer Mısır, Nil'in hediyesiye, Kolkhis de Phasis'in hediyesidir. Kolkhisliler Phasis'in soyundan gelmişlerdir.⁶⁰⁴

Fakat, Phasis sadece önemli bir nehir değildi. Phasis, kuşkusuz o şehrin adı olabilirdi. Üstelik Strabon da bu durumu destekler niteliktedir:

“En uzak yolculuk olan Phasis'e”⁶⁰⁵ tanımlaması yalnızca nehri değil aynı zamanda bir şehri ve dolayısıyla da Kolkhis'i tanımlamaktadır.

Havalar, Sular, Yerler; Phasis'i ne bir nehir, ne de bir şehir anlamında değil, daha ziyade, şehre nadiren yaya olarak giden Phaisani adlı bir halkın ikamet ettiği ve orada bir ticaret merkezinin kurulu olduğu bir ülke olarak, tanımlamaktadır.⁶⁰⁶ Benzer şekilde Xenefon, bir kral tarafından yönetilen Phasiani Ülkesi'ndeki bir yerleşim projesinden bahsederek; Phasis'i şehirden ve nehirden ziyade bir bölgeymiş gibi tanımlamaktadır.⁶⁰⁷ Kolkhis'te üretilen ketene, Phasian ya da Cholchian (Kolkhisli) adı verilebilirken, Kolkhis'e dayanan Roma ordusu, “vexillation”⁶⁰⁸ ya da *Vexillatio Fasiana* olarak da bilinmektedir. Bölgedeki ve Phasis'teki yerleşimin üzerindeki Yunan etkisi, tarihi Kolkhis'te, bu gibi fikirlerin ve efsane imajlarının kabul edilmesini ve adaptasyonunu gerektirmiştir. Özellikle Yunanlılar ve Kolkhisliler aracılığıyla, Kolkhis'teki kent yerleşiminin kurulması, kökenle ve kuruluşla ilgili efsaneyi geçerli kılmıştır. Kuşkusuz bu, önceden oluşturulmuş efsanelerin pasif bir kabulü değilse de, kültür, temas, değişim ve seçimin dinamik bir süreciydi. Yunanlılar ve Yunanlı olmayanlar, Karadeniz'in doğu kıyısında hareket ederlerken, özel efsaneler ve belli efsane çeşitleri seçilmiş ve geliştirilmiştir. Sözgelimi, Kolkhis'te Iason ve Medea'nın, Corinth, Atina ve Teselya'da olduğundan daha az dikkat çekmiş olduğu düşünülmektedir.⁶⁰⁹

Arrian'ın bölgeyi ziyaretiyle ilgili anlatımı, Argonotlar Efsanesi'nin diğer yönlerinin kalıcı önemini göstermektedir. Phasis Nehri'nin ağzında, Arrian'a, Argo'nun çapası olduğu söylenen bir demir çapa gösterilmiştir. Arrian, bu demir çapanın Argonotlar'ın Tunç Çağı'nda yapmış oldukları keşif gezisine uygun olamayacağını fark etmeye yetecek kadar

⁶⁰⁴ Braund 1994, 26-7.

⁶⁰⁵ Strabon, 11. 2. 16, p. 497.

⁶⁰⁶ Hp. Aer., 15.

⁶⁰⁷ Xen. Anab., V. 6. 36-37.

⁶⁰⁸ Principatus döneminde Roma lejyonlarında geçici görev gücü olarak kurulmuş birliğe verilen isimdir.

⁶⁰⁹ Braund 1994, 27.

arkeologtur.⁶¹⁰ O, bu taş çapanın olsa olsa, Argo'dan kalan bir eşya (rölik) olabileceği tahmininde bulunmuştur.⁶¹¹

Aeetes, güneşin oğlu olarak tanımlanmıştır. Buna uygun bir şekilde, M.S. V. yüzyılın sonuna kadar, Yunan Güneş Tanrısı Apollo, Phasis'te bir kültü. Güneş'in her sabah doğduğu, Kolkhis'te bir evi vardı. Bu ev, dünyanın doğu sınırı olarak kabul edilmişti. Sadece Aeetes değil, fakat aynı zamanda Phasis'in kendisinin de onun çocuğu olduğu kabul edilmekteydi.⁶¹² Sanatta; Aeetes, devasa yapılı ve güçlü, yakıcı bakışları olan bir adam olarak tasvir edilmiştir. Benzer şekilde, Circe ve Medea gibi, güneşin dişi neslinden olan kişiler, ışık yayan ifadelerle ve yakıcı bakışlarla temsil edilmektedir. Bunlar, Kolkhis'in altın ülkesinin altın hükümdarlarıdır.⁶¹³ Buna uygun şekilde, güneşe referans olarak, M.Ö. 50'lerde Kolkhis'in hükümdarı olan Aristarchus tarafından giyilen, ışın yayan tahta görülmektedir. Kolkhis'te Helios olarak alınan bir figürün, ışın yayan bir tasviri, Gonio hazinesi içinde yerel olarak üretilen bir madalyon üzerine yerleştirilmiştir. Bir diğeri, Batcha'dan gelen bir değerli taş üzerinde ortaya çıkmaktadır. Her iki figür de gerçekten Helios olabilir, fakat, Aristarchus'un sikkesinde olduğu gibi, onlar insan hükümdarlar olarak nitelendirilebilmektedirler.⁶¹⁴

Phasis Nehri, insan yiyen hayvanları barındırırken, Kolkhislilerin kendileri, özellikle, Muhteşem Aeetes'in yönetimi altında, aşırı derecede gaddar, canlı canlı dersini yüzdükleri yabancılara karşı çok düşmanca tavrılıydılar. Bölgenin savaşçıları, okları için kullanılan zehirde uzmandırlar. Tauriler, İskitler ve herkesin bildiği gibi kötü havalarla birlikte, Kolkhisliler, Karadeniz'e, Euxeinos değil Axenos, yani konuk sevmez namını veren pek çok faaliyette bulunmuşlardır. Bu imajı değiştiren Yunanlılar'dır. Yunanlılar, Axenos'u Euxeinos haline getirmişlerdir.⁶¹⁵ Bu gibi efsaneler, Karadeniz'de Yunan varlığını meşrulaştırma ve güzel gösterme görevi yapmıştır. Oysaki, Tunç Çağı'ndan beri var olan oldukça ileri bir Kolkhis toplumu bölgede zaten yaşamaktaydı.

Phasis, Miletoslular tarafından kurulmuştur. Phasis'e, ilk olarak M.Ö. IV. yüzyılda oluşturulan bir eser olan, muhtemelen M.Ö. VI. yüzyılda toplanan Pseudo Scylax'ın, Periplus adlı eserinde değinilmiştir.⁶¹⁶

⁶¹⁰ Braund 1994, 30.

⁶¹¹ Arr. Periplus, 9.

⁶¹² Plato Phaid., 109b

⁶¹³ Braund 1994, 38.

⁶¹⁴ Neverov 1986, 190.

⁶¹⁵ Strab., XI. 2. 19.

⁶¹⁶ Pseudo Scylax, Perip., 81.

Phasis, bir tarafı denizle, diğer tarafı gölle ve üçüncü tarafı da Phasis Nehrinin kendisiyle kuşatılmış üçgen şeklinde bir adadır.⁶¹⁷ Bu yörenin insanları Heniochiler ya da Miletoslular olarak bilinmektedirler. Daha öncede belirttiğimiz gibi, başlangıçta Phasis'e yerleşen Heniochiler yabani ve insanların kafa derilerini yüzenler olarak bilinirken, yine bu bölgeye gelen Miletoslular ise çok konuksever olarak tanımlanmışlardı.

Arkeolojik veriler sayesinde, daha fazla detaylı bilgiye ulaşılmaktadır. Azak Denizi'nin doğusundaki Kuban Nehri'nin yakınında, M.Ö. I. yüzyıla ait bir mezarda, gümüş bir göbek kâse (omphalos bowl) bulunmuştur. Bu keşif, Yunanlılar'ın, Karadeniz'in doğu kıyısına gelişleri ile ilgili çok önemli bir ışık tutmuştur. Çünkü yazıtta, "Phasis'teki tanrı olan Apollo ve Hegemon'a aitim" demektedir. Kâsenin biçimi, M.Ö. V. yüzyılın ortaları civarında üretildiğini göstermektedir. Kâsenin üzerindeki yazı, Miletoslu Phasisliler'in İyonik lehçesi olup, M.Ö. 420-400 civarına tarihlenmektedir.⁶¹⁸

Strabon, Phasis'i Kolkhislilerin bir emporionu (pazar yeri) olan bir polis olarak açıklamaktadır.⁶¹⁹ Bu noktada, ticaret yapmanın Phasis'teki topluluğun başlıca faaliyeti olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Phasis, günümüzde Rioni adını almakta olup, o dönemdeki Phasis Nehri'nin ve etrafındaki iki küçük nehrin ağzında yayılmıştı. Bu nehirler gemi seferlerine elverişli olup, özellikle Phasis Nehri, zengin hinterlanta sahiptir. Bununla beraber, Phasis, iyi tarım arazisi arayışındaki Yunanlılar için ideal bir seçim olamamıştır. Çünkü arazinin önemli bir kısmı sular altındadır. Burada ön plana çıkan ticarete ilave olarak savunma olmuş olabilir. Çünkü, su yolları ve bölgenin bataklıkları bu anlamda güvenlik için kolaylık sağlamıştı. Phasis'teki emporion (pazar yeri) yerleri, şehirden bir derece uzaktı. Her türlü olasılıkta, fiziksel olarak ayrılmıştı ve orada spesifik görevleri olan yetkililer tarafından yönetiliyordu. Bu gibi düzenlemeler Miletos'taki sistemle benzerlik gösterir.⁶²⁰ Mesela; Atina'nın emporionu olan Pire Ticaret Limanı, bir dizi sınır işaretçisi tarafından kasabanın geri kalanından ayrılmış olan, büyük limanın doğu ve güney çizgisi boyunca, kendine özgü bir şekilde yerleştirilen ekonomik bölgeydi.⁶²¹ Benzer bir düzenleme, muhtemelen Phasis'te de yapılmıştır. Bununla beraber, kent yerleşiminin varlığı da kesinlikle ispatlanmıştır. Phasis'in hinterlanti ve bölgenin Karadeniz'e yakın kesimi, alışveriş (değiş-tokuş) için yeterliydi. İthal edilen çanak çömlekler, Phasis'ten geçip, içteki nehirler boyunca, yayılım

⁶¹⁷ Strab., XI. 2. 17.

⁶¹⁸ Jeffery 1990, 368.

⁶¹⁹ Strab., XI. 2. 17.

⁶²⁰ Braund 1994, 98-9.

⁶²¹ Garland 1987, 83.

göstermişlerdir. Ancak Yunan çanak çömlekleriyle ilgili bulgular, nehirlerin uzağında, çok büyük ölçüde azalmaktadır.⁶²²

Phasis'in kalıntıları, muhtemelen günümüzdeki Rioni Nehri'nin ağzında yer alan liman şehri Poti'nin doğusundadır.⁶²³ Phasis'in şehrinin kuruluşuyla ilgili en eski verileri; Herakleides Pontikos⁶²⁴, Pomponius Mela⁶²⁵, M.Ö. V. yüzyıla ait anonim bir "Periplus" ile daha sonraki yazarlar bildirmişlerdir.⁶²⁶

Phasis'ten, 20 kilometre uzaklıkta, Rioni Nehri'nin sol kıyısındaki Sakorkio Köyünde, Simagre yerleşim alanı bulunmaktadır. Burası, yapay küçük tepecikler üzerindeki küçük kütük kabinlerden oluşan, Kolkhis tipi küçük yerleşimlerden oluşmaktadır. Burada modern bir yerleşim olduğu için, tepenin tek bir parçası kazılabilmektedir. Buradaki kültürel tabakalar, M.Ö. 550'den M.Ö.450'ye kadar olan döneme uzatılabilir. Bu tepeciğin topluluğu yoksul değildi. Altından yapılmış üçgen kolye, ithal edilmiş sofa eşyası ve ithal kaba kaplara rastlanılmıştır. En son tabakada, siyah ithal edilmiş amforalarla birlikte, ince Doğu Yunan çömlekçiliğini temsil eden parçalar bulunmaktaydı. Özellikle ithal ürünlerin varlığı bu tarihlerde refah seviyesi yüksek bir topluluğun burada ikamet ettiğini göstermektedir. Simagre'de olduğu gibi, tipik Kolkhis tasarımlı evler Rioni'nin sağ kıyısındaki, Chaladidi Kasabasında da görülmektedir. M.Ö. V. yüzyılda kurulmuş olan yerleşim, M.Ö. IV. yüzyıla kadar her iki kıyıda devam etmiştir. Elde edilen buluntular içinde yer alan ithal edilmiş çanak çömlekler ve yerel çanak çömlek, Chaladidi'deki kıyılar üzerindeki yerleşimin M.Ö. V. yüzyılın ilk yarısında başladığını ve bu yüzyılın ikinci yarısına kadar önemli derecede büyüdüğünü göstermektedir. M.Ö. III. yüzyıla kadar, yerleşimin odağı nehir boyunca tekrar değişmiştir.⁶²⁷

Simagre ve Chaladidi'de bulunmuş olan amforalar ve ince eşyalar Rioni'ye Phasis'ten gelmiştir. Simagre'nin yaklaşık olarak M.Ö. VI. yüzyılın ortasına tarihlenen ilk yerleşimi⁶²⁸, Phasis'teki Themisgotaras'ın kuruluş tarihiyle çakışmaktadır.⁶²⁹ Simagre ve Challadi'deki yerleşimlerin büyümesi, Phasis'te kent yerleşiminin kuruluşunu ve büyümesini yansıtmaktadır. Herhangi bir oranda, Phasis'teki yerleşim için Challadi'nin, özel bir önemi

⁶²² Braund 1994, 99.

⁶²³ Mikeladze 1978, 17.

⁶²⁴ Herak. Pont., XVIII.

⁶²⁵ Mela, I. 108.

⁶²⁶ Lordkipanidze 1985a, 24.

⁶²⁷ Braund 1994, 100-1.

⁶²⁸ Kochelenko and Kuznetzov 1990, 72.

⁶²⁹ Boltunova 1963, 155.

olduğundan hiç kuşku duyulmamaktadır. Phasis'in ötesinden taşınmış olan Yunan kültürü, M.Ö. V. yüzyılın sonuna kadar, Kolkhis'e ulaşmıştır.⁶³⁰

Phasis'in önemli bir kısmı Paleostomi olarak bilinen büyük lagünle kaplıdır. Phasis Şehrine ait olan kalıntıların yerlerini belirlemek oldukça zordur. Phasis'in, modern Poti Şehri'nin yakınında, altında ya da 20 kilometre doğusunda olabileceği şeklindeki sağlam hipotezin varlığına rağmen, Phasis'teki yerleşimin genel olarak yerinin günümüzdeki Modern Poti Kenti olduğu bilim insanlarının geneli tarafından kabul görmektedir. Buna ilave olarak; Roma Siteleri, Küçük Poti'de ve Paleostomi Gölü kenarında kurulmuştur. M.Ö. IV. yüzyıla ait olan ve Paleostomi Gölü'nün tabanından çıkarılmış Hellenistik bir Rodos amforası da dikkat çekicidir.⁶³¹

4.2.1.2. GYENUS

Phasis'ten kıyı boyunca kuzeye doğru yöneldikçe bir başka önemli Yunan kolonisi olan Gyenus görülür. Gyenus, Phasis gibi aynı adı taşıyan bir şehre yakın duran bir Yunan şehri olarak görülmektedir.⁶³² Şehrin temel cazibesi, onun, arazinin Kolkhis taşkın ovasının yukarısında yükseldiği Phasis Nenri'nin kuzeyi boyunca ulaşılan ilk noktada kurulması ve iyi bir tarımsal potansiyele sahip oluşudur.⁶³³

Gyenus'taki yerleşim üç yapay tepeden oluşmaktadır. (A, B ve C) Bu yerleşim, Dzhikimor (Mokvi Nehrinin kolu) Nehri'nin denize döküldüğü sol kıyıyı kuşatan ova boyunca ilerlemektedir.⁶³⁴ Bölge, Tunç Çağı'ndan itibaren işgal edilmişse de, bu durum C tepesini içermiyordu. M.Ö. I. binyılın ilk yarısında, yakınına, "tekstil eşyası sitesi" adı verilen yer kurulmuştu. M.Ö. VI. yüzyılın başlarında çok önemli bir ağaç ve çalılık temizliği yapılmıştır. Ortaya çıkan küller, Gyenus'ta, Arkaik seviyenin 10 santimetre derinliğe kadar olan bir alt tabakasını oluşturmaktadır. Böylece, temizlenmiş arazi üzerinde, bir kısmı yer altında kalan kütük binalar inşa edilmiştir. Burada, kilden şekil verilmiş yerel çanak çömleğin kopyalarıyla birlikte, büyük miktarda ithal edilmiş İyon çanak çömleği bulunmaktadır. Kalıntıların içinde kabuklu deniz ürünleri keşfedilmiştir. Kabuklu deniz ürünlerinin tüketimi, M.Ö. VI. yüzyılın ortasına kadar görülmüştür. Çanak çömlek bulgularının da gösterdiği kadarıyla, Yunanlılar'ın varlığı veya en azından güçlü etkisi bu dönemlerde kendini

⁶³⁰ Braund 1994, 101.

⁶³¹ Lordkipanidze 1977, 211-2.

⁶³² Kacharava and Kvirkvelia 1991, 77.

⁶³³ Braund 1994, 103.

⁶³⁴ Voronov 1976, 43.

göstermektedir. M.Ö. 400'lere doğru, C tepesindeki yerleşme sona ermiş olup, yerini, İskit tarzıyla donatılmış, at başlarının olduğu mezarlar almıştır.⁶³⁵

Kolkhis kütük evleri ve içerikleri, yerel yerleşimle ilgili bir izlenim vermektedir. Yerel tipteki tahta kapların, erken dönem Kolkhis eşyasının dalgalı çizgi karakteristiklerine sahip çanak çömleğin ve yerel tipteki demir eşyaların varlığı bu durumu göstermektedir.⁶³⁶ Bununla beraber, yerel el sanatkârlarının Gyenus'taki Yunan ithal ürünlerini taklit ettikleri gibi, Yunan yerleşimcilerinin hayat tarzlarını yerel koşullara adapte etmiş olmaları da tam olarak mümkündür.⁶³⁷

4.2.1.3. DİOSCURİAS

Ochamchire ve Kodori Nehri'nin kuzeyinde, Sukhumi Körfezi'nde, Dioscurias şehri uzanmaktadır.⁶³⁸ Dioscurias kolonisi, kıyı boyunca daha ileriye yayılmış (kurulmuş) gibi görünmektedir.⁶³⁹ Modern Sukhumi şehri, özellikle, bu dar kıyı ovası boyunca ve arkadaki tepeler üzerinde uzanmaktadır. Koloni özelliği göstermesinin yanısıra; Sukhumi ve çevresinde yapılan kazılar, (Krasny Mayak, Sukhumi Dağı, Gwad-Ikhu, Akhwiil-Aaba Tepesi ve diğerleri) Antik Çağ'da, tüm bu toprakların yoğun ölçüde yerli kabileler tarafından nüfuslandırıldığını ispat etmektedir.⁶⁴⁰

Sık sık antik kentin çok büyük bir parçasının denizin altında kaldığı iddia edilse de, sualtı araştırmaları sonucunda hiçbir batık şehir bulunmamıştır. Bununla beraber, en yüksek düzeyde gelişmiş bir Hellen şehri olan Dioscurias, çok büyük bir mesafe üzerinde kıyı boyunca yayılmıştı. Yunanlılar gelmeden önce bile, M.Ö. II. binyılın ortasından itibaren, hem kıyı şeridi üzerinde hem de arkaya yakın tepelerde, bölgeye yoğun bir şekilde yerleşildiği açıktır.⁶⁴¹ Bölgede yer alan Merkheuli Köyü'nde tespit edilen ortak bir mezar alanında bulunan demir baltalar, bıçaklar, Kolkhis'in kuzey sınır bölgesinde İskit etkisini ve kuzeyden gelen göç potansiyelini göstermektedir.⁶⁴² M.Ö. I. binyılın ilk yarısında, Kolkhis'in kuzeybatı çevresinin kültürü, Kolkhis-Koban Kültürü'nün bir Abhazya çeşidi olarak karakterize edilmiştir.⁶⁴³

⁶³⁵ Shamba 1988, 130.

⁶³⁶ Shamba 1988, 44-5.

⁶³⁷ Braund 1994, 106.

⁶³⁸ Trapsh 1954, 164.

⁶³⁹ Kacharava ve Kvirkvelia 1991, 87-8.

⁶⁴⁰ Lordkipanidze 1967, 53-4.

⁶⁴¹ Inadze 1968, 98.

⁶⁴² Baramidze 1977, 58-9.

⁶⁴³ Shamba 1979, 342.

Miletoslular tarafından kurulan Dioscurias hakkındaki en kapsamlı bilgiler Arrian tarafından verilmektedir.⁶⁴⁴ Arrian, 132 yılında, şehrin artık denizin altında kaldığı bir dönemde ve yerinde sadece Sebastopolis Roma Kalesi varken, Karadeniz kıyısını ziyaret etmişti. Antik Dioscurias, Sukhumi Körfezi'nin girişindeki yerde lokalize edilmektedir.⁶⁴⁵ M.Ö. VI-IV. yüzyıldaki antik şehrin kalıntıları nerdeyse tamamen denizin altında kalmıştır. Bu yüzden, bu şehrin karakterine ve erken tarihine ilişkin güvenilir materyal ele geçmemiştir. Seyrek de olsa bulunan en eski seramikler, M.Ö. VI. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir.⁶⁴⁶ Günümüzdeki Eshera Köyü'nün (Sukhumi'ye 10 km uzaklıkta) yerleşim alanlarında, M.Ö. VI-IV. yüzyıllara tarihlenen seramikler, çok sınırlı sayıda Rodos-İyon asıllı kalıntılar ile M.Ö. VI. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Attika asıllı siyah şekilli seramiklerin varlığı, bu dönemde, Sukhumi'nin alt kesimlerinde bir Yunan yerleşmesinin varlığını kanıtlamaktadır.⁶⁴⁷ 1953'te Sukhumi yakınlarında bulunan Besleti, deniz ağzına yaklaşık 7 metre uzaklıkta olup, Antik Dioscurias Bölgesi'nde bulunan mezarlığa ait kalıntılara sahiptir. Burada yer alan dikili taş, dikdörtgen biçimindedir. Üzerinde; sandalyede oturan, sağ kolu ile de dizlerine dayanan çıplak bir erkek çocuğuna sarılmış, ölü bir kadın tasviri bulunmaktadır. Arka planda ise, sağ tarafında bir sandık (içinde çeşitli mücevherler bulunan ve ölüm hediyesi olduğu düşünülen) tutan, Attika asıllı, kuşaklı ve kolsuz bir Peplosu olan genç bir kız çocuğu durmaktadır. Bu görüntü, ölmüş bir kadının gömülmeden önceki vedalaşma sahnesi olarak yorumlanmaktadır. Bu kompozisyondaki kız ve erkek çocuklarının da yakın çevresindeki sevdiklerini temsil ettikleri, hatta ölen kadının kızı ve oğlu olabileceği düşünülmüştür. Ayrıca mücevherlerin de ölüm sonrası yaşam inancının bir gereği olarak resmedildiği düşünülmektedir. Tipolojik olarak, çok şekilli kompozisyonu olan Sukhumi'nin dikili taşı, M.Ö. IV. yüzyılın oralarına tarihlenmektedir.⁶⁴⁸ Bu mezar taşı, kesinlikle gerçek bir Yunan anıttır.⁶⁴⁹

Dioscurias'daki ithal edilmiş en erken tarihli çanak-çömlek, M.Ö. VI. yüzyıla tarihlenen iki adet Sakız Adası amforasıdır. Bu bilgi de yine bölgedeki Yunan etkisini ispatlaması açısından önemlidir. Bu seviyede ithal edilen çanak çömlek kabaca toplam çanak çömleğin yüzde onunu oluşturmaktadır.⁶⁵⁰

⁶⁴⁴ Arr. Periplus, 11.

⁶⁴⁵ Traps 1969-1970, 2, 212.

⁶⁴⁶ Lordkipanidze 1979, 136.

⁶⁴⁷ Samba 1980, 56.

⁶⁴⁸ Lordkipanidze 1991a, 126.

⁶⁴⁹ Lordkipanidze 1974, 901-903.

⁶⁵⁰ Braund 1994, 107-8.

Kolkhis Bölgesi'nin kuzey kesiminde yer alan ve Abhazya sınırlarında yer alan Eshera Köyü'nde yer alan M.Ö. VI. yüzyıla ait koloni yerleşimi, bu yüzyılda Yunan çanak-çömleğinin gelişine kadar, Yunan etkisinin hiçbir işaretini göstermeyen bir Kolkhis-Koban tipi topluluk tarafından daha önce kullanılmış olan bir site üzerine kurulmuştur.⁶⁵¹ Buradaki yerleşimin doğusundaki, sadece 800 metre yüksekliğindeki bir tepe üzerinde, M.Ö. VI. yüzyılın sonuna tarihlenen, bir elitin mezarı bulunmuştur. Bu elitin yerli, Yunanlı ve belki de İskitlinin bir kaynaşması olan, M.Ö. VI. yüzyıl Eshera'sının bir sakini olması ihtimali yüksektir. Beden, bir çukur içine merkezi olarak yerleştirilmişti. Bir altın ve iki gümüş parçanın bulunduğu mücevherlerle süslenmişti. Görünüşe bakılırsa, çukurun içinde, süssüz olan ve köle olarak yorumlanan bir başka erkek iskeleti vardı. Mezar, diğer hayvanların kemikleriyle birlikte, tam gelişmiş bir atın ve küçük bir atın iskeletini içeriyordu. Ayrıca, mezar malları arasındaki 9 santimetre uzunluğunda İskitleri hatırlatan oymalı bir yaban domuzu dişi dikkat çekici idi.⁶⁵²

4.2.1.4. PİCHVNARİ

Kıyı boyunca Phasis'in güneyinde, bir yüzyıl önceki Yunan-Kolkhis etkileşiminin belirtileriyle birlikte, M.Ö. V. yüzyıldaki Yunan varlığıyla ilgili kanıtlar mevcuttur. Phasis'in güneyindeki ilk önemli site, Cholokhi Nehri'nin ağzındaki modern Kobuleti Kasabası'nın kuzey ucundaki kıyıda duran Pichvnari'dir. Siteyi cazip kılan başlıca özellikleri arasında nehre ve denize bitişikliği vardır. Buradaki sulak arazinin oluşturmuş olduğu taşma ovası, bölgeyi yerleşim için elverişli kılmıştır.⁶⁵³ Burada kazı çalışmaları halen devam etmektedir (Resim 59-60, 65).

Pichvnari'de, pişirme fırınlarının da içinde bulunduğu yerel çömlekçiliğe ait kapsamlı kalıntılar vardır.⁶⁵⁴ Parçalar, Kolkhis sitelerine özgü, büyük depolama kaplarında bulunmuştur. Bu kaplar bölgede hala kullanımdadır. Pichvnari'deki değirmen taşları, Kolkhis'te aşına olunan çeşitli tarımsal uygulamalarla birlikte, yaygın bir şekilde bulunmaktadır.⁶⁵⁵ Pichvnari'deki topluluğun, gerek Yunanlılar'ın gelişinden önce, gerek geliş sırasında ve gerekse de gelişinden sonra tarımda aktif bir rol oynadıklarından hiç kuşku duyulamaz.⁶⁵⁶

⁶⁵¹ Shamba 1980, 56.

⁶⁵² Shamba 1983, 33.

⁶⁵³ Braund 1994, 109.

⁶⁵⁴ Kakhidze 1965, 7.

⁶⁵⁵ Kakhidze 1965, 9.

⁶⁵⁶ Braund 1994, 112.

Pichvnari'deki Nantcheduri, Kolkhis'in tipik tepecik yerleşimlerinden olup buraya Yunanlılar gelmeden çok önce yerleşilmiştir. En erken seviye, M.Ö. II. binyılın ortalarına tarihlenmektedir.⁶⁵⁷ Burası M.Ö. II. yüzyıldan itibaren sürekli yerleşim görmüştür. İthal edilen çanak çömlek ve seramikler üzerinde Yunan harfleri görülebilmese rağmen, Yunan sömürgeleştirme sürecinden kaynaklanan hiçbir bozulma yoktur.⁶⁵⁸ Yüzyıllar boyunca, Kolkhis tipi dikdörtgen kabinler, tepe üzerinde inşa edilmeye devam etmiştir. M.Ö. III. yüzyıla kadar, bazılarının çatıları kiremitle kaplanmıştır.⁶⁵⁹ 2015 Sezonu kazılarında, şehrin yönetim merkezi olduğu düşünülen bir bölüm keşfedilmiştir. Bu alanla ilgili çalışmalar halen sürmektedir (Resim 64).

Pichvnari'de, Amiran Kakhidze'nin⁶⁶⁰, birbiri arasında 150 metre olan ve M.Ö. V. yüzyıla tarihlenen iki mezar üzerinde yapmış olduğu çalışmalar neticesinde, mezarın bir tanesinin Yunanlı diğerinin ise Kolkhisli olduğu ortaya çıkmıştır. Pichvnari'de, Kolkhis Mezarlarını, Yunan Mezarları'ndan ayırt etmek için belirlenen temel kriter sosyo-ekonomik farklılaşmadan kaynaklanmaktadır. Yunan Mezarları'nda daha fazla bulunan ithal edilmiş mallar yer alır (Resim 74). Ayrıca bu mezarlarda, Kolkhisli karşılıklarına oranla daha incelikli gömme yöntemleri görülür. Bunun doğal sonucu olarak, daha zengin olan mezarlar söz konusu sınıflandırma için ayırt edici özelliklerdir.⁶⁶¹

Buna ilave olarak, Yunan mezarlarının yönelimi, yaygın bir şekilde doğu-batı doğrultusundadır. Kolkhis mezarlarının ise hiçbir tutarlı yönelimi yoktur. Ancak bu yönelim farkları Yunan mezarlarını Kolkhis mezarlarından ayırt etmek için çok da yeterli sayılmaz.⁶⁶² İki mezar tipini, birbirinden ayırmak için baz alınan bir diğer ölçüt de; Yunan mezar çukurlarının büyük bir kısmının, Kolkhislilerinkinden daha büyük oluşudur.⁶⁶³ Bazı Yunan mezar çukurlarında, tabutların kullanıldığını gösteren büyük çiviler bulunmuştur. Aksine, Kolkhis mezarlarında cesetler yan yatırılmışlardır. Yunan mezarlıklarının, Kolkhis mezarlıklarından farkını gösteren özelliklerden biri de Yunan mezarlıklarında, mezarlık ziyafetleri için ayrılmış alanların oluşudur. Bununla beraber, Kolkhis geleneklerinde de mezar ziyafetleri vardır. Ancak bu gelenek başka bir yerde yapılmaktadır. İki mezar tipinin sınıflandırılmasında dikkati çeken bir diğer durum ise, mezar mallarıdır. Kolkhis mezarları

⁶⁵⁷ Mikeladze and Khakhutaishvili 1985, 7.

⁶⁵⁸ Braund 1994, 112.

⁶⁵⁹ Kakhidze 1965, 12.

⁶⁶⁰ Pichvnari Kazısı Başkanı ve Batum Arkeoloji Müzesi Müdürü.

⁶⁶¹ Braund 1994, 114.

⁶⁶² Kakhidze 1981, 8.

⁶⁶³ Kakhidze 1981, 16.

önemli miktarda mücevher içerirken, Yunan mezarları ise, altın ve gümüş içermekteydi. Bununla beraber, Kolkhislilerin mezarları çoğunlukla Kolkhis çanak çömleklerini (çok az miktarda ithal edilen çanak-çömlek) içerirken, Yunan mezarları çoğunlukla ithal edilmiş çanak çömlekleri (çok az miktarda Kolkhis çanak çömleği) içeriyordu. Kolkhis mezarları içinde çok az sayıda, Yunan mezarları içinde ise çok daha fazla amfora vardır (Resim 73).⁶⁶⁴

Hem Yunan hem de Kolkhis mezarlarındaki düzenli bulgular, ölünün ağzına konulmuş olan madeni paralardı. Nerdeyse hepsinin ön yüzünde insan başı, arka yüzünde boğa başının olduğu trioboller vardı (Resim 91).⁶⁶⁵ Pichvnari'deki mezarlar, M.Ö. VI. ve V. yüzyıllar boyunca, Kolkhis'teki ölü gömme geleneğindeki temel bir değişikliğin habercisidir. Bu mezarlar, büyük ölçüde bireysel gömme şeklinde oluşturulmuş mezarlardır (Resim 61). M.Ö. VIII.-VI. yüzyıla ait Kolkhis'te kazılmış daha önceki birçok mezar, Pichvnari'nin kuzeyine yakın yerleşim yerleri olan Ureki ve Nigiziani'de olduğu gibi, kremasyon tekniği ile oluşturulmuş mezarları ortaya koymaktadır. Kolkhis, çok büyük çeşitlilikteki gömme pratiklerini ortaya koyan bir bölgedir.⁶⁶⁶ Fakat Ureki ve Nagviziani'de olanlar gibi toplu kremasyonlar, M.Ö. VI. yüzyıldan sonraki Kolkhis'te tekrarlanmamaktadır.⁶⁶⁷

Pichvnari'deki M.Ö. V. yüzyıla ait mezarlar, kültürel dönüşümün, mezar pratiği üzerinde belli bir etki yapmaya yetecek kadar ilerlediğini göstermektedir. Porselen yağdanlıklar, aryballoiler⁶⁶⁸ ve strigiller⁶⁶⁹ içeren Yunanlılar'ın cimnazyum kültürünün simgesi olan aletleri ortaya koymaktadır. M.Ö. V. yüzyılın ortasına kadar, Yunanlılar ve Kolkhislier iç içe geçmişti. Bu durumun çabuk bir şekilde meydana gelmiş olması çok da mümkün görünmemektedir. Yunan yapımı çanak-çömleklerin bölgeye ithal edilmesi ile birlikte, M.Ö. VI. yüzyılda iki kültür arasındaki temaslar artmıştır. Birkaç adet çizgili Yunan çanak-çömlek parçası genel anlamda en erken tarihli bulguları oluşturmaktadır. Pichvnari'de ise, M.Ö. VI. yüzyıla ait, Sakız, Sisam ve Midilli Adaları'nda üretilmiş amforalar saptanmıştır.⁶⁷⁰ Kolkhis Bölgesi'ndeki Yunan sömürgeciliği süreci ve karşılıklı etkileşim ele alınırken sıkça sorgulanan konu, bu Yunan sömürgeleştirme işlemlerinde, Pichvnari'de görüldüğü gibi bir kültürel ozmosun (geçişim) yaşanıp yaşanmadığıdır. “Hellenleşmiş Barbarlar” ya da “Barbarlaşmış Hellenler” tanımlaması çokça söylenegelen bir tanımlama

⁶⁶⁴ Braund 1994, 115.

⁶⁶⁵ Kakhidze 1981, 47.

⁶⁶⁶ Mikeladze 1990, 61-2.

⁶⁶⁷ Mikeladze 1985, 11-2.

⁶⁶⁸ Küçük, dar boyunlu yuvarlak ya da damla biçimli Eski Yunan vazosu.

⁶⁶⁹ Antik Çağ'da sporcuların müsabaka bittikten sonra vücutlarını temizlemeye yarayan tunç alet.

⁶⁷⁰ Kakhidze 1965, 12-3.

olmakla beraber; bu formülasyon çok da doğru değildir. Çünkü, Pichvnari'deki mezarlar, hem Kolkhisli hem de Yunanlıdır.⁶⁷¹

Pichvnari'deki mezarların 15 kilometre güneyinde ve kıyı kesimde olan Tsikhisdziri, potansiyel olarak Pichvnari kadar önemlidir. Burada hem kremasyon hem de inhumasyon şeklindeki gömme biçimi görülmektedir. M.Ö. V. yüzyılın başları civarında yapılmış olan Korint tipi Attik Skyphos, bulunan mezar malları arasındadır. Bu eser, kremasyon tekniği uygulanan mezardan çıkmıştır. İnhumasyon tekniği tercih edilen mezarlardaki en erken tarihli çanak çömlek ise yaklaşık olarak M.Ö. 470'te yapılmış olan Haemon ressamının porselen yağdanlığıdır.⁶⁷²

4.2.1.5. VANI

Vani, Gürcistan'ın batısında, Antik Kolkhis topraklarında, Gürcistan'ın en büyük ikinci şehri olan Kutaisi'nin 30 kilometre kuzeydoğusunda yer alır. Sulori ve Rioni Nehirleri'nin kavşağındadır. Şehir, 3 terasa ayrılmakta olup 200 metre yükseklikteki bir tepededir. Bu tepe alt tarafında yer alan oldukça verimli ovaya hakim bir konumdadır. 1940'dan itibaren burada, kapsamlı kazılar yapılmaya başlanmıştır (Resim 97-98). Site aralıksız bir şekilde M.Ö. VIII. yüzyıldan M. Ö. I. yüzyılın ortalarına kadar yerleşim izleri taşımaktadır. Özellikle 2002-2006 yılları arasında yapılan kazılarda, Vani Antik Şehri'nin daha yüksek kesimlerinde yer alan terasında bir dizi zengin içeriğe sahip mezar bulunmuştur (Resim 46). Bu mezarlarda, tunçtan yapılmış figürinler dikkat çekmektedir. Daha küçük olan figürinlerin içinde tunçtan yapılanlara ilave olarak, demirden yapılanlar da vardır.⁶⁷³

2002-2007 yıllarında yapılan kazılarda 7 adet mezar ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan 5 tanesi daha Antik Dönem'de soyulmuştur. 2 tanesi ise sonra yapılan binalardan dolayı hasar görmüştür. Burada bulunan geniş mezarların etrafında bulunan demir çivilerin yayılımı ahşabın varlığını gösterir. 22 Nolu mezar, kollektif bir mezardır. İçinde 4 adet ölü bulunmaktadır. Bu durumun aksine 24 Nolu mezarda elit bir kişinin cesedi bulunmaktadır. Aynı zamanda bu elite, 4 adet hizmetçi de eşlik etmektedir. Hacim olarak çok daha küçük olan 28 Nolu mezarda ise, tek bir ölü vardır. Ölülerin yönleri farklılık arz etmektedir. Bu mezarlar ile daha önce (M.Ö. V. yüzyıl ve M.Ö. IV. yüzyılın ilk yarısı) keşfedilen mezarlar arasında bağ kurmak mümkündür. 24 Nolu mezarda 1 adet Panticapaeum sikkesi bulunmuştur (Resim 88). Bu, M.Ö. IV. yüzyılın 3. çeyreğine tarihlenmektedir. Son zamanda yapılan

⁶⁷¹ Braund 1994, 116-7.

⁶⁷² Braund 1994, 117.

⁶⁷³ Kacharava and Kvirkvelia 2009, 237.

kazılarda hem geleneksel hem de yeni ölü gömme gelenekleri görülmektedir. Burada Erken Hellenistik Çağa ait yeni bir usül dikkat çekmektedir. Mezarların güney duvarları boyunca hizmetçiler ve evcil hayvanlar için bir platform yapılmıştır. 9 Nolu mezar buna örnek teşkil eder. 22 ve 24 Nolu mezarlarda gümüş sikkeler ve kemer bulunmuştur (Resim 35, 80). 24 Nolu mezar ise yerli bir elite aittir.⁶⁷⁴

Vani, M.Ö. VI. yüzyıldan IV. yüzyıla kadar Kolkhis Krallığı'nın politik merkezi konumundaydı. Bu politik yapı, "skeptuchi" olarak tanımlanmıştır.⁶⁷⁵ İdari merkez, iki tarafı doğal, diğer tarafı ise muhtemelen insan eli kazılmış derin hendeklerle çevrili üçgen piramit şeklindeki bir tepenin üstünde kurulmuştur. Bu tepenin merkezi ve alt kesimlerinde yer alan teraslardaki (Resim 97) mezarlarda bulunan ölümlerle birlikte gömülen eşyalar çok zengindir. Mezarlar belli bir düzen içerisinde yerleştirilmemekle birlikte, belirgin şekilde kültürlü kesimlerin oturduğu evlerin yakınlarında bulunmaktadır. Tepenin üst kısmında ise dinsel törenlerde kullanılan ahşap bir tapınak yer almaktaydı. Bu yapıların tepenin merkezinde yer alması, burada oturan aristokrat kesimin işlevsel olarak bir ölçüde dünyevi ve ruhani gücü de elinde bulundurduğunu göstermektedir. Sıradan halk bu tepelerin eteklerinde yaşamaktaydı. Vani'de tepeler ve buraların eteklerinde görülen bu yerleşim yapısı, hiyerarşik bir yapının var olduğunu göstermektedir.⁶⁷⁶ M.Ö. VI-IV. yüzyılda Vani, yönetici aristokrat kesimin idari ikametgâhı ve daha da mühimi, çevre alanlardaki tarımsal ekonominin değerlendirildiği, siyasi yönetimin merkezi konumunda idi. Arkeolojik buluntulara göre kaliteli el sanatı ürünler politik yönetim merkezlerinde yoğunlaşmakta ve yalnızca üst düzey Kolkhis eliti ile yönetici sınıfın ihtiyaçlarını karşılama işlevi görmektedir. Metal ve cam ürünler (Resim 41, 47-48, 75-76, 79) İyon ve Attik tipi işlemeli, siyah sırlı seramikler, Akdeniz'in çeşitli merkezlerinden gelen amforalar, Vani'nin M.Ö. VI. yüzyılda ve özellikle de M.Ö. V-IV. yüzyıllarda ticaret merkezi olarak önemli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Mesela; Chios ve Lesbos yerleşim yerlerinde bulunan amforalar, Schuamta, Mtidsiri, Dablagomi, Dpnari gibi yerlerde bulunan Attik işlemeli ve siyah açkılı seramikler, bu durumu destekler niteliktedir. Vani, yalnızca önemli bir ekonomik merkez değil aynı zamanda bir ürün dağıtım noktasıdır.⁶⁷⁷

Vani'nin iç kısımlarındaki kazılarda bir düzine anıtsal yapı bulunmuştur. Alt terasında, güneydoğu şehir kapısından 100 metre ötede, 800 m² büyüklüğünde bir tapınak yapısı bulunuyordu. Bu tapınakta, kurban yeri, çok sayıda kil kapları, gümüş ve tunç mücevherler ile

⁶⁷⁴ Kacharava and Kvirkvelia 2009, 237.

⁶⁷⁵ Strab., X. 2. 18; App. Mthr., 114.

⁶⁷⁶ Lordkipanidze 1991b, 160-1.

⁶⁷⁷ Lordkipanidze 1991a, 125.

çeşitli kurbanlık hayvanların kemikleri bulunmaktadır. Ayrıca burada ambar vazifesi gören ve armağanların da muhafaza edildiği bir depo ya da bina bulunmaktadır.⁶⁷⁸

Orta terasın güney kısmı, karmaşık bir mimari yapıya sahiptir. Ana bina bir tapınak olup, tabanı mozaik ile döşenmiştir. Burada bir adet taşlı sunak vardır. Yakınında, Yunan asıllı, üzerinde kartal şekilleri bulunan tunç kap ya da kaplar yer almaktadır. Kanatlı Nike tanrıçasından muhteşem bir heykel bulunmaktadır (Resim 51). Pergamon denilen tarz ile üzerinde çalışılmıştır. Bu yapı, M.Ö. II. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Sunağın yakınında bulunan çok büyük, Kolkhis asıllı bir Pithos ve yaklaşık 40 adet şarap amforası, bu tapınağın bağcılık ve şarapçılık tanrısı adına kutsandığını göstermektedir.⁶⁷⁹

Vani'deki kazılar, Kolkhis Bölgesi'nin inanç tarihi açısından çok kapsamlı materyaller sağlamıştır. 1985'de yapılan çalışmalarda ele geçen verilere göre, en çok tapılan tanrılar; Gaia (Dünyanın tanrısı), Helios (güneş) ve Ay tanrısı idi. Bunlar, eskiden beri Gürcistan'da bilinen tanrılardır.⁶⁸⁰ Bölgede, Dionysos Kültü'nün popüleritesi de çok yoğundur. Dionysos'un topraktan pişmiş maskeleri yaygın şekilde görülmektedir. Muhtemelen bu inanç, M.Ö. IV. yüzyılda ortaya çıkmıştır.⁶⁸¹

Dionysos Kültü, Hellenistik Dönem'de, doğu ülkelerinde son derece geniş bir yayılım alanı göstermişti. Eskiden bu yana yüksek şarap kültürünün varlığı, arkeolojik bulguların ve kaynakların ispat ettiği bir durumdur.⁶⁸²

Vani'de bulunan, kilden yapılmış Herakles şekilli bulgular ilginçtir. Bu bulgular Antik Vani'de yapılmıştır. Bu durum, Yunan yazılı kaynaklarında da aktarılan, Herakles Kültü'nün popüleritesini göstermektedir.⁶⁸³ Yunan Mitolojisi'ne göre, Prometheus'u özgürlüğüne kavuşturan Herakles'ti. Duris'ten sonra (M.Ö. 340-275) Kafkasya'nın yerli halkı, sadece Zeus ve Athene'ye kurban adamıyorlardı. Çünkü onlara göre, bu tanrılar, Prometheus'u cezalandıran suçlulardı.⁶⁸⁴ Bu dönemde, Herakles'e özel bir hayranlık duyulmaktaydı. Çünkü Herakles, Prometheus'a eziyet eden kartalı öldürmüştü. Vani'den gelen mühür ve kilden yapılan heykelin varlığı, Duris'in ifadelerini tasdiklemiştir.⁶⁸⁵

⁶⁷⁸ Khoshtaria 1972, 84.

⁶⁷⁹ Lordkipanidze 1991a, 141.

⁶⁸⁰ Qauxcishvili 1987, 92.

⁶⁸¹ Lordkipanidze 1976, 63.

⁶⁸² Gamkrelidze 1982a, 155.

⁶⁸³ Matiashvili 1973, 46-9.

⁶⁸⁴ Lordkipanidze 1991a, 143.

⁶⁸⁵ Lordkipanidze 1979, 210.

Hellenistik K lt r  n hangi yolla G rcistan da yayıldığı sorusu, hala cevap bulamamış bir sorudur. Kolkhis, M. . III-I. yüzyıllarda aktif olarak yabancı ülkelerle ticarete katılmıştır. Hellenistik Dünya ile olan sıkı ekonomik ilişkiler, aynı zamanda, Hellen K lt r  n n yayılmasına yol açtı. Kültür elementleri, sahil bölgelerinden Kolkhis in i  kesimlerine kadar sızmıştı. Pek  ok Hellenistik tesirin kökeni kıyı kesimler değildir. Doğu Kolkhis te, en başta da Vani de bu etki görülmektedir. Vani de ki gibi, az çok aynı kültür elementleri Antik Kolkhis in doğu bölgelerinde, özellikle de Doğu G rcistan daki Antik İberia da ortaya çıkmıştır. Burada, benzer inşaat teknikleri ve mimari üslupların varlığı görülmektedir. Aynı zamanda, Vani deki dini düşüncelerin (Dionysos Kütlü) aynısı İberia da da görülmektedir. M. . III-I. yüzyıllarda, Hellenistik Kültür, hem Vani yi hem de İberia yı etkilemiştir.⁶⁸⁶

Vani ile ilgili yapılan araştırmalarda karşılaşılan önemli bir sorun vardır. Bu, Vani adının diğer yazılı kaynaklarda nasıl geçtiğinin belirlenmesidir. Plinius, şehre Surium adını verirken, Claudius Ptolemaios ise Surion olarak adlandırmıştır.⁶⁸⁷ Vani de, 1985 te, Suris sözü yazan bölük pörçük bir yazı keşfedilmiştir. Bu yazı, Vani nin diğer adının, Surium-Surion olduğunun bir nevi ispatıdır.⁶⁸⁸

Vani de M. . III-I. yüzyıllarda, varlığı tespit edilen tapınaklar ve kült binaları, Vani nin bir kutsal şehir olduğu izlenimini vermektedir. Strabon Kolkhis ile ilgili yapmış olduğu bir tasvirinde, Tanrıça Leukothea un kutsallığından bahsetmektedir.⁶⁸⁹ Strabon un burada, tapınak şehri olan Antik Vani yi kastettiği düşünülmektedir. Leukothea ya sunulan kurbanlar ve yapılan ritüellerin gösterdiği üzere, Leukothea, Demeter K lt ne çok benzer şekilde, verimlilik ve hasat tanrısı olarak görülmüştür.

Yunanlılar ın hangi yerel tanrıçalarını, Kolkhis te Leukothea nın yerine koyduklarını belirlemek zordur. Dış görünüşü itibariyle deniz dalgalarına hükmeden, suların tanrıçası ya da bereket tanrıçası olduğu varsayılmaktadır. şehir kapılarının ve kaidelerin üzerindeki koruyucu tanrıça heykelindeki “Sana dua ediyorum, h kmedenim” şeklindeki ibare bu inanişin varlığını ispat etmektedir.⁶⁹⁰

⁶⁸⁶ Lordkipanidze 1979, 211-4.

⁶⁸⁷ Xostaria 1959, 233.

⁶⁸⁸ Lordkipanidze 1991a, 144.

⁶⁸⁹ Strab., XI. 3. 17.

⁶⁹⁰ Quaxcishvili 1967, 17.

Vani'de, Leukothea'nın evlatlığı olan, Dionysos büyük bir önem taşımıştır. Suyun kutsallığı Gürcistan'da, ezelden beri süre gelen bir gelenektir. Ancak; bu gelenek, Hristiyanlığın etkisi altında çok güçlü bir değişime uğramıştır.⁶⁹¹

Yunan Kolonizasyonu'ndan başlayıp Roma Dönemi'ne kadar Kolkhis hinterlandındaki meydana gelen gelişim, etkileşim ve dönüşüm sürecini en iyi ifade eden site Vani'dir.⁶⁹² Vani'de; M.Ö. VIII. yüzyıldan, M.Ö. I. yüzyılın ortasına yakın bir zamana kadar dört safha belirlenmiştir.

Arkaik Vani'de, Kolkhis'tekine benzer şekilde kütükten yapılmış kulübeler mevcuttur. Her ne kadar M.Ö. VIII. yüzyılın başlarında Vani'nin, bölgenin diğer yerleşimleri üzerinde politik ve dinsel egemenlik uyguladığı düşünülmüş olsa da, aslında küçük bir yerleşimmiş gibi görünmektedir.⁶⁹³ Vani, M.Ö. VI. yüzyıldan itibaren, ithal edilen Yunan çanak çömleğinin de etkisiyle zenginleşmeye başlamıştır.⁶⁹⁴

M.Ö. V. yüzyıldan önce, Yunan dünyasından gelen ithal mallar, Kolkhis hinterlandındaki diğer yerlerde olduğu gibi, Vani'de de çok azdı. M.Ö. V. yüzyılda ise ithal malların artışı dikkat çekicidir (Resim 55). Bu artış, sadece Vani'de değil aynı zamanda onun etrafındaki Shuamta, Mtisdziri, Dablagomi, Dapnari, Sulori gibi daha küçük birçok yerleşimlerde de görülmüştür.⁶⁹⁵

Daha fazla ürün ihtiyacına paralel olarak, büyük depolama kaplarının gelmesi yerel çanak-çömlekçilikteki gelişmeler arasında en çarpıcı olanıdır. Bu safhada, yerel üretimde görülen artışa ilave olarak, altından yapılan ince sanat işleri de dikkat çekmektedir. Özellikle Vani'deki mezarlarda, bu altından yapılan ürünler görülmüştür.⁶⁹⁶ Kolkhis'teki standart yaşam tarzından farklı olarak, keskin bir şekilde farklılaşmış olan zengin bir elit ortaya çıkmıştır. Babadan oğula geçen hiyerarşi altında, bu elit kesim, Kolkhis'in Mithridates Eupator'un hâkimiyetine kadar kontrolü ellerinde tutuyorlardı.⁶⁹⁷

Vani'nin kuzeyine doğru Qvirila Nehri Vadisi'nde Sairkhe'de benzer bir süreç yaşanmıştır. M.Ö. VI. yüzyıldan V. yüzyıla kadar, Sairkhe'deki yerleşim hızlı bir şekilde genişlemiştir. Vani'de olduğu gibi, zengin mezarlar M.Ö. V. yüzyıldan itibaren yapılmaya

⁶⁹¹ Lordkipanidze 1972, 124-5.

⁶⁹² Braund 1994, 127.

⁶⁹³ Lordkipanidze 1992, 189.

⁶⁹⁴ Braund 1994, 129.

⁶⁹⁵ Lordkipanidze 1992, 200.

⁶⁹⁶ Braund 1994, 129.

⁶⁹⁷ Strab., XI. 2. 18.

başlanmış ve M.Ö. IV. yüzyıla kadar da yapılmaya devam edilmiştir. Sairkhe'den 5 kilometre uzakta, M.Ö. V. yüzyılın bir diğer elit mezarı da Itkhvissi'de açılmıştır. Bu safhada, Kolkhis hinterlandının eliti arasında, yerleşik bir mezar pratiği dikkat çekmektedir. Mezarlara, atlar ve hizmetçiler bile konulurken, hem Vani'de hem de Sairkhe'de, ölümler çukurlara indirilen ve üstü kayalarla örtülen tahta tabutlar içinde gömülmüştür.⁶⁹⁸ Daha yoksul mezarların var olduğu Sackhere'de olduğu gibi başka yerlerde de bu uygulama vardır.⁶⁹⁹ Sairkhe'deki M.Ö. V. yüzyılı temsil eden yerleşimin büyüklüğünün yaklaşık 80 hektar olduğu düşünülmektedir.⁷⁰⁰

Kültürel etkilerin mevcudiyeti özellikle M.Ö. V. yüzyıldan itibaren belirginleşmiştir. Evler, kütüklerden, dallardan ve çamurdan yapılmış tipik Kolkhis evleriydi. Bununla beraber, M.Ö. IV. yüzyılda tapınak olduğu tahmin edilen büyük bir taş yapı ortaya çıkarılmıştır. Bu yapının en dikkat çekici özellikleri kaliteli kireç taşından oyulmuş, yarım ton ağırlıktaki büyük Dor tipi sütun başlarıdır. Vani'de olduğu gibi Sairkhe'de de, en azından M.Ö. V. yüzyıldan geldiği düşünülen; hem yerel, hem Yunan, hem de Pers kaynaşması görülmektedir.⁷⁰¹ Sairkhe'deki bulunan bir mezarda, üzerinde Yunanca harfler olan gümüş bir tas bulunmuştur. Mezarın yapısı ve mezar eşyalarının tipi ve zenginliği, Itkhvissi'nin yakınında olduğu gibi burada da, Yunan etkisi görülen Kolkhis elitinin varlığını göstermektedir. Bu mezarın tarihi M.Ö. IV. yüzyılın ilk yarısına kadar gitmektedir.⁷⁰²

M.Ö. I. yüzyılın ortalarında yıkılan Vani⁷⁰³, Erken Dönemlerde Kolkhis'in politik, idari, ticari ve dini merkezi durumunda olmuştur. Kolkhis ile Yunan dünyası ilk ilişkiye geçtiği, Büyük Yunan Kolonizasyonu döneminde kurulan diğer şehirlere göre Kolkhis'in gelişimine en büyük katkıyı yapmış idari bir merkez konumundadır.⁷⁰⁴

4.3. HELLENİSTİK DÖNEMDE KOLKHIS

Büyük İskender'in seferleri Kolkhis'e (tüm Gürcistan dâhil olmak üzere) temas etmemiştir. O, Akdeniz ülkelerinin tarihinde ve doğuda yeni bir çıkışın başlangıcını gösteren,

⁶⁹⁸ Braund 1994, 130.

⁶⁹⁹ Lordkipanidze 1992, 197.

⁷⁰⁰ Nadiradze 1975, 164.

⁷⁰¹ Qipiani 1987, 17-8.

⁷⁰² Nadiradze 1990, 89.

⁷⁰³ Lordkipanidze 1991a, 145.

⁷⁰⁴ Lordkipanidze 1991a, 125.

Hellenizm diye adlandırılan, M.Ö. IV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayıp, M.Ö. I. yüzyılın otuzlu yıllarına kadar yaklaşık olarak 300 yıl süren akımın lideridir.⁷⁰⁵

Hellenistik Çağda, yoğun kültür alışverişinin eşliği ile devam edilen kapsamlı ticaret, M.Ö. VI-IV. yüzyıla göre, Yunan dünyasıyla daha yaygın ilişkiler kuran Kolkhis'i de etkilemişti. Yerel halkın üzerine etki eden Yunan Medeniyeti'nin kökeni, farklı coğrafyalara ve kültürlerle dayanmaktaydı. Ayrıca Yunanlılar, politik ve ticari anlamda, Hellenistik Dünyanın dışında da çok aktif şekilde faaliyetler içindeydiler. Filistin, Fenike ve Karadeniz Limanları'nda da ticaretin çok mühim bir kısmını kontrol ediyorlardı. Yaşam stili üzerindeki Yunan etkisi ile ilgili pekçok örnek görülmekteydi. Halkın maddi ve manevi kültüründeki gelişim, inşa edilen saraylar ve tapınaklar, sürekli şekilde süregelen deniz ticareti bu etkilerin başlıcalarıydı. Yunanlılar paralı asker olarak sistemin bir parçası haline geldiler. Hatta; temelli olarak Kolkhis'e yerleşmeleri için davet edildiler. Antik Kaynaklar, M.Ö. IV. yüzyıldan M.Ö. II. yüzyılın sonuna kadar Kolkhis hakkında hemen hemen hiç bilgi vermemişlerdir. Sadece haklarında çok detaylı bilgi verilmeyen birkaç kişiden bahsedilmiştir. Mesela; Vani'de M.Ö. IV. yüzyılın ikinci yarısına ait asil savaşçının mezarından, üzerinde "Dedatos" yazan bir altın mühür bulunmuştur.⁷⁰⁶ M.Ö. III. yüzyıla tarihlendirilen kral isimleri de bilinmektedir. İsmi bir altın sikkeye bastıran, Lysimakhos⁷⁰⁷ ve aynı şekilde gümüş sikkeler bastıran Sawlak⁷⁰⁸ bunlardan iki tanesidir. M.Ö. IV-I. yüzyıldaki Kolkhis tarihindeki kültürel gelişimin ana kaynakları, yazılı kaynaklardan çok arkeolojik bulgulardır.

M.Ö. IV. yüzyılın ortalarından itibaren, bir zamanlar çok güçlü olan Kolkhis Krallığı, gücünü kaybetti. Kolkhis'in denizden daha uzakta yer alan doğu bölgeleri, İberia Krallığı'na (Doğu Gürcistan) bağımlı hale gelerek ve bu krallığın güçlü etkisi altında kalmaya başladılar. M.Ö. IV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kolkhis'in mülkiyet sisteminde aniden gelişen, tamamıyla yeni ögeler getiren, bir dönüm noktası kaydedildi. Bundan sonra artık Eski Kolkhis'te iki farklı alan oluştu. Son arkeolojik araştırmalara göre kıyı sakinleri ve onların doğusunda olanlar arasında belirgin farklar mevcuttur. Geçiş süreci M.Ö. IV. yüzyılın ilk yarısından, M.Ö. III. yüzyıla kadar sürdü. En önemli karakteristik değişiklikler, cenaze geleneklerinde, seramik stilinde, altın işleme sanatında ve mimaride görülmüştür.⁷⁰⁹

⁷⁰⁵ Lordkipanidze 1991a, 132.

⁷⁰⁶ Lordkipanidze 1976, 284-8.

⁷⁰⁷ Kapanadze 1949, 25.

⁷⁰⁸ Golenko 1963, 110.

⁷⁰⁹ Lordkipanidze 1991a, 133.

Kolkhis'in kıyı kesimlerinde ölü gömme gelenekleri korunmuş fakat bir takım eklemeler de görülmüştür. Özellikle mezarlardan çıkan seramikler ve takılar, yeni dönemin belirtilerini gösterir. Bunun için ilginç bir örnek Kobuleti-Pichvnari'deki mezarlıktır. Mezarlar, yaklaşık 2 metre uzunlukta ve 0,75-1,5 metre genişliktedir. Cesetler, çoğunlukla batıya, bazen de kuzey yönüne doğru yatırılmıştır. Mezarlardaki eşyalar çok çeşitlidir. Yerel seramik en çok bulunanlardandır. Hem el yapımı hem de çark yapımı ürünler mevcuttur. Geleneksel şekilli sürahilerin yanında, boru şeklinde kulpa sahip yeni tip sürahiler de dikkat çekmektedir. Karakteristik kahverengimsi ya da kırmızı sürahiler mevcuttur. Mezarlarda bulunan eşyalara; tencere ve kâseler, düz şişeler, yüksek ayaklı vazolar da dâhildir. İthal eşyalar arasında; Lekythoslar, merhem kavanozları ve küçük kaplar bulunmuştur. Mücevherler ise çeşitlilik göstermektedir. Tunç ve demirden yapılmış kolyeler çok sayıdadır. Diademler, yüzükler ve değişik bileklik halkaları (düz hayvan başları ile ya da silindir şeklinde kabartmalar, aynı zamanda stilize edilmiş gölgeli yılanbaşları gibi) ele geçmiştir. Altın takılar nadir şekilde görülürken, gümüş kolyeler çok sayıdadır.⁷¹⁰

Kolkhis'in merkezinde ve doğu bölgelerindeki değişimler, dikkat çekici değişimlerdir. Bunun izlerine, M.Ö. IV-III. yüzyıla tarihlenen, Vani'deki zengin içerikli mezarlıklarda ve onların çevrelerinde rastlanır. Küçük tarla taşlarıyla ya da büyük kum taşlarıyla örtülü olan ahşap mezar odalarının yanında, kiremitle örtülü ahşap lahitler ve taş sandıklar görülmektedir. Bunlara ilaveten; aralarında, muhtemelen Yunan cenaze kültürü (ruhları ölüm nehrine bırakan, Charon'a ödül) ile bağlantılı olan amforalar ve sikkeler gibi yeni nesneler de vardır. Şiddete maruz kalarak öldürüldüğü tespit edilen hizmetçiler ve köleler de ölümlere eşlik etmektedirler.⁷¹¹

Sıradan halkın cenaze törenlerinde de dikkat çekici değişimler görülmüştür. Kıyı kesimlerde hala toprak definleri varken, Kolkhis'in doğu bölgelerinde ise Pithos tarzı definler yaygındır. Bu mezarlar genellikle tek kişilik olmakla birlikte, nadiren de olsa çift definlerde vardır. Pithos tarzı definlerde, pithos ortadan kesilip, dikey olarak ağzı aşağı bakacak şekilde bir çukura konulurdu. Burada dip kısım kapak işlevine sahipti. Bazen uzunlamasına kesilmiş olan Pithos ağzı batıya bakacak şekilde yatırılır ve diğer yarısı da üstüne örtülürdü. Ölüler güçlkle bükülüp başları batıya doğru olacak şekilde içine yatırılırdı. Mezar eşyaları arasında, seramikler, Kolkhidkiler ve mücevherler bulunmakta idi. Mücevherlerin arasında; ejderha

⁷¹⁰ Aynı Yer.

⁷¹¹ Vani I, 1972, 202-11.

şekilli ya da yılan biçimli başların olduğu tunç ya da gümüş bileklik halkaları (Resim 78), mühürlü tunçtan yapılmış yüzükler ve inciler görülmektedir.⁷¹²

Pithos tarzı definlerin yayılmasının nedeninin büyük ihtimalle, Doğu Gürcistan (İberia) kökenlilerin aktifleşmesi ve Kolkhis Krallığı'nın doğu kısımlarına göç etmesi olduğu düşünülmektedir. Burada meydana gelen etnik değişimler sözünü ettiğimiz durumun kanıtıdır.⁷¹³ İlginç olan; Pithos tarzı definlerin, M.Ö. IV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Kolkhis'e paralel olarak, Doğu Gürcistan'ın (İberia) her bir bölgesinde yaygın şekilde uygulanıyor olmasıdır.⁷¹⁴ Mezarlarda bulunan eşyalar incelendiğinde, Kolkhis'in doğu kesimi ile İberia arasında çok ciddi benzerliklerin olduğu görülmektedir.⁷¹⁵

M.Ö. IV. yüzyılın üçüncü çeyreğinde seramik sanatında büyük değişimler gözlenmiştir. Daha önceden var olan M.Ö. VI-V. yüzyılın seramiklerine ilave olarak, huni ağızlı (bazen yüksek ve dar boğazlı) yuvarlak veya armut şekilli, göbekli sürahiler ortaya çıkmıştır. Geometrik süsler de artık daha ağırlıklıydı. (zikzak şekilli çizgiler, baklava biçiminde bir ağı andıran dalgalı süsler vb.) Boyanmış seramikler de mevcuttur. Bunlar; açık renkli astarın üzerine kırmızı rengin (dalga deseni, geometrik dekorlar) kullanıldığı sürahilerdir. Bunlar sadece Kolkhis'in doğu kısımlarında (Satschchere, İtchwisi, Vani) ve İberia'da görülmekteydi.⁷¹⁶

Altın işleme sanatında da yeni etkiler görülmektedir. Gelenekselleşmiş ve 300 yıl boyunca çok muhafazakâr olmuş şekillerin (taçlar, baklava biçimli plaklar, güneş desenli küpeler vb.) yerini Yunan etkili şekiller almıştır. Granülasyon ile süslenmiş, ağırlıklı süvari ve kuş heykelcikleri,⁷¹⁷ incilerle örülmüş zincir ve küçük boynuzlu aslan başları, bunların arasında yer almaktadır.⁷¹⁸

Kolkhis oymacılığı ise bu dönemde artık zirve noktaya ulaşmıştır. Hitit (Kapadokya asıllı) ve Assur etkisi yoğun şekilde görülürken, yerli ustalar da özel kullanımlar için mühürler yapmışlardır. Savaşçı Dedatos'un, resmi işlerde ve kişisel işlerinde kullandığı

⁷¹² Tolordava 1980, 65.

⁷¹³ Melikishvili 1959, 211-215.

⁷¹⁴ Kvizinadze 1973, 9.

⁷¹⁵ Lordkipanidze 1985c, 480-9.

⁷¹⁶ Lordkipanidze 1979, 184.

⁷¹⁷ Cqonia 1981, 54-5.

⁷¹⁸ Cqonia 1985, 72-3.

mühür,⁷¹⁹ bunlara örnek teşkil etmektedir. Özellikle Vani Bölgesi'ndeki taş işlemeciliğinde Kapadokya etkisi de görülmektedir.⁷²⁰

Bu dönemde, Kolkhis'te, Yunan şehirciliğinin de karakteristik özellikleri yayılım göstermektedir. Örneğin Vani'de, M.Ö. IV-III. yüzyılın kültür tabakalarında çok sayıda kiremit parçaları bulunmuştur. Bu kiremitlerin Sinope'den geldiği açıktır.⁷²¹ Karasal, iç bölgelerde de kiremit kullanımı görülmektedir. Mesela, Dablagomi'de bir mezarlıkta bu izlere rastlanılmıştır.⁷²²

M.Ö. IV-III. yüzyılda taş mimarisinin varlığı dikkat çekicidir. Vani'de o zamanlara ait, büyük kayalarda, yüksek bir temelin üzerine yapılan, beyaz kireçli taş plakalardan oluşan, dikdörtgen biçimli, halka açık binalar vardı.⁷²³

Kesinlikle, Erken Hellenistik Dönem'de, Doğu Gürcistan Krallığı'nın (İberia) göstermiş olduğu olağanüstü gelişim ile Kolkhis'in doğu bölgelerinde yaşanan, doğu kökenli etkiler bu döneme damgasını vurmuştur. Bu durum, Antikçağ ve Bizans Kaynakları'nda, aynı zamanda Eski Gürcü yazınsal geleniğinde de yer almaktaydı.⁷²⁴

Hellenistik Dünya ile Kolkhis arasında çok canlı bir ticaret ilişkisi bulunuyordu.⁷²⁵ Kolkhis'ten ve diğer bazı Transkafkasya ülkelerinden, güney ile batıyı birbirine bağlayan, en değerli transit ticaret yolu geçmekteydi. Bu ticaret yolu, Hindistan'dan başlayarak, Transkafkasya üzerinden Hazar Denizi'ne kadar giderek, Kura Nehri'nin ve Surami Dağı'ndaki geçitlerin etrafından dolaşarak Phasis Nehrine, oradan da Phasis Şehrine ve bu şehirdeki Karadeniz'in kıyı kesimine ulaşırdı. Buradan sonra da deniz yoluyla Karadeniz'in diğer kıyılarındaki şehirlere doğru devam ederdi. M.Ö. IV. yüzyılın ortalarından itibaren, güneydoğu Karadeniz kıyısındaki şehirler, özellikle de Sinope, ticarete, giderek daha büyük rol oynamaya başladı. M.Ö. III-I. yüzyıllarda, Sinope kaynaklı ithalat, Kolkhis'te önde gelen bir noktaya ulaşmıştır. Özellikle zeytinyağı için Sinope asıllı amforalara ait çömlek kırıkları, başta kıyı kesimlerindeki yerleşim yerleri olmak üzere Kolkhis'in uzak kesimlerine kadar yayıldı.⁷²⁶

⁷¹⁹ Lordkipanidze 1985c, 477.

⁷²⁰ Lordkipanidze 1976, 134-146.

⁷²¹ Axvlediani 1986, 6-7.

⁷²² Tolordava 1977, 49-52.

⁷²³ Vani II, 27-30.

⁷²⁴ Lordkipanidze 1972, 111-4.

⁷²⁵ Lordkipanidze 1979, 191-5.

⁷²⁶ Lordkipanidze 1991a, 135.

Sinope dışında, Herakleia (Muğla) da Kolkhis'le ticari ilişkiler içindeydi. Kolkhis Bölgesi'nde; Solochi (Kilikya) I ve II türünden amforalar, bunların yanı sıra Sakız ve Taşoz Adaları'ndan gelen ve M.Ö. IV-III. yüzyıllara ait olan parçalar bulunmuştur. Rodos, Kos ve Knidos'dan gelen M.Ö. III-II. yüzyıla ait amfora parçaları, Kolkhis-Rodos bağlantısına işaret etmektedir. M.Ö. III-I. yüzyıllarda, Kolkhis'e siyah ve kırmızı renkli seramikler, Megara⁷²⁷ kâseleri ve Anadolu asıllı eliş ürünleri ithal edilmiştir. İthalatın yapıldığı diğer bölgeler ise; Pergamon, Samos (Sisam) ve İskenderiye'dir. Bu ithalat, Anadolu'dan hem kıyı kesimlere hem de denize uzak karasal bölgelere yayıldı. İthal ürünler, Rioni Nehri boyunca, Surami Geçiti üzerinden güney Gürcistan'a ve Enguri Nehri üzerinden, yüksek dağların bulunduğu Svaneti'ye kadar taşınmıştır. Chersonesos⁷²⁸ ve Bosporus'taki amforalar, Karadeniz'in kuzey kesimlerinde bulunan Kolkhis asıllı seramikler (Pithos ve amforalar), M.Ö. III-I. yüzyıldaki Kolkhis ile Kuzey Karadeniz kıyısındaki ticaret ilişkisini ispat etmektedir.⁷²⁹

Kolkhis ve Hellenistik Dünya arasında olan oldukça yoğun ticaretin kanıtlarından biri de bölgede bulunan yabancı sikkelerdir. Hieronun, Siraküza Tiranları'nın altından yapılmış staterleri, Makedonyalı II. Philip, II. Alexander ve III. Philip'in staterleri ve tetradrahmileri, Lysimakhos'un⁷³⁰ altın ve gümüş sikkeleri, "yeni stil" Atina tetradrahmileri, Pontus, Kapadokya, Parthia, Pantikapaion ve Olbia asıllı sikkeler Kolkhis Bölgesi'nde görülmüştür. M.Ö. IV-III. yüzyıllarda piyasada olan gümüş Kolkhidkilerin yerine, M.Ö. II-I. yüzyıllarında Lysimakhos Staterlerinin bölgesel taklitleri yapılmıştır.⁷³¹

Kolkhis Bölgesi'nin alçak kesimlerinde yaşayan insanların uluslararası ticarete yoğun katılım gösterdikleri bilinmektedir. Bu durum sayesinde dış alımların artışına paralel olarak yerli üretimde de artış görülmüş ve ekonominin daha da büyümesi sağlanmıştır. Kolkhis'teki amforaların üretim yerleri, önceleri, Karadeniz'in güney kıyısı idi. Bu amforaların, bölgede bolca bulunan kahverengi kilden üretilmiş ve Kolkhis'in güney kesimlerinde miktar olarak çok fazla bulunmuş olması, onların, Kolkhisli kimliğini taşıdıkları fikrini güçlendirmektedir. Bölgedeki amforaların kulplarının, pithosların (Resim 38), kil kapların ve kiremitlerin üzerindeki işaretlerin tekdüzeliği de amforaların yerel kökenli olduğunu destekleyen bir başka kanıttır. Kolkhis'te yer alan seramik üretim merkezlerinden biri de, ülkenin kuzeybatı kesiminde, Abhazya'da bulunmaktaydı. Kolkhis asıllı amforalar, M.Ö. IV-III. yüzyıllarda,

⁷²⁷ Yunanistan'ın Attika Bölgesi'nde bir şehir.

⁷²⁸ Sivastopol yakınında bulunan Yunan şehri.

⁷²⁹ Lordkipanidze 1979, 191-5.

⁷³⁰ Büyük İskender'in valilerinden biri.

⁷³¹ Lordkipanidze 1991a, 135.

Sinope desenleri ile imâl edilmiştir. Muhtemelen M.Ö. III. yüzyılın sonunda, fakat kesinlikle M.Ö. II-I. yüzyılında kendine has bir şekil göstermişlerdir.⁷³²

Kolkhis'teki şehir kapıları, tahkimat duvarlarına bitişik olan, yarı yuvarlak şekilli kulelerle çevriliydi. Duvarın arkasında uzunlamasına kırmızı tuğlalardan oluşan ve kiremit çatısı olan bir bina temeli, günümüzde de varlığını korumaktadır. Muhtemelen bu kapılar, nöbetçilerin kışlası ya da tophanesi olarak hizmet ediyordu. Şehir kapıları, Yunan geleneklerine ya da tam bir Hellenistik tahkimat sanatına göre inşa edilmiştir. Diplyon⁷³³ prensibine dayanan inşa tekniği ve kapı yapısı bu durumun en büyük kanıtıdır. Buna ilave olarak, yerli halkın geleneklerini taşıyan bariz özellikleri de görmek mümkündür. Buna en büyük örnek, şehrin dışında bulunan koruyucu tanrıçaya ait olan heykeldir.⁷³⁴

Şehir kapılarında bulunan ibadethaneler, Yunan-Hellenistik tarzından ziyade Kolkhis geleneğiyle ve yerel dinsel adetlerle paralellik gösterir. Burada dikkatte alınması gereken bir başka ayrıntı da, doğrudan kapının yanına inşa edilen kutsal sunağın, duvarın önünde yer almasıdır. Bu gelenek, ilk Gürcü Hristiyan Kiliseleri'nin inşasında da kullanılan bir gelenektir.⁷³⁵

⁷³² Lordkipanidze 1979, 191-5.

⁷³³ Yunanistan'da, Eleusis'ten gelen yolun üzerindeki kentte bulunan çift kanatlı kapı.

⁷³⁴ Lordkipanidze 1984, 14-22.

⁷³⁵ Lordkipanidze 1991a, 138.

V. BÖLÜM

KOLONİZASYON SONRASINDA KOLKHİS

5.1. AKHAMENİD VE SELEUKOS ETKİSİ

Antik Gürcistan'da, Pers İmparatorluğu ve ondan sonra, bölgedeki takipçisi olan Seleukoslar etkili olmuşlardır. Antik kültürel etkiler, hem kıyıda gelmiş hem de güneyin Hellenistik iktidarlarından Yunan etkisiyle birleşmişlerdir. Etkiler bölgenin gelişmesinde her zaman kabul edilmiş olandan daha önemli yere sahip olmuş gibi görünen Kafkasya'nın kuzeyindeki steplerden de gelmektedir. M.Ö. V. yüzyıl Kolkhis'i, Pers İmparatorluğu'nun çevresinde yeni bir istikrar ve refah arayışı yönünden dikkat çekicidir. Kıyıdaki refah, Roma Dönemine kadar sürmüş gibi görünmekteyse de; hinterland, Hellenistik Dönemde çok daha fazla zorluklarla karşılaşmıştır. İskender'in fetihlerinin ardından, M.Ö. III. ve II. yüzyıllar boyunca, Antik Gürcistan'daki Pers otoritesinin yerini Seleukoslar almıştır. Seleukosların yönetimi altında, Iberia, Kolkhis'in M.Ö. V. yüzyıl boyunca faydalandığı hızlı gelişmeyi yaşamıştır. M.Ö. V. yüzyılın başlangıcına kadar, Kolkhis, Büyük Kafkas Dağları tarafından bu dağların kuzeyine bağlanmış olan Pers İmparatorluğu küresi içine gelmiştir. Bununla beraber, hiçbir zaman, imparatorluğun bir bölgesinin parçasıymış gibi görünmemektedir. Daha ziyade, Herodotos Devri'nin öncesine kadar, İran'ın yirmi ilinin dışında çevresel bir müttefik olarak kalmıştır.⁷³⁶

Buna uygun bir şekilde, imparatorluğa düzenli vergi ödemiyor idiyse de, düzenli katkılar yapmıştır. Kolkhis, dört yılda bir, İran'a 100 genç erkek ve 100 genç kadın gönderiyordu.⁷³⁷

Kolkhis, sömürgeci ve yayılımcı bir politika içerisinde olan komşusuyla yakın bir ilişki içerisindeydi. Xerxes, Yunanistan'a saldırdığı zaman, Kolkhis piyadesi, Xerxes'in ordusu içinde, İran'ın 19. Satraplığı'nın Transkafkasya birlikleri yanında ve Pers komutası altında yürümüştür.⁷³⁸ Vani'deki ve Sairkhe'deki bulgular bu ilişkileri doğrular niteliktedir. Kolkhisliler'in Perslere düzenli şekilde hediyeler yollamış olmaları, Kolkhis birliklerinin Xerkes'in seferlerine katılması, geçici de olsa, birlikte bir örgütlenme ve işbirliği ile ilgili veriler ortaya koymaktadır.

⁷³⁶ Braund 1994, 122.

⁷³⁷ Hdt., III. 47.

⁷³⁸ Hdt., VII. 79.

M.Ö. 450/49'da, Atinalı Callias tarafından Pers kralıyla yapılan barış anlaşmasında, Perslere Karadeniz'de hareket özgürlüğü verilmiştir. O anlaşmanın koşullarına göre, Pers savaş gemilerinin Ege'ye doğru Mavi Kayaların ötesinde seyretmelerine izin verilmemiştir de, onlar Karadeniz'de istedikleri gibi dolaşma hürriyetine sahiptiler. Aynı zamanda, Karadeniz'in güney kıyısı, Pers İmparatorluğuna aitti. Aslında, hâkimiyetin Persler için çok önemli bir öncelik olduğuna ilişkin hiçbir işaret olmamasına rağmen, Callias Barışı, Karadeniz'i bir Pers denizi olarak teyit etmiştir. Üstelik, Callias'ın Mavi Kayaların ötesindeki denizi terk etme istekliliği, Karadeniz'in kontrolünün Atinalılar için kesinlikle yaşamsal olmadığını göstermektedir.⁷³⁹

Yapılan arkeolojik araştırmalar; Kolkhis elitinin mezar eşyalarının, İran'la olan yoğun teması göstermesi bakımından nitelikli kanıtlar sunmaktadır. Kolkhis elitinin, ölüsüyle birlikte konulmak ve vücutlarını süslemek için seçtiği birçok prestijli eşyada Pers etkisi çok açıktır. Bu durum, Pers etkisinin Kolkhis üzerindeki etkisinin yoğunluğuyla ilgili çok net veriler sunmaktadır.⁷⁴⁰

Akhamenidlere ait olan son derece kaliteli gümüş eşyalar, Vani, Sairkhe ve Kolkhis'in değişik bölgelerinde görülmektedir. Bu eşyalar, ister satın alma yoluyla ister diplomatik hediyeleşmeler yoluyla edinilmiş olsun, Kolkhis eltinin zevkiyle ilgili bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Yunan dünyasına ait eşyalar tekelleşme göstermez. Kolkhis'te yerel olarak üretilmiş olan metal işleri, doğu sanatının etkisini göstermektedir. Kolkhis; Anadolu, Yunan, Pers ve yerli kültürün kaynaşmasını göstermektedir. M.Ö. V. ve IV. yüzyıllarda, Vani'de bulunan ince altın bilezikler, yine burada bulunan altın taçlar üzerinde tasvir edilen ve biribiri ile savaşı hayvan sahneleri doğu etkisinin bariz etkilerini göstermektedir.⁷⁴¹ Vani, Sairkhe ve Kolkhis'in diğer kesimlerinde görülen kanatları açık haldeki altın melekler oldukça ilginçtir. Bu altından melek formu, Pers Krallığı'nda da görülmektedir. Kolkhis'teki Pers etkisinin bir diğer göstergesi de, Sairkhe'deki Ahuramazda figürüdür. Bu figür, Kolkhis'te bir atın başını süsleyen altından yapılmış ağırşakların üzerinde tasvir edilmiştir.⁷⁴²

Kolkhis eliti, Pers imparatorluğu'ndaki elitin dili olan Aramice'ye aşina idi. Sözelimi, Sairkhe'de, M.Ö. V. yüzyıla ait siyah yaldızlı bir kadehin tabanında Yunanca bir monogram ve aynı zamanda Arami harfleri bulunmaktadır. Arami harfleri, Vani'den çıkan

⁷³⁹ Braund 1994, 124.

⁷⁴⁰ Moorey 1980, 128.

⁷⁴¹ Lordkipanidze 1991a, 167.

⁷⁴² Nadiradze 1990, 55.

altın varanın bir bölümünde de okunabilir.⁷⁴³ Kolkhis eliti, Pers hükümdarları arasında geçerli olan güç sembollerini ve dilini benimsemiş gibi görünmektedir. Bu durum şüphesiz emperyal hedefler peşinde koşan İranlılar için çok önemlidir.⁷⁴⁴ Bununla birlikte, Kolkhis için, Pers hegemonyasına girmek huzur ve refah anlamına geliyordu. Kolkhis gücünün ortaya çıkmaya başladığı, M.Ö. V. yüzyılda, Kolkhis, İran'ın hegemonyası ve muhtemelen kontrolü altındaydı. Daha önceki yüzyılların mezar eşyaları arasında aşına olunan silah takımları artık sadece nadiren konuluyordu.⁷⁴⁵

Kolkhis Bölgesi'nde Yunan ve Pers etkisine ilave olarak, Sairkhe'de ele geçen kanıtlar, buraya Kafkasya boyunca, kuzeyden gelen etkinin de var olduğunu göstermektedir. Kuzeye tanıtık gelen hayvan tarzı, Sairkhe'deki altından yapılmış bir yırtıcı kuşun büyük gagasıyla kanıtlanmıştır.⁷⁴⁶ Kuzey etkilerinin varlığı, el yapımı eserlerde, Sairkhe'nin kuzeyine ve doğusuna doğru, Tli'deki mezarlarda görülmektedir. Tli'nin Orta Kafkasya'daki konumu göze alındığında, kalıcı kuzey etkilerinin varlığı kuvvetli bir olasılıktır. Diğer yandan; bölgedeki Pers etkisi, Yunan etkisinden çok daha önemlidir.⁷⁴⁷ Kuzey etkileri, Atina çanak çömleğinin etkisiyle birlikte Svaneti'de, Enguri'nin bir kolu olan Nenskra Nehrinin sol kıyısında, deniz seviyesinden 900 metre yukarıda olmak üzere, M.Ö. VI. yüzyıldan IV. yüzyıla kadar yapılmış mezarlar içinde ve etrafında görülebilmektedir.⁷⁴⁸

M.Ö. V. yüzyılın sonuna kadar, Yunanlılar ve Kolkhisliler, Kolkhis'teki yerel ilişkileri düzene sokmuşlardı. Bölgedeki Yunan yerleşiminin başarısında hoşgörü içerisinde yaşama anlayışının önemi büyüktür. Xenophon'un M.Ö. 400'de Kolkhis'in güney-batı şeridiyle ilgili incelemesi çok sağlıklı değildir. Çünkü Xenophon, Kolkhis Ovası'na gitmemiştir. Xenophon'un anlatımları varsayımdan öteye gitmemektedir. Onun görüşüne göre, Trapezus bir Yunan şehriydi, etraftaki köylere ise Kolkhisliler tarafından yerleştirilmişti. Bununla beraber, Xenophon, ilişkilerin politik yönüne ilişkin herhangi bir şey söylemese de, Trapezus ile Kolkhis köyleri arasındaki ilişkilerin düşmanca değil hoşgörü ile sürdüğü sonucuna varılabilir. Ayrıca yine bu bölgede Mosyonikler'in de komşu topluluklardan biri olduğu bilgisine yer verilmiştir.⁷⁴⁹

⁷⁴³ Braund 1994, 126-7.

⁷⁴⁴ Dundua 1987, 32.

⁷⁴⁵ Tekhov 1971, 271.

⁷⁴⁶ Braund 1994, 130.

⁷⁴⁷ Tekhov 1971, 229.

⁷⁴⁸ Braund 1994, 131.

⁷⁴⁹ Xen. Anab., IV. 8. 23-24; V. 4. 2.

Kolkhisliler, Trapezuslular'ın kadim ve soylu dostları (Philia) olarak bilinmektedirler. Roma Dönemi'nin Sannisi'nin ve Bizans Dönemi'nin Tzanisi'nin öncüleri olan Drillae, kıyı alanının samimi köylüleri gibi "Kolkhisliler" olarak adlandırılmaktadırlar. Sıklıkla, Kolkhis terimi, çok sayıdaki farklı halkı göstermek için kullanılmaktadır. Özellikle Anabasis'te Xenophon, "Kolkhis" terimini esnek şekilde kullanmış, Trapezus'un yanında ve içinde olacak şekilde betimlemiştir.⁷⁵⁰ Öte yandan Strabon eserinde "Kolkhis" terimini Kolkhis adı verilen bölgede tanımlamıştır.⁷⁵¹

Xenefon'un ortaya atmış olduğu modelde temel bir problem göze çarpmaktadır. Özellikle Batı Kolkhis'in sosyal ve ekonomik durumuyla ilgili bir analiz yapmamıştır. Onun için, Trapezus, kesin olarak Kolkhis toprakları üzerinde bulunan, Karadeniz kıyısında yer alan Sinope'ye bağlı bir Yunan şehriydi.⁷⁵²

Trapezus, hem Sinopeliler'in, hem de Arkadyalı Trapezusluların sömürgesiydi. Sinope, Polybius'un gözlediği gibi, boğaz ile güneybatı Kolkhis (modern Batum) arasında yer almakta ve bunun yanında, Kırım için en dar kesişme noktasındaki en önemli bağlantı olan, "Phasis'e giden deniz yolu üzerinde" bulunmaktadır. Buradaki ticari etkileşimi gösteren verilerden biri de; Vani'de Sinope'den gelen hem amfora hem de tuğlaların bulunmuş olmasıdır.

M.Ö. IV. yüzyıla kadar Yunan etkisi, Vani'de çok görünür hale gelmiştir. Bu yüzyılın sonuna ait bir mezarda, tahminen ölenin ismi olarak yorumlanabilecek, Yunanca "Dedatos" yazan bir mühür yüzüğü bulunmuştur. Burası bir Kolkhis elitinin mezarının olduğu, zengin bir mezarlıktır. Yine bu dönemde, Vani'de, üzerinde muhtemelen dinsel bir nizamname olan tunç bir yazıt mevcuttur. İçeriğinde yer isimleri vardır ve iyi bir Yunanca ile yazılmıştır. Bu yazıt, Kolkhis hinterlandının Hellenleşmesi hakkında çok önemli bir noktadır. Bu yazıt, sadece yazınsal anlamda Grek etkisini göstermekle kalmayıp, Vani'deki devlet yönetiminin dilinin ve tarzının, M.Ö. IV. yüzyılın sonundan itibaren Yunanca olduğunu da göstermektedir. Yazının içeriğine göre, üç tanrı, açık bir şekilde, bir yemin ederken veya günahkârlara beddua ederken ardarda isimlendirilmektedirler. Bunlar, dünya, güneş ve aydır. Abhazya Bölgesi'ndeki Ketilari Köyü yakınında, Namarmu'da, Rioni'nin sol kıyısında ve Pichori'nin sağ kıyısında büyük bir şehir kurulmuştur. Namarmu, M.Ö. I. binyıldan başlayıp, M.Ö. V. yüzyıl boyunca

⁷⁵⁰ Xen. Anab., V. 2. 2.

⁷⁵¹ Strab., XI. 2. 14.

⁷⁵² Xen. Anab., IV. 8. 23.

devam eden ve M.Ö. III. yüzyılda son Roma dönemlerine kadar gelen yerleşimi göstermektedir.⁷⁵³

M.Ö. V. yüzyıl, kıyı kesimde barış ve refah içerisinde geçmiştir. Pichvnari’de, M.Ö. V. yüzyılın zengin mezarları, Yunan ve Kolkhis Kültürü’nün birbirinden ne denli etkilendiğini göstermektedir. M.Ö. IV. yüzyıla kadar, yerel çömlekçilik Yunan formlarını izlemiştir. M.Ö. IV. yüzyılda, mezar eşyaları dikkat çekici bir şekilde fazla zengin değildir. Ve hala silah bulunmamaktadır. Bu mezarlar, çanak çömlekteki kullanım farklılığını göstermektedir. İthal edilen siyah sırlı keramikler, çoğunlukla cesedin baş kısmına yerleştirilmiştir. Yerel üretim olan çanak-çömlekler ve ithal edilen gri eşyalar ise, genellikle cesedin ayak kısmına yerleştirilmiştir. Pichvnari’deki M.Ö. IV. yüzyıl mezarlığında, ithal edilen amforaların çoğunluğu, az sayıda Thasos’tan gelenlerin haricinde, Heracleia Pontica’dan gelmektedir.⁷⁵⁴

Her ne kadar Büyük İskender, Gürcistan’a girmemişse de bölgede etkisi hissedilmiştir. İskender ile Transkafkasya’nın halkları arasında, diplomatik bir temas olduğu konusunda şüphe yoktur. Arrian’a göre, Chorasmians kralı olan Pharasmanes, İskender’i Kolkhis’e saldırmaya teşvik etmiş ve bu gibi bir sefer için, hem kılavuz olarak hem de erzak kaynağı olarak hizmetlerini sunmuştur. İskender, nazik bir şekilde Hindistan’a seferi olduğu ve gelecekte Karadeniz’le ilgileneceği cevabını vermiştir.⁷⁵⁵

İskender zamanına kadar, Yunanlılar ve yerel halk Kolkhis’te birlikte büyümüştür. M.Ö. IV. yüzyıldan itibaren, Yunan çanak-çömleğinin yerel olarak yapılmış kopyaları çoğalmıştır. Bazı parçaların üzerinde Yunanca ifadeler yer almaktadır. Gerçekten de bu dönemde, yerel eşyayı ithal edilen çanak çömlekten ayırt etmek zordur. Sinope’den ithal edilen çatı kiremitleri Eshera’ya kadar gelmiştir ve M.Ö. III. yüzyıldan itibaren yerel olarak üretilmiştir.⁷⁵⁶

M.Ö. IV. yüzyılın sonlarında, Eshera’da, tunç üzerine oyulmuş bir Yunan yazıtı denize doğru alçak bir bayır üzerindeki yapı üzerine dikilmiştir.⁷⁵⁷ Yapı, muhtemelen Noviy Afon’dan⁷⁵⁸ deniz yoluyla getirilen, kesilmiş kum taşı bloklarla ve yassı kireçtaşı levhalarla

⁷⁵³ Braund 1994, 136-9.

⁷⁵⁴ Kakhidze 1979, 174-7.

⁷⁵⁵ Arr. Anab., IV. 15. 4-6.

⁷⁵⁶ Voronov 1972, 112-6.

⁷⁵⁷ Shamba 1980, 11.

⁷⁵⁸ Karadeniz kıyısında, bugünkü Abhazya’da, Sukhumi’un 22 kilometre uzağında yer alan bir şehirdir.

yapılmıştır.⁷⁵⁹ Burada da, tıpkı Vani’de olduğu gibi, Yunanca’nın M.Ö. IV. yüzyılda devletin resmi dili olduğu düşünülmektedir.⁷⁶⁰

Eshera’nın batısına yakın Gvandra kıyısında keşfedilen bir fırının içindekiler arasında, M.Ö. IV. ve III. yüzyılların Sinope tipini net şekilde temsil eden amforalar bulunmuştur. Bu amforaların dokuz tanesinin üzerinde bulunan Yunanca harfler, Dioscurias şehrinin veya halkının isminin kısaltması olup, bu amforaların burada üretildiğini göstermektedir. Eshera en azından M.Ö. III. yüzyıla kadar Discourias içinde yer almıştır. Dioscurias, M.Ö. VI. yüzyıldan Hellenistik Dönem’e kadar sürekli büyüme göstermiştir. Özellikle, M.Ö. III. yüzyılın ilk yarısında ticaret burada adeta patlamıştır.⁷⁶¹

Romalı tüccarlar, M.Ö. II. yüzyılın başlarında, Dioscurias’ta ticaret yapmaya gelenler arasındaydı.⁷⁶² Dioscurias’ta, Hellenistik Dönem boyunca uygun koşullar mevcuttu. Fakat Kolkhis’in merkezinde, M.Ö. V. ve IV. yüzyıllarda görülen gelişim ve refah, M.Ö. III. yüzyılın ortasına kadar bir azalma göstermiştir. Bu dönemde, Merkez Kolkhis’te birçok yerleşim yeri yıkılmıştır. Bu dönemdeki mezarlar arasında fazla zengin olanlar yoktu. M.Ö. 250’den M.Ö. I. yüzyılın ortasına kadar giden dönemde, Vani ve etrafındaki yoğun tahkimatın yapısından da anlaşılacağı üzere, bu dönem bir istikrarsızlık ve güvensizlik dönemidir.⁷⁶³

Bu tarz bir istikrarsızlık döneminin yaşanması, Transkafkasya’da eş zamanlı bir değişime neden olan Seleukos İmparatorluğu’nda yaşanan gelişmelerle açıklanabilir. M.Ö. III. yüzyılın ortasında, Seleukos İmparatorluğu, Seleukos II ile kardeşi Antiochus arasındaki bir iç savaşla istikrarsızlaşmıştı. Bu durum, bağımsızlığını ilan eden Parthia’nın Seleukoslar’dan ayrılmasına neden olmuştur. Öte yandan, Armenia ise çok daha büyük bir bağımsızlık arayışı içine girmiştir.⁷⁶⁴ Kolkhis’in hemen doğu komşusu İberia, bu dönemde Seleukos’tan bağımsız hareket etmiştir. İberialılar, Seleukos’un bir parçasıyken, Kolkhis’in doğu ve güneydoğu bataklıklarına yerleşmişler ve Kolkhis üzerinde hâkimiyet kurmak için M.Ö. III. yüzyılda genişlemişlerdir. İskender’in vekili olarak İberia’yı yöneten Azo’nun etki alanı Karadeniz kıyısına kadar ulaşmıştır. Bu durum, İberia’nın Kolkhis üzerinde bir egemenlik oluşturduğunun göstergesidir.⁷⁶⁵

⁷⁵⁹ Shamba 1980, 11.

⁷⁶⁰ Braund 1994, 142.

⁷⁶¹ Braund 1994, 143.

⁷⁶² Shamba 1982, 28-9.

⁷⁶³ Braund 1994, 144.

⁷⁶⁴ Will 1979-82, 292.

⁷⁶⁵ Makharadze 1991, 23.

M.S. I. yüzyılda Kolkhis, tek bir kral altında olsa da, bölgesel birimlere parçalanmış olan bir tablo çizmektedir. Bu durum, Mithridates Eupator'un hâkimiyetinden önceki Kolkhis Devleti'nin görüntüsüydü.⁷⁶⁶ Kolkhis krallarına bakıldığı zaman, Mithridates Dönemi'ne kadar üç figür Antikçağ yazarları tarafından dile getirilmiştir. İlki şüphesiz efsanevi Aeetes'dir. Ondan sonra gelen ilk kral, krallığında zengin altın ve gümüş birikimleri bulanan tarihsel bir figür olarak tanıtılmıştır.⁷⁶⁷ Aeetes'ten sonra gelen ikinci kral ise, ismi günümüze kadar varlığını sürdürmüş, kendi adına basılmış sikkesiyle bilinen ve Hellenistik Döneme ve belki de M.Ö. III. yüzyıla yerleştirilebilen, Akos veya muhtemelen Akos'tur.⁷⁶⁸

M.Ö. III. yüzyılın başlarından itibaren Kolkhis'teki refah düzeyinde, M.Ö. V. ve IV. yüzyıldaki büyük zenginlikten sonra ciddi şekilde gerileme görülmüştür.⁷⁶⁹ Strabon'a göre Kolkhis, Mithridates zamanından önce, kendi potansiyeline erişmemesine rağmen çok da kötü durumda kalmamıştır.⁷⁷⁰

Vani'de M.Ö. 250 civarında inşa edilen binalar, yaklaşık M.Ö. 150 civarında yıkılmıştır. Ele geçen damgalı Rodos amforası bu tarihi doğrulamaktadır. Yine de, hemen sonra, M.Ö. II. yüzyılın sonundan önce, Vani'de yenilenmiş bir imar faaliyeti olmuştur. Bu faaliyetle birlikte inşa edilen binalar, Vani'nin bir "tapınak-şehir" olarak nitelendirilmesine temel oluşturmuştur.⁷⁷¹ M.Ö. I. yüzyılın ortasında, Vani'deki Akhvlediani Tepesi kutsal bir kült alanıydı. Fakat buradaki yapılar, Pompeius, Pharnakhes ve Pergamon'lu Mithridates'in yıkıcı politikaları nedeniyle çok ciddi zarar görmüştü.⁷⁷²

Vani'de yer alan Saqanchia, Kolkhis kültürü için önemli yerlerden biridir. Burada, Hellenistik Kolkhis boyunca aşına olunan, piramit şeklindeki dokuma tezgâhı ağırlıkları vardı. Burada ele geçen mallar çoğunlukla ithal edilmiş ürünlerdir. Bu ürünlerin arasında; Rodos'tan 37, Sinope'den 33 adet örnek, Cos'tan 7, Cnidus'tan 2 adet kaide, Sakız Adası'ndan 2 ve Corint'ten 1 adet amfora vardı. Aynı zamanda, ithal edilen sofrta takımları ve çeşitli lüks maddeler de vardı.⁷⁷³ Bu durum Yunan etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

Akhvlediani Tepesi, bir akropolisti ve muhtemelen buradaki büyük bir yerleşimin dinsel merkeziydi. Bununla beraber, sahip olduğu büyüklük ve ihtişam, burasının Kolkhis

⁷⁶⁶ Strab., XI. 2. 18.

⁷⁶⁷ Plin. Nat., 33. 52.

⁷⁶⁸ Lordkipanidze 1989, 273.

⁷⁶⁹ Braund 1994, 145.

⁷⁷⁰ Strab., XI. 12. 18.

⁷⁷¹ Makharadze 1991, 24.

⁷⁷² Braund 1994, 147.

⁷⁷³ Licheli 1991, 67.

hinterlantının önemli bir kısmı için, politik ve idari bir merkez, hatta sık sık iddia edildiği gibi, skeptucinin başkenti olarak düşünülmesine neden olmuştur. Vani'nin tarihi aynı zamanda Kolkhis hinterlantının tarihini temsil etmektedir. Burada, M.Ö. V. yüzyılın refahı, M.Ö. IV. yüzyıldan itibaren azalmaya başlamış, M.Ö. III. yüzyılda ise bu geriye gidiş sürmüştür. Bu süreç içerisinde, hem Pers hem de Yunan Kültürü'nün Kolkhis eliti üzerinde çok önemli bir etkisi görülmüştür. M.Ö. III. yüzyılda, İberia kültürü, doğudan Kolkhis hinterlantı boyunca hızla yayılmıştır. İberia etkisinin altında, Seleukos katkısı da yadsınamaz bir gerçektir. Hellenistik Dönem ile birlikte Dioscurias şehri ön plana çıkmıştır. Bu dönem boyunca giderek zenginleşmiştir. En nihayetinde; Mithridates Kolkhis üzerinde hâkimiyet kurduğunda, Dioscurias, açık bir şekilde başkent olmuştur.⁷⁷⁴

5.2. MİTHRİDATES EGEMENLİĞİ

Kolkhis'in Mithridates tarafından ele geçirilmesi uluslararası bir mesele olup Roma'nın direk müdahil olduğu bir hal almıştır.⁷⁷⁵ Kolkhis'in jeopolitik öneminin yanı sıra Mithridates'in Kolkhis Dağları'nda bulunan zengin demir, gümüş, bakır ve altın madenlerini aktif olarak işletmeye başlaması, onu sadece Anadolu'nun değil tüm dünyanın en zengin krallarından biri yapmıştır.⁷⁷⁶ Mithridates Savaşlarıyla, Kolkhis, Roma için yeni bir önem kazanmıştır (Harita 8).

Mithridates Savaşları, Roma ordularını Hazar Denizi'ne kadar getirmiştir. Burada Pompeius, Transkafkasya boyunca yürüyen ilk kişi olarak ün kazanmıştır. Roma'nın elde ettiği bu başarıda Lucullus ve diğer komutanların da önemli katkıları olmasına rağmen yine de Pompeius'un gölgesinde kalmışlardır. Pompeius'un başarıları, Roma için, Karadeniz kıyıları üzerinde, yeni, idari ve diplomatik meseleler oluşturmuştur. Mithridates Savaşları'nın direk bir sonucu olarak, Roma, M.Ö. 133'ten sonra Asya'nın ele geçirilmesiyle, daha önce hiç olmadığı kadar önemli bir Karadeniz gücü haline gelmiştir.⁷⁷⁷ Bu savaşlar Roma'yı ve Karadeniz dünyasını birbirine çok daha yakın hale getirmiştir. Roma Karadeniz'e ve Karadeniz Roma'ya gelmiştir.⁷⁷⁸

Mithridates, yaklaşık olarak M.Ö. 100'e kadar, Transkafkasya'nın çoğunun bir parçası olduğu Karadeniz'de bir imparatorluk kurmuştur. Kolkhis, coğrafi konumu gereği, Batı'da Karadeniz'e baktığı için, doğrudan yönetim altına getirilmiştir. Diğer Transkafkasya

⁷⁷⁴ Braund 1994, 151.

⁷⁷⁵ McGing 1986, 58.

⁷⁷⁶ Arslan 2007, 112.

⁷⁷⁷ Braund 1994, 153.

⁷⁷⁸ Rawson 1985, 8.

Bölgeleri’nde ise, dostluklar ve ittifaklar oluşturulmuştur. Armenia ise potansiyel bir rakip olarak görülmüştür. Bunun için Armenia Kralı I. Tigranes ile evlilik yoluyla kurulan akrabalık bağlantısı sayesinde bir dostluk oluşturulmuştur.⁷⁷⁹ İberia, Armenia’nın kuzeyinde yer alması bakımından güneye doğru genişleme gösteren Armenia Krallığı’nın baskısı altındaydı.

Strabon’nun görüşüne göre, Kral Aeetes’ten sonra, Mithridates Eupator’un Dönemi Kolkhis için altın çağdır. Özellikle, Mithridates’in, Kolkhis’e Aeetes zamanından beri hiç görülmemiş olan bir birlik bıraktığını belirtmektedir.⁷⁸⁰ Mithridates’ten önce Kolkhis gerçekten de parçalanmıştır. Özellikle, M.Ö. III. yüzyıldan itibaren Kolkhis dağılma noktasına gelmiştir.

Mithridates, doğrudan kendisine karşı sorumlu, güçlü bir merkezi otorite kurmak suretiyle, Kolkhis’te çok önemli bir değişiklik meydana getirmiştir. Kolkhis, Mithridates’in Karadeniz Bölgesi’nde kurduğu imparatorluğun parçasıydı. Kral, Bosporus ile Kolkhis arasındaki zor kıyının kontrolünü kurmak için aktif önlemler almıştır.⁷⁸¹

Mithridates Savaşları’ndan çıkarılacak sonuçlardan biri de Karadeniz Bölgesi’nde Kolkhis’in, lojistik olarak büyük öneme sahip olduğudur. Özellikle, Memnon, Pontus Bölgesi’ndeki şehirlerin birkaçı içindeki olayların akışıyla ilgili ayrıntılı ve inandırıcı bir resim sağlamaktadır. Sinope ile Kolkhis bağlantısının birinci dereceden önemli olduğunu belirten Memnon, Lucullus’un, Sinope’yi almaya çalıştığı zaman, Mithridates’in Kolkhis’teki komutanı olan oğlu Machares’le müzakerelere girdiğini belirtmiştir. Çünkü; Machares, Mithridates’in Sinope’teki kuvvetlerini desteklemekteydi. Lucullus’un dostluk önerisi ve ittifak yapma isteği karşılığında, Machares, onlara erzakları göndermeyi durdurdu ve bunun yerine Lucullus’un kuvvetlerine erzak temin ederek işbirliği yaptı.⁷⁸²

Sinope için, Batı Transkafkasya, hem bir tedarik kaynağıydı, hem de potansiyel bir sığınma yeri. Kolkhis’in Mithridates için önemi, daha önceden II. Mithridates Savaşında da görülmüştü.⁷⁸³

Mithridates’in Kolkhis’e yolculuğu için belli nedenler vardı. III. Mithridates Savaşı, Kolkhis’in Mithridates için, karadan ve muhtemelen denizden de birlikler sağladığını

⁷⁷⁹ Will 1979-82, 495.

⁷⁸⁰ Strab., XI. 2. 18.

⁷⁸¹ Braund 1994, 156.

⁷⁸² Memnon, F.G.H., 434 F 37. 6-7.

⁷⁸³ Braund 1994, 157.

göstermektedir.⁷⁸⁴ Batı Transkafkasya'nın ormanlarının, Mithridates'in filosunun yapımında yaşamsal önemi vardı. Kolkhis, Mithridates için sadece sağlam bir sığınma yeri değil aynı zamanda, sahip olduğu kaynaklarla, askeri güç için rezerv sunmaktaydı.⁷⁸⁵

M.Ö. 66 kışı boyunca Mithridates, batıya doğru yapmayı planladığı zor yolculuk için, Dioscourias'taki gücünü düzenledi. Dioscourias, Hellenistik Dönem boyunca Kolkhis hinterlandının sıkıntı çektiği kargaşalardan zarar görmeden kurtulmuştu. Bu şehir, Mithridates'in Pontus Krallığı'nda anahtar bir şehir haline gelmişti ve Mithridates'i her ne pahasına olursa olsun desteklemişti. Belki de Dioscourias, Mithridates'i desteklediği için sonradan cezalandırılmıştı.⁷⁸⁶

M.Ö. 100 civarında, Dioscourias, Karadeniz'in güney kıyısının şehirleri tarafından o zamana kadar çıkarılan tunç sikkeden çıkarmıştı. Bu, dikkat çekici bir durumdur. O zamana kadar, Kolkhis'te tunç sikke basımıyla ilgili hiçbir örnek görülmemiştir. Mithridates döneminde çıkarılan diğer bir tunç sikke, Vani'den en az 119 örnekle temsil edilmektedir.⁷⁸⁷ Bu sikkelerde, biri hariç diğerlerinde epigrafik olamayan bir nilüfer çiçeği görülmektedir. Bunlar, Kolkhis dışında bilinmemektedirler.⁷⁸⁸ Bu sikkelerin Vani'de basılmış oldukları düşünülmektedir.⁷⁸⁹

Pompeius'un Transkafkasya'daki seferleri çok önemli bir başarıydı. Ordusunu, pek bilinmeyen, gerçek ve potansiyel düşman halkların yaşadığı topraklardan geçirerek götürmüştü. Bunu yaparken, çok önemli nehirleri ve dar geçitleri aşmıştı. Zorluklarına rağmen, özellikle, Kolkhis ile İberia arasındaki Surami Dağları'nı aşmıştı. Dolayısıyla, sadece Kolkhis değil, aynı zamanda İberia, Roma İmparatorluğu'nun kuzeydoğu sınırı üzerinde önemli roller oynamışlardır.⁷⁹⁰

Pompeius'un Transkafkasya ile ilgili doğu boyunca yapmış olduğu faaliyetler, M.Ö. 59'da Sezar'ın çalkantılı konsüllüğünde resmi hale gelmiş olan, bir dizi yerel kralın tanınmasını gerektiriyordu. İberia'da Artoces ve Armenia'daki Tigranes, krallıklarını sürdürüyorlardı. Bu arada, Kolkhis'te, Pompeius, Pompeius'un kuvvetlerini desteklemek suretiyle pozisyonunu kazanmış olan Aristarchus'a başvurmuştur. Onun mevcut sikkelerinden

⁷⁸⁴ Plut. Luc., 14. 6.

⁷⁸⁵ Braund 1994, 158.

⁷⁸⁶ Lordkipanidze 1970, 36.

⁷⁸⁷ Dundua 1987, 111.

⁷⁸⁸ Braund 1994, 159.

⁷⁸⁹ Shamba 1987, 36.

⁷⁹⁰ Braund 1994, 168.

de anlaşılacağı üzere, Aristarchus'un, Kolkhis'te bir yönetici olabileceği ihtimali olmakla birlikte onun bir kral olmadığı açıktır. Aristarchus'un sikkelerinin arka yüzü üzerinde çizili olan baş ile Pompeius'un başı benzerlik taşımaktadır.⁷⁹¹ Böylece, bu sikke Kolkhis için ve Aristarchus için Pompeius'un öneminin bir ifadesi olmaktadır.⁷⁹²

Kuşkusuz, birçok Romalı, Pompeius'un seferlerinin, uygarlaşmış batı düzeninin, Transkafkasya'nın bilinmeyen yabani bölgelerine iletilmesini düşünmekteydi. Ancak Mithridates'in buradan atılması, Kolkhis'e yeni refah getirmiş güçlü olan merkezi otoritenin ortadan kaldırılması anlamına gelmekteydi.⁷⁹³

Aristarchus'un sikkesi, Kolkhis'teki yönetiminin en azından M.Ö. 54'e kadar bir biçimde sürdüğünü göstermektedir. Sikkelerin çok olması, birçok ayaklanmanın yaşandığı bölgede askerlere yapılan ödemelerle açıklanmaktadır. Mithridates Eupator'un oğlu olan Pharnakhes, Roma'nın dost ve müttefiki olan Bosporos'un kralı olarak tanınmıştır. Mithridates'in intiharına neden olan olay, Pharnakhes'in ona ihanetidir.⁷⁹⁴ M.Ö. 47'ye kadar, Pharnakhes, onu reddeden babasının mülklerini ele geçirmek için, Roma'nın yaşadığı iç savaştan yararlanmaya çalışmıştır.⁷⁹⁵

Daha sonra, Pharnakhes'in yenilgisi ve ölümü üzerine, Sezar, krallığı Pergamonlu Mithridates'e vermiştir. Kolkhis'teki Mithridates'in birleştirici otoritesi, Roma'nınki ile yer değiştirmişti. Bununla beraber, Roma'nın kendisi istikrarsızdı ve dağılmıştı. Roma'nın Carrhae'de, Parthia'ya karşı başarısızlığı ve hemen ardından gelen iç savaş, Transkafkasya'daki yansımaları. Roma aslında kendi sorunları ile ilgilendiği için, Mithridates sonrası Kolkhis'te, Roma otoritesi saygınlığını yitirmiştir.⁷⁹⁶

5.3. ROMA HÂKİMİYETİ

Roma, Pompeius zamanında, yaklaşık yüz yıllık bir süre boyunca Kolkhis'i yerel yönetim altında bırakmıştır. Düzenleme, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin sulak alanlarında ve dağlarında ortaya çıkmış olan yaygın şekilde görülen korsanlık ve eşkiyalık yüzünden yapılmıştır. Bundan dolayı, M.S. 64'te, Roma Yönetimi'nin kurulmasından sonra bile, yerel hükümdarlar Kolkhis'te çok önemli rol oynamayı sürdürmüşlerdir. M.S. I. yüzyıldan itibaren Roma'nın Karadeniz kıyısı boyunca kaleleri mevcuttu. Ancak bu durum, Roma'nın herhangi

⁷⁹¹ Braund 1994, 168.

⁷⁹² Crawford 1976, 216.

⁷⁹³ Braund 1994, 169.

⁷⁹⁴ App. Mthr., 110-113.

⁷⁹⁵ App. Mthr., 120.

⁷⁹⁶ Braund 1994, 170.

bir büyük ölçekli saldırıdan ciddi bir biçimde çekindiği anlamına gelmemektedir. Roma'nın sınırlarının gelişmesine paralel olarak, imparatorluğun tüm sınırları üzerindeki Roma tesislerinin güvenliğini sağlamak, düzeni teşvik etmek ve küçük ölçekli ayaklanmaları bastırmak amacıyla bu kalelerden yararlanmışlardır.⁷⁹⁷

Düzeni sağlamak maksadıyla, Roma kuvvetleri, hem Kolkhis'te hem de imparatorluğun diğer bölgelerinde, yerel ve komşu kuvvetlerle birlikte ittifak içinde olmuşlardır. Roma kuvvetlerinin varlığı, Roma'ya dost olan kralların ve hanedanların pozisyonlarını korumalarına yardımcı olmuştur. Roma desteği, muhalifleri caydırmak için önem arz etmektedir. Yerel kuvvetler ve krallar, bu desteğe karşın Roma'ya bölge ile ilgili bilgi verip uzman kuvvetler sunmuşlardır.⁷⁹⁸ Aynı zamanda, Roma kuvvetlerine ödeme de yapmakta idiler. Arrian'ın bizzat kendisi, M.S.132'de Kolkhis'teki Roma kuvvetlerine ödemeleri dağıtan kişi olmuştur.⁷⁹⁹ Roma kuruluşları, Roma ile yerli halk arasındaki değişime aracılık eden tüccarları ve tedarikçileri teşvik ederek bölgeden bölgeye ithalat ve ihracatla uğraşmışlardır. Bu gibi gelişmeler, imparatorluğun birçok yerinde çok büyük önem arz etmiştir. Kolkhis'te, özellikle kıyı kesimlerde, uzun bir yerleşim geleneği oluşmuştur. Görüleceği üzere, Yunan kent kültürünün sadece kıyıda değil aynı zamanda, tüm Kolkhis hinterlandında önemli bir etkisi vardı. Romalılar kalelerini inşa ettikleri zaman, Kolkhis'te şehirler olsa da bu şehirler M.S. I. yüzyılın sonuna doğru azalma eğilimi göstermişlerdir. Kolkhis kıyısındaki Roma varlığı, Kolkhis'in doğrudan Roma yönetiminin kurulmasından önce, topluluklarının yıllardır maruz kaldıkları tahribattan kurtulmalarını sağlayan istikrar ve düzeni sağlamaya yardım etmesi anlamında kentleşmeyi desteklemiştir.⁸⁰⁰

Kolkhis'teki Roma kaleleri, yerel krallar ve topluluklarla yakın bağlantı içinde olmuşlardır. Aynı zamanda, bu kalelerin kuruldukları yerlerin seçiminde fiziki coğrafya çok önemlidir. Roma kaleleri, bir iç kara yolunun veya yollarının, denizle birleştiği noktalara yerleştirilmişlerdir. Gemilerin dolaşabildiği nehirler, kıyıyla hinterland arasındaki başlıca yolları oluşturmuşlardır. Batıya, güneye ve doğuya doğru Kolkhis'te engel oluşturan dağlar üzerinden açılan geçitler arasında nehir vadileri vardı. Düzenin sağlanıp yerel topluluklarla iyi ilişkilerin sürdürülmesi, iç kara yollarının (tali yolların), bölgenin büyük ana yoluyla buluştuğu, anahtar vazifesi gören kavşak noktalarındaki Roma varlığına bağlıdır.⁸⁰¹

⁷⁹⁷ Braund 1994, 171.

⁷⁹⁸ Braund 1984, 94-5.

⁷⁹⁹ Arr. Periplus, 10.

⁸⁰⁰ Braund 1994, 173.

⁸⁰¹ Isaac 1990, 48.

Kolkhis'in hinterlandı, M.Ö. I. yüzyıldan M.S. IV. yüzyıla kadar küçülme göstermiştir. Ayrıca, Vani'de bile, Hellenistik Dönemin büyük yerleşimleri ve Mtisdziri gibi daha az öneme sahip olan yerler, bu yüzyıllara atfedilebilecek olan çok az şey göstermektedir.⁸⁰² Bu dönemde var olan kontrol eksikliği ve istikrarsızlığın, Kolkhis'in iç bölgelerinde ve kıyı üzerinde kurulmuş olan Roma kaleleri için çok önemli bir probleme neden olduğu düşünülmektedir.⁸⁰³

Pompeius, Kolkhis'i yönetmesi için Aristarchus'u bırakmıştı. Bundan sonra, özellikle Roma kendi iç savaşıyla uğraştığı için, bölge kargaşalı yılların sıkıntısını yaşamıştır. M.Ö. 48'de, Eupator'un oğlu olan Pharnakhes, babasının imparatorluğunu tekrar kurmaya çalıştı ve Kolkhis'i ele geçirdi. Fakat Julius Sezar'ın desteğini almış olan ve benzer bir amacı olan Pergamonlu Mithridates tarafından oradan çıkarılmıştır. Hem Pharnakhes hem de Mithridates, burada bulunan Leucothea'nın tapınağında depolanmış olan serveti talan etmiştir.⁸⁰⁴ Kolkhis'in yanında Pontus ve Bosporus'un da içinde bulunduğu bir diğer Karadeniz imparatorluğu, Antony tarafından kral yapılan ve sonradan Augustus'un da onayını alan bir kent hanedanı olan Polemo I tarafından inşa edilmiştir.⁸⁰⁵ Polemo I'in M.Ö. 8 civarında ölümüyle, oğullarının birisi tarafından desteklenen, Polemo'nun dul karısı Pythodoris onun ardından gelerek, Kolkhis'in bilinen ilk kraliçesi ünvanını kazanmıştır.⁸⁰⁶ O ve çocukları çok büyük bir kuvvet oluşturdular. Pythodoris bizzat, M.S. 8 civarında Kapadokyalı I. Archelaus ile evlenerek bölgenin gelecekteki Roma yönetimi için yol göstermek suretiyle, Kolkhis ve Kapadokya'yı birleştirdi.⁸⁰⁷ Archelaus M.S.17'de öldüğü zaman, Kapadokya doğrudan Roma yönetimi altına girmiştir. Pythodoris, Strabo'nun "Geography" adlı eserini tamamlamasından sonra, ölümüne kadar, Kolkhis'in de içinde bulunduğu eski krallığı yönetmeyi sürdürmüştür.⁸⁰⁸

M.S.38'de, Roma'da, forumdaki büyük bir törende Gaius, krallıklarını Tryphaena'nın oğullarına vermiştir. Rhoemetalces, Thrace (Trakya) kralı olmuş, Cotys Küçük Armenia'yı, Palemo ise büyük annesi Pythodoris'in krallığını almıştır.⁸⁰⁹ Bu dönemde, Kolkhis'in, Kapadokya'nın Roma küresi içine dahil edilmiş olması çok muhtemeldir.

⁸⁰² Gamkrelidze 1982b, 103-4.

⁸⁰³ Braund 1994, 173.

⁸⁰⁴ Strab., XI. 2. 17.

⁸⁰⁵ Bowersock 1965, 51-2.

⁸⁰⁶ Bowersock 1965, 53.

⁸⁰⁷ Strab., XII. 3. 29.

⁸⁰⁸ Barret 1978, 439.

⁸⁰⁹ Diod. Sic., 59. 12. 2.

M.S.77'ye kadar, Kolkhis'te şehir hayatında, belirli ve yaygın bir azalma olmuştu. Kentler sadece sosyal bir örgütlenme içinde olmamışlar aynı zamanda, korsanlık ve eşkiyalık da artmıştır. Bir zamanlar çok zengin bir şehir olmuş olan Pityus yağmalanmıştır. Vani, Orta Kolkhis'in eteklerindeki eski zengin kasaba görüntüsünü M.Ö. I. yüzyılda kaybetmiştir. M.S.70'de Dioscurias artık ıssız ve terk edilmiş bir konumda idi. Sadece çok az sayıda Romalı tüccarın var olduğu görülse de kentin geçmişi ile mevcut hali arasındaki zıtlık gözlenebilmektedir.⁸¹⁰

M.S. 68-69'da yaşanan ayaklanmalar, bölgedeki düzenin daha fazla bozulmasına neden olarak görülmüştür.⁸¹¹ Karadeniz'deki düzenin korunması çok zordur. Roma hâkimiyetinden önce bile, Heniochiler ve Kolkhislilerin yanısıra, bu bölgedeki diğer milletlerin, kendi yöneticilerine bile itaat etmedikleri bilinmektedir.⁸¹²

Bir zamanlar, Pontus'ta krallık filosunun reisi olmuş olan bir barbar köle tarafından başlatılan ani bir silahlı ayaklanma oldukça önemlidir. Ayaklanmayı çıkaranın adı, bir zamanlar çok güçlü olan, Polemo'nun azat edilmiş kölesi olan ve krallık bir il haline dönüştürüldükten sonraki değişikliğe dayanamayan Anicetus'tu. Anicetus Karadeniz sınırındaki halkları Vitellius adına kışkırtmıştır. Daha sonra, hatırı sayılır bir kuvvete liderlik ederek, Yunanlılar tarafından kurulmuş ünlü bir antik şehir olan Trapezus'a saldırmıştır. Bu şekilde başlayan olay hemen sonra bir köle savaşına dönüşmüştür.⁸¹³ Bu ve benzeri olaylar daha önceki yüzyıllarda büyük bir huzur, zenginlik ve refah içerisinde yaşayan Kolkhis'in içerisinde bulunmuş olduğu istikrarsız tabloyu ortaya koymaktadır.

Bu olayların bitmesinden sonra Vespasian, Kolkhis'te ya da ona komşu olan ve yeniden yapılandırılmış bir bölgede uzun dönemli bir Roma askeri varlığı kurmuştur. Trapezus'taki kraliyet kuvveleri gibi, belki de kıyı boyunca diğer kraliyet kuvvetleri de Roma askeri yapısı içine getirilmiştir.⁸¹⁴

Diascourias yakınında, Sebastopolis'te ve Apsarus'taki "castellum"⁸¹⁵ M.S. 77'den önce, Kolkhis'te uzun dönemli bir Roma varlığı olduğu göstermektedir. Bizans Dönemine

⁸¹⁰ Lordkipanidze ve Puturidze 1984, 50.

⁸¹¹ Dabrowa 1989, 71.

⁸¹² Strab., XI. 2. 12.

⁸¹³ Tac. Ann., III. 47-8.

⁸¹⁴ Braund 1994, 177.

⁸¹⁵ Romalılar'ın gözlem yapmak ve sinyal göndermek amacıyla inşa ettikleri bağımsız kaleye verilen ad.

kadar, Karadeniz'in doğu kıyısı üzerindeki Roma idarelerinde yüzyıllardır meydana gelen değişikliklere rağmen, bu Roma kaleleri varlıklarını sürdürmüşlerdir.⁸¹⁶

M.S. 132'den itibaren Kolkhis Bölgesi ile ilgili olan bilgiler daha kesin ve ayrıntılı hale gelmiştir. Çünkü Arrian, o yılda bölgeyi şahsen kontrol etmiş ve bulgularını İmparator Hadrian'a yazmıştır. Kapadokya valisi olarak, Arrian'ın Karadeniz'in doğu kıyısıyla ilgili sorumluluğu vardı. Onun anlatımı iki biçimde gerçekleşmiştir. Birincisi; Hadrian'a Latince yazılmış bir mektuptur. Mektup, önemli ayrıntılar içermektedir. Ancak varlığını koruyamamıştır. Diğerisi ise; Hadrian'a Yunanca hitap edilmiş olandır. Bu günümüze kadar gelen "Karadeniz'in Periplusu" adlı eserdir. Bu eserde bölge ile ilgili önemli bilgiler vermektedir.⁸¹⁷ Arrian, Hadrian'a Anabasis'ten bölümler hatırlatmıştır. Baştan sona, belli bir mükemmellik kaygısı içerisinde yazılmış olan eserde, Argonot hikâyesi tekrarlanan bir temadır. Phasis'in sularının garip özellikleri açıklanmaktadır ve okuyucuya Leus Adasındaki Aşıl kültüyle ilgili gizemlere ilişkin uzun bir not verilmiştir. Periplus'u çok değerli hale getiren en önemli özelliği ise, çok popüler olmasının yanında, bir Roma imparatorunun amaçlarını ve ilgilerini karşılamak için, bir Roma valisi bakış açısından yazılan birinci ağızdan anlatım olmasıdır. Arrian'ın Periplus'u, Doğu Karadeniz Bölgesi'ne yapılan Roma müdahalesinin kusursuz bir fotoğrafını sunmaktadır.⁸¹⁸

Arrian'ın yerel topluluklara yönelik bakış açısı olumlu değildir. Yerel topluluklar arasındaki farklı kabileleri ayırt etme problemi olmasına rağmen, yine de ona göre hepsi barbardır. Hem Trapezus'ta Hadrian heykeli ve sunaklarını diken yerli halkları, hem de Phasis'teki Roma kalesine tehdit oluşturanları vurgulamak için "barbar" terimini kullanmaktadır.⁸¹⁹ Yüzyıllardır, Yunan kültürüyle ve hatta Yunan kökenleriyle temas etmesine rağmen, bölge halkı Arrian'ın gözünde çok değer görmez. Apsyrtus isminin Apsarus'a dönüşmesi, Yunan efsanesinde aşına olunan bir ismin, barbarlar tarafından yapılan tipik bir dejenarasyonu olarak değerlendirilmiştir.⁸²⁰ Yerel bile olsa, Yunancanın kullanımı, başarısız bulunmuştur. Trapezus'taki Hadrian için yazılan Yunanca, hatalarla doludur ve barbarların dili, kullanım kapasitelerini göstermektedir.⁸²¹ Hadrian, Trapezus'taki Hadrian heykelindeki işçiliğin, oradaki diğer heykellerde olduğu gibi kalitesizliğinden yakınmaktadır. Bölge üzerinde uzun süredir devam eden Hellen etkisini övmek için çok az şey bulur. Yunan

⁸¹⁶ Plin. Nat., 6. 14.

⁸¹⁷ Braund 1994, 178.

⁸¹⁸ Braund 1994, 178-9.

⁸¹⁹ Arr. Periplus, 1.

⁸²⁰ Arr. Periplus, 6.

⁸²¹ Arr. Periplus, 1.

sömürgecilerinin yerleşimlerinden bahsetmesine rağmen, onun barbarlık olarak düşündüğü şeyin kalıcılığını vurgulamayı seçer.⁸²²

Hadrian, Lazi kralı olarak Malassas'ı, Abasgi kralı olarak Resmagas'ı ve Sanigae kralı olarak Spastagas'ı ödüllendirmiştir. Krallıkların hediye edilmesi, uzun süredir Roma İmparatorluğu'nun diplomasideki tarzı olarak yerleşmiştir. Bu, imparatorluk yararına olup, aynı zamanda, imparatorluğun kontrolüne ve hatta yeni fetihlerin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Hem Trajan hem de Hadrian, vekâlet alarak, Kolkhis'e bu şekilde yaklaşmışlardır. Onlara, bu krallıklar, Trajan ve Hadrian'ın bizzat yer aldıkları resmi törenlerde verilmektedir. Bu gibi uygulamalar tıpkı başka bölgelerde olduğu gibi, Kolkhis'te de Hadrian tarafından vermeye devam etmiştir. Antonious'un Lazi krallığını, Part Kralı Pacorus'a vermesi de bu duruma güzel bir örnektir.⁸²³

Arrian, bölgenin genel yapısı ve doğal kaynakları hakkında, daha olumlu düşünülmektedir. Gemi yapımı için malzemelerin burada kolaylıkla bulunabildiğinden bahsetmektedir. Denizin özellikle kıyı kesim için oldukça belirleyici olduğunu, özellikle hava şartlarının sert ve tehlikeli olabildiğini belirtmiştir.⁸²⁴ Arrian aynı zamanda bir komutan olduğu için askeri öğeleri dikkatli bir şekilde incelemiştir. M.S.132'de, Kolkhis'te çeşitli yerlere dağılmış olan dört yerdeki Roma kuvvetlerinden bahsetmektedir. Hyssiportus'ta bir piyade müfrezesi ve onu destekleyen yirmi süvari grubu vardır. Apsarus'ta, beş askeri müfreme ve çok önemli bir kuvvet bulunmaktadır. Claudiana müfrezeleri buraya yerleştirilmiştir.⁸²⁵ Phasis'te, 400 askerden oluşan elit bir kuvvet bulunmaktadır. Arrian'ın "seçilmiş adamlar" adını verdiği bu erkekler ağır silahlarla donatılmışlardır.⁸²⁶ Sebastopolis'te, hem piyade hem de süvari sınıfı olsa da, bunların sayıları hakkında bilgi yoktur.

Kolkhis Bölgesi'ndeki en önemli ve devasa kale, mevcut Türkiye sınırının hemen yakınında, Gürcistan'daki modern adı Gonio olan, Apsarus'tur (Resim 92-96). Apsarus, mazgallarıyla ve yürüyüş yollarıyla denize tepeden bakan dar bir kıyı şeridi üzerinde durmaktadır. Kale için gerekli olan taşlar, uçurumların nerdeyse denize kadar ulaştığı, modern Sarp'a, yaklaşık bir kilometre uzaklıkta olan Kvariati'den kıyı boyunca sevk edilmiş ve daha

⁸²² Arr. Periplus 11.

⁸²³ Braund 1994, 179-180.

⁸²⁴ Braund 1994, 180.

⁸²⁵ Speidel 1986, 657.

⁸²⁶ Speidel 1986, 659.

yakın yüzyıllarda taş ocağından çıkarılmış gibi görünmektedir. Kale, birkaç aşamalı yapım ve onarım yaşamıştır.⁸²⁷

Kaledeki kazı çalışmalarında, imalatı M.S. I. yüzyılın daha erken dönemlerine tarihlenebilecek bir Roma lambası ortaya çıkmıştır. Aynı tabakada, benzer bir tarihi verilebilen kırmızı yaldızlı ve kaba eşya parçaları bulunmuştur. Kalenin hemen arkasında, arkasında dağlar olan tepeler yükselmektedir. Anadolu'nun tam merkezine doğru derin bir şekilde kıvrılan Chorokhi Vadisi, Apsarus için birinci derecede önemlidir. Kıyıya ulaşmadan önce Chorokhi Nehri, bir diğer nehir olan Adcharistsqali ile birleşmektedir.⁸²⁸ Bu dağların arkasındaki Benaki'deki mezarlar içinde Roma Dönemi'ne ait cam şişeler bulunmuştur. Benaki ve Akhaltsikhe'den hem Zekhara Geçidi boyunca Kolkhis eteklerine, hem de, daha kolay bir şekilde, Borjomi ve İberia'ya doğru Cyrus'un üst yolu boyunca Atsquri Ormanları aracılığıyla geçiş vardır. Atsquri'de yeni keşfedilen V. yüzyıla tarihlenen Atina yapımı eşyanın parçaları, ya Zekhara Geçidi boyunca, ya da daha doğrudan bir şekilde, Apsarus'taki kıyıdan, Adcharistsqali'nin yukarısından iç karaya getirilmiştir.⁸²⁹

Apsarus etrafındaki kıyı şeridi, hem yağmur aracılığıyla, hem de kalenin kuzeyine doğru kıyının 1.5 kilometre yukarısındaki bir deltada denize dökülen Chorokhi Nehri'nden dolayı bataklık şeklindedir. Kale ve civarında yapılan araştırmalar, M.Ö. I. binyılın başından Hellenistik Döneme kadar yerleşimin varlığını göstermektedir.

Apsarus'un batısına doğru, Prytanis Nehri'nin ağzında, Machelones ve Herriochi'nin kralı olan Anchialus'un sarayı bulunmaktadır. Arrian, sarayla Apsarus arasında 240 stad uzaklık olduğunu tahmin etmektedir. Ana Kolkhis Ovasını kaplayan bölge Lazi toprağı olarak değerlendirilmekte ve Apsarus'un güneyine uzanmaktadır. Bu bölge Lazi olarak adlandırılmıştır.⁸³⁰

Arkeolojik veriler, Apsarus Bölgesi'ndeki yerel elite ait bazı izlerin olduğunu göstermektedir. 1930'larda Gonio Kalesi'nin hemen arkasındaki dağlarda zengin bir mezar keşfedilmiştir. Burada, altın ve gümüş mücevherler ile Kldeeti'nin değerli taşlarına benzeyen taşlar vardı. Ceset, ağaçtan yapılmış bir cenaze sediri (couch) üzerinde saklanmıştı.⁸³¹ Modern Batum'un dış eteklerindeki Chorokhi'nin sağ kıyısı üzerindeki tepeler, M.Ö. I. yüzyılın

⁸²⁷ Braund 1994, 182.

⁸²⁸ Braund 1994, 184.

⁸²⁹ Braund 1994, 185.

⁸³⁰ Plin. Nat., 6. 12.

⁸³¹ Lordkipanidze, Mikeladze ve Khakhutaishvili 1980, 57.

sonlarına ait monogramlı bir mor kuvars ve akik taşı içeren bu dönemin küçük bir yığını açığa çıkarmıştır.⁸³²

Ünlü Gonio hazinesi, kalenin arkasındaki yol genişletme çalışmaları sırasında, 1974'te Gonio Köyü'nde bulunmuştur. Bir mezar olarak yorumlansa da bu muhtemelen bir depodur. Yüksek olasılıkla, M.S. III. yüzyıla tarihlenmektedir. Apsarus'un coğrafi konumu, son derece önemli olan stratejik bir bakış açısı oluşturmaktadır. Hinterlanta ulaşan nehir vadilerine de dikkat çekilmektedir. Özellikle Roma İmparatorluğu'nun o dönemdeki stratejisini iyi yansıtabilmesi bakımından Arrian'ın, Apsarus'un konumuyla ilgili bakış açısı önemlidir. Ona göre Apsarus, "uzunluğu boyunca Pontus'un sonu olan" çok önemli bir dönüm noktasıdır.⁸³³ Apsarus aynı zamanda, Doğu Karadeniz'deki Roma kuvvetlerini önceleri çokça meşgul etmiş olan, korsanlık problemiyle mücadele için elverişli bir konumdaydı. Özellikle Sanni kabilesi, Apsarus'a doğru Trapezus'un doğusundaki dağlar içine yayılmıştı. Arrian M.S.132'de, onlarla ilgilenmek için bir keşif gezisine niyetlenmişse de, söz konusu dağlar, aşılması zor olarak kalmışlardır.⁸³⁴

Daha sonra, modern Batum'un yaklaşık 30 kilometre ötesinde, şimdiki adı Tsikhihsdziri olan, Asparus'tan kıyı boyunca kuzeye doğru eski Petra şehri ve kalesi kurulmuştur. Bununla beraber, Arrian, M.S. 132'de oradaki Roma varlığıyla ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir. Ünlü Tsikhidziri deposu, 1907'de bu alandan St. Petesburg'a götürülmüştür. Yapılan incelemede, gayet zengin olan mezar, M.S. III. yüzyıla tarihlenmiştir.⁸³⁵

Tsikhidziri'de ele geçirilen tuğla veya kiremit parçasının üzerinde "VEXFA" harflerinin damgalanmış olması son derece önemlidir. Tuğla çok büyüktür. Damganın en dikkat çekici yanı "VEXILLATIO FASIANA" olarak yorumlanmasıdır.⁸³⁶ Bu yorum, tuğlanın Phasis'te yapıldığını ve kıyı boyunca Tsikhihsdziri'ye, yani güneye sevk edildiğini ortaya koymaktadır.⁸³⁷

M.S. II. yüzyılda, Arrian'ın çağdaşı olan Ptolemus, nehrin hemen güneyindeki Phasis adlı bir polisi listelemektedir. Bu, muhtemelen Pomponius Mela tarafından bir yüzyıl önce bahsedilen, Strabon tarafından, üç kenarı deniz, göl ve Phasis Nehri tarafından çevrilmiş olan,

⁸³² Krug 1980, 169.

⁸³³ Arr. Periplus, 11.

⁸³⁴ Plin. Nat., 6. 12.

⁸³⁵ Neverov 1977, 137.

⁸³⁶ Braund 1994, 189.

⁸³⁷ Speidel 1986, 658.

bir üçgen arazi üzerine yerleştirilmiş bir ticaret merkezi (emporium) olarak açıklanan eski Miletos sömürgesidir.⁸³⁸

Arrian, Phasis Tanrıçası'nın kültüne ibadet edildiğini vurgulayarak Phasis Nehri'nin ağzındaki yerleşimden bahsetmektedir. Tanrıçanın heykeli, Arrian'a, Atina'da bulunan Metroon'daki Rhea'nın heykelini hatırlatmaktadır.⁸³⁹ Phasis Tanrıçası'nın hem Kibele ile hem de Artemis'le ilişkisi, onun, Anahita'nın veya çok benzer olan Nana'nın yerel bir biçimi olabileceğini ortaya koymaktadır.⁸⁴⁰ Transkafkasya'da ve komşu Kapadokya'da, Anahita ve Nana, görünüşe bakılırsa Akhamenid İmparatorluğu ve daha öncesinden gelen, hem Kibele hem de Artemis ile ilişkiliydi.⁸⁴¹ Kibele–Anahita–Nana, Phasis Nehri'nin ağzındaki yerleşim için uygun bir tanrıçaydı. O, “nehirlerin ve tüm denizin” hükümdarıydı.⁸⁴²

Phasis Kalesi, doğal savunulabilirliği yönünden dikkat çekicidir. Kolkhis için oldukça belirleyici doğal öğeler olan su yolları ve bataklıklar bu savunmaya yardımcı olmaktaydı. Ayrıca, insan yapımı savunma sistemleri de vardı. Kalenin duvarı, geniş bir ikili hendekle çevrilmişti. Arrian, geçmişte kalenin sadece bir yer siperinin ve tahta kulelerinin olduğunu hatırlatmaktadır.⁷⁶ Bina malzemelerinin seçimi biraz yaratıcılık gerektiriyordu. Burada kil ve kaliteli kereste bol miktardayken, Phasis'in ağzında kalitesiz taş bile yoktu. Arrian duvarın gücünün farkındadır ve ağır silahların varlığını kaydetmektedir. Ayrıca hiçbir barbarın kaleye yaklaşamaması ve onun garnizonunun kuşatma tehlikesine girmemesi amacıyla Arrian, Phasis'teki kalenin her yönden uygun olduğunu da belirtmektedir. Barbar tehdidinin kimliği açıklanmasa da, muhtemelen hem deniz tarafından gelişecek korsan saldırıları hem de istikrarsız hinterlandtan gelen tehditler kastedilmektedir.⁸⁴³

Kalenin Phasis Nehri ağzındaki pozisyonu, bölgedeki Roma kontrolü için birinci derecede önemliydi. Nehir, ova boyunca kıvrılarak akıyor ve diğer nehirlerle birleşiyordu. Bu yol, malları ve personeli taşıyan başlıca yoldu. Phasis'teki kale, güvenli bir ticaret imkânı sunmaktadır. Güvenli ticaret, aynı zamanda oldukça iyi vergi geliri sağlamaktadır. Aynı zamanda bu kale, Sebastopolis ile Apsarus arasında sağlam bir bağlantı oluşturması

⁸³⁸ Braund 1994, 189.

⁸³⁹ Strab., X. 3. 19.

⁸⁴⁰ Lordkipanidze, Mikeladze ve Khakhutaishvili 1980, 72-3.

⁸⁴¹ Russel 1987, 252-3.

⁸⁴² Vermesaren 1977, 10.

⁸⁴³ Braund 1994, 190-1.

bakımından da çok önemliydi. Bu kalenin yapılmış olması, bir bütün olarak Karadeniz'in ve genel olarak, Phasis'in ağzındaki bölgedeki Roma denetimini artırmıştı.⁸⁴⁴

Phasis Nehri'ne yakın olan ve alçakta kalmış kesimlerde yapılan araştırmalar esnasında dönemin kaba çanak çömlekleri tespit edilmiş, geç dönem Roma Kalesi'nin kalıntıları keşfedilmiştir.

Arrian, bölgedeki çalışmaları esnasında Chobus Nehri'nin ağzında demirlemiştir. M.S. 69'da, Chobus'un ağzında bir kral sarayı durmaktaydı. Arrian'ın zamanında, kralın halâ orada yaşadığı kuvvetle muhtemeldi. O kral, muhtemelen, kendisine Hadrian tarafından değil de, Trajan tarafından krallık verilmiş olan Apislae'li Julianus'tu.⁸⁴⁵

Yarım günlük bir yolculuk olan Chobus'un kuzeyi, Arrian'ı Sebastopolis'e getirmiştir. Burası Dioscurias ile aynı tutulmaktadır. İsmin, Dioscurias'tan Sebastopolis'e değişmesi, çok muhtemel bir şekilde Polemonidslerin yönetimi altında yapılmıştır. Roma'ya dost olan krallar, şehrin isimlerini, imparatorun onuruna değiştirirlerdi.⁸⁴⁶

Sebastopolis, etrafındaki iyi tarım arazisi ve Sukhumi'nin kıyı şeridinde bakan savunmaya elverişli akropolisi ile Yunanlılar'ın bölgeye ilk gelişlerinden çok önce yerleşime sahip olmuştur. Buradaki arazi, Phasis'in güneyindeki bataklıktan fark edilir bir şekilde daha kurudur. Üstelik şehrin eski önemi, bunu daha çok hem denizle hem de hinterlantla olan ilişkilerine borçludur. Sebastopolis, bu kıyıdaki en önemli limanlardan birisine sahipti.⁸⁴⁷

M.S. II. yüzyılın ortasından sonraki seviyelerde bulunan bol miktardaki malzeme, Sebastopolis'teki kentli yerleşimin, burada adeta o zamanın rönesansının yaşandığını ortaya koymaktadır.⁸⁴⁸ Bu durum, buradaki Roma Yerleşimi'nin, hem kentsel yaşamı beslemiş olan daha düzenli koşullar yarattığını hem de o gelişmeyi hızlandıracak zenginliği kazandırdığını ortaya koymaktadır. Peutinger Tablosu⁸⁴⁹, Sebastopolis'in önemini göstermektedir. Sebastopolis, orada, Akhaltsikhe yakınında, Cyrus'u ikiye bölen ve kıyıya ulaşan, Kolkhis Ovası'nı geçen bir anayolun sonunda tasvir edilmektedir.⁸⁵⁰

⁸⁴⁴ Braund 1994, 192.

⁸⁴⁵ Arr. Periplus, 11.

⁸⁴⁶ Braund 1994, 193.

⁸⁴⁷ Plin. Nat., 6. 15.

⁸⁴⁸ Trapsh 1969, 291.

⁸⁴⁹ Muhtemelen IV. ve V. yüzyıla tarihlenen, Roma İmparatorluğunun ulaşmış olduğu sınırları gösteren harita tablosu.

⁸⁵⁰ Braund 1994, 197.

M.S. II. yüzyılın sonlarından sonraki bir zamanda, modern Sukhumi'nin kuzeybatı parçasındaki Odynetz'te, Sukhumi'ye hâkim olan bir tepe üzerinde, bir kule inşa edilmiştir. Bu kulenin yapımından önce, bölge Hellenistik bir mezar yeri idi. Kulenin tarihi, buranın M.S. 175'ten daha önce inşa edilmediğini ve V. yüzyıla kadar kullanımda kaldığını belirten sikkeler ve çanak-çömlek tarafından büyük ölçüde desteklenmektedir. Burası, M.S. IV. yüzyıla kadar bir ev olarak işlev görmüş gibi görünmektedir. Daha sonraki seviyelerde el değirmeni kalıntıları ve mekikler bulunmuştur. Bununla beraber, hâkim konum olan alt seviyelerde, böyle bir bulgunun olmaması ve yapının doğası, en azından onun başlangıcı için, bu kulenin Sebastopolis'in savunmasının ileri karakolu olduğu görüşü için bir temel dayanak noktası oluşturmaktadır.⁸⁵¹

Kale, M.S. IV. yüzyılda veya sonrasında daha ileri bir duvarın yapımıyla, kuzeye doğru uzatılmıştır.⁸⁵² Meskenlerin varlığı saptanmamış olsa da, Sebastopolis'in gıda tüketimine ilişkin değerli bilgiler mevcuttur. Tüm seviyelerde sığır ve koyun kemikleri ortaya çıkmıştır. Keçi ise III. yüzyıl tabakasında görülmüştür. Avcılık önemli bir gıda kaynağıymış gibi görünmektedir. Yaban domuzu tüm seviyelerde bulunurken, geyik ise IV. ve V. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Balık da son derece önemliydi. III. yüzyıl seviyesinde bir balık oltası (kancası) bulunurken, pisibalgı ve istiridye ise IV. veya V. yüzyıl seviyesinde saptanmıştır.⁸⁵³

Arrian, Sebastopolis'teki garnizondan ve buradaki süvarilerden bahsetmektedir. Süvari sınıfının varlığı, yağmacılara karşı hareket etmek için oldukça önemlidir. Sebastopolis, kıyı boyunca Roma hâkimiyetinin son noktasını oluşturmaktadır.⁸⁵⁴

Roma, Pityus Şehri'nin sahip olduğu büyük çam ağaçlarına, limana ve mükemmel araziye rağmen, M.S. 132'ye kadar orada bir varlık oluşturmamıştı. Roma'nın burada bir kale inşa etmesi önemli bir gerekliliktir. Bulunan sikkeler ve cam eşyaların gösterdiği kadarıyla, Pityus'ta, Sebastopolis'ten kıyı boyunca 50 kilometre kuzeyde bir kale inşa edilmiştir. Kalenin batı kesimine yakın büyük bir mezarlıkta yapılan kazıda bulunan mezarlar II. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Pityus'un konumu bir kale için idealdi. Geniş ve zengin olan Pitsunda Ovası elverişli bir konumdaydı. Burada çok iyi kereste ve işlenmiş taş, kolaylıkla

⁸⁵¹ Lekvinadze 1969, 84.

⁸⁵² Trapsh 1969, 308-9.

⁸⁵³ Braund 1994, 197.

⁸⁵⁴ Arr. Periplus, 26.

bulunabiliyordu. Pityus'taki ilk kalenin savunma sisteminde ahşap kullanılmıştır. Kalede sağlam meşe keresteleri görülmüştür.⁸⁵⁵

Batı Gürcistan ve dolayısıyla da Kolkhis Bölgesi'ndeki Roma kaleleri kıyı üzerinde inşa edilmiştir. En azından Roma'ya dost olan krallara ait sarayların bir kısmı buralarda görülmüştür. Kolkhis Ovası'nın hinterlandı, M.S. I. yüzyılın başlangıcından itibaren, yerleşmiş topluluklarda keskin bir azalmayla karakterize edilmektedir. Roma'nın bölgedeki müdahil tavrının altında yatan neden, yalnızca Karadeniz'i kontrol etmekle kalmayıp aynı zamanda Anadolu'da ve daha ötede, yani Akdeniz'de hâkimiyet kurmaktır.⁸⁵⁶

Kolkhis'in doğu kesiminde İberia ile olan sınır bölgesinde Kldeeti'de yer alan mezarlar önemli veriler sağlamaktadır. Bu mezarların hepsi, her biri, vücudun eğilmiş bir pozisyonda, yan tarafı üzerine konulduğu çukurlara gömme şeklindeydi. İnsan mezarlarının arasında, daha ötede hayvanların kalıntılarını içeren çukurlar vardı. Bir örnekte, bir insan mezarı olan böyle bir çukurda, ayaklarının arasında köpek kalıntıları olan bir at bulunuyordu. Bu tür at mezarlar, bölgede sıkça rastlanılan bir gelenektir. Bu uygulama, sadece Kldeeti'de değil, aynı zamanda, Enguri'nin daha aşağı yolu üzerindeki Tagiloni'de ve Bori'de de Roma yönetimi altında sürmüştür.⁸⁵⁷

Kldeeti'deki sikkeler, M.S. II. yüzyılın başlarına ya da ortalarına tarihlendirilmektedir. Burada bulunan mücevherlerin benzerleri Kolkhis'in kıyı kesimlerinde de görülmüştür.⁸⁵⁸

M.S. II. yüzyıl boyunca, Romalılar, öncelikli olarak girdikleri bölgeye doğrudan müdahale etmişlerdir. Onların temel amacı, hem kalelerin katkısı ile hem de destekledikleri dost kralların yardımıyla kıyı güvenliğini sağlamaktır. Arrian'ın M.S. 132'de yapmış olduğu denetim amaçlı gezinin birincil amacı güvenlik kaygısı ile yapılmıştır.⁸⁵⁹

Kolkhis'in hinterlandı, Roma tarafından desteklenen Lazların gelişmekte olan gücüne bırakılmıştır. Lazlar, onların kuzeyinde ve batısındaki Apsilae ve Abasgi gibi, Roma Kaleleri'nin kıyı hattını tuttuğu ve müttefiklerine destek sağladığı, Karadeniz'e kadar dağ geçitleri boyunca, kuzeyden gelen akınlara karşı ilk savunma hattını oluşturmuşlardır. Bununla beraber, Laz otoritesinin gelişmesi yavaş ilerleyen bir süreçtir. Septimius Severus'un Kolkhis'teki seferinden önce ilerleme işaretleri olmasına rağmen, yaşanan istikrarsızlık bunun

⁸⁵⁵ Braund 1994, 198.

⁸⁵⁶ Braund 1994, 202.

⁸⁵⁷ Amiranashvili 1935, 67.

⁸⁵⁸ Japaridze 1984, 30.

⁸⁵⁹ Braund 1994, 203.

en büyük nedenidir. Özellikle bu dönemde Roma içindeki iç savaş, bölgedeki Roma otoritesini azaltmıştır.⁸⁶⁰

5.4. ORTAÇAĞ BAŞLARINDA KOLKHİS

Kolkhis Krallığı'nın etnik yapısını oluşturan “Kolch”lar, Erken Gürcüler'in ataları olarak bilinmektedirler. Burada; Zanca ya da Tzanca adı verilen dili ortak şekilde kullanan iki Gürcü boyu mevcuttur: Laz-Tçanlar ve Manral-Megreller. Dil benzerliklerine rağmen, Lazlar ve Megreller iki ayrı özerk bölgeye bölünmüşlerdir. Lazlar Çoruh Vadisi'ni, Megreller ise Rioni Vadisi'ni mesken olarak kendilerine seçmişlerdir. Megreller, Lazlar'a oranla daha hızlı bir gelişim göstererek Kolkhis Krallığı'nı kurmuşlardı. Bu krallık aynı zamanda Lazları da bünyesinde toplamıştır. Kolkhis, Roma hâkimiyetine geçtikten sonra, Kolkhis Bölgesi'nin yönetimi, Roma tarafından, Megrellerden alınarak Lazlara verilmiştir.⁸⁶¹

Laz terimi Antikçağ kaynaklarında ilk kez, Plinius'un eserinde geçmektedir.⁸⁶² Daha sonraki dönemlerde de bu kelimeye kaynaklarda çokça rastlanılmaktadır.⁸⁶³ Antikçağ kaynaklarına göre Lazlar Kolkhislilerin devamı ya da diğer bir deyişle Kolkhisliler, Lazların ataları olarak görülmüştür: Kolkhis Krallığı'nın önceki dönemine ait şu ifade kayda değerdir: “Dioskurias veya Sivastopol'dan (Sebastopolis) Apsar (Çoruh) Nehrine kadar olan alanda kısa zaman öncesine kadar kendilerini Kolch ve daha sonraki dönemlerde de Laz diye adlandıran bir halk yaşamaktaydı.”⁸⁶⁴ Benzer şekilde Kolkhislilerle Lazların aynı halk oldukları Procopios ve Agathias tarafından da vurgulanmıştır.⁸⁶⁵

Kolkhis Bölgesi'nde Roma Hâkimiyeti sonrasında M.S. III. ve IV. yüzyıllarda ciddi değişimler görülmüştür. M.S. 324 yılında Konstantinapol'un kuruluşu da bu değişimlerin sebeplerinden biri belki de en önemli olanı idi. Konstantinapol'un kuruluşundan sonra, Kolkhis, Karadeniz boyunca doğudan gelebilecek tehditler karşısında koruyuculuk görevi üstlenmiştir.⁸⁶⁶

M.S. IV. yüzyılın başlarından itibaren, Hristiyanlığın Roma Devleti tarafından resmi din olarak kabul edilmesinden sonra, hem Kolkhis hem de İberia, bu durumun direk bir

⁸⁶⁰ Birley 1971, 177.

⁸⁶¹ Vanilişi 2005, 15-6.

⁸⁶² Plin. Nat., VI. 4. 12.

⁸⁶³ Arr. Periplus, XI. 1-3; Ptol. Geogr., V. 9.

⁸⁶⁴ Anonym. P.P.E., 48.

⁸⁶⁵ Procopius Wars, V. 3. 7; Agathias, III. 5. 1-2.

⁸⁶⁶ Whittaker 1989, 55-6.

sonucu olarak Hristiyanlaşmışlardı.⁸⁶⁷ Ancak bölgedeki bir diğer önemli değişim de yukarıda bahsettiğimiz gibi, artık Kolkhis isminin yerini Lazika'ya bırakmasıdır. Özellikle M.S. IV. yüzyıldan sonra Kolkhis Bölgesi, Lazika Krallığı olarak anılmaya başlamıştır (Harita 5). Bu dönemden itibaren Kolkhis adı artık tarihe gömülmüştür.

Eskiçağın bitip Ortaçağın başlaması ile beraber, Lazika Bölgesi, Persler ile Bizanslılar'ın hâkimiyet mücadelesine sahne olmuş, burada Lazika savaşları adı verilen savaşlar yaşanmıştır.

⁸⁶⁷ Braund 1994, 238.

SONUÇ

Kolkhis Bölgesi, günümüzdeki Gürcistan'ın batı kesiminde yer alan, çok az bir bölümü ise Türkiye ve Abhazya topraklarında bulunan bir bölgedir. Bu bölgenin sınırları Büyük ve Küçük Kafkas Dağları ile Karadeniz tarafından çizilmiştir. Bölgenin Güneybatı sınırının hangi nokta olduğu tartışmalı olup, Strabon'a göre Zygopolis, yani günümüzdeki Zigana'dır. Arrian ise bu sınırın Apsarus Nehri olduğunu vurgulamıştır. Denize yakın olan sahil kesim, Kolkhis Bölgesi'nin ve Kolkhis Kültürü'nün merkezi konumundadır. Bölgenin fiziki coğrafyasına bakıldığında yoğun bir çeşitlilik göze çarpar. Kolkhis adeta üçgen şeklinde olan bir ovoidür. Bu ovanın etrafındaki dağlar, çok sayıdaki nehir ve göller bahsetmiş olduğumuz çeşitliliğin kanıtlarıdır. Bölgede yer alan Büyük ve Küçük Kafkas Dağları ile Likhi (Surami) Dağları hayati bir önem arz etmektedir. Çünkü bu dağlar, bölgenin kuzey, güney ve batı sınırlarını oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda dağların diğer taraflarında kalan coğrafyalarla olan bağlantıyı (kültürel, siyasi ve ticari) sınırlı düzeye indirgemıştır. Bu dağların iklimsel özellikleri belirleme noktasında da son derece önemli olduğu belirtilmelidir. Çünkü, Kolkhis Bölgesi Karadeniz'in hemen doğusunda kurulmuş bir bölge olduğu için, denizel iklimin etkisinde kalmıştır. Bu dağlar, bu nemli ve ılıman deniz ikliminin doğuya yani İberia Bölgesi'ne geçmesine izin vermemiştir. Aynı zamanda; bu dağların diğer kısımlarındaki karasal iklimin de Kolkhis Bölgesi'ne geçmesi mümkün olmamıştır. Dağların yanı sıra nehirler de Kolkhis Coğrafyası'nın başlıca aktörlerindendir. Burada ön plan çıkan nehir, günümüzde Rioni olarak adlandırılan, Eskiçağ'daki karşılığı Phasis olan nehirdir. Phasis Nehri; üzerinde taşımacılığın yapılabildiği, kolları ile birlikte nerdeyse tüm Kolkhis'e hakim olan bir konumdadır. Bu nehirle ilgili olarak Antikçağ yazarları çok sayıda atıfta bulunmuşlardır. Özellikle Mısır'daki Nil Nehri ile mukayese dilmiş; nasıl Mısır Nil'in bir armağanı olarak görülmüşse, Kolkhis'te Phasis Nehri'nin bir armağanı olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca coğrafi konum olarak da, Asya ile Avrupa'yı birbirinden ayıran bir sınır olarak düşünülmüştür.

Bölge iklimsel olarak ılıman bir iklime sahip olduğu için tarımsal üretim anlamında verimli bir karakter sergilemektedir. Bitki örtüsü olarak da, Doğu Karadeniz'in Anadolu'da yer alan Trabzon, Rize ve Artvin gibi şehirlerinde de hakim konumdaki Kolşik Flora'nın etkisi altındadır.

Kolkhis, tarihsel süreç içerisinde Paleolitik Dönem'den itibaren kesintisiz bir şekilde dikkate değer bir gelişim göstererek, Kolkhis Kültürü'nün ortaya çıktığı Tunç Çağı'nda zirve noktaya ulaşmıştır. Paleolitik, Mezolitik, Neolitik ve Kalkolitik Dönemlerde oldukça yoğun

bir biçimde yerleşime sahne olmuştur. Tunç Çağı ile birlikte ise, bölgenin etrafında bulunan ve hakim olduğu alanlarda son derece baskın bir karaktere sahip, Kura-Aras ve Trialeti Tunç Çağı Kùltürleri'nden bağımsız bir şekilde, Kolkhis Tunç Çağı Kùltürü'ne ev sahipliği yapmıştır. Bu kùltür; mimari tarzıyla, metalürjideki (tunç, altın ve demir işlemeciliği) muazzam derecedeki gelişmişlik düzeyi ile, bölgeye özgü kilden üretmiş olduğu eserler (Resim 40) ve toplumunun ulaşmış olduğu son derece gelişmişlik düzeyi ile fark yaratan bir konumdadır.

“Kolkhis” adının kökeni ve ne kadar eskiye gittiği bilim çevrelerinin hala üzerinde tam olarak uzlaşma sağlayamadığı bir konudur. Özellikle Assur, Urartu ve Yunan Kaynakları'ndan elde edilen bilgilerin yorumlanışındaki farklılıklar bu ayrımın nedenidir. Assur Kaynakları'nda geçen “Kilchi” terimi ile Urartu Kaynakları'nda geçen “Qulha” teriminin birbirleri ile aynı oldukları ve aslında bu terimlerden kastedilen coğrafi bölgenin Kolkhis Bölgesi olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca bölgedeki Diauehi adlı ülkenin de Kolkhis Krallığı'nın öncüsü olduğu savı ortaya atılmıştır. Bu noktada çeşitli milletlerden gelen bilim insanları ortak bir noktada buluşamamışlardır. Ancak Gürcü bilim çevrelerindeki yaygın kanaat, Kolkhis ismi ile Assur Kaynakları'ndaki Kilchi ve Urartu Kaynakları'ndaki Qulha'nın aynı oldukları yönündedir. Diğer milletlerden olan bilim insanları ise çoğunlukla bu konuya daha mesafeli yaklaşmakta, söz konusu bu benzerliğin isim benzerliğinden öteye gitmediği tezini savunmaktadırlar. Yunan Kaynakları değerlendirmeye alındığında ise; Kolkhis adından, ilk kez, Corinthli Eumelos'un ve her ne kadar direk bu isimle geçmese de Homeros'un Aia'nın ülkesi olarak bahsettiği görülmektedir.

Kolkhis Bölgesi'nin sahip olduğu başta demir ve altın olmak üzere maden zenginliği, Yunan Dünyası'nın ilgisini bu noktaya kaydırmasına neden olmuştur. Özellikle bölgeye komşu olan, hatta bazı Antikçağ Yazarları tarafından Kolkhisli olarak nitelendirilen Kalybler'in bu bölge yakınlarındaki faaliyetleri dikkat çekici olmuştur. Ancak bu dönemden çok daha önce Yunanlılar'ın Karadeniz Sahilleri'nde gerek keşif amaçlı ve gerekse de korsanlık amaçlı faaliyetlerde bulundukları tahmin edilmektedir. Şüphesiz; Altın Post Efsanesi ve Yunanlılar'ın Argo Gemisi ile Kolkhis Sahilleri'ne yapmış oldukları varsayılan yolculuk, daha sonra hayata geçecek olan Büyük Yunan Kolonizasyonu için de öncü bir hareket olmuştur. Bu yolculuğun tarihi ile ilgili çeşitli varsayımlar öne sürülmektedir. Ancak; Argonot Efsanesi'nin kahramanlarının, Troy Savaşı'ndaki kişilerin ataları oldukları ve Troy Savaşı'nın da M.Ö. XII. yüzyılda yapıldığı düşünülürse, Iason ve ekibinin Kolkhis'e bu yüzyılın içinde ulaştıkları sonucuna varılabilir.

Yunan Coğrafyası'ndaki gelişmeler, Kolonizasyon Hareketini zorunlu hale getirmiştir. Bu anlamda M.Ö. VIII. yüzyılda başladığı düşünülen Karadeniz'deki Büyük Yunan Koloni hareketi ile Karadeniz'in kıyı kesimlerinde önemli koloni şehirleri kurulmuştur. Bunların en güçlüsü Sinope olup, daha sonraki dönemlerde Kolkhis'in de içinde bulunduğu birçok bölgeye hakim noktaya gelmiştir. Ancak; genel anlamda niteliği ve şekli bilinen koloni ve sömürgeleştirme anlayışının Kolkhis'te hangi boyutta yaşandığı konusu da tartışmalıdır. Başını Othar Lordkipanidze'nin çektiği pekçok bilim insanı, Kolkhis'te yaşanan Yunan etkisini, bir ticari etkileşim ve bu etkileşimin sonucunda yaşanan kültürel kaynaşma olarak tanımlamaktadır. Ona göre Kolkhis, sömürü düzeni içinde yer alan ve Yunanlaşmış bir görüntü vermemektedir. Bu durumun en büyük nedeni ise, kolonizasyon öncesinde ve esnasında, bölgede zaten Tunç Çağı'nın başından itibaren var olan oldukça gelişmiş bir toplumun yaşıyor olmasıdır. Bu toplum, sahip olduğu değerler nedeniyle bir sömürge halini almaktan çok, bölgeye ulaşan Yunanlı tüccarlarla etkileşim halinde olmuştur. Bu görüşten farklı olarak ise; David Braund ve benzeri düşünen bilim insanları, Phasis, Dioscurias ve Gyenus gibi Kolkhis Şehirleri'nde Yunan Kolonileri'nin kurulduğunu ve bölgede ciddi anlamda bir Yunan Kültürü etkisinin görüldüğünü vurgulamışlardır. Söz konusu gelişmelerin yaşandığı dönem, özellikle M.Ö. VI-IV. yüzyılları içine alan dönemdir.

Kolkhis Bölgesi'nde, gerek müstakil Kolkhis Kültürü'nü ve gerekse de Yunan Kolonizasyonu esnasında ve sonrasında gelişen, karşılıklı etkileşime dayalı Kolkhis-Yunan Kültürü'nü temsil eden belli başlı şehirler ön plan çıkmıştır (Harita 17). Bu şehirler; Phasis, Gyenus, Dioscurias, Picvnari ve Vani'dir. Buralarda yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde çok önemli buluntulara ulaşılmıştır.

Hellenistik Dönemde, Büyük İskender, kendisini Hindistan'a yapacağı sefere konsantre ettiği için bölge ile çok yakından ilgilenmemiştir. Ancak Hellenistik Kültür'ün etkileri, tıpkı diğer coğrafyalarda olduğu gibi Kolkhis'te de görülmüştür.

M.Ö. V. yüzyılın başlangıcına kadar Perslerle ilişki içerisinde olduğu bilinen Kolkhis, daha sonraki dönemlerde, yani Hellenizmin sonlarından itibaren Seleukos etkisi ile karşı karşıya gelmiştir. Perslerle ilişki içerisinde olduğu dönemlerde, her ne kadar düzenli olarak vergiye bağlı olmasa da, dört yılda bir, İran'a 100 genç erkek ve 100 genç kadın göndermiştir. Ayrıca; Persler'in Xerxes komutasında, Yunanlılarla girmiş olduğu mücadelede İran'ın 19. Satraplığı'nın Transkafkasya Birlikleri içerisinde Pers Ordusu'nun bir parçası olarak da yer almıştır. Akhamenid Dönemi'nde de Kolkhis'teki İran etkisi yoğun şekilde görülmektedir. Özellikle yapılan mezar kazılarında ortaya çıkan Akhamenid etkili eşyalar bu etkiyi net bir

şekilde ortaya koymaktadır. Persler'den sonra, Seleukoslar zamanında ise (M.Ö. III-II. yüzyıl), Kolkhis doğu komşusu olan İberia'nın gerisinde kalmaya başlamıştır. Bu dönemde, Kolkhis'in özellikle M.Ö. V. yüzyıldan itibaren yaşadığı refah düzeyi tam tersine dönmüştür.

Kolkhis Bölgesi'nde daha sonra Mithridates Eupator'un hakimiyet kurduğu görülmektedir. Özellikle stratejik konumu gereği Kolkhis, Romalılar ile Mithridates arasında hakimiyet mücadelesine sahne olmuştur. Strabon'a göre; Kolkhis, Mithridates zamanında Kral Aeetes zamanından sonraki en parlak dönemini yaşamıştır. M.Ö. III. yüzyılın sonlarından itibaren nerdeyse dağılma noktasına gelen krallık bu dönemde kendisini toparlamayı başarmıştır. Ancak Mithridates'in oğlu Pharnakhes'in babasına yaptığı ihanet sonucunda Mithridates intihar etmiştir. Pharnakhes daha sonra M.Ö. 47'ye kadar, kendisini reddeden babasının topraklarını ele geçirmek arzusu ile Roma ile mücadele etmiştir. Fakat onun ölümü üzerine, Sezar Kolkhis'i yönetmesi için Pergamonlu Mithridates'e bırakmıştır.

Bölgedeki Roma Hakimiyeti ile birlikte, Kolkhis yaklaşık olarak 100 yıllık bir süre boyunca yerli kralların yönetiminde, ancak Roma'ya bağlı bir şekilde yönetilmiştir. Roma; başta günümüzdeki modern Batum Şehri'nin içinde yar alan Gonio Kalesi olmak üzere, özellikle Kolkhis'in sahil kesiminde önemli kaleler inşa etmiştir. Kolkhis Hinterlandı, M.Ö. I. yüzyıldan M.S. IV. yüzyıla kadar küçülme içerisine girmiştir. Özellikle M.S. 77'ye kadar Kolkhis'in daha önceleri gelişmiş olan şehir hayatında belirgin bir azalma yaşanmıştır. Bölgede korsanlık ve eşkiyalık faaliyetlerinde çok ciddi bir artış görülmüştür. M.S. 132 yılında Arrian'ın Karadeniz'e yaptığı seyahat ve bunun akabinde kaleme almış olduğu eseri sayesinde bölgenin durumu ile ilgili detaylı bilgilere ulaşılabilmektedir. Bu dönemlerden itibaren, Kolkhis Bölgesi'nin yönetimi, Roma tarafından Lazlar'a verilmiştir. Bölgedeki Laz otoritesinin artışı çok hızlı olmamakla birlikte daha sonra bu egemenlik kendini daha net şekilde göstermiştir.

Kolkhis Krallığı'nın etnik yapısını oluşturan "Kolch"lar, Erken Gürcüler'in ataları olarak bilinmektedirler. Burada; Zanca ya da Tzanca adı verilen dili, ortak şekilde kullanan Lazlar ve Megreller olmak üzere iki etnik grup mevcuttur. Lazlar Çoruh Vadisi'ni, Megreller ise Rioni Vadisi'ni mesken olarak kendilerine seçmişlerdir. Kolkhis Bölgesi'nde Roma Dönemi'ne kadar olan süre içerisinde, hakim olan etnik unsur Megreller iken, Roma Dönemi ile birlikte hakimiyet Lazlar'a geçmiştir. Antikçağ Kaynakları'nda ilk kez Laz terimine Plinius deyinmiştir.

M.S. IV. yüzyılda Hıristiyanlığın, Roma'nın resmi devlet dini oluşu ile birlikte hem Kolkhis ve hem de İberia Hıristiyanlaşmıştır. Bu dönemden itibaren; uzun bir zamandır süre gelen Kolkhis Karlılığı şeklindeki siyasi tanımlama kendini Lazika Karlılığı'na bırakmıştır.

Sonuç olarak; Kolkhis Bölgesi, Eskiçağ Tarihi boyunca, gerek kendine has özellikleri olan Kolkhis Kültürü'ne ve gerekse de bölgeye hakim olmak isteyen diğer ulusların çok renkli kültürlerine ev sahipliği yapan, oldukça önemli bir bölge olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA**ESKİÇAĞ LİTERATÜRÜ****Aesch. PB.**

Aeschylus, Prometheus Bound, (with English translation Herbert Weir Smyth), 1926.

Agathias

Agathias, The Histories, (Corpus Fontium Historiae Byzantinae), (with English translation) 1975.

Amm. Marc.

Ammianus Marcellinus, Rerum Gestarum, (with English translation, Jhon C. Rolfe) 1935 (Loeb).

Anonym P.P.E.

Anonymi, Periplus Ponti Euxini, (ed. S.F.G. Hoffman) 1842.

Apoll. Bibl.

Apollodoros, Bibliothek, I-II. (with English translation J.G. Frazer), London 1963, (Loeb).

Apoll. Rhod. Argon.

Apollonius Rhodius, Argonautica, (with English translation R.C. Seaton), London 1961, (Loeb).

App. Mthr.

Appian, Mithridatic Wars, (ed. Horrace White), 1899.

Aristot. Historia Animalium

Aristotle, History of Animals, (with English translation, A.L. Peck, D.M. Balme) In Three Volumes (Books I-X) 1965 (Loeb).

Aristot. Meteo.

Aristotle, Meteorologica, (with English translation, H.D.P. Lee) 1952 (Loeb).

Aristot. Pol.

Aristotle, Politics, (with English translation, H. Rackham) 1932 (Loeb).

Arr. Anab.

Arrian, Anabasis of Alexander, I-IV, (with English translation P.A. Brunt), 1976 (Loeb).

Arr. Periplus

Arrian, Periplus Ponti Euxini, (with English translation and commentary A. Liddle) London 2003; Arriani, Periplus Ponti Euxini, Arrianus'un Karadeniz Seyahati, (Çev. ve Yor. M. Arslan), İstanbul 2005.

Diod. Sic.

Diodorus Siculus, Bibliotheca Historike, (with English translation R.M. Geer), 1947 (Loeb).

Diog. Laert.

Diogenes Laertios, De Clarorum Philosophorum Vitis, I-II, (with English translation R.D. Hicks), London, 1925 (Loeb).

Hdt.

Herodotos, Historia, I-IV, (with English translation A. D. Godley), 1975 (Loeb); Herodot Tarihi, (Çev.: M. Ökmen-A. Erhat) İstanbul 1991.

Herak. Pont.

Herakleides, Pontikos, (ed. Fritz Wehrli), 1953.

Hes. Theog.

Hesiodos, Theogonia, (with English translation M.L. West), 1966 (Oxford); Hesiodos, İşler ve Günler-Tanrıların Doğuşu, (Çev. Furkan Akderin), 2015.

Hom. Il.

Homerus, İlyada, (Çev. A. Erhat-A. Kadir), İstanbul 1993.

Hom. Od.

Homerus, Odysseia, (Çev. A. Erhat-A. Kadir), İstanbul 1988.

Hp. Aer.

Hippocrates, De aere aquis et locis (Airs, Waters, Palces), (ed. W.H.S. Jones), 1868 (Harvard)

Imag. Luc.

Lucian, Imagine, (with English translation A.M. Harmon), 1915 (Loeb).

Lycoph. Alex.

Lycophron, Alexandra, (ed. E. Secheer), Berlin 1881-1908.

Mela

Pompoinus Mela, De Chorographia, 1867.

Memnon, F.G.H.

Memnon, Fragmenta Historicorum Graecorum, (ed. Carl Müller, Theodor Müller), Cambridge, 1841.

Paus.

Pausanias, Periegesis tes Hellados, I-V, (with English translation W.H. Jones), London-New York, 1918-1935, (Loeb).

Pind. Pyth.

Pindaros, Pythian, (with English translation by W.H. Race), London 1997, (Loeb).

Plato Phaid.

Plato, Phaedo, (with English translation H.N. Fowler) 1966 (Loeb).

Plin. Nat.

Pliny, Natural History, I-X, (with English translation H.R. Rackham, W.H.S. Jones, D.E. Eichholz), 1938-1971 (Loeb).

Plut. Luc.

Plutarch, Themistocles and Camillus, Aristides and Cato Major, Cimon and Lucullus, (with English translation Bernadotto Perin), 1914 (Loeb).

Polybius

Polybius, Historiai, I-VI., (with English translation W.R. Paton), London 1922, (Loeb).

Procopius Wars

Procopius, History of the Wars, (with English translation H.B. Dewing), 1928 (Loeb).

Ps. Plut. De. Fluv.

Pseudo-Plutarch, De fluviis, (with English translation), 1874-5.

Pseudo Scylax Perip.

Pseudo-Scylax, Periplous, (with English translation G. Shipley), 2011.

Ptol. Geogr.

Ptolemy, *Geographia*, Nobbe (ed.), Lipsiae, 1845.

Seneca

Seneca, *Medea*, (with English translation Anthony James Boyle), Oxford 2014.

Strab.

Strabon, *Geographika*, I-VIII., (with English translation. H.L. Jones), 1917-1932 (Loeb), Strabon, *Coğrafya*, (Çev. A. Pekman), İstanbul 2000.

Tac. Ann.

Tacitus, *Annales*, (with English translation J. Jackson), London 1969, (Loeb).

Theoc. Id.

Theocritus, *Idylls*, (with English translation, C.S. Calverly) 1869.

Thuc.

Thucydides, *The Peloponnesian War*, (with English translation, J.M. Dent) 1910 (Perseus Digital Library).

Vitruv. De Arch.

Vitruvius, *De Architectura*, I-II, (with English translation F. Granger), 1931-1934 (Loeb); Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, (Çev. S. Güven), İstanbul 1998.

Xen. Anab.

Xenophon, *Anabasis*, (ed. C.L. Browson), London 1947, (Loeb); Xenophon, *Anabasis*, (çev. H. Örs), İstanbul, 1944.

MODERN LİTERATÜR

Abramishvili 1961

R.M. Abramisvili, “Rkinis Atvisebis Sakitkhisatvis Agosavlet Sakartvelos Teritoriaze“, **Sakartvelos Saxelmcipo Muzeumis Moambe**, XXII-WT.

Adiloğlu 2002

Adilhan Adiloğlu, “Karaçay-Malkar”, **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, Cilt: 22, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 13-45.

Agizza 2006

Roza Agizza, **Antik Yunanda Mitoloji**, İstanbul.

Allen 1932

W. E. D. Allen, **A History of the Georgian People**, London.

Amiranashvili 1935

A.I. Amiranashvili, **Novaja Nachodka v Nizovjach Inguri**, Tbilisi.

Andersen 2007

Andrew Andersen, **Early Georgian State of Iberia**.

Apakidze 1991

D.B. Apakidze, **Tsentrlnaya Kolkhida v Epokhupozdnyey Bronzyrannye Vozheleza**, Tbilisi.

Arabuli 2007

Giorgi J. Arabuli, Simon E. Connor, Eliso V. Kvavadze, “Calluna Vulgaris and Spiranthus Amoena in the Colchis Mire Flora: Weeds or Relicts?”, **Acta Palaeobotanica**, 47 (2), 469-478.

Arslan 2000

Murat Arslan, “Kolkhis Bölgesi’nin Tarihi Coğrafyasına İlişkin Bazı Notlar”, **Arkeoloji ve Sanat**, Sayı: 97, Temmuz-Ağustos, 26-40.

Arslan 2007

Murat Arslan, **Mithradates VI Eupator Roma’nın Büyük Düşmanı**, İstanbul.

Axvlediani 1986

D.V. Axvlediani, “Kramitis Carmoebis Zogierti Sakitxi“, **Macne**, Nr. 1, 133-138.

Banduri 1715

Anselmo Maria Banduri, *Imperii Orientalis et Circumjacentium Regionum*.

Baramidze 1977

M.V. Baramidze, **Merxeulis Samarovani**, Tbilisi.

Barber 1991

E, J. W. Barber, **Prehistoric Textiles: The Development of Cloth in the Neolithic and Bronze Ages**, Princeton.

Bardavelidze 1957

Y.V. Bardavelidze, **Drevnejsie Religioznye Verovanija i Obrjadovoe Graficeskoe Ėskusstvo Gruzinskih Plemen**, Tbilisi.

Barret 1978

A. A. Barrett, "Polemo II and M. Antonius Polemo", **Historia**, 27, 437-448.

Berdzenishvili 1990

N. Berdzenishvili, **Sakartvelos Ėstoriis Sakitkhebi**, Tbilisi.

Berg 1950

L.S. Berg, **Natural Regions of the U.S.S.R.**, New York.

Birley 1971

A.R. Birley, **Septimius Severus**, London.

Blegen 1956

C. W. Blegen, J. L. Caskey and M. Rawson, **Troy**, Vol. 3, Princeton.

Bochorishvili 1946

L.I. Bocorishvili, "Zlatokuznecestvo v Svanetii", **Sakartvelos Mecnierebata Akademiis Moambe**, VII, Nr. 5.

Bokhochadze 1963

A.V. Bokhochadze, **Mevenakheoha-megvineoba Dzvel Sakartveloshi Arkeologiuri Masalebis Mikhedvit**, Tbilisi.

Bolton 1962

J.D.P. Bolton, **Aristeas of Proconnesus**, Oxford.

Boltunova 1963

A.I. Boltunova, "Anticnye Goroda Gruzii i Armenii" **Drevniy Gorod**, Moskau, 153-189.

Bouzek 1990

J. Bouzek, **Studies of Greek Pottery in the Black Sea Region**, Prague.

Bowersock 1965

Glen W. Bowersock, **Augustus and the Greek World**, Oxford.

Brue 1822

Adrien Hubert Brue, *Asie-Mineure, Armenie, Syrie, Mesopotamie, Caucase*.

Braund 1994

David Braund, **Georgia in Antiquity (A History of Colchis and Transcaucasian Iberia 550 BC-AD 562)**, New York.

Braund and Tsetshkladze 1989

David Braund, G.R. Tsetskhladze, "The Export of Slaves from Colchis", **CQ**, 39, 114-25.

Bugianishvili 1979

T.V. Bugianishvili, "Gare Kaxet'is Zegnisi Kveda Paleolitis Xanis Jeglebi", **Masalebi Sakartvelosa da Kavkasiis Arkeologiisatvis**, VIII, Tbilisi, 60-88.

Bzania 1966

V.V. Bzania, "Macarskoe Poselenie Epochi Eneolita i Bronzy v Abchazii", **Sovetskaja Archeologija**, I.

Caskey 1964

J. L. Caskey, "Archaeology and the Trojan War", **JHS**, LXXXIV, p. 9-11.

Cereteli 1973

L.D. Cereteli, **Mezolituri Kultura Kavkasiis Savizgvispiretsi**, Tbilisi.

Chardin 1686

Jean Chardin, *Ponti Euxini cum Regionibus versus Sptentrionem et Orientem Adjacentibus Nova Tabula*.

Chartolani 1996

S. Chartolani, **Dzveli Svaneti**, Tbilisi.

Chuvin 1991

P. Chuvin, **Mythologie et géographie dionysiaques: recherches sur l'œuvre de Nonnos de Panopolis**, Adosa.

Connor 2007

Simon E. Connor, Ian Thomas, Eliso V. Kvavadze, “A 5600-yr history of changing sea levels and human impacts from the Black Sea coast of Georgia”, **The Holocene**, 1, 25-36.

Cqonia 1981

A.M. Cqonia, “Okros Samkaulebi Vanis Nakalakaridan“, **Vani Arkeologiuri Gatsrebi**, VI, Tbilisi.

Cqonia 1985

A.M. Cqonia, “Juvelirnoe Iskusstvo Kolchidy v IV-II w. do n.e.“ **Pricernomore v Epochu Ellinizma**, Tbilisi, 519-527.

Crawford 1976

M.H. Crawford, “Hamlet without the Prince”, **JRS**, 66, 214-217.

Çilingiroğlu 1997

Altan Çilingiroğlu, **Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı**, İzmir.

Dabrowa 1989

E. Dabrowa, “Roman Policy in Transcaucasia from Pompey to Domitian”, **French and Lightfoot**, 67-76.

Diakanoff and Kaskai 1981

I. M. Diankoff, S. M. Kashkai, **Geographical Names According to Urartian Texts**, Wiesbaden.

Drews 1976

R. Drews, “The Earliest Greek Settlement on the Black Sea”, **HS**, 96, 18-32.

Dundua 1987

G.F. Dundua, **Numizmatika Antichnoy Gruzii**, Tbilisi.

Finley 1964

M. I. Finley, J. L. Caskey, G. S. Kirk and D. L. Page, “The Trojan War”, **JHS**, Vol. 84, 1-20.

Fraser and Matthews 1987

P.M. Fraser, E. Matthews, **A Lexicon of Greek Personal Names**, Oxford.

Gabunia 1961

L.K. Gabunia, D.M. Tüsabramisvili, A.K. Vekua, "Pervaja Nachodka Ostatkov Musterskogo Celoveka na Kavkaze" **Voprosy Antropologii**, 8, Moskau.

Gagoshidze 1964

J.M. Gagosidze, **Adreantikuri Khanis Jeglebi Ksnis Kheobidan**, Tbilisi.

Gagosidze 1968

J.M. Gagosidze, "Itkhvisis Samarkhi", **Sakartvelos Sakhelmcipo Muzeumis Moambe**, XXV-W, 31-46.

Gamkrelidze 1982a

A.G. Gamkrelidze, "Akhladagmocenili Latinuri Carcera Parsman Mepisa", **Sakartvelos Cerilebi**, Tbilisi, 147-161.

Gamkrelidze 1982b

G.A. Gamkrelidze, **Centraluri Kolxetis Jveli Namosaxlarebi Mtisjiri**, Tbilisi.

Gamkrelidze 1998

T. Gamkrelidze, "Okros Satsmisi da Dzveli Kolkhetis Mosakhleobis Etnikuri Vinaoba, anu ra Enaze Metqvelebdas mepe Aieti?", **Sakartvelos Respublika**, Tbilisi, Marti 20.

Gaprindashvili and Westen 2015

George Gaprindashvili, C. J. Van Westen, "Generation of a national landslide hazard and risk map for the country of Georgia", **Natural Hazards**, 80 (1), September.

Garland 1987

R. Garland, *The Piraeus from the Fifth to the First Century B.C.*, London.

Giorgadze 2000

G. Giorgadze, "Mushkaia", "mushki", "Meskheta" Asurul Lurmul Tekstebshi", **Meskheta, Istoria da Tanamedroveoba**, Tbilisi.

Giorgadze 2001

G. Giorgadze, "Daiaen-Diaukhi: Arakartveluri Samqaro?", **Kartuli Sakhelmtsipoebriobis Sataveebtan**, Tbilisi.

Gjelishvili 1964

L.A. Gjelishvili, **Zelezopavilnoje Delo v Drevnej Gruzii**, Tbilisi.

Glonti 1968

L. Glonti, A. Javaxishvili, G. Javaxishvili, J. Kikvidze, D. Tusabramishvili, "Nekotorye itogi polevych rabot 1964 goda Urbnisskoj i Kvirilskoy Archeologiceskoy Ekspedicii", **Sakartvelos Saxelmcipo Muzeumis Moambe**, XXV-W, 3-13.

Golenko 1963

K.V. Golenko, "Escje o Monetach, pripisyvaemych Sav-maku", **VDI**, 108-123.

Golenko 1964

K.V. Golenko, **Deneznoe Obrascenie Kolchidy v Rims-koe Vremja**, Leningrad.

Golenko 1966

K.V. Golenko, D.G. Kapanadze, "Cetyre Klada Kolchi-dok", **Chetyre monety klada: Numizmatika i Epigrafika**, VI, Moskau, 31-61.

Graham 1971

A.J. Graham, "Patterns in Early Greek Colonisation", **JHS**, 91, 35-47.

Graham 1986

A.J. Graham, "The Historical Interpretation of Al Mina", **DHA**, 12, 51-65.

Grigolia 1963

G.K. Grigolia, **Kvemo Kartlis Paleoliti Mghvimeshi I**, Tbilisi.

Gzelishvili 1964

I.A. Gzelishvili, **Zhelesoplavilnoye Proizvodstvo v Drevnei Gruzii**, Tibilisi.

Hovey 1904

Edmund Otis Hovey, "Southern Russia and the Caucasus Mountains", **Bulletin of American Geographical Society**, Vol. 36, No. 6, New York, 327-341.

Hunter 1993

R. L. Hunter, **The Argonautica of Apollonius Rhodius**, Cambridge.

Huxely 1969

G.L. Huxley, **Greek Epic Poetry from Eumelus to Panyassis**, London.

Inadze 1961

M.P. Inadze, **K Voprosu o Skeptuchijach Kolchidskogo Carstva**, Sakartvelos Mecnierebata Akademiis Moambe, XXVI, Nr. 3.

Inadze 1968

M.P. Inadze, **Pricernomorskie Goroda Drevnej Kolchidy**, Tibilisi.

Inadze 2001

M.P. Inadze, G. Qoranashvilis Tsignis “Sakartvelos Sakhelmtsipos Tssarmoshobis Sakitkhis Gamo”, **Kartuli Sakhelmtsipoebriobis Sataveebtan**, Tbilisi.

Isaac 1986

B. Isaac, **The Greek Settlements in Thrace until the Macedonian Conquest**, Leiden.

Isaac 1990

B. Isaac, **The Limits of Empire: The Roman Army in the East**, Oxford.

Işık 2001

Adem Işık, **Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi**, Ankara.

İnandık 1965

Hamit İnandık, **Türkiye Gölleri: Morfolojik ve Hidrolojik Özellikler**, İstanbul.

Jalabadze 1990

G. Jalabadze, **Memindvreobis Kultura Dasavlet Sakariveloshi**, Tbilisi.

Jandiari 1987

M.I. Jandiari, **Derevjannoe Zdanie V v. do n.e. na Vanskom Gorodisce**, Tbilisi.

Japaridze 1976

O.M. Japaridze, **Kartvel Tomta Etnikuri İstoriis Sakitkhisatvis**, Tbilisi.

Japaridze 1984

O.M. Japaridze, “La civilisation Kouro-Araxe“, **Dossiers d'Archéologie**, 88, 32-35.

Japaridze 1989

V.M. Japaridze, **Vardtsikhis Nakalakari**, Tbilisi.

Jeffery 1990

L.H. Jeffery, **The Local Scripts of Archaic Greece**, Oxford.

Jenkins 1962

R.J.H. Jenkins, **Constantine Porphyrogenitus**, London.

Jhonston 1985

A.W. Johnston, "A Fourth-Century Graffito from the Kerameikos", **Athenische Mitteilungen**, 100, 293-307.

Kacharava and Kvirkvelia 1991

Darejan Kacharava, Guram Kvirkvelia, **Goroda i Poseleniya Prichernomorya Antichnuyu Epokhi**, Tbilisi.

Kacharava and Kvirkvelia 2009

Darejan Kacharava, Guram Kvirkvelia, "Recent Archaeological Finds on the Upper Terrace of the Vani Site", **Ancient Civilizations from Scythia to Siberia**, 237, Netherlands, 237-315.

Kakhidze 1965

Amiran Kakhidze, **K Īstorii Gorodov Vostochnovo Prichernomorya v Antichnuyu Epokhi (Kobuleti-Pichvnari)**, Tbilisi.

Kakhidze 1975

Amiran Kakhidze, Agmosavlet Savizgvispiretis Antikuri Jeglebi, Batumi.

Kakhidze 1979

Amiran Kakhidze, "Drevnegrecheskiy Nogilnik Pichvanari", IV v. do n.e., **SA**, 171-180.

Kakhidze 1981

Amiran Kakhidze, **Vostocnoe Pricernomore v Anticnuyu Epochu**, Batumi.

Kalandadze 1954

A.N. Kalandadze, **Arkeologiuri Dzeglebi Sokhumis Mtis**, Sukhumi.

Kalandadze 1971

A.N. Kalandadze, "Kvis Khana Sakartvelosi", **Sakartvelos Īstoriis Narkvevebi**, I, Tbilisi, 77-128.

Kalandaze 1986

K.G. Kalandaze, Dasavlet Sakartvelos Neolituri Kultura Axali Arkeologiuri Agmocenebis Sukze, Tbilisi.

Kapanadze 1949

D.G. Kapanadze, "Archeologiceskie Pamjatniki Suchumskoj Gory, **VDĪ**, 1, Nr. 1.

Kapanadze 1955

D.G. Kapanadze, **Gruzinskaja Numizmatika**, Moskau.

Kapanadze and Golenko 1957

D.G. Kapanadze, K. Golenko, “K voprosu o Proiskhozhdenii Kolkhidok“, **VDİ**, No: 4, 87-97.

Khoshtaria 1962

N.V. Khoshtaria, “Arkheologicheskiye Raskopki v Vani”, **Kavkasiur Akhloaghmosavluri Krebuli**, II, Tbilisi, 64-80.

Khostaria 1959

N.V. Khostaria, “Antikuri Khanis Arkeologiuri Jeglebi Dasavlet Sakartvelosi” **SA**, Tbilisi, 223-235.

Khuakhishvili 1967

T.S. Khuakhishvili, **Vanis Berjnuli Carcerebi**, Sakartvelos Mecnierebata Akademiis Moambe, XVIII, Nr. 1.

Kikvidze 1976

I.Kikvidze, Micatmokmedeba da Samicatmmokmedo Kultijvel Sakartvelosi Tbilisi.

King 2015

Charles King, **Karadeniz**, çev. Zülal Kılıç, İstanbul.

Klaproth 1827

M. Klaproth, **Tableau Historique, Géographique, Ethnographique Etpolitique**, Paris.

Kochelenko and Kuznetzov 1990

G. Kochelenko, V. Kouznetzov, “La Colonization Grecque du Bosphore Cimmerien”, **PE**, Paris, 67-84.

Kocybala 1978

A.X. Kocybala, **Greek Colonization on the North Shore of the Black Sea in the Archaic Period**, Michigan.

Koday 2002

Saliha Koday, Zeki Koday, Zerrin Krakuzulu, “Gürcistan’da Poti-Batum Arasında Coğrafi Gözlemler”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 10, Sayı. 2, Erzurum, 19-38.

Koridze 1965

D. Koridze, **Kolkhuri Kulturi İstoriistvis**, Tbilisi.

Korobkov 1969

L.I. Korobkov, "O Nakonecnie Kopya iz Jastucha", **Kratkie Soobschenija Instituta Archeologii, AN SSSR**, 117.

Köroğlu 2001

K. Köroğlu, "Urartu Krallığı'nın Kuzey Yayılımı ve Qulha Ülkesinin Tarihi Coğrafyası", **Belleten**, LXIV/241: 717-741.

Krug 1980

A.Krug, "Antike Gemmen im Römisch-Germanischen Museum, Köln", **Bericht der Römisch-Germanischen Kommission**, 61, 151-260.

Kuftin 1944

B.A. Kuftin, **K Voprosu o Drevnejsich Kornjach Gruzinskoy Kultury na Kavkaze po Dannym Archeologii**.

Kvizinadze 1973

K.T. Kvizinadze, "Tetri Cqaros Antikuri Khanis Jeglebi", **Masalebi Sakartvelosa da Kavkasiis Arkeologiisatvis**, V, Tbilisi, 39-49.

Lang 1957

D.M. Lang, "Notes on Caucasian Numismatics", **Numismatic Chronicle**, 11, 137-46.

Lekvinadze 1969

V.A. Lekvinadze, "Pontijskij Limes", **VDİ**, Nr. 2, 75-93.

Licheli 1991

V. Licheli, **Dzveli Vani Sameurno Ubani**, Tbilisi.

Ljubin 1969

V.P. Ljubin, **Ranniy Paleolit Kavkaza Priroda i Razvitiye Pervobi Tuogo Obcestva**, Moskau.

Ljubin 1974

V.P. Ljubin, **Prirodnaja Sreda i Celovek v Plejstocene Kavkaza Pervobitnii Celovek i Prirodnaya Sreda**, Moskau.

Ljubin 1977

V.P. Ljubin, **Musterskajakultura Kavkaza**, Leningrad.

Lomouri 1967

N.J. Lomouri, “K voprosu ob Grecheskoi Kolonizatsii Kolkhidy”, **Antichnoye Obshchestvo**, Moskva, 167-172.

Lordkipanidze 1967

G. A. Lordkipanidze, “Zhivotnovodstvo i Promysly Antichnoy Kolkhidy”, **SA**, I, 27-35.

Lordkipanidze 1968

O.D. Lordkipanidze, “Colchis in the Early Antique Period”, **Archaeologia**, XIX, 1968, 15-42.

Lordkipanidze 1970

G.A. Lordkipanidze, **K istorii Drevnej Kolchidy**, Tbilisi.

Lordkipanidze 1972

O.D. Lordkipanidze, “K Lokalizacii xà Aeqpxoxîjéaç İepöv”, **VDİ**, Nr. 2, 106-125.

Lordkipanidze 1974

O.D. Lordkipanidze, “La Géorgie et le Monde Grec”, **BCH**, XCVIII.

Lordkipanidze 1976

M.N. Lordkipanidze, **Arkauli da Arkaizirebuli Sabecdavibecdebi Vanidan**, Vani Arkeologiuri Gatkhrebi II, Tbilisi.

Lordkipanidze 1977

O.D. Lordkipanidze, **Archeologija Gruzii: Novejsie Otkrytiya, Problemy, Perspektivy Sovetskaja archeologija**, Nr. 2.

Lordkipanidze 1978

G.A. Lordkipanidze, **Kolchidav VI-II w. do n.e.**, Tbilisi.

Lordkipanidze 1979

O.D. Lordkipanidze, **Drevnyaya Kolchida Mif i archeologia**, Tbilisi.

Lordkipanidze, Mikeladze and Khakhutaishvili 1980

O.D. Lordkipanidze, T.K. Mikeladze, D.A. Khakhutaishvili, **Gonios Ganji**, Tbilisi.

Lordkipanidze and Mikeladze 1981

O.D. Lordkipanidze, T.K. Mikeladze, “O Demograficeskoy Situacii v Vostocnom Pricernomore (Kolchida) v Period Velikoj Greceskoy Kolonizacii”, **II. Sakavshiro Simpoziumi Udzvelesi Īstoria Shavi Zghvis teritoriebi**, Tbilisi, 192-215.

Lordkipanidze 1984

O.D. Lordkipanidze, **Gorod-chram Kolchidy**, Moskau.

Lordkipanidze and Pturidze 1984

O.D. Lordkipanidze, R.V. Puturidze, “Vanskaya Arkheologicheskaya Ekspeditsiya”, **Polevye arkheologicheskiye issledovaniya**, Tbilisi, 50-53.

Lordkipanidze 1985a

O.D. Lordkipanidze, **Das alte Kolchis und seine Beziehungen zur griechischen Welt vom 6. zum 4. Jh. v. Chr. Xenia.**, 14.

Lordkipanidze 1985b

O.D. Lordkipanidze, **Drevnjaja Kolchida**, Sofia.

Lordkipanidze 1985c

O.D. Lordkipanidze, “Vaniv IV-III w. do n.e. (Vaniim IV-III. Jh. v.u.Z.). Pricernomor'e v epochu ellinizma”, **Masalebi III. Allunions Simpoziumi Udzvelesi Īstoria Shavi Zghvis Regionshi**, Tbilisi, 473-489.

Lordkipanidze 1986

O.D. Lordkipanidze, **Argonavtika da Jvelikolkheti**, Tbilisi.

Lordkipanidze and Mikeladze 1988

O.D. Lordkipanidze, T.K. Mikeladze, “Kolkhida v VII-IV vv. do n.e.”, **Mestnye Etno-politicheskiye Ohyedineniya Prichernomorya v VII-IV vv. do n.e.: Materialy IV Simpoziuma, Tskhaltubo-Vani 1985**, Tbilisi, 109-49.

Lordkipanidze 1989

O.D. Lordkipanidze, **Naslediye drevnei Gruzii**, Tbilisi.

Lordkipanidze 1991a

O.D. Lordkipanidze, **Archäologie in Georgien Von Der Altseinzeit zum Mittelalter**, Weinheim.

Lordkipanidze 1991b

O.D. Lordkipanidze, “Vani: An Ancient City of Colchis”, **GRBS**, 32, 151-195.

Lordkipanidze 1992

O.D. Lordkipanidze, “Gorodishche Vani v obshchekolkhidskom kontekstye”, **VDI**, 1, 184-208.

Lordkipanidze 2000

O. D. Lordkipanidze, **Phasis: The River and The City in Colchis**, Stuttgart.

Lordkipanidze 2001a

O. Lordkipanidze, “Iqo tu ara Sakhelmtsipo Kolkhetshi?”, **Kartuli Sakhelmtsipoebriobis Sataveebtan**, Tbilisi.

Lordkipanidze 2001b

O. Lordkipanidze, “The Golden Fleece: Myth, Euhemerestic Explanation and Archaeology”, **OJA**, 20, 1-38.

Lordkipanidze 2007

Mariam Lordkipanidze, “The Problem of the Origin and Continuity of Statehood in Georgia”, **Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences**, Vol. 175, No: 3.

Lydolph 1977

P.E. Lydolph, **Climates of the Soviet Union**, Amsterdam.

Makharadze 1991

G. Makharadze, **Sabaduris Goris Stratigraphia da Sairkhis Nakalakar is İstoriis Dziritadi Etapebi**, Tbilisi.

Maksimova 1958

M.I. Maksimova, **Anticnye Goroda Jugovostocnogo Pricernomorya**, Moskau-Leningrad.

Marchant 1948

A.Marchant, **From Barter to Slavery**, Cambridge.

Matiasvili 1973

N.N. Matiasvili, “Vansi Agmocenili Herakies Gamosakhulebiani Medalioni“, **Jeglis Megobari**, 33, 46-49.

McGing 1986

B.C. McGing, **The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus**, Leiden.

Melamid 1993

Alexander Melamid, "Colchis Today", **Geographical Review**, Vol. 83, No. 1, Jan., 79-83.

Melikishvili 1954

G.A. Melikishvili, **Nairi-Urartu**, Tbilisi.

Melikishvili 1959

G.A. Melikishvili, **K Īstorii Drevnej Gruzii**, Tbilisi.

Melikishvili 1962

G.A. Melikishvili, **Kulcha (Kulcha) Drevnij Mir**, Moskau.

Melikishvili 1964

G.A. Melikishvili, **Nairi-Urartu**, Tbilisi.

Melikishvili 1965

G.A. Melikishvili, **Sakartvelos Kavkasiisa da Maxlobeli Agmosavletis Ujvelesi Mosaxleobis Sakitkhisatvis**, Tbilisi.

Melikishvili 1966

G.A. Melikishvili, **Cernoe Morev Assirijskichklinopisnych Īstocnikach XIII-XII w. do n.e.**, Kavkasiis Khalkhtaistoriis Sakitkhebi, Tbilisi.

Melikishvili 1971

G.A. Melikishvili, "Samkhretdasavlet Sakartvelos Mosaxleobis Ujvelesi Gaertianebebi", **Sakartvelos Īstoriis Narkvevebi**, I, Tbilisi, 358-392.

Melikishvili 1989

G. A. Melikishvili, "Drevneishie Rannefeodal'nye Gosudarstva i Plemennye Soyuzy v Yugo-Zapadnoi Gruzii", **Ocherki Īstorii Gruzii**, I, Tbilisi.

Mellink 1956

M. J. Mellink, "Archaeology in Asia Minor", **AJA**, LX, No:4, 369-384.

Mikaberidze 2007

Alexander Mikaberidze, **Historical Dictionaray of Georgia**, Maryland.

Mikeladze 1974

T.K. Mikeladze, **Jiebani Kolkhetisa da Samkhret-Agmosavlet Savizgvispiretis Uyvelesi Mosaxleobis Īstoriidan**, Tbilisi.

Mikeladze 1978

T.K. Mikeladze, **Rionis Kvemo Celis Arkeologiuri Jeglebi**, Tbilisi.

Mikeladze 1985

T.K. Mikeladze, **Kolxetis Adrerkinis Khanis Samarovnebi**, Tbilisi.

Mikeladze and Khakhutaishvili 1985

T.K. Mikeladze, D.A. Khakhutaishvili, **Drevne Kolchidskoe Poselenie Namceduri II**, Tbilisi.

Mikeladze 1990

T.K. Mikeladze, **K Arkheologii Kolkhidy (Epokha Srednyey i Pozdnyey Bronzyrannyevo Zhelezd)**, Tbilisi.

Miron and Orthman 1995

A.Miron, W. Orthman, *Unterwegs zum Goldenen Vlies. Archäologische aus Georgien Saarbrücken.*

Moorey 1980

P.R.S. Moorey, "Cemeteries of the First Millennium BC at Deve Huyuk, near Carchemish", **BAR**, 87, Oxford.

Morel 1983

J.P. Morel, "Greek Colonization In Italy and in the West (Problems of Evidence and Interpretation)", **Holloway**, 123-161.

Mosse 1970

C. Mossé, **La Colonisation dans l'antiquité**, Paris.

Muncaev 1975

R.M. Muncaev, **Kavkaz na Zare Bronzovogo Veka**, Moskau.

Muskhelishvili 2001

D. Muskhelishvili, "Redaktorisagan", **Kartuli Sakhelmtsipoebriobis Sataveebtan**, Tbilisi.

Münster 1559

Sebastian Münster, *Karta ĩugo-vostochnoi Rossii Seb. Miunsterā iz Latinskago ĩzdaniia Kosmografii.*

Nadiradze 1975

J. Nadiradze, **Qvirilis Kheobis Arkeologiuri Dzeglebi**, Tbilisi.

Nadiradze 1990

J. Nadiradze, **Sairkhe: Sakartvelos Udzvelesi Kalaki**, I, Tbilisi.

Nagy 1990

G. Nagy, **Greek Mythology and Poetics**, New York.

Nebieridze 1979

L.D. Nebieridze, **Darkvetis Mravalpeniani Exi**, Tbilisi.

Neverov 1977

O.Y. Neverov, **Antichnye Īntalii v Sobranii Ermitazha**, Leningrad.

Neverov 1986

O.Y. Neverov, "Nero-Helios", **Pagan Gods and Shrines of the Roman Empire**, Oxford, 189-94.

Nylander 1963

Carl Nylander, "The Fall of Troy", **Antiquity**, XXXVII, p. 6-11.

Özey 2010

Ramazan Özey, **Türkiye ve Komşu Ülkeler Coğrafyası**, İstanbul.

Paleolit SSSR

Paleolit SSSR, Moskau 1984.

Papuashvili 1987

R. Papuashvili, "Arkheologiuri Gatkhrebi i Dazverva Kolkhetis Dablobaze", **Dzeglis Megobari**, 51-53.

Pfuhl 1953

E. Pfuhl, **Malerei und Zeichnung der Griechen**, München.

Pyshnova 1974

Yu.T. Pyshnova, "Historical-Geographic Aspects of the Development and Settlement of the Black Sea Coast of the Caucasus", **Soviet Geography**, 15, 156-163.

Qauxcishvili 1967

T.S. Qauxcishvili, "Vanis Berjnuli carcelebi", **Sakartvelos Mecnierebata Akademiis Moambe**, XVIII., Nr:1.

Qauxcishvili 1987

T.S. Qauxcishvili, **Greceskaja Nadpis na Bronzovoy Plite iz Vani, Mestnye Etno-politiceskie Obedine-nija Pricernomorya VII-V v.v. do n. e.**, Tbilisi.

Quaxcishvili 1971

T.S. Qauxcishvili, “Berjnuli Epigrapika Rogorc Sakartvelos İstoriis Cqaro”, **Kartüli Cqarotmcodneoba**, III, Tbilisi, 9-35.

Qipiani 1987

G. Qipiani, **Kapitelebi**, Tbilisi.

Qoranashvili 2001

G. Qoranashvili, “Dzvel Kolkhetshi Sakhelmtsipoebriobis Arsebobis Sak’itkhi”, **Kartuli Sakhelmtsipoebriobis Sataveebtan**, Tbilisi.

Ramishvili 1974

A.T. Ramisvili, **Kolxetis Materialuri Kulturis İstoriidan**, Batumi.

Rawson 1985

E. Rawson, **Intellectual Life in the Late Roman Republic**, London.

RCAE I

L. Waterman, **Royal Correspondance of the Assyrian Empire**, I-IV, Ann Arbor, 1930-1936.

Rubel 1914

Eduard A. Rubel, “The Forests of the Western Caucasus”, **Journal of Ecology**, Vol. 2, No. 1, March, 39-42.

Russel 1987

J.R. Russell, **Zoroastrianism in Armenia**, Cambridge.

Sakart. Arkeo. 1959

Sakartvelos Arkeologia, Tbilisi.

Salia 1983

Kalistrat Salia, **History of the Georgian Nation**, Paris.

Severin 1985

T. Severin, **The Jason Voyage : The Quest for the Golden Fleece**, London.

Shamba 1979

G.K. Shamba, “K Īstorii Abchazii v Ranneanticnuyu Epochu“, **Problemy Greceskoj Kolonizacii Severnogo i Vostocnogo Pricernomorya Materialy I Simpouzima**, Tbilisi, 339-345.

Shamba 1980

G.K. Shamba, **Eskerskoe Gorodisce**, Tbilisi.

Shamba 1982

S.M. Shamba, **O Chyom Govoryat Monety**, Sukhumi.

Shamba 1983

G.K. Shamba, “Pogrebeniye VI v. do n.e. Bliz Sukhumi“, **KSIA**, 174, 33-37.

Shamba 1987

S.M. Shamba, **Monetnoe Obrashcheniye na Territorii Abkhazii (V v. do n.e-XIII v.n.e.)**, Tbilisi.

Shamba 1988

S.M. Shamba, **Gyuenos**, I, Tbilisi.

Shatilova 2011

Irina Shatilova, Nino Mchedlishvili, Luara Rukhadze, Eliso Kvavadze, **The History of The Flora and The Vegetation Of Georgia (South Caucasus)**, Tbilisi.

Shefton 1959

B.B. Shefton, “The White Lotus, Rogozen and Colchis: the Fate of a Motif, **Cultural Transformations and Interactions in Eastern Europe**, 178-209.

Shelov 1979

D.B. Shelov, “Vystublenya po Problemam Grecheskoy Kolonizatsii Vostochnova Prichernomorya“, **Materialy Simpozima**, I, Tbilisi, 375-379.

Shotadze 2011

Mariam Shotadze, Eliso Barnovi, “Report: Rapid Assessment of the Rioni and Alazoni-Iori River Basins of Georgia“, **Inrw**, June, U.S.A.

Solovyev 1959

L.N. Solovjev, **Sledy Niznego Paleolita na Karangatskoy Terrasemezdupos**, Abchazskogo Instituta Jazyka, Literatury i Īstorii AN GSSR XXX.

Solovyev 1960

L.N. Solovyev, **Ob Ítogach Archeologiceskich Raskopok v Grote Chupynipsachvav 1960 g.**, Abchazskogo Instituta jazyka, literatury i istorii AN GSSR XXXII.

Speidel 1986

M. Speidel, "The Caucasus Frontier: Second Century Garrisons at Apsarus, Petra and Phasis", **Studien zu Den Militärgrenzen Roms**, 657-660.

Spurr 1983

M.S. Spurr, "The Cultivation of Millet in Roman Italy", **Papers of the British School at Rome**, 51, 1-15.

Tarhan 1984

Taner Tarhan, "Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler", **Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Anadolu Medeniyetleri Sempozyumu-I. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara, 109-120.

Tavadze and Sakvarelidze 1959

E.N. Tavadze, T. Sakvarelidze, **Bronzydrevneje Gruzii**, Tbilisi.

Techov 1971

B.V. Techov, **Ocerki Drevney Ístorii i Archeologii Jugo-Osetii**, Tbilisi.

Tolordava 1977

V.A. Tolordava, "Pogrebenie s Cerepicnym Perekrytiem iz Dablagomi", **Kratkie Soobschenija Instituta Archeologii AN SSSR**, 151, 48-54.

Tolordava 1980

V.A. Tolordava, **Dakrjalvis Cesebi Elinisturi Khanis Sakartvelosi: Kvevrsamarkhebi**, Tbilisi.

Trapsh 1954

M. M. Trapsh, "Mramorny Barelief iz Sukhumi", **VDI**, No:1, 163-165.

Trapsh 1969

M.M. Trapsh, **Drevniy Sukhumi**, Sukhumi.

Trapsh 1969-1970

M.M. Trapsh, **Pamjatniki Epochi Bronzy i Rannego Zeleza v Abchazii**, 1-2 Sukhumi.

Tüsabramishvili 1960

D.M. Tüsabramishvili, **Gvarjilas Kldis Paleolitüri Nastebi**, Tbilisi.

Tüsabramishvili 1984

D.M. Tüsabramishvili, "Paleolit Gruzii", **Sakartvelos Sakhelmcipo Muzeumis Moambe**, XXXVII-W, 5-27.

UKN I

G. A. Melikishvili, **U. K.N I**, Moscow.

Urusadze 1964

A.V. Urusadze, **Jveli Kolxeti Argonavtebis Tkmulebasi**, Tbilisi.

Van de Mieroop 2003

Marc Van de Mieroop, **A History of the Ancient Near East 3000-323 B.C.**, U.K.

Van Loon 1966

Van Loon, M. N., **Urartian Art**, İstanbul.

Vani I

Vani, Arkoeologiuri Gatkhrebi I-VII Tbilisi.

Vani II

Vani, Arkoeologiuri Gatkhrebi I-VII Tbilisi.

Vanilişi 2005

M. Vanilişi, A. Tandilava, **Lazların Tarihi**, İstanbul.

Vashakidze 1975

N.V. Vashakidze, **Supsa-natanebis auzis Antikuri Khanis Arkeologiuri Jeglebi**, Tbilisi.

Vermesaren 1977

M.J. Vermaseren, **Cybele and Attis: The Myth and the Cult**, London.

Voronov 1972

J.N. Voronov, "Ob Eserskom Gorodisce", **SA**, Nr. I, 103-121.

Voronov 1976

Yu. N. Voronov, "Gynenos", **SA**, 4, 42-55.

Voronov 1980

Yu. N. Voronov, **Dioscuriada-Sebastopolis-Tskhum**, Moscow.

Walbank 1967

F.W. Walbank, **A Historical Commentary on Polybius**, II, Oxford.

Whittaker 1989

C.R. Whittaker, **Les Frontières de l'empire Romain**, Paris.

Wilkins 1993

J. Wilkins, **Euripides, Heraclidae**, Oxford.

Wilkinson 1815

Robert Wilkinson, Central and southern parts of Colchis and part of Iberia.

Will 1979-82

Ed. Will, **Histoire Politique du Monde Hellénistique**, Nancy.

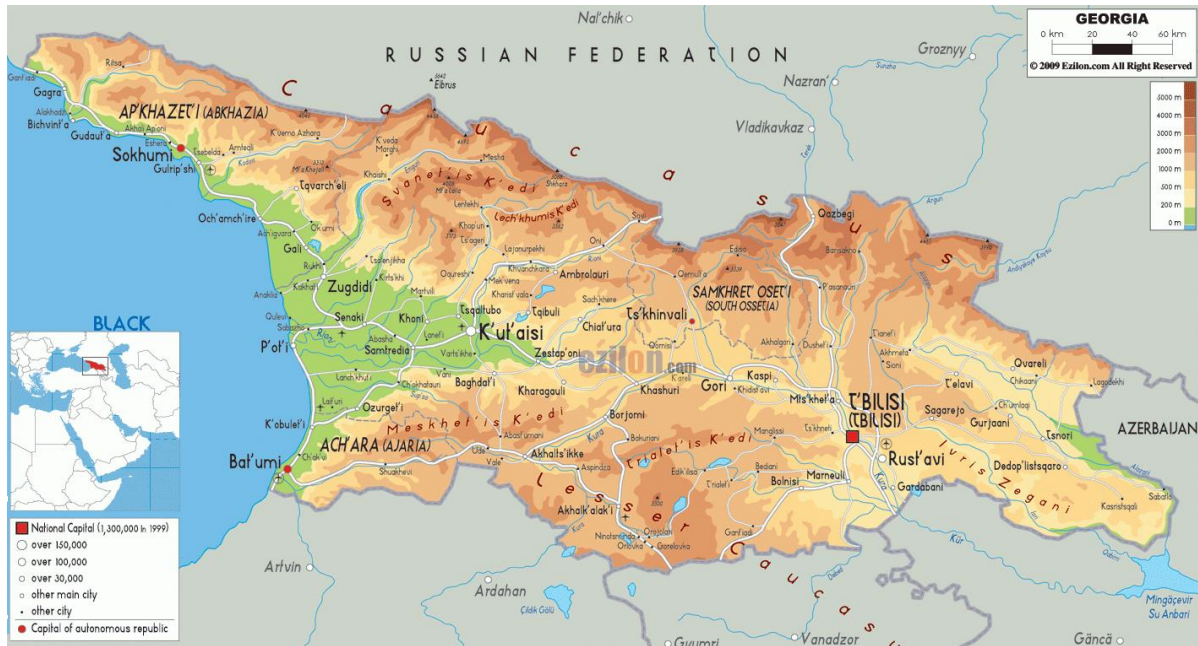
Zenkevitch 1963

L. Zenkevitch, **Biology of the Seas of the USSR**, London.

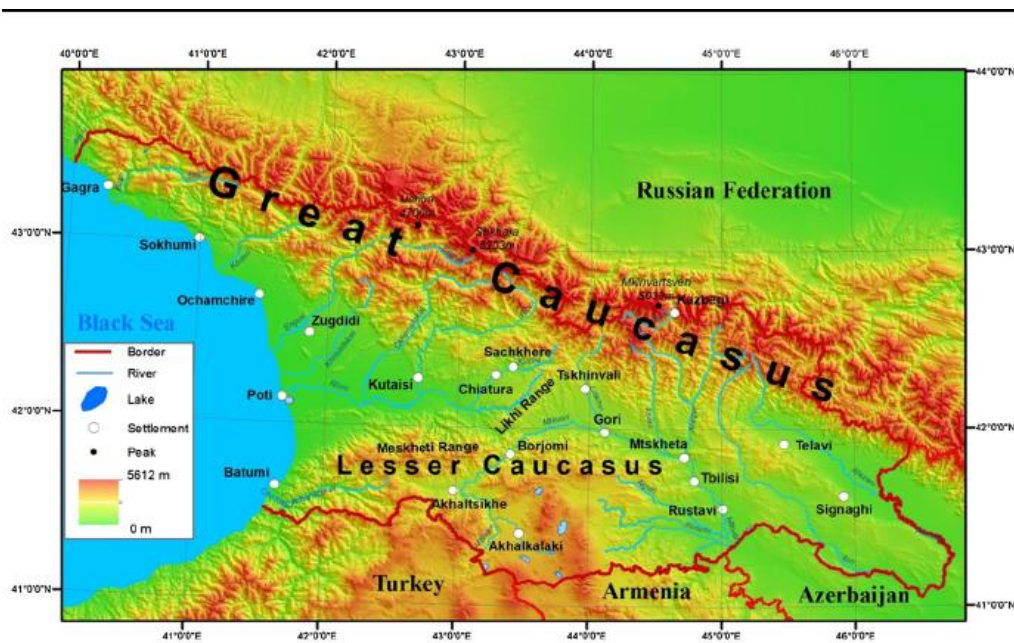
Zhebelyev 1953

S. A. Zhebelyev, **Severnoye Pricher-Nomorye**, Moskva.

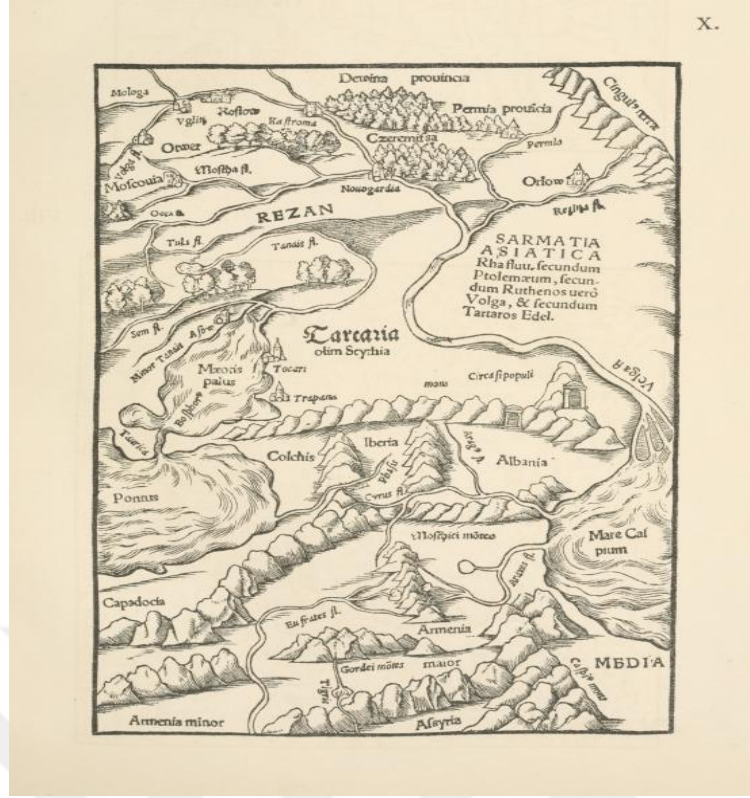
HARİTALAR

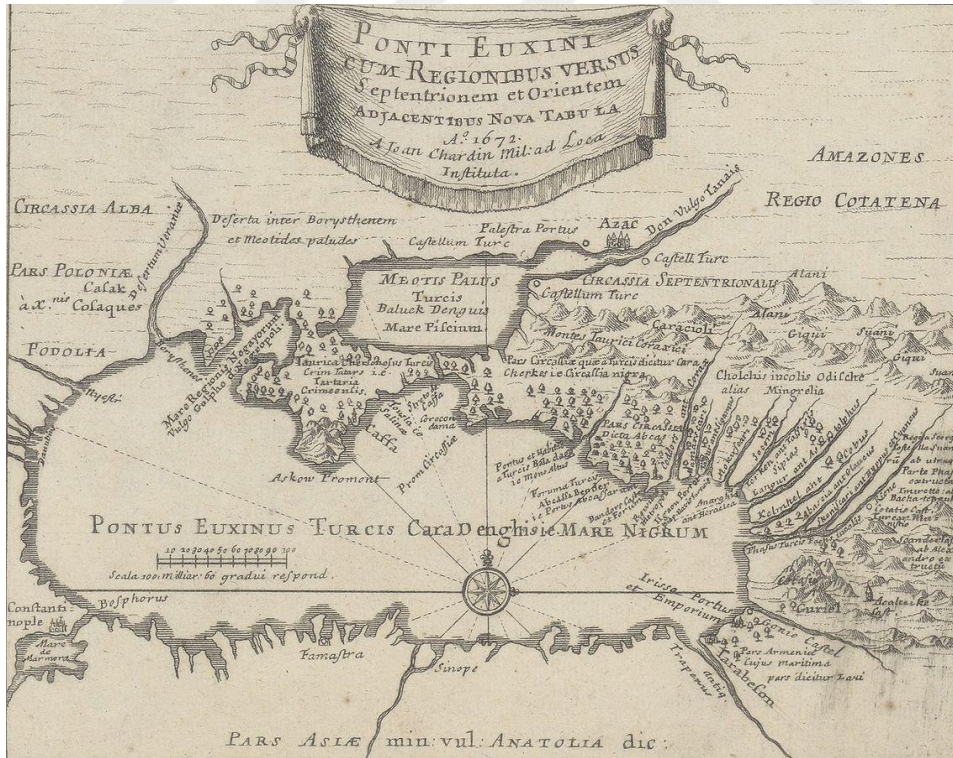
Harita 1: Genel Gürcistan Haritası (<http://www.ezilon.com/maps/europe/georgia-physical-maps.html>).

Harita 2: Gürcistan'ın Fiziki Haritası (Gaprindashvili and Westen 2015).

Harita 3: Antik Çağ'da Kolkhis ve Çevresi (Münster 1559).

Harita 4: Antik Çağ'da Karadeniz ve Çevresi (Chardin 1686).

Harita 5: Antik Çağ'da Doğu Karadeniz ve Lazika (Banduri 1742).

Harita 6: Antik Çağ'da Kolkhis ve Çevresi (Brue 1822).

Harita 7: Antik Çağ'da Anadolu ve Kolkhis (Wilkinson 1815).

Harita 8: M.Ö. 600-M.S. 500 Arasında Gürcistan (Andersen 2007).

Harita 9: Kolkhis ve Komşuları (Rahim Kızgut 2016).

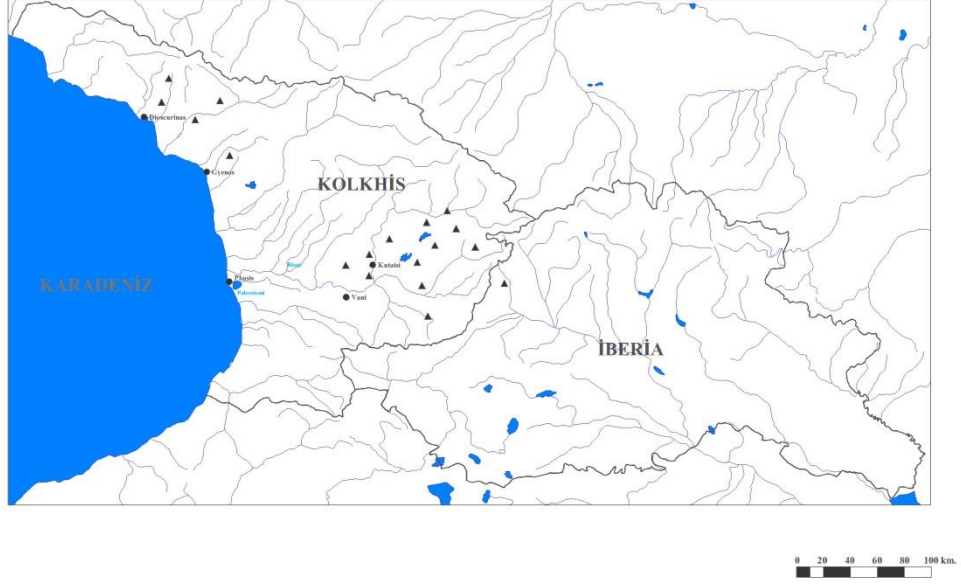
Harita 10: Genel Kolkhis Haritası (Rahim Kızgut 2016).

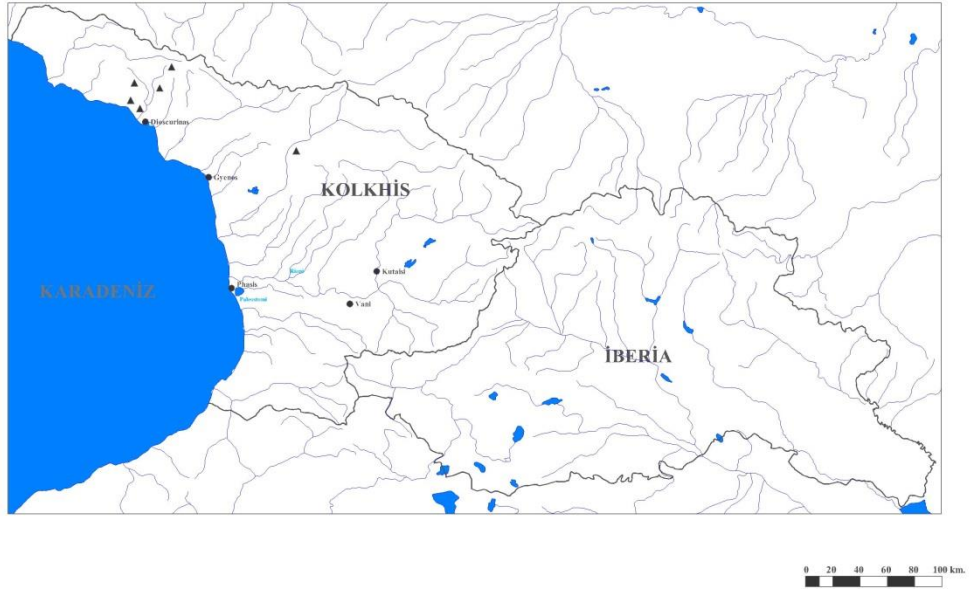
Harita 11: Kolkhis Bölümü'nün Uydu Görüntüsü (Google Earth).

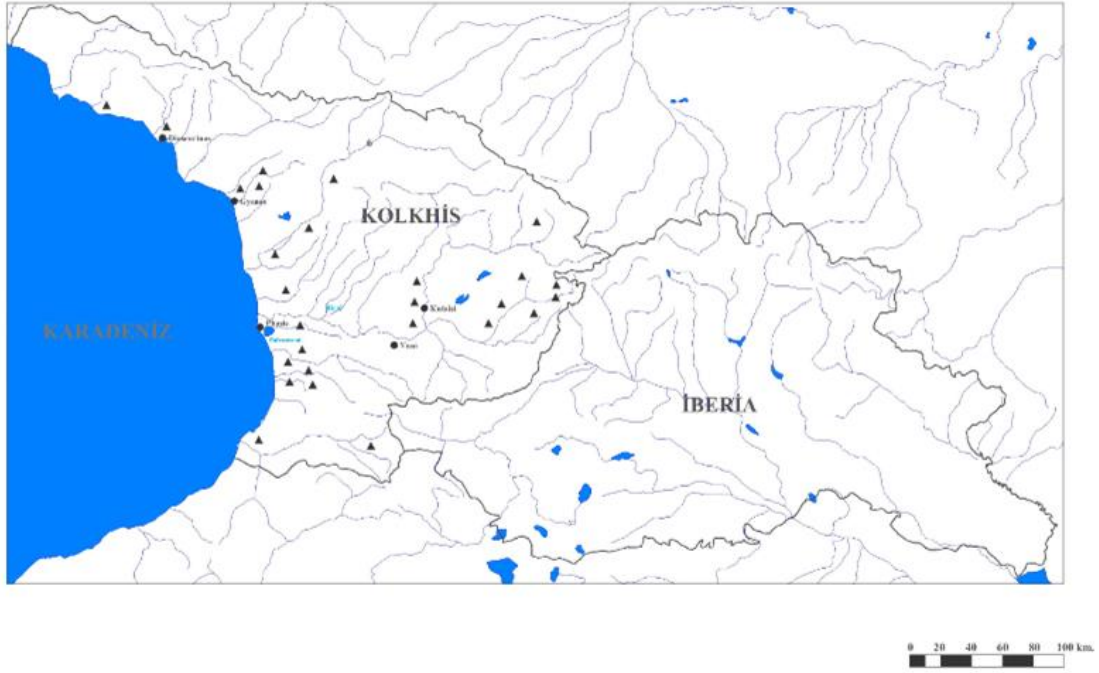
Harita 12: Kolkhis Bölümü'nün Uydu Görüntüsü (Google Earth).

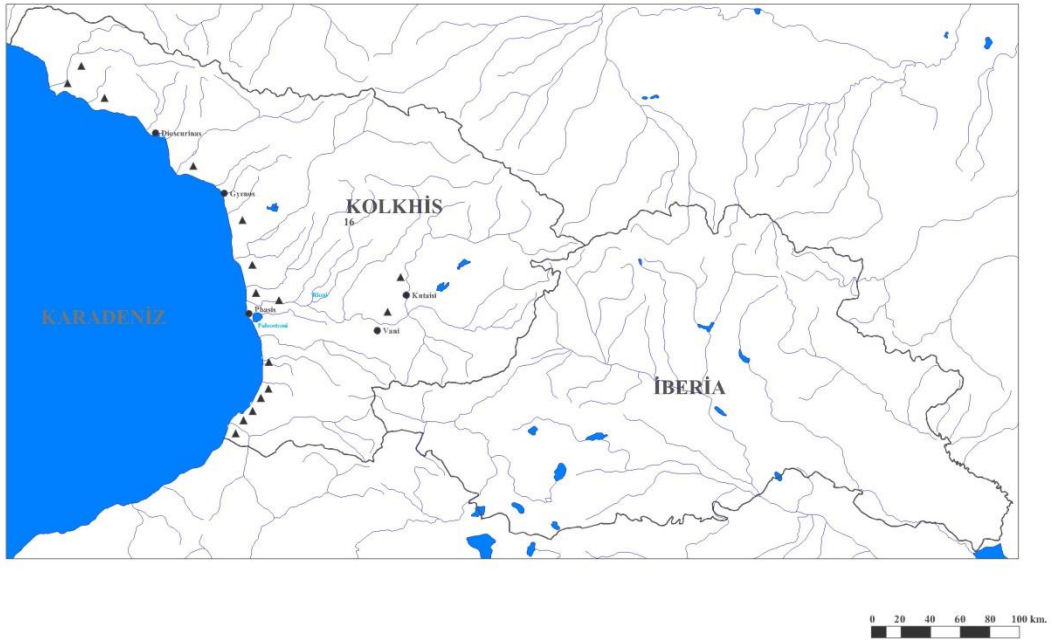
Harita 13: Kolkhis Bölgesi'ndeki Paleolitik Merkezlerin Dağılımı (Rahim Kızıgut 2016).

Harita 14: Kolkhis Bölgesi'ndeki Mezolitik Merkezlerin Dağılımı (Rahim Kızıgut 2016).

Harita 15: Kolkhis Bölgesi'ndeki Neolitik Merkezlerin Dağılımı (Rahim Kızıgut 2016).

Harita 16: Kolkhis Bölgesi'ndeki Tunç Çağı Merkezleri (Rahim Kızıgut 2016).

Harita 19: Argonotlar'ın İzledikleri Rota (<http://bluepoint.gen.tr/myth/iason.html>)

RESİMLER

Resim 1: Çoruh Nehri (Rahim Kızgut 2013).

Resim 2: Chorokhi Nehri (Rahim Kızgut 2013).

Resim 3: Rioni (Phasis) Nehri ve Poti Kenti (Rahim Kızgut 2014).

Resim 4: Rioni Nehri'nin Karadeniz'e Döküldüğü Nokta (Rahim Kızgut 2014).

Resim 5: Paleostomi Gölü (Rahim Kızgut 2015).

Resim 6: Obsidyen Örnekleri, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut 2014).

Resim 7: Taş Alet Örnekleri, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızıgut 2014).

Resim 8: Kolkhis Baltası, Kutaisi Müzesi (Rahim Kızıgut2014).

Resim 9: Kolkhis Baltası, Kutaisi Müzesi (Rahim Kızgut 2014).

Resim 10: Ejderha Başlı Bilezik, Vani Müzesi (Rahim Kızgut 2014).

Resim 11: Altın Diaedem, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 12: Boğa Başı Altın Kolye, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 13: Altın Bilezik, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 14: Üzerinde Aslan ve Boğa Tasfiri Bulunan Plaka, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 15: Ejderha Başlı Altın Bilezikler, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 16: Vani'den Tunç Tas, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 17: Vani’de Bulunan İthal Yunan Kap, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 18: Altın ve Akik Taşından Yapılmış Boncuklar, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 19: Altın Başlık Süsleri, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 20: Altın Küpeler, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 21: Kaplumbağa Uçlu Altın Kolye, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 22: Hükümdarlık Sembolü Altın Kartallar, Tiflis Müzesi, (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 23: Gamalı Haçlı Altın Kolye, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 24: Aslan Adam Temalı Altın Motif, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 25: Akhamenid Etkili İthal Altın Kase, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 26: Altın Diadem Parçaları, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 27: Başlıklara Takılan Altın Süs, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 28: Tanrı Figürlü Altın Takı Parçası, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 29: Ördek Biçimli Takı Malzemeleri, Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgüt 2015).

Resim 30: Vani'den Dionysos ve Heracles Simgeli Tunç Lamba, (M. Ö. I. Yüzyılın Ortası), Tiflis Müzesi (Rahim Kızıgüt 2015).

Resim 31: Vani'den İçeriğinde Demir ve Tunç Malzemeler Olan Mezar, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 32: Vani'den Tunç El Heykeli, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 33: Vani'deki 24 Nolu Mezara Ait Buluntular, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 34: Vani'deki 24 Nolu Mezardan Çıkan Gümüş Yüzük, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 35: Vani'deki 24 Nolu Mezardan Çıkan Gümüş Kemer, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 36: Vani'deki 24 Nolu Mezardan Çıkan Altın Toka, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 37: Vani'den Demir Çağı'na Ait Figür, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 38: Dapnari'den Pithos, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 39: Vani'den Tunç Kolkhis Baltası, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 40: Vani'den Kil Figürin, Vani Müzesi (Rahim Kızgut 2013).

Resim 41: Vani'deki 11 Nolu Mezardan Çıkan Cam Eser, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 42: Vani'deki 11 Nolu Mezardan Çıkan Testi, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 43: Vani'deki 11 Nolu Mezardan Çıkan Amfora, (Darejan Kacharava Arşivinden).

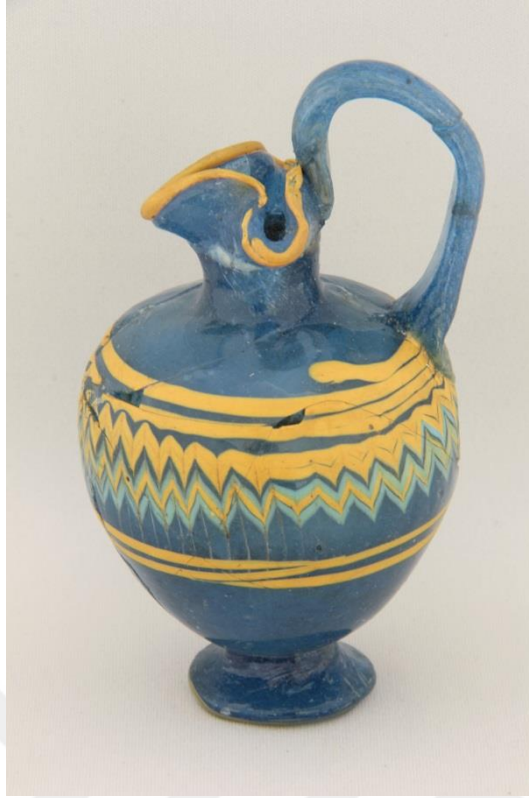
Resim 44: Vani'deki 11 Nolu Mezardan Çıkan Gümüş Bilezikler, (Darejan Kacharava Arşivinden).

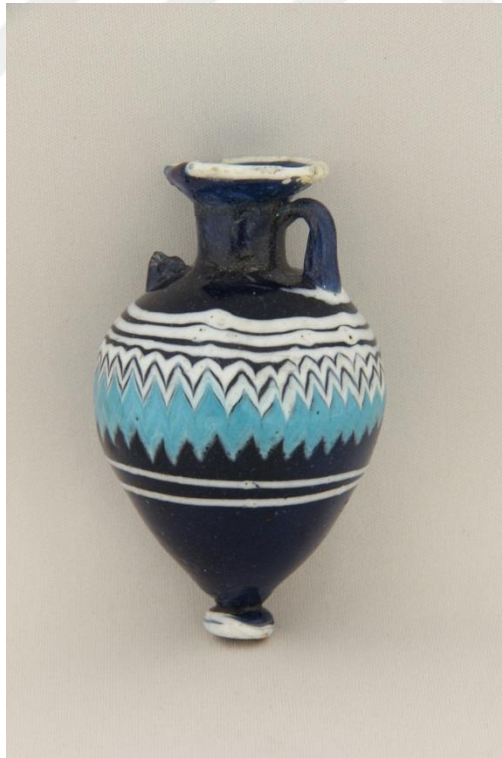
Resim 45: Vani'deki 11 Nolu Mezardan Çıkan Testi, (Darejan Kacharava Arşivinden).

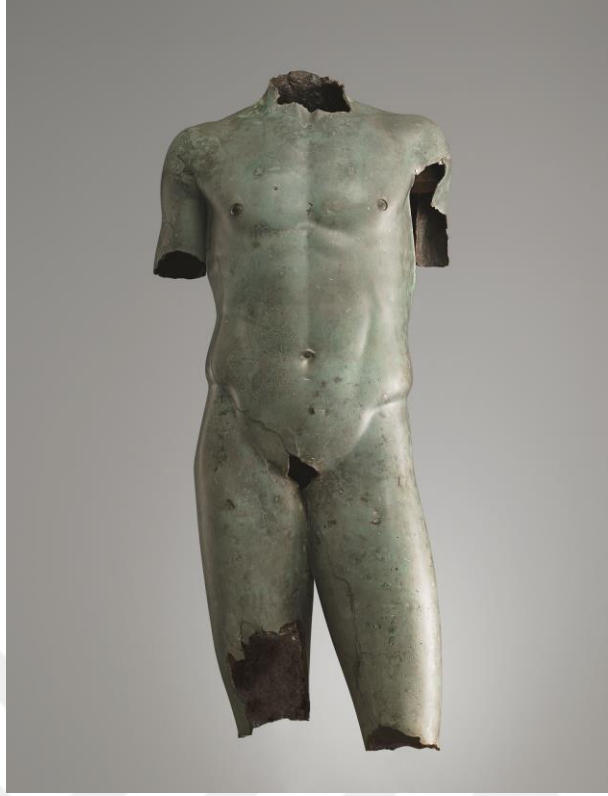
Resim 46: Vani'deki 22 Nolu Mezarın Genel Görüntüsü, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 47: Vani'den Cam Testi, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 48: Vani'den Cam Testi, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 49: Vani'den Tunç Heykel (M.Ö. II-I. Yüzyıl), (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 50: Vani'den Tunç Heykel Başı, (Darejan Kacharava Arşivinden)

Resim 51: Vani'den Tunç Kanatlı Nike Heykeli, (Darejan Kacharava Arşivinden)

Resim 52: Vani'den Tunç İbrik, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 53: Vani'den Tunç Kartal Heykeli, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 54: Vani'den İthal Yunan Amforası, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 55: Vani'den İthal Yunan Testisi, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 56: Vani'den Kırmızı Figürlü Kap, Tiflis Müzesi, (Rahim Kızgut 2015).

Resim 57: Vani'den Tunç Herakles Heykeli, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 58: Vani'den Tunç At Aksesuarı, Tiflis Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 59: Pichvnari Kazı Alanı, (Amiran Kakhidze Arşivinden).

Resim 60: Pichvnari Kazı Alanı, (Micheal Vickers Arşivinden).

Resim 61: Pichvnari Kazı Alanından Çocuk Mezarı, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 62: Temsili Argo Gemisi, Poti Müzesi (Rahim Kızıgut 2013).

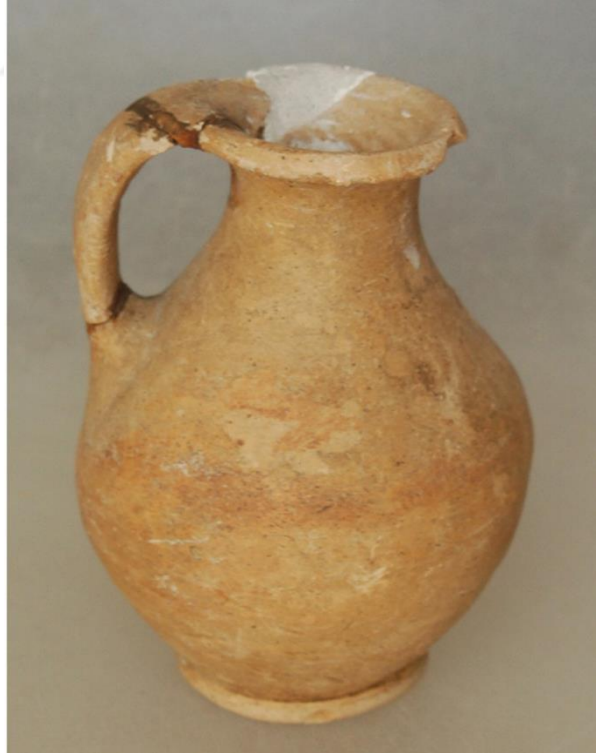
Resim 63: Tunç Kemer Tokası, Kutaisi Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 64: Pichvnari'deki Kült Merkezi Olduğu Düşünülen Bölümün 2015 Yılı Kazı Çalışmaları Esnasında Görünümü, (Rahim Kızgut 2015).

Resim 65: Pichvnari Kazı Alanı, 2013 Yılı Kazı Çalışmaları, (Rahim Kızıgut 2013).

Resim 66: Pichvnari'deki 16 Nolu Mezardan Çıkan Kil Testi, (Amiran Kakhidze Arşivinden).

Resim 67: Pichvnari'deki 21 Nolu Mezardan Çıkan Kolye Ucu, (Micheal Vickers Arşivinden).

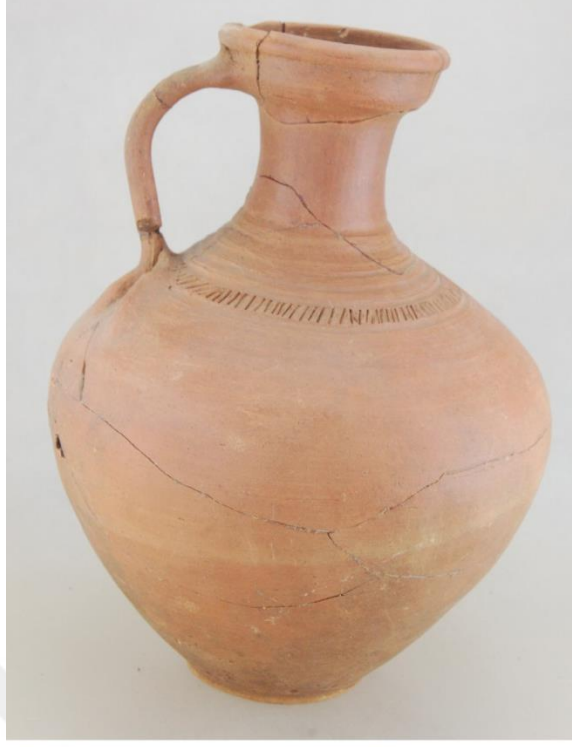
Resim 68: Pichvnari'deki 176 Nolu Mezardan Çıkan Zil, (Amiran Kakhidze Arşivinden).

Resim 69: Pichvnari'deki 195 Nolu Mezardan Çıkan Gümüş Yüzük, (Amiran Kakhidze Arşivinden).

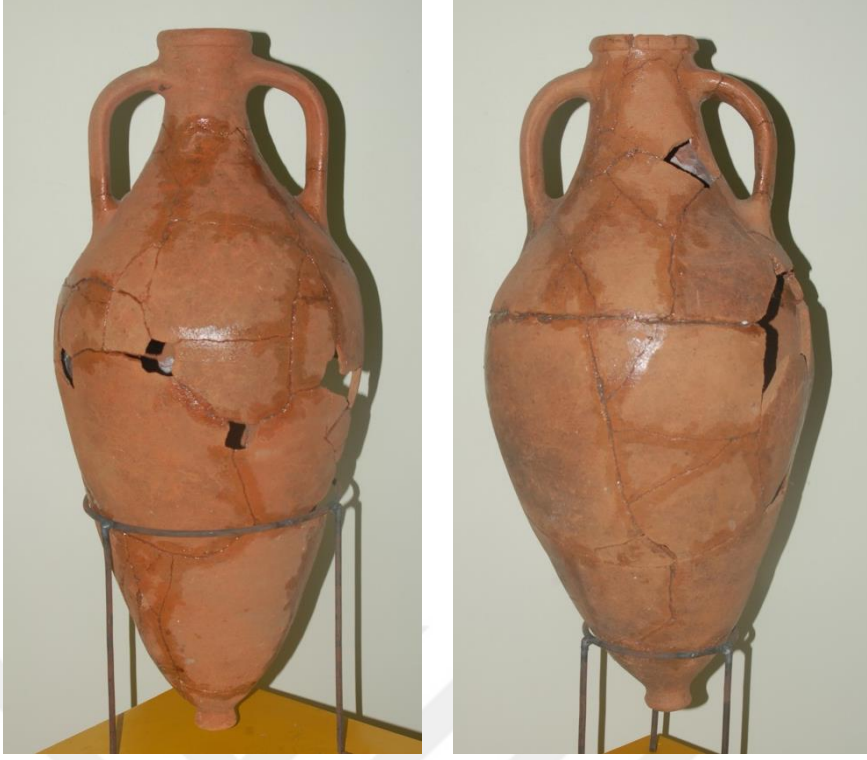
Resim 70: Pichvnari'deki 208 Nolu Mezardan Çıkan Kil Parfüm Kabı, (Amiran Kakhidze Arşivinden).

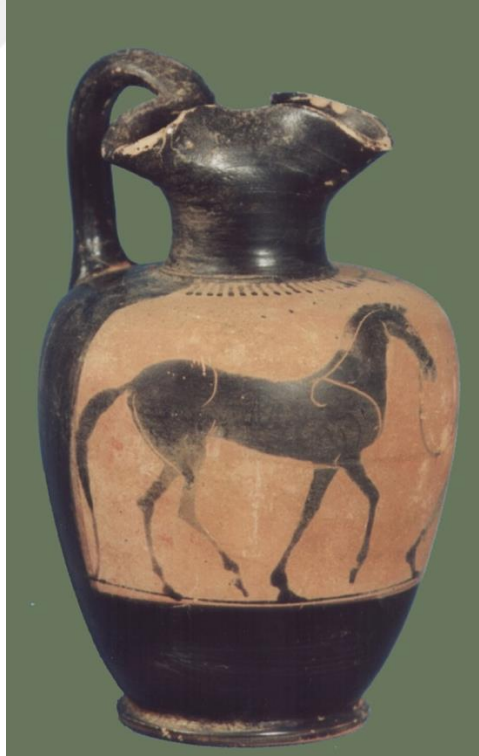
Resim 71: Pichvnari'deki 208 Nolu Mezardan Çıkan Kil Testi, (Amiran Kakhidze Arşivinden).

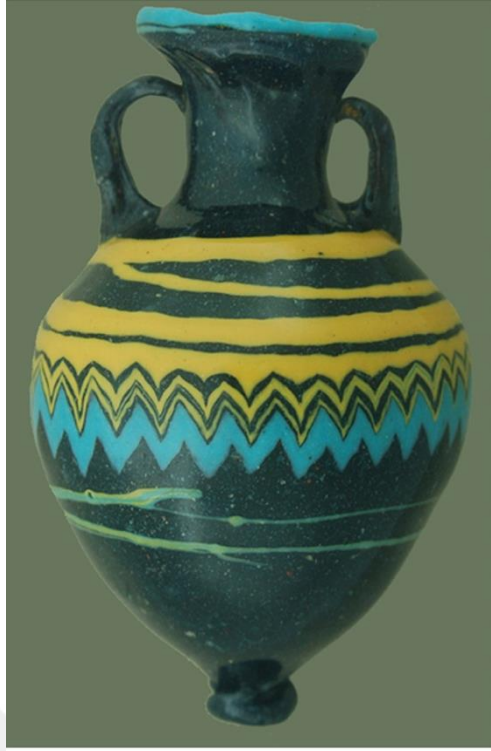
Resim 72: Pichvnari'deki Kazılarında Bulunan Balık Tabağı, (Amiran Kakhidze Arşivinden).

Resim 73: Pichvnari Kazılarında Bulunan Kolkhis Amforaları, (Amiran Kakhidze Arşivinden).

Resim 74: Pichvnari Kazılarında Bulunan İthal Yunan Kabı, (Amiran Kakhidze Arşivinden).

Resim 75: Pichvnari Kazılarında Bulunan Cam Testi, (Amiran Kakhidze Arşivinden).

Resim 76: Pichvnari Kazılarında Bulunan Cam Kap, (Amiran Kakhidze Arşivinden).

Resim 77: Pichvnari Kazılarında Bulunan Mızrak Uçları, (Amiran Kakhidze Arşivinden).

Resim 78: Pichvnari Kazılarında, 305 Nolu Mezarda Bulunan Gümüş Bileklikler, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 79: Pichvnari Kazılarında Bulunan Cam Herakles Figürü , (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 80: Kolkhis Bölgesi'nde Bulunan Sikke Örnekleri, (Darejan Kacharava Arşivinden).

Resim 81: Pichvnari Kazılarında Bulunan M.Ö. V. Yüzyıla Ait Theodosia Sikkesi, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 82: Pichvnari Kazılarında Bulunan M.Ö. VI-V. Yüzyıla Ait Ege Sikkesi, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 83: Pichvnari Kazılarında Bulunan M.Ö. IV. Yüzyıla Tarihlenen Büyük İskender'e Ait Tetradrachmi, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 84: Pichvnari Kazılarında Bulunan M.Ö. IV. Yüzyıla Tarihlenen Sinope Sikkesi, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 85: Kolkhidki, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 86: Kolkhis Bölgesi'nde Bulunan M.Ö. V. Yüzyıla Tarihlenen Tetradrachmi, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 87: Pichvnari Kazılarında Bulunan M.Ö. V. Yüzyıla Tarihlenen Sinope Sikkesi, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 88: Pichvnari Kazılarında Bulunan M.Ö. V. Yüzyıla Tarihlenen Panticapaeum Sikkesi, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut 2015).

Resim 89: Pichvnari'deki 2 Nolu Mezarda Bulunan Sinope Sikkeleri, (Amiran Kakhidze Arşivinden).

Resim 90: Pichvnari'deki 123 Nolu Mezarda Bulunan Kolkhidkiler, (Amiran Kakhidze Arşivinden).

Resim 91: Pichvnari Kazılarında Bulunan M.Ö. V. Yüzyıla Tarihlenen Kolkhis Tribolü, Batum Arkeoloji Müzesi (Rahim Kızgut2015).

Resim 92: Gonio Kalesi 2013 Kazı Çalışmaları, (Rahim Kızgut 2013).

Resim 93: Gonio Kalesi Kazılarında Altın Heykel, (Shota Mamuladze Arşivinden).

Resim 94: Gonio Kalesi 2015 Kazı Çalışmaları (Rahim Kızgut 2015).

Resim 95: Gonio Kazılarında Çıkan Amfora, Gonio Müzesi (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 96: Gonio Kalesi 2015 Kazı Çalışmaları (Rahim Kızıgut 2015).

Resim 97: Vani Kazı Alanı'nda Bulunan Teras (Rahim Kızıgut 2013).

Resim 98: Vani'deki Kazı Alanından Bir Görünüm (Rahim Kızıgut 2013).

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	RAHİM KIZGUT
Doğum Yeri:	KONYA
Doğum Tarihi:	-
Medeni Durumu:	-
Öğrenim Durumu	
Derece:	Okulun Adı:
İlköğretim:	Şükrü Doruk İlkokulu
Ortaöğretim:	Meram Orta Okulu
Lise:	Konya Lisesi
Lisans.	Selçuk Üniversitesi
Yüksek Lisans.	Selçuk Üniversitesi
Becerileri:	-
İlgi Alanları:	-
İş Deneyimi: (Doldurulması isteğe bağlı)	-
Aldığı Ödüller: (Doldurulması isteğe bağlı)	-
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar: (Doldurulması isteğe bağlı)	-
Tel:	-
Adres:	Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kampüs, Konya.